

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β', τεύχος 263, Παρασκευή 15 Ιουνίου 1984

Δρχ. 50

● ΛΟΥΤΣΙΑΝΑ ΚΑΣΤΕΛΙΝΑ ● ΣΕΡΓΚΕ
● ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΕΣ ● ΑΔΙΕΞΟΔΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ● ΚΕΙΜΕΝΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ ●
ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ: ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ ● ΖΟΥΡΑΡΙΣ ●
ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ ● ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ ● ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ

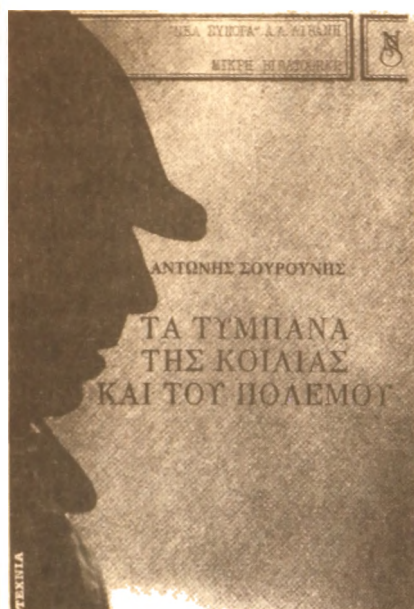
ΧΑΡΤΗΣ ΕΥΡΩΕΚΚΛΟΓΩΝ: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ

Ευρώπη δεν είναι μόνον η Δύση

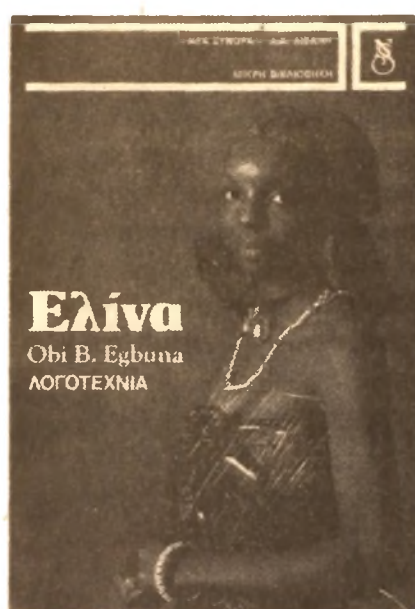

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»

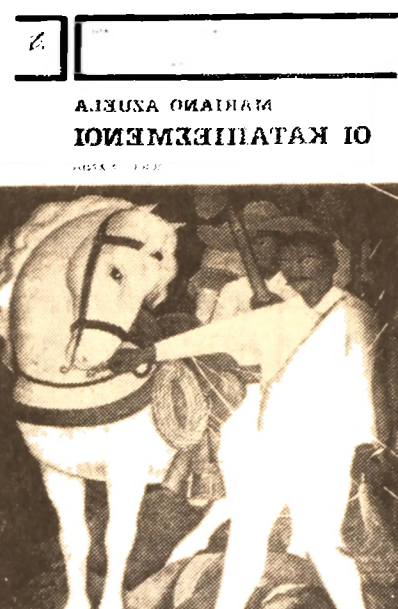
Τώρα το καλοκαίρι διαλέξτε την πνευματική συντροφιά σας. Ανακαλύψτε την «Μικρή Βιβλιοθήκη» του εκδοτικού οίκου «Νέα Σύνορα» Α. Α. Λιβάνη

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΟΥΡΟΥΝΗΣ
ΤΑ ΤΥΜΠΑΝΑ ΤΗΣ
ΚΟΙΛΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΟΜΠΙ ΕΓΚΜΠΟΥΝΑ
ΕΛΙΝΑ

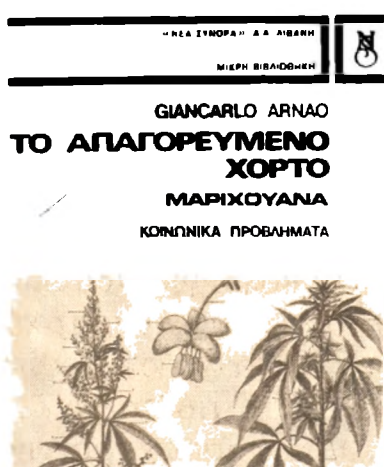
ΜΑΡΙΑΝΟ ΑΖΟΥΕΛΑ
ΟΙ ΚΑΤΑΠΙΕΣΜΕΝΟΙ

ΣΩΤΗΡΙΑ
ΣΤΑΥΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ
Η ΛΑΠΑΡΟΤΟΜΗ

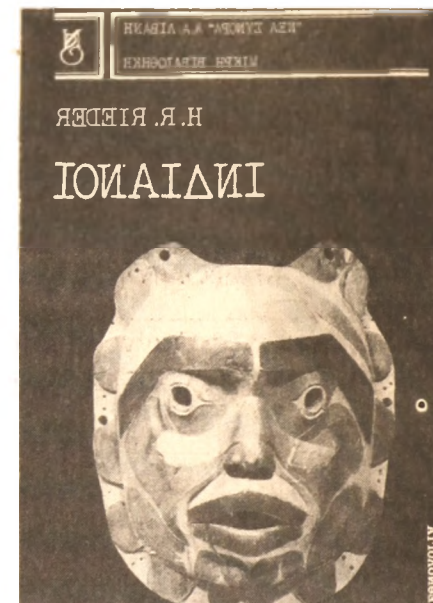
ΣΑΡΑ ΝΤΕ ΦΟΜΠΡΥΝ
ΝΟΣΤΡΑΔΑΜΟΣ

ΤΖΙΑΝ ΚΑΡΛΟ ΑΡΝΑΟ
ΤΟ ΑΠΑΓΟΡΕΥΜΕΝΟ
ΧΟΡΤΟ

ΜΙΣΕΛ ΜΠΟΣΚΕ
ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Χ. ΡΗΝΤΕΡ
ΙΝΔΙΑΝΟΙ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ - ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΕΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ Α.Α. ΛΙΒΑΝΗ «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»
ΣΟΛΩΝΟΣ 94, ΤΗΛ. 3610589-3600398

Περίοδος Β' • Χρόνος 11ος • Τεύχος 263

**ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ**

Δημοχάρους 60

115 21 ΑΘΗΝΑ

Τηλ: 72.32.713 - 72.32.819

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αμαλία Βαν Χεντ	
Η τουρκική εκδοχή για τις εξελίξεις του Κυπριακού	9
Ενρίκο Μπερλινγκουέρ	
Τα εργατικά στρώματα εκφράζουν το σύγχρονο πνεύμα	10
Πέτρος Κωστόπουλος-Στέλιος Κούλογλου	
Ευρωεκλογές '84: Κλίμα εθνικοποίησης και αδιαφορίας	12
Λουτσιάνα Καστελίνα	
Η ενότητα της Ευρώπης είναι όρος για την ανεξαρτησία της	15
Δημήτρης Δεληολανής	
Συνέντευξη με τον Σέρτζο Σέργκε	18
Μικέλα Χαρτουλάρη	
ΔΑΝΙΑ ή πως η αντίθεση στην ΕΟΚ παλεύεται μέσα απ' την ΕΟΚ	18
Παύλος Μαραγκός	
Ευρωεκλογές και δύο ταχύτητες	20
Ηλίας Καρράς	
Ο χάρτης των ευρωεκλογών του 1981	22
Γ. Η. Κριμπάς	
Ξεκάθαρες επιλογές από σοσιαλδημοκρατική σκοπιά	27
Βλάσης Βλαβιανός	
Το ΠΑΣΟΚ στην Ευρώπη ή η Ευρώπη στο ΠΑΣΟΚ	28
Χρήστος Κυριαζής	
ΚΚΕ: Ισορροπίες σε λεπτό νήμα	29
Άκης Κοσώνας	
Η αβερωφική άποψη για την Ευρώπη	30
Δημήτρης Ψυχογιός	
Στις Ευρωεκλογές κρίνονται οι συσχετισμοί μεσ' την Αριστερά	31
Οι δύο Ελλάδες: Κείμενα νεοελληνικής ιδεολογίας	32
Συνεντεύξεις: Χρήστος Γιανναράς, Κώστας Ζουράρις, Παναγιώτης Κανελλόπουλος, Ευτύχης Μπιτσάκης, Διονύσης Σαββόπουλος	36-38
Σπήλιος Παπασπηλιόπουλος	
Η αθέατη πλευρά του παγόβουνου στις ευρωεκλογές	40
Σωτήρης Κακίσης	
Αυτογκόλ	43
Μ. Ν. Ραπτής	
Παναίτ Ιστράτι: Ο ελληνορουμάνος βάρδος της Βαλκανικής	46
Μιχ. Κοπιδάκης	
Ούβε Τζόνσον 1934-1984	48
ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ	
ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ	
Αντήνωρ	
Μπροστά στην κάλπη	4
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ	6
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ	
Γ. Ιωάννου	8
Γ. Ιωάννου	13
Γ. Καλαϊτζής	39
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	44
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ	
Πέτρος Μαρτινίδης: «Ψυχανάλυση και Ελλάδα»	49
Εξώφυλλο: Γ. Σεργάκης	

ΣΚΕΨΕΙΣ ΚΥΡΙΩΣ ΓΙΑ ΤΑ ΜΕΤΑ...

ΤΟ ΑΝΤΙ δεν φιλοδόξησε ποτέ να επιτελέσει τον πολιτικό ρόλο που ασκούν εξ ορισμού τα κόμματα, ή διεκδικούν οποιουδήποτε τύπου πολιτικές συσπειρώσεις. Ούτε και σε αυτές λοιπόν τις εκλογές έχουμε την οποιαδήποτε διάθεση για να εκφωνήσουμε μια ορισμένη «γραμμή» για την κατεύθυνση της ψήφου.

ΑΝΑΛΟΓΕΙ όμως —και σε μας— μια γνώμη γύρω από τα επίμαχα θέματα αυτών των εκλογών και ιδίως για εκείνες τις πλευρές τους που θα επηρεάσουν σημαντικά τις μετεκλογικές εξελίξεις.

ΗΔΗ, με ευθύνη της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ μιλάμε για εκλογές που μόνο στο όνομά τους θυμίζουν πως διεξάγονται για την αποστολή των αντιπροσώπων μας στο Ευρωκοινοβούλιο.

Η ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗ «εφ' όλης της ύλης» που πρώτη ζήτησε η «ΝΔ» για να την ευγνωμονεί απεριορίστως το ΠΑΣΟΚ, απέτρεψε για άλλη μια φορά έναν τεκμηριωμένο δημόσιο διάλογο γύρω από ένα καίριο θέμα όπως η ΕΟΚ, για να εκτραπούν και πάλι τα πάντα σε αναμετρήσεις μπαλκονιού.

ΤΑΥΤΟΧΡΟΝΑ, μέσα σ' αυτό το κλίμα πρόκυψαν τα πρώτα «άνθη του κακού». Η «ΝΔ», παράταξη που δεν μπορεί να συμβιβαστεί με την απομάκρυνσή της από την εξουσία, επέστρεψε τάχιστα στις όχι και τόσο μακρινές καταβολές της. Οργανωμένος τραμπουκισμός, χυδαιοποίηση των επιχειρημάτων, τρομοκάτηση των αντιπάλων, κυριάρχησαν στην πρακτική της, και διέλυσαν σε μια εκλογική μάχη όποια εικόνα προσπαθούσε να επιβάλει ένα τμήμα της από τη μεταπολίτευση και δώθε.

ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ λοιπόν καμιά αμφιβολία πως η Δεξιά πρέπει να ηττηθεί και να αποδυναμωθεί ακόμα περισσότερο και σ' αυτές τις εκλογές. Όχι γενικά και αφηρημένα επειδή είναι η Δεξιά, αλλά πρακτικά και συγκεκριμένα επειδή αυτή η Δεξιά είναι απειλή για τη δημοκρατική ομαλότητα των εξελίξεων.

ΔΕΝ ΣΥΜΦΩΝΟΥΜΕ όμως ότι η αποδοκιμασία στη Δεξιά είναι μονόδρομος υπέρ ενός μόνον άλλου κόμματος, δηλαδή του ΠΑΣΟΚ. Βέβαια, στο κλίμα της πόλωσης που επικράτησε σε ένα μεγάλο βαθμό, επανήλθε η λογική της «αποτελεσματικότητας».

ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ όμως κάποτε να δεχτούμε, πως η πιο αποτελεσματική ψήφος είναι αυτή που κατατίθεται υπέρ συγκεκριμένων και συγκροτημένων απόψεων και σχημάτων και όχι αυτή που δίνεται «κατά παραχώρηση» υπέρ συγκυριακών σκοπών, όσο σημαντικοί κι αν εμφανίζονται αυτοί.

ΘΕΛΟΥΜΕ δηλαδή να υποστηρίξουμε πως η ψήφος που δίνεται σε οποιοδήποτε δημοκρατικό κόμμα έχει το ίδιο βάρος στην καταδίκη της Δεξιάς, και είναι κατά τούτο ψήφος αποτελεσματική.

ΕΠΙΠΡΟΣΘΕΤΑ, η ψήφος που κατατίθεται υπέρ μιας συγκροτημένης πολιτικής πρότασης εξυγιάνει το πεδίο της πολιτικής, καθώς οι πολυποίκιλες ρευστότητες κατατίθενται σε συγκεκριμένα μορφώματα που μπορούν πια να διαδραματίσουν το ρόλο που τους αναλογεί με βάση τις απόψεις που διαθέτουν.

ΟΛΟΚΛΗΡΩΝΟΝΤΑΣ θα θέλαμε να υποστηρίξουμε πως απ' τη στιγμή που το κυρίαρχο σκηνικό στήθηκε «εφ' όλης της ύλης», εφ' όλης της ύλης ας είναι και η τοποθέτηση των πολιτών.

ΚΑΙ Σ' ΑΥΤΗ την τοποθέτηση κανείς δεν είναι εγκυρότερος ή αποτελεσματικότερος από τον άλλον. Αντίθετα μάλιστα, όσο πιο κοντά στις απόψεις του και στις επιδιώξεις του ψηφίσει ο κάθε πολίτης, τόσο ασφαλέστερο και σταθερότερο θα αποδειχτεί το μέτωπο της Δημοκρατίας και η προοπτική της Αλλαγής.

ΑΝΤΙ

Μπροστά στην κάλπη

ΤΕΛΙΚΑ, όλες οι ενδείξεις πείθουν —σαράντα οκτώ ώρες πριν από την αναμέτρηση της Κυριακής— ότι το ΠΑΣΟΚ θα έλθει πρώτο κόμμα. Και ότι, το πιθανότερο, θα υπερκεράσει τη Νέα Δημοκρατία, κατά 4-5 ποσοστιαίες μονάδες.

ΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΣΗ αυτή, συμμερίζονται, πλέον όλα τα κόμματα, περιλαμβανομένων και των περισσότερων ηγετικών στελεχών της Νέας Δημοκρατίας, που ετοιμάζονται —από τώρα— να φορτώσουν την ευθύνη της αποτυχίας, στον αρχηγό κ. Ευ. Αβέρωφ... Αλλά, πρωτίστως, την αποτυχία της Δεξιάς, στις ευρωεκλογές της Κυριακής και τον «αφανισμό» του κ. Αβέρωφ από την ηγεσία της Νέας Δημοκρατίας, προανγγειλε —και προεξοφλεί— ο πρωθυπουργός Α. Παπανδρέου: «Ο θρίαμβος στις ευρωεκλογές της 17 του Ιουνή —είπε στη Λάρισα— θα είναι μια καινούργια αφετηρία, για την τελική νίκη». Για να προσθέσει, μιλώντας, την επομένη, στο Ηράκλειο Κρήτης: «Στις 17 του Ιουνή, η Δεξιά, τόσο ο πολιτικός εκφραστής, η Νέα Δημοκρατία, που παραπαίει, όσο και ο καθοδηγητής, η ξένη και ντόπια ολιγαρχία θα πάρουν αποστομωτική την απάντηση: Η Ελλάδα της αλλαγής, θα νικήσει και πάλι». Όσο για τον ίδιο τον κ. Αβέρωφ, «δεν πρόκειται —μετά τα αποτελέσματα των εκλογών της 17ης Ιουνίου— να επιζήσει πολιτικά, ως αρχηγός της Νέας Δημοκρατίας». (Βλέπε ομιλία του πρωθυπουργού και συνέντευξη, στην Πάτρα).

Το στοιχείο της «αυτοδυναμίας»

ΩΣΤΟΣΟ, ένα στοιχείο που με ιδιαίτερη έμφαση (αλλά και χωρίς προσχήματα πλέον), πρόβαλε, την εβδομάδα αυτή, ο πρωθυπουργός, ήταν —και παραμένει— η ανάγκη «αυτοδυναμίας» του ΠΑΣΟΚ, σε συνάρτηση, πάντοτε, με το ψευδοδίλημμα «ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά».

ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ περασμένη Κυριακή, η δουλειά αυτή είχε ανατεθεί σε διάφορους πολιτικούς συμβούλους (όπως π.χ. στον Αντώνη Στρατή) ή υπουργούς ή φιλοκυβερνητικούς αρθρογράφους, που κατέβαλαν φιλότιμες προσπάθειες, για ν' αποδείξουν: Π ρ ώ τ ο , ότι το ΠΑΣΟΚ δεν ευθύνεται για το κλίμα της πώλωσης που καλλιέργησαν —και προώθησαν— οι δυο «μονομάχοι»... Δ ε ύ τ ε ρ ο , ότι το ΠΑΣΟΚ ήταν υποχρεωμένο ν' ακολουθήσει τη γραμμή Αβέρωφ, για «αναμέτρηση *«εφ' όλης της ύλης»*», λες και το ΠΑΣΟΚ ήταν κάποιος παρατρεχάμενος και όχι η υπεύθυνη κυβέρνηση αυτής της χώρας... Τ ρ ί τ ο (και σπουδαιότερο), ότι μπρος στο εκλογικό σώμα, έχει τεθεί —εκ των πραγμάτων πλέον— σκληρό και αδυσώπητο το δίλημμα: «ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά» και ότι —συνεπώς— όποια σφάλματα και αν διέπραξε το ΠΑΣΟΚ, όσο και αν κατέρρευσε η θεωρία περί αυτοδυναμίας του ΠΑΣΟΚ, όσο κι αν βουλιάζει η αλλαγή, οι αριστεροί (τουλάχιστον) ψηφοφόροι, έχουν χρέος να «εκχωρήσουν» την ψήφο τους στο ΠΑΣΟΚ, γιατί, διαφορετικά, θα έλθει η Δεξιά, οπότε θα σχισθεί το παραπέτασμα του ναού και θα καταρρεύσει το παν! ,

ΤΙΣ ΘΑΥΜΑΣΙΕΣ αυτές απόψεις, υποστήριξε, με εξαιρετική ενδελέχεια, την περασμένη Κυριακή, και ο (ανώνυμος) αρθρογράφος του «Βήματος»: Η συλλογική του ήταν κάθετη: Η πολυφωνία —έγραψε— είναι ωραίο πράγμα και χαρακτηριστικό κάθε δημοκρατικής πολιτείας... Πλην —φευ!— «στη σημερινή εκλογική συγκυρία, οι εναλλακτικές λύσεις, αν κανείς δεν θέλει να ψηφίσει *«ένα από τα δυο μεγάλα κόμματα»*, μοιάζουν αληθινά περιορισμένες». Και αφού είναι περιορισμένες, αφού, καλώς ή κακώς, ο ψηφοφόρος «δεν μπορεί να ξεφύγει από την πρόκληση των μεγάλων κομμάτων», έπεται

πως οι δυσареστημένοι ψηφοφόροι του ΠΑΣΟΚ ή της Νέας Δημοκρατίας —αλλά και όσοι αισθάνονται ταπεινωμένοι από το κλίμα της πώλωσης που επέβαλαν οι δυο μεγάλοι— θα πρέπει να προσέξουν. Προπαντός, να μη ρίξουν την ψήφο τους σε «μικρούς πολιτικούς σχηματισμούς», γιατί μια τέτοια εκλογική «προσφορά», δεν θα είναι «ούτε λογική, ούτε ηθική»!

(Για όσους διαθέτουν ισχυρή μνήμη, το άρθρο του «Βήματος» της περασμένης Κυριακής, ήταν η «φυσική προέκταση» ενός άλλου άρθρου, που είχε γραφεί την επομένη των εκλογών του Οκτωβρίου του '81 και όπου εκθειάζοταν, σε υψηλούς τόνους, ο δικομματισμός: Για τα αποτελέσματα των εκλογών —έλεγε το άρθρο εκείνο— δεν φταίει ούτε το ΠΑΣΟΚ, ούτε το εκλογικό σύστημα... «Απλούστατα, οι Έλληνες, πολίτες έκριναν πως τα μικρά κόμματα δεν είχαν τόσο διαφορετική προσωπικότητα, ώστε ν' αξίζει να στηριχθούν χωριστά, την ώρα του κρίσιμου αγώνα... Έκριναν, δηλαδή, πως η σημερινή πολιτική και κοινωνική δομή στην Ελλάδα, δεν έχει ανάγκη της παρουσίας τους στη Βουλή»...).

«Δίλημμα», όπως και το '81...

ΤΑ ΠΕΡΙ ανάγκης «αυτοδυναμίας του ΠΑΣΟΚ», τονίσθηκαν, από τον ίδιο τον πρωθυπουργό, στο πλαίσιο της δεκαπεντάλεπτης ομιλίας του, από την τηλεόραση, την περασμένη Τρίτη: «Σεβόμαστε —είπε— τις απόψεις όλων των κομμάτων... (Αλλά) το ΠΑΣΟΚ, αντικειμενικά, εκφράζει τη μόνη χειροπιαστή εφικτή πρόταση Αλλαγής». Όσο για το δίλημμα «ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά», δεν είναι ψευδοδίλημμα —όπως υποστηρίζουν το ΚΚΕ, το ΚΚΕ εσωτερικού, το ΚΟΔΗΣΟ και τα άλλα μικρότερα κόμματα— αλλά «υπαρκτό και πραγματικό και σήμερα, όπως και το 1981»... Συνεπώς, ενώ «εμείς δεν κινδυνολογούμε», από την άλλη, πρέπει να πούμε ότι «η αυτοδυναμία του ΠΑΣΟΚ, αποτελεί εγγύηση για μια δημοκρατική πορεία προς την πραγμάτωση της Αλλαγής». Και ομοίως παρακάτω: «Είναι πασιδηλο ότι τα αντιδραστικά σχέδια της Δεξιάς, δεν ακυρώνονται με αθροίσματα εκλογικών ποσοστών, αλλά με ένα ισχυρό και αυτοδύναμο ΠΑΣΟΚ».

ΗΤΑΝ ΠΡΟΦΑΝΕΣ πως με την παρέμβασή του αυτή, ο πρωθυπουργός απαντούσε στις επισημάνσεις και τα επιχειρήματα των δυο ΚΚΕ: Στις επισημάνσεις του Γιάννη Μπανιά (στο τηλεοπτικό πεντάλεπτο της Κυριακής), που είπε πως «η αυτοδυναμία του ΠΑΣΟΚ δοκιμάστηκε και απέτυχε» και πως «κίνδυνο δεν αποτελεί, γενικά και αόριστα, η δεξιά, αλλά η καλλιέργεια και αναπαραγωγή της Δεξιάς ιδεολογίας». Απαντούσε, ε-

πίσης, στα επιχειρήματα του Λεωνίδα Κύρκου (στο τηλεοπτικό δεκαπεντάλεπτο της Δευτέρας), που είπε πως το ΠΑΣΟΚ μπήκε στο δρόμο της κάθετης αναμέτρησης από «μικροκομματικό υπολογισμό» και πως το σύνθημα «ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά» έχει για στόχο του όχι τη Δεξιά, αλλά την Αριστερά: «ζητά να υποχρεώσει τον αριστερό ψηφοφόρο να ψηφίσει ν τ ε κ α ι κ α λ à ΠΑΣΟΚ»! Και, φυσικά, απαντούσε στο Χαρίλαο Φλωράκη που, το ίδιο βράδι, της Τρίτης, από την πλατεία Συντάγματος, επισήμαινε πως «την κυβέρνηση αδυνατίζει η αυτοδυναμία» και πως εκείνο που έχει σημασία, στις εκλογές αυτές, είναι το «συνολικό ποσοστό των δημοκρατικών κομμάτων». Γιατί —ρώτησε ο Χ. Φλωράκης— ψηφίζοντας ΚΚΕ, θα ξανάρθει η Δεξιά; «Η ψήφος στο ΚΚΕ, δεν είναι αντιδεξιά ψήφος;».

Σ' ένα ερώτημα, ωστόσο, δεν απάντησε ο πρωθυπουργός, εκτός αν απαντήσει απόψε, στη μεγάλη συγκέντρωση του ΠΑΣΟΚ, στο Σύνταγμα: Κάτω από ποια λογική εκβιάζονται οι ψηφοφόροι του ΚΚΕ και του ΚΚΕ εσωτερικού (να ρίξουν την ψήφο τους στο ΠΑΣΟΚ και όχι στο κόμμα τους...), εφόσον η νίκη του κυβερνητικού κόμματος, θεωρείται δεδομένη; Αλλά και πώς δικαιολογείται, από τη μια, ο πρωθυπουργός να καλεί τους «φίλους» της κοινωνικής προόδου να δώσουν στην υπόθεση της αλλαγής «νέα ορμή και δύναμη» —η φρασεολογία θυμίζει πολύ Λεωνίδα Κύρκο...— και από την άλλη, το ΠΑΣΟΚ να κάνει το παν, για να συρρικνώσει τη δύναμη του ΚΚΕ εσωτερικού;

Ο συσχετισμός δυνάμεων

ΦΑΙΝΕΤΑΙ, όμως, πως ερωτήματα του είδους αυτού —μέσα στο κλίμα της πόλωσης, του φανατισμού και της κάθετης αντιπαράθεσης— θα μείνουν αναπάντητα. Και για το λόγο αυτόν, ακριβώς, η αντίδραση του εκλογικού σώματος στη «λογική» των δυο μονομάχων, αποχτά ξεχωριστή σημασία, μια και πολιτική πολυφωνία δεν θα πει, βέβαια, «δικομματισμός» έστω και αν υπάρχει κάποιος μικρομεσαίος «τρίτος», στο ρόλο του παρατηρητή...

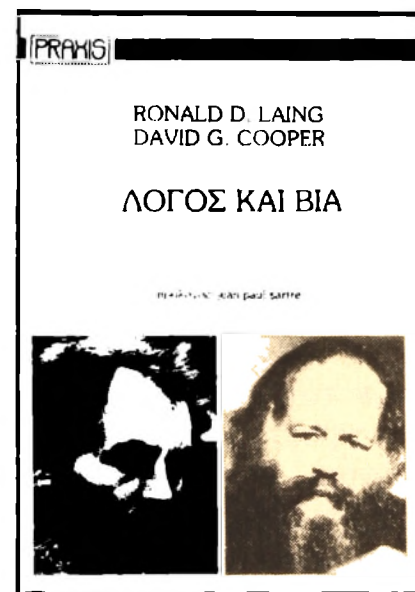
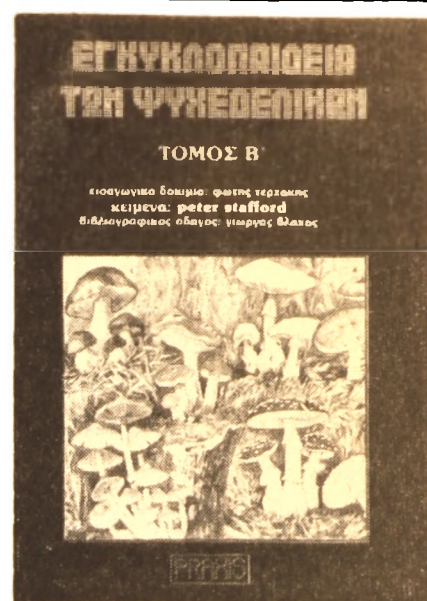
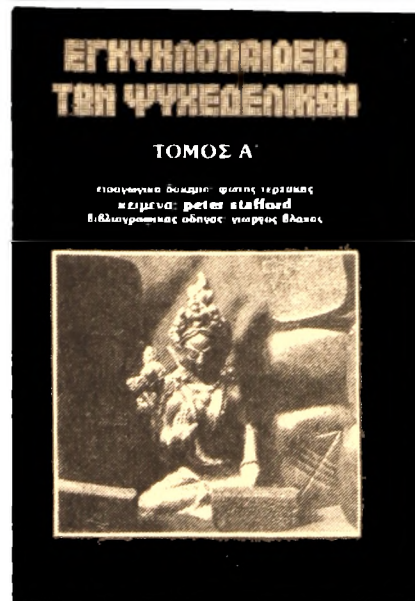
ΠΑΝΤΩΣ και ανεξάρτητα από το πως θα διαμορφωθεί ο συσχετισμός δυνάμεων, μεθαύριο βράδι, δεν είναι λίγοι οι αναλυτές εκείνοι που πιστεύουν ότι, μέχρι τις εθνικές εκλογές, η πόλωση θα συνεχισθεί. Με όλες τις αναπόδραστες αρνητικές συνέπειές της.

ΜΙΑ ΠΡΩΤΗ, πιθανή εξέλιξη, θα είναι, ίσως, (σε περίπτωση σοβαρής ήττας της Δεξιάς), η πτώση του κ. Αβέρωφ από την ηγεσία της Νέας Δημοκρατίας —προοπτική που δεν αποκλείει ούτε ο κ. Ι. Μπούτος, και ας δέχθηκε να υπηρετήσει την ακροδεξιά γραμμή του αρχηγού του. (Ο ίδιος λέει, φυσικά, ότι παραμένει «ανανεωτικός» και ότι, με την ένταξή του στο ευρωψηφοδέλτιο του κ. Αβέρωφ, προωθεί την «ανανεωτική γραμμή»).

Όσο για την επιλογή του χρόνου των εθνικών εκλογών, θα εξαρτηθεί, κατά βάση, από τι ποσοστά θα συγκεντρώσουν, στις μεθαυριανές εκλογές, το ΠΑΣΟΚ και η Νέα Δημοκρατία. Αν η νίκη του ΠΑΣΟΚ είναι «σαρωτική» (όπως υποστηρίζουν ορισμένοι υπουργοί), τότε το πιθανότερο, θα έχουμε εθνικές εκλογές το φθινόπωρο. Αν η νίκη του ΠΑΣΟΚ αποδειχθεί «μεμετρημένη» (με διαφορά 3-4 μονάδων), τότε οι εκλογές ενδέχεται να διεξαχθούν την άνοιξη του '85, οπωσδήποτε, πάντως, πριν από τις προεδρικές εκλογές, το Μάιο του ίδιου χρόνου.

ΑΛΛΑ για τις μετεκλογικές προοπτικές, έχουμε στάδιο δόξης μπρος μας... Αυτό που «καίει», τούτη την ώρα, είναι αν θα περάσει η επιχείρηση «εκβιασμός του ψηφοφόρου». Και αν ο απλός ψηφοφόρος θα βρει τη δύναμη ν' απορρίψει τα τεχνητά διλήμματα, ψηφίζοντας κατά συνείδηση —ψηφίζοντας, δηλαδή, το κόμμα που τον εκφράζει.

ANTHΝΩΡ

Εκδόσεις PRAXIS, Καλλιδρομίου 96, Αθήνα.
Τηλ. 8231.566

ΚΩΣΤΗΣ ΜΟΣΚΩΦ

Η ΠΡΑΞΗ ΚΑΙ Η ΣΙΩΠΗ

Τα όρια του έρωτα
και τα όρια της Ιστορίας

Επίσης κυκλοφορούν:

- Η εθνική και κοινωνική συνείδηση στην Ελλάδα - Ιδεολογία του μεταπρατικού χώρου (3η έκδοση)
- Θεσσαλονίκη, τομή της μεταπρατικής πόλης (2η έκδοση)
- Η κοινωνική συνείδηση στην ποίηση της Θεσσαλονίκης
- Εισαγωγικά στο κίνημα της εργατικής τάξης στην Ελλάδα
- Δοκίμια Ι (2η έκδοση)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

«ΝΔ» και Δημοκρατία

Δεν έχουμε καμιά πρόθεση να κυκλοφορήσουμε με κάποιον ζυγό Δικαιοσύνης και να αποφανθούμε για τις ακριβείς ευθύνες κάθε κόμματος στα αλλεπάλληλα επεισόδια αυτής της προεκλογικής διαμάχης. Σίγουρα η «πόλωση» απαιτεί, πέραν των γενικότερων σκηνογραφικών της επικυρώσεων και την ένταση στο πεζοδρόμιο. Κατά κάποιο τρόπο λοιπόν η ηθική και πολιτική ευθύνη για τα επεισόδια βαραινεί ισομερώς τα δύο μεγάλα κόμματα που επέλεξαν την πόλωση ως εκλογική και πολιτική τακτική.

Δεν μπορεί όμως να αγνοηθεί η πρακτική επίδοση της «Νέας Δημοκρατίας» στους τραμπουκισμούς και τις προκλήσεις. Δεν πρόκειται περί εξάρσεων κάποιων αγανακτισμένων οπαδών, πρόκειται περί μεθοδικών ενεργειών καλά οργανωμένων ομάδων.

Βρισκόμαστε μπροστά σε μια επικίνδυνη σύνθεση, όπου όλος ο παραδοσιακός υπόκοσμος των τραμπούκων έχει διεισδύσει και έχει συγχωνευθεί στις πολιτικές ομάδες κρούσης της ΟΝΝΕΔ και της «Νέας Δημοκρατίας».

Ο κ. Αβέρωφ κάνει για άλλη μια φορά ένα κορυφαίο λάθος. Γιατί οι τραμπουκισμοί της παράταξης του αφενός τροφοδοτούν το ΠΑΣΟΚ με όλο το «μεσαιό χώρο», που τόσο επίμονα διεκδικεί αφετέρου δεν μπορούν να πετύχουν το κυρίως ζητούμενο, δηλαδή την επίδειξη και την επιβολή της δύναμης. Έχει αλλάξει τόσο πολύ το πολιτικό σκηνικό, ώστε αντί οι οργανωμένες ομάδες της Δεξιάς να προκαλούν δέος, φόβο και υποβολή (όπως προφανώς επιδιώκεται) να φανερώνουν ακριβώς το αντίθετο, ότι δηλαδή πρόκειται για απελπισμένη εκδήλωση μιας παράταξης που μειοψηφεί.

Πρέπει να γίνει κατανοητό στη Δεξιά, πως δεν μπορεί να ταξιδευεί στο σήμερα με χθεσινό εισητήριο. Και ότι αν θέλει να υπολογίσει σε μια σοβαρή παρουσία της στην πολιτική σκηνή, πρέπει να αποκοπεί από το παρελθόν της και τις άθλιες συμμαχίες του παρόντος, και να γίνει αυτό που διακυρύνει στα κείμενά της, μια σύγχρονη ευρωπαϊκή συντηρητική παράταξη.

Αλλιώς δεν θα βλάπτει τον εαυτό της —αυτό μας είναι αδιάφορο— αλλά θα υπονομεύει σταθερά τους θεσμούς και θα διακινδυνεύει με την τακτική της τη δημοκρατική ομαλότητα που πράγματι έχει ανάγκη ο τόπος...

ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΚΑΙ ΠΑΛΙ

Δεν υπάρχει βέβαια τίποτα καινούργιο στο Κυπριακό. Όλα τα θέματα έχουν τεθεί από καιρό και όσα ερωτήματα υπήρχαν απαντήθηκαν όπως λέμε «από τη ζωή». Για παράδειγμα το μεγάλο ερώτημα που προσδιόριζε άλλοτε τακτικές «για ποιον δουλεύει ο χρόνος» απαντήθηκε καταφατικότατα από την Τουρκία και τους Τουρκοκύπριους: ο χρόνος δουλεύει γι' αυτόν που πραγματοποιεί γεγονότα και νομιμοποιεί τα δεδομένα στην παρέλευσή του.

Είμαστε εξ ορισμού εδώ και 30 χρόνια εκτός από τη σύντομη έκλαμψη επί Γ. Παπανδρέου (με την αποστολή της μεραρχίας στην Κύπρο), σε μια διαρκή αμυντική στάση στην Κύπρο.

Και η αμυντική μας στάση δεν εξηγείται μόνο από την πραγματι υποτελή μας στάση στους συμμάχους μας, ούτε από τους πολιτικοστρατιωτικούς συσχετισμούς με την Τουρκία: εξηγείται από τη σύνθεση των δυο προηγούμενων παραγόντων με την πλήρη έλλειψη μιας εθνικής στρατηγικής που θα ενοποιούσε τη στάση της Ελλάδας και θα τροφοδοτούσε κατάλληλα και τους προσανατολισμούς των Κυπρίων.

Υπάρχει στις μέρες μας μια τάση για αναβίωση της συζήτησης στο θέμα του χρόνου όπου η διεθνής απομόνωση της Τουρ-

κίας θα την κάνει πιο διαλλακτική κτλ.

Θα ήταν τεράστιο σφάλμα τις γνωστές (άλλωστε) αντιθέσεις που υπάρχουν όσο υπάρχει και το Κυπριακό στην τουρκική πλευρά, να τις υπερεκτιμήσουμε με τέτοιο τρόπο ώστε να αναστείλουμε τις δικές μας αναζητήσεις για θετικές ενέργειες στο Κυπριακό.

Ή μήπως τελικά εκεί είναι η δυσκολία; Όταν δηλαδή εμείς πρέπει να δρούμε όχι σε συνάρτηση με το τι κάνει ο άλλος αλλά με αυτό που εμείς επιδιώκουμε;

ΜΕΤΕΚΛΟΓΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Αμέσως μετά τις ευρωεκλογές νέα μεγάλη δοκιμασία —πιο πραγματική ίσως αυτή— περιμένει μια μεγάλη μερίδα Ελλήνων, αυτή των πανελλαδικών εξετάσεων για την εισαγωγή στα ΑΕΙ.

Οι ευρωεκλογές έδωσαν μια σύντομη αναστολή στις χρονολογίες αλλά απάλυναν εν μέρει και την αγωνία των εξεταζόμενων: εν όψει ακριβώς των εκλογών η κυβέρνηση αύξησε σημαντικά τις θέσεις των εισαγομένων μειώνοντας αντίστοιχα βέβαια και την ποιότητα σπουδών και τις προοπτικές επαγγελματικής απασχόλησης των αποφοίτων.

Δεν είναι βέβαια η κυβέρνηση υπεύθυνη για την ιδεοληπτική προσηλωση του μέσου Έλληνα στην αξία του πτυχίου. Ούτε η κυβέρνηση ευθύνεται για το γεγονός ότι η ελληνική οικογένεια εξακολουθεί να θεωρεί ως μόνη απόδειξη ανέλιξης τις σπουδές, ακόμα και αν συνοδεύονται με λιγότερες υλικές απολαυές απ' ό,τι η συνέχιση της οικογενειακής απασχόλησης ή κάτι αντίστοιχο.

Αλλά απ' αυτές τις παραδοχές μέχρι τη διαιώνιση του φαύλου κύκλου υπάρχει μια μεγάλη διαφορά. Και πολύ φοβόμαστε πως με μεγάλη ευχαρίστηση το Υπ. Παιδείας προσφεύγει στο κοινωνικό «άλλοθι» για να νομιμοποιήσει τη δική του καθήλωση στις παρωχημένες δομές του ελληνικού σχολείου.

Θα θέλαμε μάλιστα να σημειώσουμε πως μετά τα ΑΕΙ που συστηματικά και έντονα διαμαρτύρονται για τη μεταβολή τους σε ιδρύματα εισπραξης «φορτωτικών», έχουμε έντονες αμφισβητήσεις από το χώρο της Μέσης Εκπαίδευσης για τη μετατροπή της σε όχημα υποψηφίων για τα ΑΕΙ.

Θέλουμε να πούμε δηλαδή, ότι στο χώρο πια της εκπαίδευσης διαμορφώνονται σταθερά οι προϋποθέσεις για μια αυτοαμφισβήτηση του παραδοσιακού ρόλου του εκπαιδευτικού, ενώ και στο μαθητικό κίνημα, πολλές είναι οι ενδείξεις για μια συνολική απόρριψη των κυρίαρχων μοντέλων της εκπαίδευσης.

Επιμύθιο: μια κυβέρνηση προοδευτική, εφόσον όντως θέλει να αλλάξει τα πράγματα στην εκπαίδευση, έχει βάσεις, έχει συμμάχους, έχει ισχυρές «λαβές» για να επιχειρήσει την αλλαγή. Αν δεν το κάνει δεν είναι γιατί δεν μπορεί αλλά γιατί δεν το θέλει.

Κατά τα άλλα, αν δεν συντελεστούν έγκαιρα οι αλλαγές, θα επιβληθούν αλλιώς, και σύντομα: το 'χουμε άλλωστε ξαναπεί: το αδιέξοδο στην εκπαίδευση είναι ήδη εκρηκτικό και το πότε και πώς θα ξεσπάσει είναι θέμα συμπληρωματικών παραγόντων.

Μέχρι τότε, σε όσους «δίνουν», καλή επιτυχία!

ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ: ΕΝΑΡΞΗ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Μαζί με τους θερινούς κινηματογράφους εγκαινιάσθηκε και η νέα περίοδος πυρκαγιών. Παρακολουθήσαμε γεμάτοι σοφία στην τηλεόραση τη σεμνή τελετή όπου τα πυροσβεστικά σμήνη τέθηκαν σε ετοιμότητα «στο άκρο του διαδρόμου» ενώ οι πρώτες φωτιές έκαναν χαρούμενα την τακτική εμφάνισή τους.

Πρέπει βέβαια να κάνουμε και εμείς την αυτοκριτική μας γιατί και η δική μας ενασχόληση με το θέμα είναι εποχιακή, μιας και αυτό το σχόλιο θα 'πρεπε να γραφτεί το Δεκέμβρη αν ήθελε να προλάβει κάτι, κι όχι απλώς να παραινέσει την τελευταία στιγμή.

Αφού πήραμε κι εμείς τις ευθύνες μας ας θυμίσουμε κάποιες σταθερές προτάσεις μας γύρω από το θέμα της πυροπροστασίας.

Πέρα από το παιχνίδι των εμπρησμών, πέρα από τις ανεπάρκειες της υλικοτεχνικής υποδομής, υπάρχει μια σαφής αδυνα-

υία σε επίπεδο ανθρώπινης στελέχωσης των δασοपुरοσβεστι-
κών υπηρεσιών.

Υποθέτουμε ότι το μεγάλο δημοσιονομικό κόστος δεν επιτρέ-
πει την πρόσληψη του ανάλογου προσωπικού. Θα μπορούσε ό-
μως το θέμα να λυθεί θαυμάσια με τη δημιουργία ειδικού στρα-
τιωτικού σώματος, που θα στελεχωνόταν από τους λεγόμενους
«αντιρρησίες συνείδησης», από όσους δηλαδή για λόγους ιδεο-
λογικούς δεν θέλουν να φέρουν όπλα, αν και δεν θα είχαν καμιά
αντίρρηση να υπηρετήσουν με άλλο τρόπο τη θητεία τους.

Έτσι, αντί να έχουμε τους Ιαχωβάδες σε πολύχρονες φυλακί-
σεις (γεγονός που ήδη δημιουργεί ένα τεράστιο θέμα ηθικής και
πολιτικής τάξεως), θα είχαμε χρήσιμους πολίτες σε μια ευαίσθη-
τη υπηρεσία, «εθνικής» όπως αναγνωρίζουμε όλοι σημασίας.

Μήπως θα 'πρεπε να συζητηθεί σοβαρά επιτέλους αυτή η πρό-
ταση, που άλλωστε έχει ξαναυπάρξει, αλλά με εντελώς άλλη α-
φετηρία; (Ήταν «σκέψη» του κ. Αβέρωφ, ως Υπουργού Εθν. Αμύ-
νης τότε, όπου όμως πυροσβέστες προοριζόνταν να γίνουν όλοι
οι φακελωμένοι ως «ακραίοι» οπλίτες...).

Πριν καεί και το τελευταίο κλαράκι, ας υπάρξει μια σπίθα έμ-
πνευσης στις «αρμόδιες» υπηρεσίες... Υπάρχουν ακόμα κάποια
δάση, όπως λέμε υπάρχει καιρός...

MONDE - «ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ»: ΜΙΑ ΑΝΑΛΟΓΙΑ

Παραμονές Ευρωεκλογών θα υποκύψουμε σε μια φιλοευρωπαϊ-
κή χειρονομία. Θα αποδεχτούμε μετά λύπης μας, πως ό,τι συμ-
βαίνει στο χώρο του Τύπου στη Γαλλία δεν μοιάζει καθόλου με ό-
σα συντελούνται ταυτόχρονα στην Ελλάδα.

Για παράδειγμα, στη Γαλλία, η Monde, η εγκυρότερη ίσως ευ-
ρωπαϊκή εφημερίδα, μοιάζει αυτή τη στιγμή να απειλείται. Λό-
γοι οικονομικοί που προέρχονται από την μείωση της κυκλοφο-
ρίας, τον απαρχαιωμένο εξοπλισμό κτλ. συνδυαζόμενοι με την
δεδηλωμένη άρνηση της εφημερίδας να δέχεται κάθε μορφής
κυβερνητική «αρωγή», την φέρνουν σε οριακή κατάσταση βιωσι-
μότητας.

Τι έγινε λοιπόν στη Monde; Πριν απ' όλα, όλα έγιναν ανοιχτά,
όχι μόνο στους μετόχους, αλλά σε κάθε είδους δημόσιο έλεγχο.
Η ίδια η Monde δημοσιοποίησε τα οικονομικά της, δικαιολόγησε
ακόμα και τις απολύσεις στις οποίες προχώρησε, οι συντάκτες
της που είναι και κύριοι μέτοχοί της συσκέπτονται περί του πρα-
κτέου κτλ.

Με λίγα λόγια η «τέταρτη εξουσία» επιδεικνύει εκεί τη διαφά-
νεια που απαιτεί —και σωστά από τις υπόλοιπες.

Τι γίνεται στην επίσης ευρωπαϊκή Ελλάδα το ξέρουμε. Το α-
πλό αίτημα να δημοσιευτεί ένας πίνακας του συνόλου των δα-
νείων που έχουν πάρει οι εφημερίδες, δεν το είδαμε ούτε επί
ΠΑΣΟΚ να ικανοποιείται...

Από την άλλη, οι πιο τυπικές συνέπειες μιας άγριας εργοδοτι-
κής συμπεριφοράς μεταβάλλονται σε πολιτικό μυθιστόρημα
«μανδύου και ξίφους». Αν πιστέψει κανείς για παράδειγμα όσα
γράφει αυτές τις μέρες ο «Ελεύθερος Τύπος», η κυβέρνηση, δεν
έχει άλλο πρόβλημα αυτή την εποχή από το πώς θα κλείσει την
εφημερίδα του κ. Βουδούρη.

Αν όμως διαβάσει κανείς τα γεγονότα ανακαλύπτει πως ο «σα-
τανικός δάκτυλος» της κυβέρνησης δεν είναι τίποτε άλλο από
τους αγώνες των τεχνικών της εφημερίδας που απολύθηκαν εν
μια νυκτί από την εργοδοσία.

Απ' ό,τι καταγγέλλουν οι εργαζόμενοι το στήσιμο της εφημε-
ρίδας του κ. Βουδούρη έχει όλα τα χαρακτηριστικά της επιτυχη-
μένης καριέρας του μεγαλοεισαγωγέα: ο «Ελεύθερος Τύπος» α-
ποτελείται από τρεις διαφορετικές εταιρείες-βιτρίνα, με έναν
στην πραγματικότητα ιδιοκτήτη... Και οι εταιρείες αυτές διαλύ-
ονται, με την ίδια ευκολία που «στήνονται».

Ο απλός λοιπόν Έλλην και παρολίγον Ευρωπαίος, δεν έχει να
κάνει παρά απλές συγκρίσεις. Και το συμπέρασμα δεν είναι πάν-
τως «ψηφίστε Ευρώπη» για να μην γίνονται τέτοια. Διότι και στην
Ευρώπη γίνονται επίσης «τέτοια» και ούτως ή άλλως ήδη είμα-
στε στην ΕΟΚ να μην το ξεχνάμε...

Τέλος πάντων, αυτά έχει η «τέταρτη εξουσία» όταν μοιάζει α-
πολύτως με τις άλλες...

ΑΝΤΙ-ΕΚΛΟΓΙΚΑ

Πρέπει να ομολογήσουμε πως αν
και αυτό το τεύχος είναι έκτακτο
εκλογικό, αν και τα γραφεία του
ΑΝΤΙ έχουν μετατραπεί σε μαν-
τείο πολιτικών εκτιμήσεων και
χώρο διαρκών πολιτικών συζη-
τήσεων, παρ' όλα αυτά κάτι έν-
τονα αντιεκλογικό σέρνεται στην
ψυχολογία μας.

Θα πρόκειται βέβαια για μια
τυπική εκδήλωση της γνωστής
νεύρωσης των διανοούμενων,
που ακριβώς όταν όλοι ασχο-
λούνται με κάτι αυτοί το «σνομ-
πάρουν».

Ακόμα και αν είναι αυτό, και
για άλλη μια φορά αποδείξουμε
την «κουλτουριάρικη υπεροψία»
μας θα θέλαμε να δώσουμε κά-
ποιες οδηγίες προς αποφυγήν
στους επιτελείς - σκηνοθέτες της
εκλογικής αναμέτρησης που επί-
κειται —και φαίνεται ότι με τον ι-
διο τρόπο θα επαναληφθεί.

Πιστεύουμε λοιπόν πως αυτές
οι εκλογές έφθιραν οριστικά την
αξιοπιστία των μέσων τους. Τα
πανό και αεροπανό αλληλοεξα-
φανίστηκαν στην ατέρμονη πο-
σότητά τους. Όχι απλώς ούτε έ-
νας πολίτης δεν θα κερδηθεί ε-
ξαιτίας κάποιων αεροπανό, αλλά
ήδη όλα αυτά τα σήματα είναι
σαν να μην υπήρξαν. Ή μάλλον,
ο μόνος λόγος ύπαρξής τους ή-
ταν η τελική αλληλοεξουδετέρω-
ση των πάντων. Το ίδιο ισχύει
και για τις αφίσες που μάλιστα ε-
πειδή «κλίσιαρίστηκαν» με όμοιο
τρόπο αλληλοεξουδετερώθηκαν
κατευθείαν στο οπτικό τους μέ-
ρος, μια και ούτως ή άλλως εκεί
κρίνεται και το αποτέλεσμα
τους.

Οι αλυσίδες των εκλογικών
κέντρων έδρασαν όπως οι αλλε-
πάλληλοι πάγκοι στα λαϊκά πα-
νηγύρια. Δηλαδή η πλούσια προ-
σφορά έκανε δυσδιάκριτη την ι-
διαιτερότητα, και δημιούργησε

την εντύπωση ότι ένα γιγάντιο
και πολυπρόσωπο κόμμα έστησε
έναν και μοναδικό μηχανισμό.

Το ίδιο συνέβη και στις συγ-
κεντρώσεις όπου η ομοιοτυπία
των κομματικών μπλοκ και των
αντιδράσεων στις ομιλίες, κρά-
τησε τη μόνη διαφορά στον τίτλο
του κόμματος, στα χρώματα και
στον ρήτορα.

Θέλουμε με όλα αυτά βέβαια
να ξαναγυρίσουμε στο διαλεκτι-
κό αξίωμα ότι «μέσα» και «σκο-
ποι» δεν είναι καθόλου διαφορε-
τικά πράγματα αλλά ότι εμπλέ-
κονται σε μια αδιαίρετη και ε-
νιαία ποιότητα.

Το αποτέλεσμα είναι επώδυνο
για ό,τι ονομάζουμε «δημοκρα-
τία». Και δεν εννοούμε καθόλου
την ηθικοπλαστική αριστερίστι-
κη βλακεία, ότι όλα αυτά συμ-
βαίνουν ερήμην του λαού, που πε-
ριφέρεται ως αποπλανηθείσα
παρθένος στα σχήματα που της
ετοίμασαν οι «κακοί» επιτελείς
των κομμάτων.

Εννοούμε ακριβώς ότι σ' αυτή
την ιστορία είναι «μέσα» και ο
λαός, επειδή όμως μ' αυτό τον
τρόπο τον κάλεσαν στο παιχνίδι
τα κόμματά του. Επειδή ακριβέ-
στερα απ' όλες τις δυνατότητες
αυτού του λαού τα κόμματα ε-
νεργοποίησαν τις πιο «εύκολες»
και πρόσφορες στη συμμετοχή
του.

Προσβλέπουμε με ελπίδα στην
αλλαγή των κομματικών τακτι-
κών, μιας και η ομοιοτήτά τους
κάπου στο βάθος πρέπει να απει-
λεί και την εσωτερική συνοχή της
ιδιαιτερότητάς τους.

Και ελπίζουμε πως κάπου, κά-
πως και ο κόσμος θα βρει τον
τρόπο να σπάει το θέαμα, αναζη-
τώντας τη δική του αυθεντική έκ-
φραση μέσα στην τυποποίηση
της μοναδικότητας.

Η ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΤΟΥ «ΑΝΤΙ»

Το τεύχος αυτό του ΑΝΤΙ (263) είναι η έκτακτη συμβολή μας
στις «εφ' όλης» της ύλης ευρωεκλογές, που εμείς επιμερίναμε
παρόλ' αυτά να τις αντιμετωπίσουμε κυρίως ως Ευρωεκλογές.

Το τεύχος αυτό θα παραμείνει στα περίπτερα μια βδομάδα.
Την επόμενη Παρασκευή, 22/6, θα κυκλοφορήσει στην κανονι-
κή σειρά του το τεύχος 264 με το οποίο το ΑΝΤΙ επανέρχεται
στον κανονικό ρυθμό της δεκαπενθήμερης έκδοσής του.

Άλλωστε μόνο έτσι θα τη «βγάλουμε καθαρή» —κι εμείς κι
εσείς— για το μακρύ ελληνικό καλοκαίρι...

Λίγες μέρες πριν τη σημαδιακή 10η επέτειο της εισβολής τουρκικών στρατευμάτων στη Μεγαλόνησο ο Τουρκοκύπριος ηγέτης Ραούφ Ντενκτάς επισκέφτηκε την Άγκυρα (12-14 Ιουνίου) για «*συνομιλίες με την τουρκική ηγεσία πάνω στις τελευταίες εξελίξεις του Κυπριακού*».

Παρά τις τιμές αρχηγού κράτους που του επιφύλαξε η Άγκυρα δεν έγινε δυνατό να αποκρυβεί ο εκνευρισμός και η αμηχανία των δύο ηγεσιών σε ό,τι αφορά τις επιλογές τις οποίες θα έπρεπε να προκρίνουν για την αντιμετώπιση της νέας κατάστασης μετά το ψήφισμα 550 του Συμβουλίου Ασφαλείας. Ο τουρκικός Τύπος για πρώτη φορά μετά από 10 χρόνια απεριόριστης συμπαράστασης καταφέρεται πλέον ανοιχτά εναντίον του Ντενκτάς και αποκαλύπτει μία «*σημαντική αλλαγή της τουρκικής στάσης στο Κυπριακό*» (Τερτζουμάν).

Το ψήφισμα 550 περιείχε αυτή τη φορά άρθρα που ενόχλησαν και την Άγκυρα. Ιδιαίτερα οδυνηρό —σύμφωνα με το τουρκικό περιοδικό Briefing— υπήρξε το άρθρο 5, που «*θεωρεί την προσπάθεια για εποίκισμό οποιουδήποτε μέρους των Βαρωσιών από άτομα άλλα από τους κατοίκους του σαν απαράδεκτη και ζητά τη μεταβίβαση αυτής της περιοχής στη διοίκηση των Ηνωμένων Εθνών*»· το άρθρο 6, επίσης το οποίο ορίζει «*οποιαδήποτε απόπειρα επέμβασης στο καθεστώς όπως ορίζεται από την Ειρηνευτική Δύναμη των Ηνωμένων Εθνών στην Κύπρο, ως αντίθετη προς τα ψηφίσματα των Ηνωμένων Εθνών*». Τέλος το άρθρο 10, σύμφωνα με το οποίο το Συμβούλιο Ασφαλείας «*αποφασίζει να παρακολουθεί την κατάσταση έτσι ώστε σε περίπτωση μη εφαρμογής του ψηφίσματος 541 και του παρόντος ψηφίσματος —να μπορεί να πάρει επείγοντα και κατάλληλα μέτρα*», αιφνιδίασε την τουρκική ηγεσία.

Τόσο η Άγκυρα όσο και ο κατεχόμενος Βορράς βιάστηκαν να διαβεβαιώσουν τους πολίτες τους, πως γι' αυτούς το ψήφισμα 550 είναι ασήμαντο και άκυρο. Ο Ντενκτάς, οργισμένος όσο ποτέ άλλοτε με το Διεθνή Οργανισμό, αγνοώντας επιδεικτικά αυτά ακριβώς τα άρθρα, ανακοίνωσε με τα φερέφωνά του ότι θα διώξει μια για πάντα το στρατό του ΟΗΕ από τα κατεχόμενα εδάφη, χρησιμοποιώντας γι' αυτό το σκοπό το δικαίωμα της αρνησικυρίας (βέτο) που διαθέτει ως προς την ανανέωση στις 16 Ιουνίου, της θητείας των ειρηνευτικών δυνάμεων του ΟΗΕ στην Κύπρο. Συγχρόνως, άρχισε το εποίκισμό της Αμμοχώστου και είναι γνωστό ότι έχουν ήδη εποίκιστεί τουλάχιστον 17 σπίτια. Πλησιάζοντας, όμως η κρίσιμη ημερομηνία της 16ης Ιουνίου οι αντιδράσεις του Ντενκτάς γίνονται όλο και περισσότερο αντιφατικές. Σε στιγμές απόγνωσης ανα-

καλύπτει συνωμοσίες του ελληνικού στρατιωτικού σώματος για επικείμενη επίθεση εναντίον των Τουρκοκυπρίων. Θεωρεί, επίσης, ότι η ειρηνευτική Δύναμη του ΟΗΕ συνωμοτεί με βρετανικές στρατιωτικές δυνάμεις με σκοπό τη κατάκτηση των Βαρωσιών. Με αποτέλεσμα να προβάλλονται, αιφνιδιαστικά, απολογητικές δηλώσεις του όπως: «*Ο τομέας που εποίκίζεται βρίσκεται στη παλαιά πόλη της Αμμοχώστου, που κατοικούσαν πάντοτε οι Τουρκοκύπριοι και θα 'πρεπε να παραμείνει υπό τον έλεγχο της τουρκοκυπριακής κοινότητας*».

Στις τουρκικές εφημερίδες διαρρέουν πληροφορίες, σύμφωνα με τις οποίες η Τουρκοκυπριακή πλευρά προτείνει νέα φόρμουλα για την παράταση της θητείας της ειρηνευτικής δύναμης. Επιθυμία των Τουρκοκυπρίων, κατά τις ίδιες πληροφορίες, είναι να αλλάξει μόνο η φράση «*Κυβέρνηση της Κύπρου*» —μιας και δεν αναγνωρίζεται από τους Τούρκους ως η νόμιμη κυβέρνηση ολόκληρου του νησιού— με το χαρακτηρισμό «*τα ενδιαφερόμενα μέρη*».

Είναι κατανοητός ο λόγος των ανησυχιών του Ντενκτάς. Δέκα χρόνια μετά τη διχοτόμηση της Κύπρου, έχοντας παραμείνει σε απομόνωση, σ' ένα συνεχή, ασταμάτητο οικονομικό κατήφορο και μέσα σε μια έντονη διαμάχη μεταξύ των Τουρκοκυπρίων και των εποίκων από την Τουρκία —οι οποίοι σημειωτέον χαίρουν ιδιαίτερης φροντίδας από την πλευρά των επισήμων— έσβησε η εικόνα του «ήρωα» Ντενκτάς που χτυπά τη γροθιά του στο τραπέζι του Συμβουλίου Ασφαλείας (Yeni Dusen). «*Το τελευταίο ψήφισμα του Σ. Α. αποτελεί ντοκουμέντο χρεώκοπιας της πολιτικής του Ντενκτάς*», υποστήριξε στο τέλος Μαΐου ο ηγέτης του αντιπολιτευτικού κόμματος, Özgür. Η Αριστερά με το «*Δημοκρατικό Τουρκικό Κόμμα*» και «*Κόμμα Κοινωνικής Απελευθέρωσης*» πρόκειται να ενωθεί σ' ένα κόμμα, έτσι ώστε να αυξήσει τη δύναμή της στο «κοινοβούλιο». Ο Ντενκτάς απ' τη μεριά του για να εξασφαλίσει την απειλούμενη θέση του σαν «*πρόεδρος εφ' όρου ζωής*» σύμφωνα με διατύπωση (Τούρκου σχολιαστή) ζήτησε στις 24 Μαΐου από τη «*Συνταγματική*» Επιτροπή να περιληφθεί στο «*Σύνταγμα*» δικαίωμα αναστολής απεργιών, περιορισμός βασικών δικαιωμάτων και ελευθεριών και διενέργεια προεδρικών «*εκλογών*» μαζί με το «*δημοψήφισμα*». Εξάλλου, με προσωρινή διάταξη που πρότεινε, ζητάει όπως οι «*τουρκικές ειρηνευτικές δυνάμεις*», όσο θα βρίσκονται στην Κύπρο, θεωρούνται συνυπεύθυνες με τις τουρκοκυπριακές δυνάμεις ασφαλείας και την αστυνομία —της εσωτερικής και εξωτερικής ασφάλειας του κράτους του. Δικτάτο-

ρας με τη βοήθεια του τουρκικού στρατού; Το προτεινόμενο «*σύνταγμα*» του, που πρόκειται να ψηφισθεί —σύμφωνα με τις τελευταίες απειλές του— μέσα σ' αυτό το καλοκαίρι, δεν διαφέρει πολύ από το «*σύνταγμα*» των Τούρκων στρατηγών.

Οι συνεχείς καταδίκες της Τουρκίας, η απώλεια οικονομικών πόρων για την συντήρηση του κατοχικού στρατού σε συνδυασμό με τις απειλές για περικοπή της βοήθειας των ΗΠΑ καθιστούν την Άγκυρα —ιδιαίτερα μετά το ψήφισμα 550— όλο και πιο προσεχτική απέναντι στα μεγαλεπίβολα σχέδια του Ντενκτάς. «*Είχαμε την εντύπωση, —έγραψε αναγνωρισμένος Τούρκος σχολιαστής Ali Birand— «ότι μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας, και με την πάροδο του χρόνου, ο θόρυβος θα σίγαζε και ο κόσμος θα ξεχνούσε. Αυτό, μάλιστα, υποστήριζαν κατ' εξοχήν οι προσκείμενοι στο υπουργείο Εξωτερικών. Σε πρόσφατη μυστική συνεδρίαση ανωτάτου επιπέδου οι Τούρκοι αρμόδιοι, όμως, ήταν ανήσυχτοι από τα «σήματα συναγερμού» για τις εξελίξεις στην Κύπρο*». Και ο Birand, που επισκέφτηκε τις ΗΠΑ πρόσφατα, καταλήγει, ότι ο φάκελος της Κύπρου αντί να κλείσει ανοίγει τώρα. «*Αυτό το γνωρίζει καλά η τουρκική πλευρά και φρονεί ότι κάτι πρέπει να γίνει*».

Λίγο αργότερα η ημερήσια «*Τερτζουμάν*» ανακαλύπτει «*μία σημαντική αλλαγή της τουρκικής στάσης στο Κυπριακό*». Σύμφωνα μ' όλες τις τουρκικές εφημερίδες η αλλαγή πηγάζει από τις πιέσεις που ασκούν οι ΗΠΑ στην Άγκυρα. Η «*Milliyet*» δημοσιεύει ένα ολόκληρο σενάριο: «*Τρεις είναι οι απαιτήσεις της κυβέρνησης και του Κογκρέσου των ΗΠΑ*:

1. η παράδοση των Βαρωσιών στις δυνάμεις του ΟΗΕ και ο εποίκισμός τους από Ελληνοκυπρίους,
2. η αναβολή του δημοψηφίσματος, και
3. η αναβολή των εκλογών, που θα γίνονταν συγχρόνως με το δημοψήφισμα.

Αν δεν εκπληρωθούν τα τρία αυτά σημεία το Κογκρέσο αναμένεται να αντιδράσει δυναμικά ελαττώνοντας τη βοήθεια των ΗΠΑ προς τη Τουρκία στο ποσό των 600 εκ. δολαρίων. Η βοήθεια έχει ήδη περικοπεί από τα 755 εκ. δολάρια στα 670 εκ.».

Η «*Günaydin*» αρχικά και κατόπιν η «*Hürriyet*» προχωρούν σ' άλλα σενάρια. Σύμφωνα μ' αυτές τις εφημερίδες, η CIA σχεδιάζει τη δολοφονία του Ντενκτάς. Φόβος ή ένα είδος ελπίδας; Το γενικό κλίμα που επικρατεί αυτή τη στιγμή στην Τουρκία είναι αναμφισβήτητο κάθε άλλο παρά αισιόδοξο γι' αυτούς. Οι περισσότεροι είναι πεπεισμένοι ότι προωθείται μια λύση στο Κυπριακό που δεν είναι αυτή που επιθυμούσαν.

Το όνομα του Ενρίκο Μπερλινγκουέρ θα παραμείνει πρώτο στο ψηφοδέλτιο του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας. Όπως το έργο του, η φυσιογνωμία του, και η παρουσία του. Ο 62 χρόνων εκφραστής του «Σοσιαλισμού με ανθρώπινο πρόσωπο» άφησε στη μέση το έργο του για την ανανέωση του Κομμουνιστικού Κινήματος κι ακολούθησε τους τρεις προηγούμενους ηγέτες του ΚΚΙ. Πέθανε από εγκεφαλική αιμορραγία, όπως ο Αντωνιο Γκραμσι, ο Ιταλμιρο Τολιάτι κι ο Λουίτζι Λόγκο. Ο Ενρίκο Μπερλινγκουέρ γεννήθηκε στο Σάσαρι της Σαρδηνίας το 1922 και στα δεκαεννιά του χρόνια έγινε μέλος του κόμματος. Έμεινε στη φυλακή μέχρι το 1944 και το 1949 γίνεται γενικός γραμματέας της νεολαίας του ΚΚΙ, θέση στην οποία μένει ως το 1956. Ήδη από τα είκοσι τρία του χρόνια γίνεται μέλος της Κεντρικής Επιτροπής και στα 1969 εκλέγεται αναπληρωτής γραμματέας του Κόμματος. Το 1972 ο Λ. Λόγκο παθαίνει εγκεφαλικό και ο Μπερλινγκουέρ πενήντα χρονών τότε, γίνεται Γ.Γ. του ΚΚΙ.

Την τελευταία του συνέντευξη έδωσε ο Ενρίκο Μπερλινγκουέρ στο θεωρητικό περιοδικό του ΚΚΙ «Μαρξιστική κριτική».

Στη συζήτησή του με τον διευθυντή του περιοδικού Άλντο Τζανάρντο, ο ηγέτης θίγει μια σειρά από θέματα όπως η ειρήνη, η αυτονομία, τα προβλήματα της Κοινότητας. Από αυτή τη συνέντευξη αναδημοσιεύουμε τα σημεία εκείνα που αφορούν την οικονομική ανάπτυξη και τις πολιτικο-κοινωνικές δυνάμεις της Αριστεράς που προωθούν την υπόθεση της Ευρωπαϊκής Ενότητας.

Τα εργατικά στρώματα εκφράζουν το σύγχρονο πνεύμα

Εάν είναι αλήθεια ότι κάθε μεγάλο πρόβλημα το οποίο αντιμετωπίζει σήμερα η Ευρώπη καθιστά αναγκαία τη δημιουργία μιας ριζικά διαφορετικής Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ενωμένης και περισσότερο ανεξάρτητης διεθνώς είναι εξίσου αληθινά δύσκολο να δοθεί μια από κοινού απάντηση στα αναπτυξιακά προβλήματα τα οποία οξύνονται ολοένα και περισσότερο, από την οικονομική κρίση που σήμερα μαστίζει την Ευρώπη.

Δεν υπάρχει δυνατότητα μιας από κοινού απάντησης, αν δεν πεισθούμε και αν δεν λάβουμε υπόψη μας ότι το αποκορύφωμα της υπανάπτυξης συναντάται στις νότιες περιοχές του πλανήτη μας, όπου η οικονομική και κοινωνική καθυστέρηση αποτελούν πραγματική μάστιγα. Οι ανισορροπίες σε σχέση με το Βορρά, και σε σχέση με τον τρόπο και την ποιότητα της δικής μας ζωής είναι δραματικές. Δισεκατομμύρια ανθρώπων υπάρχουν ζουν ακόμη με την έλλειψη και των πιο στοιχειωδών μέσων επιβίωσης και αντιμετωπίζουν άμεσα το πρόβλημα της πείνας, τη φτώχεια, τις ενδημικές ασθένειες, τους πολύ υψηλούς δείκτες θνησιμότητας, τους πρόωρους θανάτους, τον αναλφαβητισμό. Αλλά αυτή η πραγματικότητα δεν γεννιέται από μόνη της. Είναι η άλλη όψη της ανάπτυξης του Βορρά και προέρχεται από το γεγονός ότι η κοινωνία του Βορρά και κυρίως η Δυτική κοινωνία για αιώνες ολόκληρους επέβαλε τη σχέση της με την κοινωνία του Νότου στη βάση των άμεσων συμφερόντων της αποικιοκρατίας ή κυριαρχίας της στυγνής εκμετάλλευσης των πλουτοπαραγωγικών πηγών και όχι στη βάση της ισότητας. Ο Μαρξ συχνά αναφέρει ότι η αστική τάξη κατέστρεψε τη μεσαιωνική-εθνοκεντρική αντίληψη και περιέπλεξε όλους τους λαούς στο διεθνές εμπόριο αναπτύσσοντας έτσι την ιδέα της ενοποίησης της ανθρωπότητας.

Εμείς 100 χρόνια μετά την ανάλυση του Μαρξ βλέπουμε τις ανισότητες που παρέμει-

ναν αγεφύρωτες παρά την προσπάθεια του καπιταλισμού για ενοποίηση. Βλέπουμε τις νέες αντιθέσεις που γεννιούνται και τα σοβαρά προβλήματα που δημιουργεί η καθυστέρηση, η οποία εμποδίζει τις υπανάπτυκτες χώρες να αποκτήσουν την πολιτική τους ανεξαρτησία και να διευρύνουν τους δημοκρατικούς τους θεσμούς· αυτό έχει σαν αποτέλεσμα όχι μόνο την ένταση στις σχέσεις μεταξύ αυτών των χωρών, αλλά και στις σχέσεις τους με τις υπόλοιπες χώρες του κόσμου.

Ένταση που ωθεί σε μια πολιτική εξοπλισμών, σε συγκρούσεις, σε μια φιλοπόλεμη πολιτική. Ο Νότος του κόσμου δεν είναι μακριά από τη Μεσογειακή Ευρώπη: Η Αφρική και η Ασία βρέχονται από τις θάλασσές μας.

Όλος αυτός ο κόσμος που ζει σ' αυτές τις δύο ηπείρους δεν μπορεί να ξεφύγει εύκολα και αυτόνομα από την υπανάπτυξη—δηλαδή από το νεοαποικισμό και την εξάρτηση—χωρίς τη βοήθεια της Ευρώπης. Αλλά μια Ευρώπη, πολιτικά ενωμένη και ανεξάρτητη, οικονομικά προηγμένη, που να θέλει και να ξέρει να συνεργάζεται για την ανάπτυξη. Είναι αλήθεια, όμως, και το αντίθετο: Δηλαδή ότι η Ευρώπη δεν θα είναι ικανή να διαδραματίσει αυτό το ρόλο και να προωθήσει μια νέου τύπου ανάπτυξη της ίδιας της οικονομίας της μέχρις ότου αποφασίσει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα του Τρίτου και Τέταρτου κόσμου, καθώς και τις σχέσεις της με την Ανατολή. Με ποια έννοια αναφέρεσαι στο ζήτημα της Ανατολικής Ευρώπης;

Η οικονομική κρίση δεν αφορά μόνο στο Νότο του κόσμου. Αφορά και στο Βορρά. Τον Ανατολικό Βορρά, «το Δεύτερο κόσμο».

Εδώ και αρκετό καιρό διαπιστώνουμε, στις Ανατολικές χώρες, χαμηλούς ρυθμούς οικονομικής, τεχνολογικής και επιστημονικής ανάπτυξης.

Είναι αλήθεια ότι σε αυτές τις χώρες υπογραμμίζονται, κυρίως, οι ανεπάρκειες της κοινωνικής και πολιτικής ζωής και το χαμηλό επίπεδο της ανάπτυξης των δημοκρατι-

κών θεσμών. Αλλά υπάρχουν επίσης και σοβαρές οικονομικές δυσκολίες. Γνωρίζουμε ότι σ' αυτές τις χώρες ένα μεγάλο μέρος του προϋπολογισμού διατίθεται για τους εξοπλισμούς. Όμως η οικονομική κρίση που υπάρχει στις Ανατολικές χώρες δεν προέρχεται μόνο από την επιτακτική ανάγκη ασφάλειας και από την αστάθεια στις διεθνείς σχέσεις. Αυτή η κρίση, προέρχεται επίσης από ενδογενείς ανεπάρκειες στις θεσμικές δομές αυτών των χωρών.

Αυτά τα ανέφερα γιατί έχουν σχέση με την καθυστέρηση του Νότου του πλανήτη μας.

Αν ο «Δεύτερος κόσμος» δεν κατόρθωσε να συμβάλει στην ανάπτυξη του πολιτισμού τόσο όσο ελπίζαμε αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η Ευρώπη δεν διαδραματίζει ακόμη το ρόλο της Κοινότητας με οικονομική ισχύ και πολιτική, ενωμένη και ανεξάρτητη, που θα προωθούσε την ειρήνη και τη συνεργασία.

Η πολιτική της Δ. Ευρώπης πρέπει να συνίσταται στην ειρηνική συνύπαρξη και τη συνεργασία με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Γεγονός που θα αποβεί προς το συμφέρον της Ευρώπης, και συγχρόνως θα αποτελέσει βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη του Τρίτου κόσμου.

Μόνο οι ανεύθυνοι δεν μπορούν να κατανοήσουν ότι η ήπειρος στην οποία ζούμε είναι μία και μοναδική και δεν προκύπτει τίποτε το θετικό από την κλιμάκωση των εντάσεων. Χωρίς τη δική μας θετική συμβολή, δηλαδή τη συμβολή του δυτικού εργατικού κινήματος δεν θα υπάρξει ασφάλεια και ανάπτυξη της Δυτικής Ευρώπης, ούτε θ' αναπτυχθεί μια πλατιά διεθνής συνεργασία για την ανόρθωση των υπανάπτυκτων περιοχών.

Αλλά, ας επιστρέψουμε στην οικονομική κρίση των χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Η ζωή όλων αυτών των χωρών χαρακτηρίζεται από παλλινδρομήσεις και από μία περιορισμένη ανάκαμψη. Υπάρχει μία τάση παρακμής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σαν οικονομικής δύναμης.

Παρακμή που εκδηλώνεται με την ανικανότητα διατήρησης και διεύρυνσης των αναλογιών της στη διεθνή αγορά, με τη μείωση των επενδύσεων και με την αβεβαιότητα με την οποία η Κοινότητα αντιμετωπίζει την πρόκληση των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας στην τεχνολογία, στην παραγωγικότητα και την εμπορική πρωτοβουλία. Η μεγάλη οικονομική ανάπτυξη της δεκαετίας του '50 και του '60 που οπισθοχώρησε...

Πιστεύω ότι το βασικό πρόβλημα είναι ότι βρίσκεται σε κρίση και οπισθοχωρεί ο ίδιος ο μηχανισμός αυτής της ανάπτυξης, δηλαδή η διεύρυνση σε μαζική κλίμακα της καταναλωτικής τάσης.

Αυτή η μορφή οικονομικής ανάπτυξης επέφερε μια άνοδο του επιπέδου ζωής σε μεγάλες μάζες εργαζομένων. Γεγονός αρκετά αποκαλυπτικό μιας και έθεσε σε κρίση παλιές ισορροπίες και συμβατότητες. Γι' αυτό στα τέλη της δεκαετίας του '60 και τις αρχές της δεκαετίας του '70 έλειψαν τα θεμέλια για μια τέτοια μορφή ανάπτυξης. Το οικονομικό «μπουμ» τελείωσε και μπήκαμε στη διαδικασία του στασιμοπληθωρισμού.

Αλλά σήμερα ο δρόμος της επ' άπειρον διεύρυνσης της καταναλωτικής τάσης των μαζών (και κατά συνέπεια της δημιουργίας τεχνιτών αναγκών) ως κινητήρια δύναμη ανάπτυξης ανήκει πια στο παρελθόν.

Είναι αλήθεια ότι στις χώρες της Κοινότητας και συγκεκριμένα σε χώρες λιγότερο εύρωστες οικονομικά, όπως η Ιταλία, τα τελευταία δέκα χρόνια δεν είναι μόνο χρόνια κρίσης και οπισθοδρόμησης. Τη σημερινή πραγματικότητα δεν θα πρέπει να την εικονογραφήσουμε με μελανά μόνο χρώματα και να πιστεύουμε ότι κάθε τι καινούργιο είναι αναγκαστικά αρνητικό ως προϊόν της συντηρητικής ιδεολογίας.

Υπάρχουν ενδείξεις που φανερώνουν την ικανότητα να αρχίσουμε, αν όχι να ολοκληρώσουμε, ένα νέο κύκλο ανάπτυξης. Σε σημαντικούς τομείς βλέπουμε την εισαγωγή και την ευρύτατη χρησιμοποίηση της νέας τεχνολογίας και την αύξηση της παραγωγής. Με αποτέλεσμα τις βαθιές αλλαγές που ήδη πραγματοποιούνται τόσο στην κοινωνική σύνθεση του χώρου της εξαρτημένης εργασίας, όσο και στον κύκλο των ιδιοκτητών των μέσων παραγωγής.

Αλλά σήμερα οι κυρίαρχες καπιταλιστικές ομάδες και οι συγγενείς συντηρητικές ευρωπαϊκές ιδεολογίες δεν μπορούν να βρουν μια θετική λύση για την κρίση. Το σήμα κινδύνου ανάβουν τα 13 εκατομ. άνεργοι της Κοινότητας. Αυτό το τεράστιο δυναμικό ανθρώπινης ενέργειας, φυσικής και διανοητικής, παραμένει ανενεργό και δεν γνωρίζουν —οι κυρίαρχες καπιταλιστικές ομάδες— τρόπους, αξιοποίησής του, γιατί η τεχνολογική ανανέωση που προχωρεί σταδιακά απομακρύνει αντί να απορροφά αυτό το δυναμικό.

Η επιστημονική έρευνα δεν σημειώνει εκείνη την επιτάχυνση που από μόνη της θα μπορούσε να στηρίξει με επάρκεια αυτή την ανανέωση.

Η εξεύρεση πόρων αναγκαίων για επενδύσεις στην παραγωγή, τη νέα τεχνολογία και την έρευνα φαίνεται πολύ δύσκολη. Αντί όμως, να μειώσουν τη σπατάλη, την ευνοιο-

κρατία, τη φοροδιαφυγή, τον παρασιτισμό, καταφεύγουν σε άκριτες μειώσεις των κοινωνικών δαπανών καταργώντας τα κεκτημένα δικαιώματα που αποκτήθηκαν μετά από αγώνες και θυσίες των εργαζομένων.

Αλλά ακόμη και αν κατορθώναμε να ελαχιστοποιήσουμε ή να εκμηδενίσουμε όλα αυτά τα προβλήματα, μια ουσιαστική οικονομική ανάπτυξη δεν μπορεί να υπάρξει μέσα στα στενά εθνικά πλαίσια.

Σήμερα η αλληλεξάρτηση βρίσκεται σε τέτοιο στάδιο ώστε οι οποιοσδήποτε δυσχέρειες, στην υλοποίηση μιας ενωμένης Ευρώπης, θα οδηγούσαν αναγκαστικά κάθε ευρωπαϊκή χώρα σε άλλους συνασπισμούς.

Η ανάκαμψη της οικονομικής ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης εξαρτάται σε μεγάλο ποσοστό από την ικανότητά της να παράγει επιστήμη και προηγμένη τεχνολογία τις οποίες και να εισάγει στην παραγωγική διαδικασία. Όμως επιστημονική πρόοδος, τεχνολογική ανανέωση και κατά συνέπεια ανανέωση του παραγωγικού μηχανισμού μπορούν να επιτευχθούν μόνο διαμέσου ανταλλαγών σε Κοινοτικό επίπεδο. Προσθέτω ότι δεν πρόκειται μόνο για συντονισμό της δράσης των διαφόρων χωρών σε αυτούς τους τομείς αλλά για τη δημιουργία υπερεθνικών κέντρων διεύθυνσης και προγραμματισμού.

Και όμως παρά τις αντικειμενικές ανάγκες τα εμπόδια δεν μειώνονται αλλά αντίθετα πληθαίνουν.

Είναι αλήθεια. Υπάρχουν —και κυρίως στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης— συντηρητικές δυνάμεις οι οποίες θεωρούν ουσιαστικά ανεφάρμοστη μία πραγματικά κοινοτική αναπτυξιακή πολιτική, επειδή ακριβώς πιστεύουν ότι το χάσμα μεταξύ Ευρωπαϊκού Βορρά και Νότου είναι αγεφύρωτο. Οι ίδιες δυνάμεις ισχυρίζονται ότι δεν θα έπρεπε να προσβλέπουμε σε μια Ευρώπη ενωμένη και ανεξάρτητη αλλά στην ολοκλήρωση των πιο πλούσιων χωρών της, αφήνοντας τις πιο φτωχές να οδηγηθούν στις συνθήκες του Τρίτου Κόσμου.

Θα ήταν άδικο να απαρνηθούμε την καθολική και ισορροπημένη ανάπτυξη της Ευρώπης που άλλωστε αποτελούσε τον πρωταρχικό στόχο της σύστασης της Κοινότητας. Επίσης, δεν πρέπει να μας διαφεύγει το γεγονός ότι η ιστορικά λιγότερο «ευνοημένη Ευρώπη» προσφέρει απλώς εργατικά χέρια στην προνομιούχα Ευρώπη. Με άλλα λόγια το χάσμα μεταξύ Βορρά και Νότου έχει εισχωρήσει και στη δική μας ήπειρο. Τέτοιες θέσεις, κατά τη γνώμη μας, φανερώνουν τη μυωπία της συντηρητικής πολιτικής και ιδεολογίας, που δεν βλέπει ότι ακόμη και η ίδια η οικονομική ανάπτυξη του Βορρά της Ευρώπης μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο στα πλαίσια μιας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η ολοκλήρωση μόνο των πιο ισχυρών οικονομικά ευρωπαϊκών χωρών στο σύστημα των ΗΠΑ, δεν θα τους επέτρεπε να γίνουν πραγματικοί πρωταγωνιστές της ανάπτυξης. Θα κατέληγαν να ζουν μια ανάπτυξη εξ αντανακλάσεως, όπου θα υποβάλλονταν σε περιορισμούς και σε συμφέροντα που δεν θα μπορούσαν να ελέγξουν άμεσα, ούτε να αντιμετωπίσουν, ή να εξισορροπήσουν, κατ' επέκταση. Ο υποβιβασμός των οικονομικά πιο καθυστερημένων ευρωπαϊκών χωρών θα επέφερε αναπόφευκτα τη

σχετική εξασθένηση της οικονομικής δύναμης των πιο προηγμένων περιοχών. Ανέκαθεν υποστηρίζαμε ότι ο βασικός μοχλός μιας ουσιαστικής ανάπτυξης προς το συμφέρον όλων των ευρωπαϊκών χωρών δεν μπορεί παρά να είναι η δημιουργία μιας σταθερής και σύγχρονης οικονομικής υποδομής στις πιο καταπιεσμένες περιοχές της Κοινότητας και κυρίως στις νότιες και μεσογειακές περιοχές. Εν κατακλείδι, ακόμη και στις πιο προηγμένες περιοχές της Ευρώπης μια πιο υψηλή, σταθερή και διαρκής ανάπτυξη της παραγωγής, της επιστήμης και της τεχνολογίας, μπορεί να εξασφαλισθεί στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής ενότητας και ανεξαρτησίας. Μια Ευρώπη που θα καθοδηγείται από νέες διευθυντικές τάξεις και θα συγκροτεί μια μεγάλη οντότητα, η οποία θα ενώσει τις επιμέρους δυνάμεις της ηπείρου και θα πάρει στο χέρι της τα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Ασκείς κριτική στις οικονομικά κυρίαρχες ομάδες; αλλά τα εργατικά και σοσιαλιστικά στρώματα; Το εργατικό και λαϊκό κίνημα της Δυτικής Ευρώπης πώς κινείται, πώς κρίνει, πώς παρεμβαίνει;

Αρκετές φορές κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών παρατηρήσαμε ότι μία από τις δυσκολίες που εμποδίζουν την «εκτίναξη» της Κοινότητας είναι και το γεγονός ότι ένα πολύ μεγάλο μέρος των εργατικών, σοσιαλιστικών και λαϊκών δυνάμεων της δυτικής Ευρώπης δεν αποδέχεται ακόμη ότι η ενότητα και η ευρωπαϊκή αυτονομία ανταποκρίνονται στα συμφέροντά του. Ακόμη και σήμερα, ένα μέρος από αυτές τις δυνάμεις, δεν έχει συνειδητοποιήσει την ανάγκη να παλαίψει για βαθιές αλλαγές τόσο στη μορφή ανάπτυξης όσο και στην ποιότητα ζωής της Ευρώπης.

Τα εργατικά, σοσιαλιστικά και λαϊκά κινήματα έχουν στρέψει όλη την προσοχή τους στην υπεράσπιση των κεκτημένων δικαιωμάτων τους, χωρίς να διακρίνουν καθαρά το μέλλον που μας περιμένει. Είναι αναμφισβήτητο, σε γενικές γραμμές, ότι τα εργατικά, σοσιαλιστικά και λαϊκά στρώματα λόγω της ιστορίας τους και λόγω των συγκυριακών συμφερόντων τους έχουν συγκριτικά με τις εθνικές αστικές τάξεις, ευρύτερο οπτικό πεδίο και πιο σύγχρονο πνεύμα.

Αλλά δεν είναι μόνο αυτό. Παρατηρώντας το εργατικό κίνημα της Ιταλίας και το Κομμουνιστικό της κόμμα καθώς και κάποιες άλλες ευρωπαϊκές χώρες πιστεύω ολοένα και περισσότερο ότι ο ευρωπαϊκός χώρος αποτελεί το αναγκαίο πεδίο όπου οι λαϊκές μάζες μπορούν και πρέπει να διεξάγουν πιο αποτελεσματικά τους αγώνες για μια νέα διεθνή τάξη πραγμάτων και για λιγότερο άνισες κοινωνίες. Οι εργατικές και σοσιαλιστικές δυνάμεις πρέπει να πάρουν στα χέρια τους την υπόθεση της ενότητας και της αυτονομίας της Ευρώπης. Μια τέτοια απόφαση θα ωθούσε και άλλα κοινωνικά δημοκρατικά και παραγωγικά στρώματα να σκεφτούν τα μακροπρόθεσμα συμφέροντά τους και όχι μόνο τα άμεσα συμφέροντα των χωρών τους.

Έτσι, μια Ευρώπη συντηρητική και κατά συνέπεια εξασθενημένη, μπορεί να τη διαδεχθεί μια Ευρώπη ισχυρή, προοδευτική και δημοκρατική που θα παίζει ενεργό ρόλο στην προώθηση της ανάπτυξης και της ειρήνης.

Κλίμα εθνικοποίησης και αδιαφορίας

των Πέτρου Κωστόπουλου- Στέλιου Κούλογλου

«Ένα πακέτο βούτυρο κι ένα μπουκάλι γάλα, σε κάθε ευρωπαίο πολίτη που θα ασκήσει το εκλογικό του δικαίωμα». Η πρόταση αυτή, η οποία ακούστηκε μεταξύ σοβαρού και αστείου στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, δεν αποσκοπεί στη διάθεση των πλεονασματικών γαλακτοκομικών προϊόντων της ΕΟΚ, αλλά περισσότερο στην ανατροπή της απάθειας που χαρακτηρίζει ένα μεγάλο μέρος των ευρωπαίων ψηφοφόρων μπροστά στις εκλογές της Κυριακής.

Αντίθετα με τα ελληνικά δεδομένα, το μεγάλο ποσοστό αποχής που αναμένεται στις περισσότερες χώρες-μέλη, απασχολεί σοβαρότατα τις ευρωπαϊκές πολιτικές ηγεσίες. Γιατί ανεξάρτητα από τη γνώμη των ψηφοφόρων που αδιαφορούν για το αποτέλεσμα, οι κυβερνήσεις και τα κόμματα ετοιμάζονται να χρησιμοποιήσουν τα αποτελέσματα των εκλογών σαν ένα είδος σφυγμομέτρησης. Παρ' ότι ευρωπαϊκές, οι εκλογές έχουν ήδη μετεξελιχθεί, λιγότερο ή περισσότερο σε «εθνικές», και η αποτυχία των μεν ή η επιτυχία των δε εξαρτάται και από την ικανότητα κινητοποίησης της παραδοσιακής εκλογικής πελατείας.

Αν η αρχή της δεκαετίας του '80, χαρακτηρίστηκε από τη στροφή προς τα αριστερά με την άνοδο μιας σειράς σοσιαλιστικών κομμάτων στην εξουσία, τα μέσα της δεκαετίας βρίσκουν την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη σε μία μεταβατική φάση: Φαίνεται ότι είναι περισσότερο οι ήδη υπάρχουσες κυβερνήσεις που θα αποδοκιμαστούν και λιγότερο οι πολιτικές τους πεποιθήσεις, όσο η κρίση δεν έχει ξεπερασθεί, ούτε από τους μεν ούτε από τους δε. Απλώς ορισμένοι, έχουν περισσότερα προβλήματα από άλλους...

Γαλλία: αποδοκιμασία του μιτεραντισμού;

«Ελλάς-Γαλλία, Συμμαχία», μετά τα πρωτεία της Ελλάδας, στην «εθνικοποίηση» των εκλογών φαίνεται να ακολουθεί η Γαλλία. Το μεσογειακό ταμπεραμέντο, η υψηλή πολιτική συνείδηση των Γάλλων και τρία χρόνια σοσιαλιστικής εμπειρίας δημιουργούν μία ζεστή ατμόσφαιρα, γύρω από ένα κρίσιμο ερώτημα: οι σοσιαλιστές έχουν σήμερα την πλειοψηφία ή την μειοψηφία των προτιμήσεων του εκλογικού σώματος;

Το ερώτημα τέθηκε από τη Δεξιά, ενώ οι Γάλλοι σοσιαλιστές θα ήθελαν να τα εί-

χαν με κάθε τρόπο αποφύγει, γιατί βρίσκονται στη μέση του δρόμου: Υποσχόμενοι την καταπολέμηση της ανεργίας και γενικότερα ένα είδος κοινωνικής δικαιοσύνης, ο Πρόεδρος Μιτεράν και οι σοσιαλιστές εκλέχθηκαν το 1981, για να εφαρμόσουν τρία χρόνια αργότερα μία εντελώς διαφορετική πολιτική: για να υπάρξει οικονομική ανάκαμψη, πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην αναδιάρθρωση της βιομηχανικής παραγωγής με βάση τα σύγχρονα τεχνολογικά δεδομένα σε βάρος των παραδοσιακών, ξεπερασμένων βιομηχανικών μονάδων, έστω κι αν αυτό ισοδυναμεί με αύξηση της ανεργίας. Το πρόβλημα είναι ότι αυτή η αλλαγή, που ξεκίνησε πριν από ένα περίπου χρόνο με την πολιτική λιτότητας και ολοκληρώθηκε εδώ και λίγους μήνες με τα μέτρα για τη βιομηχανία, δεν έχει δώσει τα αποτελέσματά της. Έτσι οι σοσιαλιστές βρίσκονται εκτεθειμένοι σε σχέση με τις προεκλογικές τους εξαγγελίες και ανίκανοι να αποδείξουν την αναγκαιότητα της αλλαγής τους.

Το άλλο μέτωπο ήταν η εξωτερική πολιτική. «Η Γαλλία» υποστηρίζουν η δεξιά αντιπολίτευση αλλά και πολλοί Γάλλοι πολίτες, «δεν είναι πια μια μεγάλη χώρα». Ο Πρόεδρος Μιτεράν φαίνεται ότι το κατάλαβε, αλλά ο βομβαρδισμός της Βηρυτού παρ' ότι ανέβασε τα ποσοστά της δημοτικότητάς του δεν ήταν αρκετός. Όμως, η ΕΟΚ γνώρισε μετά την αποτυχία των Αθηνών, την επί γαλλικής Προεδρίας αποτυχία των Βρυξελλών. Το ταξίδι στη Μόσχα, που θα έδινε την εικόνα μιας τρίτης δύναμης ανάμεσα στους δύο μεγάλους, αναβλήθηκε αρχικά λόγω του θανάτου του Αντρόπωφ και υπονομεύθηκε στη συνέχεια λόγω της υπόθεσης Ζαχάροφ. Δεν απομένει παρά το ταξίδι στις ΗΠΑ και μια διακήρυξη των Αμερικάνων ότι η Γαλλία αποτελεί ίσως τον καλύτερο φίλο τους. Αλλά πόσο αυτό συμβαδίζει με τον αρεστό στους Γάλλους ψηφοφόρους «ντεγκωλισμό»;

Αν τα προεκλογικά γκάλοπ επαληθευτούν, τότε το ΣΚ πέφτει από τα 37% των εκλογών του Ιουνίου του 1981, σε ένα ποσοστό γύρω στα 24%, ενώ το συνκυβερνών ΚΚ φαίνεται ότι θα σημειώσει ένα ακόμη βήμα ενός εκλογικού Γολγοθά, που δεν λέει να σταματήσει.

Με αυτή την έννοια, η δεξιά αντιπολίτευση συνασπισμένη υπό την ηγεσία της

«κυρίας με τα ωραία μάτια» της πρώην Προέδρου του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κ. Σιμόν Βέλ, πρέπει με ένα ποσοστό ίσως πάνω από 45% να κερδίζει τα πρωτεία. Όμως από κει και πέρα θα πρέπει να λύσει τις δικές της εσωτερικές αντιθέσεις, αφού οι «Ζισκαρικοί» ενώθηκαν με τους «Σιρακικούς», μόνο επειδή στην εξουσία υπήρχαν οι Σοσιαλιστές με τους Κομμουνιστές. Δεν απομένει παρά ο ρατσιστής ακροδεξιός κ. Λε Πεν και το Εθνικιστικό του Μέτωπο, που ελπίζει να συσπειρώσει τους ακροδεξιούς Σιρακικούς, απογοητευμένους από την αριστερή στροφή του κόμματός του. Σε κάθε περίπτωση, ο «οικογενειάρχης» κ. Πεν κατάφερε να δώσει ένα χρώμα στην προεκλογική εκστρατεία. Απογοητευμένοι από τη διακυβέρνηση της Αριστεράς αριστεροί, πραγματοποιούν αντι-συγκεντρώσεις σε κάθε εμφάνιση του «Μετώπου» και ξαναβρίσκουν την χαμένη αγωνιστικότητά τους συγκρουόμενοι με τους ακροδεξιούς...

Γερμανία: το τέλος των Φιλελευθέρων;

Οι μεγάλες απεργίες για τις 35 εργάσιμες ώρες την εβδομάδα, που συνεχίζονται στην άλλη πλευρά του Ρήνου, θα οδηγήσουν σε μία εκλογική αποδοκιμασία του κυβερνητικού συνασπισμού; Όλες οι προβλέψεις γύρω από το ερώτημα φαίνονται παρακινδυνευμένες. Γιατί μπορεί μεν γενικά οι απεργίες να προκαλούν φθορά στις εκάστοτε κυβερνήσεις, αλλά πολλοί «μεσαίοι» Γερμανοί φοβούνται ότι η αποδοχή ενός τέτοιου αιτήματος θα εμπόδιζε την οικονομική ανάκαμψη και θα αδυνατίζε τη διεθνή θέση της χώρας.

Στην πραγματικότητα, η Δυτικο-Γερμανική κυβέρνηση φαίνεται να απειλείται περισσότερο «από τα μέσα». Είναι πρώτα η προσπάθεια κάλυψης του σκάνδαλου της παράνομης χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων, και το κυριότερο, η κρίση στους Φιλελεύθερους. Οι τελευταίοι όχι μόνο αμφισβητούν ανοιχτά τον αρχηγό τους και Υπουργό Εξωτερικών κ. Γκένσερ, αλλά φοβούνται ότι αυτή τη φορά δεν θα καταφέρουν να περάσουν το φράγμα του 5% τόσο για την εκλογή ευρωβουλευτών όσο και την προσεχή εκλογή «εθνικών» βουλευτών. Με άλλα λόγια ο κ. Κολ κινδυνεύει να βρεθεί χωρίς σύμμαχο και η Ευρώπη χωρίς τον αρχαιότερο και επιζήσαντα εφ' όλων των κυβερνήσεων Υπουργό Εξωτερικών, μετά φυσί-

κά τον αειθαλή ομόλογο τον Σοβιετικό κ. Γκρομύκο.

Στην άλλη μεριά, το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα με επικεφαλής έναν ισχυρό όσο ποτέ άλλοτε Βίλλυ Μπραντ και ενισχυμένη την αριστερή πτέρυγά του, ελπίζει σε κέρδη από τα δεξιά αλλά φοβάται ορισμένες απώλειες από τα αριστερά.

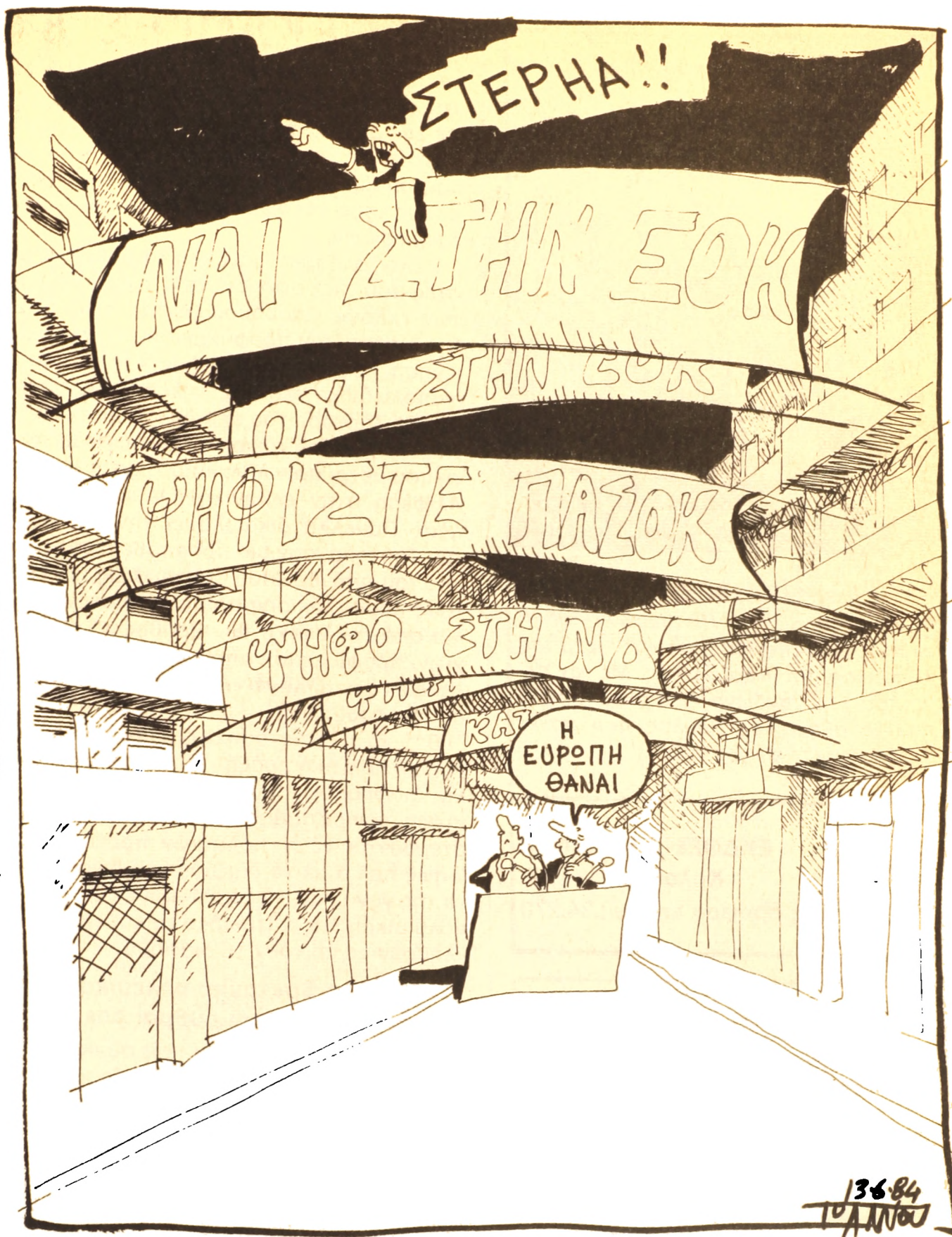
Παρά την εσωτερική τους κρίση, οι «Πράσινοι» φαίνεται να αύξησαν κι άλλο τη δημοτικότητά τους. Τα συνθήματα για την προστασία του περιβάλλοντος και την απομάκρυνση των Αμερικάνικων πυραύλων, διανθισμένα με αιχμές εναντίον της Αγροτικής Πολιτικής της ΕΟΚ, παραμένουν επίκαιρα και δημοφιλή. Όλοι δείχνουν ότι ο Ιταλός κ. Πανέλα θα έχει καλύτερη συντροφιά στο προσεχές Ευρωκοινοβούλιο.

Ιταλία: Επικεφαλής της λίστας πάντα ο Μπερλινγκουέρ

Ο ξαφνικός θάνατος του κομμουνιστή ηγέτη Ενρίκο Μπερλινγκουέρ φάνηκε αρκετός για να επισκιάσει, προσωρινά τουλάχιστον, τη μόνιμη πια ιταλική ειδησεογραφία για τα πολιτικά σκάνδαλα που έχει πρόσφατα αναθερμανθεί, μετά τη δημοσίευση της έκθεσης της κοινοβουλευτικής επιτροπής για τις δραστηριότητες της μασωνικής και παρακρατικής οργάνωσης Ρ2. Ο Μπερλινγκουέρ όμως δεν πρόλαβε να δει τα εκλογικά αποτελέσματα της νέας γραμμής του ΚΚΙ, που για πρώτη φορά επέλεξε πολιτική αυστηρής κριτικής —αν όχι ρήξης— προς την κυβέρνηση ενταφιάζοντας οριστικά και τα τελευταία απομεινάρια του ιστορικού συμβιβασμού.

Ο «σύντροφος Ενρίκο» έδωσε σκληρές εσωκομματικές μάχες τελευταία για ν' αποφύγει τις απόψεις της «δεξιάς» πτέρυγας του Κόμματος. Οι εκπρόσωποι της τελευταίας Τζιόρτζιο Ναπολιτάνο και ο γ.γ της ιταλικής ΓΣΕΕ Λουτσιάνο Λάκα υποστήριζαν ότι το ΚΚΙ έπρεπε να συμμαχήσει με την κυβέρνηση του Κράξι, ελπίζοντας ότι τα θολά μοντερνιστικά και μεταρρυθμιστικά ανοίγματα του ΣΚΙ μπορούσαν να ξεμπλοκάρουν την ακινησία της ιταλικής πολιτικής ζωής. Στην τελευταία εσωκομματική νίκη του Μπερλινγκουέρ βοήθησε και ο Κράξι του οποίου η αλαζονική και ιδιόρρυθμη συμπεριφορά, αλλά κύρια η προσπάθειά του ν' ακυρώσει την κινητή κλίμακα των μισθών βρήκε αντιμέτωπο τη μάζα των Ιταλών εργαζομένων. Είναι χαρακτηριστικό ότι η συγκέντρωση διαμαρτυρίας που οργάνωσε πρόσφατα το ΚΚΙ στη Ρώμη, συγκέντρωσε το μεγαλύτερο αριθμό διαδηλωτών μεταπολεμικά. (Ξεπέρασε το 1 εκ. άτομα).

Με την νέα του πολιτική το ΚΚΙ διεκδικεί σοβαρά τα πρωτεία από τη Χριστιανοδημοκρατία (ο θάνατος και η αναγνώριση απ' όλους του σταθεροποιητικού για την ιταλική δημοκρατία ρόλου του Μπερλινγκουέρ, ίσως βοηθήσει ακόμη πιο πολύ) η οποία στις εκλογές του Ιουνίου του 1983 είχε παρουσιάσει μεγάλη εκλογική πτώση, η επιτάχυνση της οποίας δεν παρουσιάζεται καθόλου απίθανη μετά τις πρόσφατες αποκαλύψεις για την εμπλοκή και

του Γιάννη Ιωάννου

άλλων στελεχών της στις δραστηριότητες της Ρ2. Ο σοσιαλιστής υπουργός Φορμικά προχώρησε σε ανοικτές καταγγελίες μάλιστα εναντίον του υπουργού εξωτερικών Αντρεότι, προκαλώντας τη βίαιη αντίδραση των Χριστιανοδημοκρατών, οι οποίοι απειλούν ν' ανατρέψουν τον Κράξι, εάν ο τελευταίος δεν «συμμαζέψει» τον υπουργό του αλλά και άλλα στελέχη του κόμματός του.

Το Χριστιανοδημοκρατικό κόμμα στην προσπάθειά του να συγκρατήσει την εκλογική του πελατεία δεν διστάζει να έρθει σε ρήξη με τον Κράξι στα θέματα που αφορούν την ΑΤΑ ή ακόμη να καταδικάσει την προσπάθεια του Μιτεράν «Ευρώπη των δύο ταχυτήτων» (δια στόματος Αντρεότι) ασκώντας κριτική από τ' αριστερά στα σοσιαλιστικά κόμματα της Ιταλίας και της Γαλλίας. Η *comedia del' arte*, δεν έπαψε ποτέ ν' αποτελεί μέρος του οπλοστασίου

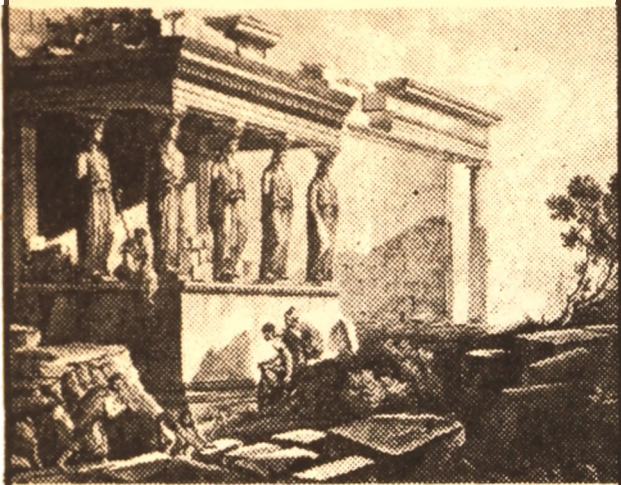
των Ιταλών πολιτικών. Για τον Κράξι και το ΣΚΙ οι εκλογές αυτές παρουσιάζονται ιδιαίτερα σημαντικές γιατί αποτελούν ένα καθοριστικό δείκτη για την αποδοχή ή την απόρριψη των καινοτομιών του Ιταλού πρωθυπουργού, ο οποίος φαίνεται ν' αντιλαμβάνεται την πολιτική σαν ένα είδος αμερικάνικου πόκερ, επιχειρώντας μπλόφες και κτυπήματα που κανείς δεν ξέρει που θα καταλήξουν. Ο Μπερλινγκουέρ πάντως του καταλόγισε ότι προεδρεύει της «χειρότερης κυβέρνησης που είχε η Ιταλία».

Τα μικρά και λεγόμενα «λαϊκά» Κόμματα (Ρεπουμπλικάνοι, Φιλελεύθεροι, Σοσιαλδημοκράτες) δεν προβλέπεται να παρουσιάσουν μεγάλες διακυμάνσεις στα εκλογικά τους ποσοστά. Ίσως παρουσιασθεί πτώση των σοσιαλδημοκρατών μετά την επίσημη ανακοίνωση της κοινοβουλευτικής επιτροπής, ότι ο πρώην ηθοποιός και

Γιάννη Σπανδωνή

ΘΡΗΝΟΣ

Α' βραβείο Παρνασσού

Ένας σκλάβος διηγείται την αρπαγή των μαρμάρων του Παρθενώνα και το στοιχειώμα της Μαρμαρωμένης Βασιλοπούλας, της Καρυάτιδας. Με την πένα του Γ. Σπανδωνή ζωντανεύει ένας παλιός αθηναϊκός θρύλος που ασκεί μια μυστικιστική γοητεία.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΛΕΝΤΗ

Κολοκοτρώνη 15,

1ος όροφος τηλ. 32.34.270

ΑΓΓΛΙΚΑ

Καθηγητής Αγγλικής με δεκατετράχρονη πείρα παραδίδει μαθήματα σε σοβαρά ενδιαφερόμενους ενήλικες, προχωρημένου επιπέδου. Τηλ. 36.00.573, κ. Κάλφογλου.

ΣΕΙΡΑ ΤΖΩΡΤΖ ΟΡΓΟΥΕΛ

Φάρμα των Ζώνων

Στή Σκιά του 1984

Αλήτες του Παρισιού και του Λονδίνου

Φάμπρικες του Γουήγκαν Πάιερ

Φόρος Τιμής στην Καταλωνία

Κρατήστε Σφιχτά τό Μικροαστισμό σας

Μέρες της Μπούρμα

Η Κόρη του Παπά

ΣΕΙΡΑ ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΚΟΛΛΟΝΤΑΙ: Έρωτας των Εργατριών
Μελισσών

ΜΕΛΛΕΡ: Στρατιές της Νύχτας

ΝΟΤΑΡΝΙΚΟΛΑ: Η Αδύνατη Απόδραση

ΜΠΑΡΟΥΖ: Απολυμαντής!

ΜΠΑΡΟΥΖ: Ο Α Πούκ είναι εδώ

ΜΠΑΡΟΥΖ: Σε ποιόν ανήκει λοιπόν η
θανατηφόρος TV;

ΚΑΜΥ: Η Πανούκλα

ΑΡΤΩ: Ηλιογάβαλος

ΤΖΕΡΟΝΥΜΟ: Απομνημονεύματα

► ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

► Ζ. Πηγής 17 Αθήνα τηλ. 36.39.980

νυν «καρπαζοεισπράκτορας» της ιταλικής πολιτικής αρχηγός του κόμματος και υπουργός Πιέτρο Λόνγκο υπήρξε εξέχων στέλεχος της Ρ2. Όμως ο Κράξι πρόσφερε την αμέριστη υποστήριξη του, μη αποδεχόμενος την παραίτηση του Λόνγκο, του οποίου τα χαρακτηριστικά εμπνέουν όλους τους γελοιογράφους των ιταλικών εφημερίδων.

Τέλος ο Μάρκο Πανέλλα και οι Ριζοσπάστες του, πρόσφεραν πάλι την έκπληξη των εκλογών παρουσιάζοντας σαν Νο 2 της λίστας, τον προφυλακισμένο, για διακίνηση κοκαΐνης και μέλος της Καμόρα (ναπολιτάνικη Μαφία), τηλεπαρουσιαστή Έντζο Τόρτορα του οποίου η δημοτικότητα στις Ιταλίδες νοικοκυρές ξεπερνάει αυτή που μέχρι πριν λίγο καιρό είχε η Μαρία Αλιφέρη στην ελληνική Τ.Β. Ο πανέξυπνος Πανέλλα δικαιολογεί την επιλογή του Τόρτορα, σαν μία προσπάθεια καταδίκης του απάνθρωπου συστήματος πολυετούς προφυλάκισης που ισχύει στην Ιταλία από την εποχή των Ερυθρών Ταξιαρχιών, προφυλάκιση από την οποία μπορεί κανείς να απαλλαγεί «καρφώνοντας» τους συντρόφους του.

Βέβαια, η απόσταση ανάμεσα στην συμβολική πολιτική πράξη και την προεκλογική διαφήμιση, σκανδαλοθηρικού χαρακτήρα, των ριζοσπαστών, που φαίνεται ότι στερούνται νέων πολιτικών προτάσεων, (όπως παλιά με το διαζύγιο, τα δικαιώματα της γυναίκας, την άμβλωση κτλ.) είναι πολύ μικρή και οι Ιταλίδες νοικοκυρές θα κληθούν να κρίνουν τη διαφορά.

Μεγάλη Βρετανία: πολεμικοί διθώραμβοι και ρυθμοί ροκ

Ροκ σταρ, ηθοποιοί και ποπ συγκροτήματα δίνουν το χρώμα στο γκριζο, απ' όλες τις απόψεις, τοπίο των βρετανικών εκλογών. Η κ. Θάτσερ για να διατηρήσει τις δυνάμεις της (πράγμα αρκετά δύσκολο) επιδεικνύει τις πολεμικές της αρετές στο πεδίο της Νορμανδίας, όπου γιορτάστηκε η τεσσαρακοστή επέτειος από την απόβαση των συμμάχων. Αυτή τη φορά, η σιδηρά κυρία παίζει το ρόλο του νέου Τσώρτσιλ.

Από την άλλη πλευρά ο Νηλ Κίννοκ, επιβεβαιώνοντας τις ανανεωτικές προσπάθειες του Εργατικού Κόμματος και της νέας ηγεσίας του, πρωταγωνιστεί σε βίντεο-κλιπ (βίντεο ταινίες με μουσική) γνωστής ροκ τραγουδίστριας, υπενθυμίζοντας αν μη τι άλλο, ότι και το αγγλικό ροκ γεννήθηκε στις φτωχογειτονίες του Λίβερπουλ και του Μάντσεστερ, που μαστίζονται σήμερα από την ανεργία.

Το Εργατικό Κόμμα παρουσιάζεται σημαντικά βελτιωμένο και εσωτερικά ήρεμο, μετά την ουσιαστική απομάκρυνση από το πολιτικό προσκήνιο των ηγετών που είχαν οδηγήσει το μεν κόμμα τους στην αντιφατική πορεία των τελευταίων ετών, την δε κ. Θάτσερ απόλυτα κυρίαρχη στο Κοινοβούλιο. Η διαρκώς αυξανόμενη ανεργία και οι αμερικάνικοι πύραυλοι αποτελούν τα σημεία αιχμής της προεκλογικής του εκστρατείας, ενώ η κυβέρνηση υπενθυμίζει την αντιφατικότητα των θέσεων και

την έλλειψη συνέπειας στην πολιτική των Εργατικών.

Πράγματι, η θέση των τελευταίων πάνω στην ΕΟΚ, διαφοροποιήθηκε πρόσφατα. Στο Συνέδριο των Σοσιαλιστικών Κομμάτων που έγινε τον περασμένο μήνα στο Λουξεμβούργο, το Εργατικό Κόμμα συνεπέγραψε για πρώτη φορά μία κοινή ανακοίνωση (για τις ευρωεκλογές), στην οποία, αφού γίνεται δριμεία κριτική στην λειτουργία της ΕΟΚ, προτείνεται η συμπράξη Σοσιαλιστών-Σοσιαλδημοκρατών για την «από τα μέσα» αλλαγή της.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ΠΑΣΟΚ, μόνο από όλα τα ευρωπαϊκά κόμματα, δεν συμμετείχε στο Συνέδριο, επειδή δεν είναι μέλος της Σοσιαλιστικής Διεθνούς και της Ένωσης των Σοσιαλιστικών Κομμάτων της Δ. Ευρώπης. Αυτό όμως, δεν εμπόδισε τον Νηλ Κίννοκ, να υιοθετήσει όχι μόνο την πολιτική του κ. Παπανδρέου για την Κοινή Αγορά (περιφερειακή πολιτική, ανεξαρτησία κτλ.), αλλά και τη φρασεολογία του, μιλώντας κι αυτός για μία «Νέα Μεσσήνα».

Παρά την ένταση της διαμάχης μεταξύ των δύο μεγάλων Βρετανικών Κομμάτων, οι προβλέψεις για τη συμμετοχή των φλεγματικών (όταν δεν παίζουν ποδόσφαιρο) βρετανών ψηφοφόρων, δεν ξεπερνούν το 50%. Μία τέτοια έκταση αποχή ίσως επηρεάσει ιδιαίτερα αρνητικά το αυτσαίντερ των εκλογών, το συνασπισμό Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος-Φιλελευθέρων.

Στις βρετανικές εκλογές δεν παίζονται φυσικά όλα για όλα. Η τακτική των Εργατικών συνίσταται στη σταδιακή φθορά των «Τόρρυς» που εξακολουθούν να εμφανίζονται ισχυροί. Αν σύμφωνα και με τα προγνωστικά οι τελευταίοι γνωρίσουν μία πτώση από το 42,5% του περασμένου χρόνου, και οι Εργατικοί μία άνοδο ο σταρ Νηλ Κίννοκ θα είναι ιδιαίτερα ευχαριστημένος. Μια τέτοια εξέλιξη θα έχει σημαντικές συνέπειες για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: λόγω του περίεργου εκλογικού συστήματος, οι Εργατικοί μπορούν να κερδίσουν 8-10 ευρωβουλευτές περισσότερους από το 1979, σε βάρος των Συντηρητικών. Σ' αυτή την περίπτωση, οι συσχετισμοί δεξιάς-αριστεράς στο Στρασβούργο, ίσως αλλάξουν ριζικά...

Ευτυχώς υποχρεωτικά

Φαίνεται ότι η «Ευρώπη των δύο ταχυτήτων», επιβεβαιώνεται τουλάχιστον στην πολιτική ευαισθησία... Γιατί στις άλλες χώρες της Κοινότητας (εκτός ίσως από την Ολλανδία, όπου λόγω του θέματος των ευρωπυραύλων η ατμόσφαιρα είναι ζεστή και οι σοσιαλιστές περιμένουν κέρδη), επικρατεί η αδιαφορία. Στην Ιρλανδία μαλώνουν για τους υποψήφιους, στη Δανία και στο Λουξεμβούργο αδιαφορούν, και στο Βέλγιο, σε ένα πρόχειρο γκάλοπ του ραδιοφώνου, μόνο το 13% δήλωσαν ότι ενδιαφέρονται και ήθελαν να ψηφίσουν. Ευτυχώς η ψήφος είναι υποχρεωτική... Και σε όλες τις χώρες διαμαρτύρονται ότι δεν γίνεται ενημέρωση για την Ευρώπη.

Η ενότητα της Ευρώπης είναι όρος για την ανεξαρτησία της

Η Ιταλίδα Ευρωβουλευτής και στέλεχος της «Προλεταριακής Δημοκρατίας» μιλάει για:

- τις αντιθέσεις στους κόλπους του Ευρωκομμουνισμού και του Ευρωσοσιαλισμού·
- το ρόλο της Αριστεράς στις πολιτικές διαδικασίες της ευρωπαϊκής ενοποίησης·
- τα νέα κοινωνικά κινήματα της Ευρώπης·
- τις αλλαγές στα ευρωπαϊκά κομμουνιστικά κόμματα·

ΕΡ: Ποια είναι, κατά τη γνώμη σου, η σημασία και ο ρόλος της ευρωκομμουνιστικής και ευρωσοσιαλιστικής αντιπροσώπευσης στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο; Έχουν κάποια επιρροή, και κατά πόσο επιχειρούν να διαμορφώσουν μία κοινή ευρωπαϊκή πολιτική;

ΑΠ: Νομίζω κατ' αρχήν ότι δεν μπορεί πια κανείς να μιλάει για ευρωκομμουνισμό και ευρωσοσιαλισμό. Υπάρχουν ευρωκομμουνισμοί και ευρωσοσιαλισμοί. Πριν από 6-7 χρόνια υπήρχε κάποια ελπίδα και μπορούσε να γίνεται αναφορά στον ευρωκομμουνισμό, όταν το Ιταλικό, το Ισπανικό, αλλά ακόμα και το Γαλλικό, τότε, κομμουνιστικό κόμμα συμφώνησαν σε μία γραμμή, που δεν ήταν βέβαια ποτέ κοινή, αλλά είχε σημεία σύγκλισης. Αυτό όμως δεν υπάρχει εδώ και καιρό. Το Γαλλικό κόμμα επέστρεψε σε μία αρκετά παραδοσιακή γραμμή, έστω και αν μετέχει στην κυβέρνηση με τους σοσιαλιστές: από θεωρητική και ιδεολογική άποψη, και σε ό,τι αφορά τους δεσμούς τους με τη Σοβιετική Ένωση, πιστεύω ότι οι Γάλλοι κομμουνιστές έχουν κάνει στροφή προς τα πίσω. Σ' αυτό συμβάλλει και η πολύ παραδοσιακή και γερασμένη κουλτούρα τους, καθώς και ο τρόπος συμπεριφοράς στα πλαίσια της κοινωνίας τους, οι σχέσεις του με τα κοινωνικά κινήματα, κτλ.

Το Ισπανικό κόμμα, εξ' άλλου, κατέρρευσε. Είναι ένα πολύ σύνθετο πρόβλημα. Πιστεύω ότι το μεγάλο λάθος του Καρίγιο ήταν ότι προσπάθησε να συνδυάσει μία πολύ σωστή γραμμή αυτονομίας, στο επίπεδο των σχέσεων του με τη Σ.Ε., με μία πολύ δεξιά γραμμή στα εσωτερικά ζητήματα. Εκτός από αυτό, όμως, έχουμε και το φαινόμενο της διατήρησης του σταλινικού προτύπου διεύθυνσης του κόμματος. Ήταν κάπως φυσικό τα μέλη του κόμματος, ιδιαίτερα οι νέοι, να αρχίσουν να αναρωτιούνται μπροστά σ' αυτήν τη δεξιά γραμμή: «γιατί να μην ενταχθούμε στο Σοσιαλιστικό Κόμμα;». Η μόνη απάντηση του

Καρίγιο ήταν ότι το Ισπανικό Κόμμα είναι το κόμμα των μαρτύρων, των ηρώων και της ιστορικής παράδοσης, της παράδοσης του κομμουνιστικού κινήματος και της Κομιντέρν, δηλαδή. Για τους νέους αυτό δεν σήμαινε τίποτε. Και όταν άρχισε ο διάλογος γι' αυτά τα ζητήματα, ο Καρίγιο άρχισε να διαγράφει. Διαγράφηκαν πολλά στελέχη, καθώς και δεκάδες διανοούμενοι (αναφέρω την περίπτωση του Μανόλο Αθκαράτε που ήταν το δεξί του χέρι). Ταυτόχρονα αντιμετώπιζε την κριτική των φιλοσοβιετικών, που, μεταξύ άλλων, οδήγησε στη δημιουργία του φιλοσοβιετικού κόμματος στην Καταλωνία. Στην ουσία, σήμερα το Ισπανικό κόμμα έχει αφανισθεί, με 5% των ψήφων στο Κοινοβούλιο της χώρας του.

Από τα τρία κόμματα, λοιπόν, μόνον το Ιταλικό έχει διατηρήσει τη γραμμή του. Δεν μπορούμε πια να μιλάμε για ευρωκομμουνισμό. Εξ' άλλου, τα άλλα ευρωπαϊκά κομμουνιστικά κόμματα είναι μικρά, και έχουν περάσει μέσα από παράδοξες πολιτικές περιπέτειες. Αναφέρω την περίπτωση του Ολλανδικού κόμματος, που αυτή τη στιγμή το έχει κερδίσει το φεμινιστικό κίνημα και έχει φεμινιστική ηγεσία· θα έλεγα ότι μοιάζει περισσότερο με κόμμα της Νέας Αριστεράς, σε αντίθεση με το γειτονικό του Δανικό κομμουνιστικό κόμμα, που εξακολουθεί να είναι παραδοσιακό και φιλοσοβιετικό. Κατά την άποψή μου, τα ευρωπαϊκά κομμουνιστικά κόμματα έχουν ελάχιστα κοινά σημεία.

Το ίδιο, όμως, ισχύει και για τον ευρωσοσιαλισμό. Υπάρχουν τεράστιες διαφορές στους κόλπους της σοσιαλιστικής Διεθνούς· η σημαντικότερη εντοπίζεται στο ζήτημα της ειρήνης και του πολέμου, των εξοπλισμών, αλλά αυτό περικλείει και τη θέση που τηρούν απέναντι στις ΗΠΑ. Έχουμε δύο φιλοαμερικανικά και εξαιρετικά αντισοβιετικά Σοσιαλιστικά Κόμματα, το Γαλλικό και το Ιταλικό, που υποστηρίζουν τους εξοπλισμούς και την αμερικανική πολιτική απέναντι στην Ευρώπη· απ'

την άλλη, έχουμε όλα τα άλλα κόμματα, που αντιτίθενται έντονα στους εξοπλισμούς και αναπτύσσουν μία ολοένα και εντονότερη αδέσμευτη πολιτική. Μιλάνε για υπερδυνάμεις και, μολονότι δεν υποστηρίζουν την έξοδο των χωρών τους από το ΝΑΤΟ, η αντίληψή τους αυτή περί υπερδυνάμεων κτλ., τους φέρνει σε αντίθεση με την Ατλαντική Συμμαχία. Αυτό είναι σαφώς ένα νέο και σημαντικό στοιχείο, αν λάβουμε υπόψη την φιλοατλαντική πολιτική παράδοση και ιστορία αυτών των κομμάτων. Αυτές οι διαφορές, εξ' άλλου, εξηγούν και το γιατί, στις διασκέψεις της Σοσιαλιστικής Διεθνούς σε ευρωπαϊκό επίπεδο, δεν μπορεί να υπογραφεί κάποιο κοινό ανακοινωθέν, πράγμα που έχει σαν συνέπεια η Διεθνής να είναι πια ένας διπλωματικός μάλλον φορέας, παρά ένα αποτελεσματικό πολιτικό συγκρότημα. (Θα ήθελα να επισημάνω εδώ, ότι οι διαφορές του ΠΑΣΟΚ με το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα είναι πολύ λιγότερες από αυτές που έχει με το Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα).

Πάντως, από ιστορική άποψη, οι διχασμοί και οι διασπάσεις στο εργατικό κίνημα είχαν πάντα τις ρίζες τους στα διεθνή προβλήματα, στα προβλήματα της ειρήνης και του πολέμου. Αυτό έγινε στον πρώτο και στον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, αλλά και τώρα, γύρω από το πρόβλημα του ΝΑΤΟ, π.χ.

Θα έλεγα ότι υπάρχει σήμερα μία διαδικασία (που δεν έχει περατωθεί, βέβαια) επαναπροσδιορισμού της ταυτότητας των κομμάτων που προήλθαν από την Δεύτερη και την Τρίτη Διεθνή, και ότι αυτή η διαδικασία έχει σαν κύριο άξονα τα διεθνή προβλήματα, χωρίς όμως να μένει σ' αυτά: έχουμε, π.χ., το σημαντικό πρόβλημα της ανεπάρκειας του σοσιαλδημοκρατικού προτύπου, τόσο σε διεθνές όσο και σε εσωτερικό επίπεδο, όπου το Κράτος Προνοίας έχει μπει σε κρίση και δεν έχει προοπτική. Απ' την άλλη, οι κομμουνιστές έχουν την εμπειρία του υπαρκτού σοσια-

λισμού. Υπάρχει, λοιπόν, μία κρίση ταυτότητας στους κομμουνιστές και στους σοσιαλιστές. Σε αυτή την κρίση, όμως, οι κάρτες του παιχνιδιού είναι ανακατεμένες. Βρίσκεις κομμουνιστές που πλησιάζουν περισσότερο τον σοσιαλισμό και το αντίστροφο: αυτές οι δυο λέξεις, κομμουνισμός και σοσιαλισμός, δεν σημαίνουν τίποτα πια...

ΕΡ: *Εννοείς ότι δεν υφίστανται πλέον οι λόγοι που προκάλεσαν την διάσπαση της Διεθνούς;...*

ΑΠ: Δεν θα το 'λεγα αυτό. Οι λόγοι υπάρχουν. Έχουμε κάτι πολύ σημαντικό, κι αυτό είναι η ιστορική δικαίωση που δόθηκε στην Οκτωβριανή Επανάσταση, πράγμα που είχε και πολλές άλλες συνέπειες. Νομίζω, όμως, ότι, αν δούμε την πολιτική και στρατηγική των σοσιαλιστών και των κομμουνιστών, οι διαφορές είναι μικρές. Και φυσικά και οι δύο είναι μέσα στην κρίση, και οι δύο δεν είναι σε θέση να επαναπροσδιορίσουν μία νέα ταυτότητα. Δεν μπορούμε να πούμε τι θα βγει από αυτή την κρίση: είναι σίγουρο, όμως, ότι σοσιαλιστικό και κομμουνιστικό κίνημα δεν υπάρχουν πια.

ΕΡ: *Οι διαφορές, όμως, που επισημαίνεις δεν παρατηρούνται και στα πλαίσια ενός και του αυτού κόμματος;...*

ΑΠ: Οπωσδήποτε. Έχουμε την αριστερά του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος που πλησιάζει τα αριστερά κόμματα τα οποία δεν είναι σοσιαλιστικά, ενώ, απ' την άλλη, η δεξιά πτέρυγα του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος είναι πιο κοντά στη δεξιά του Σοσιαλδημοκρατικού παρά στην αριστερά του δικού της κόμματος. Είναι πολύ μπερδεμένα τα πράγματα... Αυτό είναι επικίνδυνο βέβαια, γιατί υπάρχει μια κρίση στην Αριστερά, συγχρόνως, όμως, είναι και θετικό γιατί ανοίγονται νέες δυνατότητες. Η Αριστερά, στερη-

Δεν μπορούμε πλέον να μιλάμε για ευρωκομμουνισμό...

μένη τη βεβαιότητα και τις σταθερές της αλήθειες, είναι πολύ πιο ανοιχτή από όσο συνήθιζε κάποτε. Πάρε την περίπτωση του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού και του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος: Σαν μεγάλα κόμματα μπορούν να έχουν οργανικούς δεσμούς με τις κοινωνίες τους και να ευαισθητοποιούνται στα προβλήματά τους. Απ' την άλλη, βέβαια, επειδή είναι μεγάλα κόμματα, δύσκολα αλλάζουν και προσαρμόζονται. Παρ' όλα αυτά είναι ευαίσθητα. Έχουμε το παράδειγμα του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος που ξεπέρασε την κρίση του, ακριβώς γιατί δεν αγνόησε τι γινόταν στο κοινωνικό επίπεδο, δεν αγνόησε το φιλειρηνικό και το οικολογικό κίνημα, που έχουν εξαιρετική επιρροή. Ανάλογα φαινόμενα παρατηρούμε και στο Ιταλικό Κομ-

μουνιστικό Κόμμα, παρόλες τις διαφορές, βέβαια, που υπάρχουν μεταξύ τους.

ΕΡ: *Πιστεύεις ότι σημαντικό ρόλο στην ευαισθητοποίησή τους έπαιξαν τα νέα μαζικά κινήματα;*

ΑΠ: Οπωσδήποτε, κυρίως το φιλειρηνικό κίνημα. Αλλά σ' αυτό βοήθησαν και οι νέες κουλτούρες, οι νέες απαιτήσεις και προσδοκίες, τελείως αντίθετες με την οικονομιστική και κρατικιστική παράδοση και ιδεολογία της 2ης και 3ης Διεθνούς. Και μην ξεχνάμε την νέου τύπου κριτική στον καπιταλισμό που έγινε από αυτά τα κινήματα. Ανάμεσα στο παλιό και στο νέο, λοιπόν, πιστεύω ότι υπάρχει μία διαδικασία που έχει πιθανότητες να καταλήξει σε κάποια κατανόηση των νέων στοιχείων από μέρους των παραδοσιακών δυνάμεων της Αριστεράς. Σε αυτό βοηθάει και το γεγονός ότι και η ίδια η εργατική τάξη διαπερνάται από αυτές τις νέες απαιτήσεις και ανάγκες, αυτές τις νέες αντιφάσεις πίεσης, που εκφράζονται σε όλη την κοινωνική κλίμακα και αφορούν τον ίδιο τον τρόπο ζωής των κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων.

ΕΡ: *Πιστεύεις ότι τα σοσιαλιστικά και τα κομμουνιστικά κόμματα θα μπορέσουν να αναδιαρθρώσουν τις εσωτερικές τους δομές για να μπορέσουν να εκφράσουν και να αντιπροσωπεύσουν οργανικά τα νέα αυτά στοιχεία; Θα αναπροσδιορίσουν την έννοια και την λειτουργία του κόμματος, σαν τέτοιου;*

ΑΠ: Θα πάρω πάλι το παράδειγμα του Γερμανικού Σοσιαλδημοκρατικού και του Ιταλικού Κομμουνιστικού Κόμματος, γιατί πιστεύω πως έχουν κάποιες αναλογίες, ενώ το Αγγλικό Εργατικό Κόμμα διαφοροποιείται αρκετά λόγω του ρόλου και της θέσης που έχουν σ' αυτό τα συνδικάτα. Το Γερμανικό Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα ήταν οργανωμένο σύμφωνα με το κλασικό πρότυπο παρόμοιων κομμάτων: κοινοβουλευτική ομάδα, συνδικάτα και κομματικός μηχανισμός —ο τελευταίος χωρίς καμιά πραγματική δράση. Τώρα, λόγω της επίδρασης των νέων κινήματων, αναπτύσσεται ένας διάλογος πάνω στο ζήτημα της άσκησης της πολιτικής, και συγκεκριμένα με βάση την αντίληψη ότι η πολιτική δεν ασκείται μόνο μέσω των επίσημων θεσμών: αποκαλούν, παράδοξα, εξωκοινοβουλευτική την δράση έξω από τους θεσμούς, ενώ στην Ιταλία, αντίθετα, το Κομμουνιστικό Κόμμα δεν λειτούργησε μόνο στα συνδικάτα και στο Κοινοβούλιο αλλά σε όλη την κοινωνική κλίμακα. Στη Γερμανία, λοιπόν, αυτή η ενδυνάμωση της καθολικής κοινωνικής δράσης του κόμματος, θα αλλάξει κάπως, κατά τη γνώμη μου, και την εσωτερική δομή του Κόμματος.

Στην Ιταλία, το πρόβλημα με το Κομμουνιστικό Κόμμα ήταν διαφορετικό. Είχαμε ένα κόμμα με εξαιρετικά συγκεντρωτική δομή και η αλλαγή συνίσταται στο ότι έχει γίνει πολύ ανεκτικό στην ελεύθερη έκφραση και κριτική των μελών. Εμάς μας διέγραψαν το 1969, αυτό, όμως, δεν θα το

έκαναν ποτέ σήμερα. Δεν εντοπίζεται όμως μόνο εδώ η αλλαγή: έχουμε πια στο Ιταλικό Κόμμα τα νέα κινήματα οργανικά εκπροσωπούμενα στους κόλπους του, και πολλές φορές ασκούν ριζική κριτική στην επίσημη γραμμή. Υπάρχει όμως ένας κίνδυνος εδώ: ο κίνδυνος να γίνει ένα εκλεκτικιστικό κόμμα, όπου το νέο και το παλιό

Το φιλειρηνικό, κυρίως, κίνημα είναι αυτό που άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή και έφερε αλλαγές στα αριστερά κόμματα της Ευρώπης...

δεν συντίθενται διαλεκτικά αλλά βρίσκονται μεταξύ τους σε μία σχέση μηχανικής συμπαράθεσης. Δεν επιχειρείται πια μία πραγματική αντιπαράθεση που θα καταλήξει στη σύνθεση και στην οργανική ανανέωση... είναι κάτι σαν μωσαϊκό.

ΕΡ: *Έχουμε δηλαδή μία ετερογένεια και συγχρόνως μία αδράνεια απέναντί της;...*

ΑΠ: Ναι, και συνέπεια αυτού είναι ότι η όποια σύνθεση και η πολιτική γραμμή του κόμματος αποτελούν αντικείμενο των γραφειοκρατικών σωμάτων, που είναι και η μοναδική βαθμίδα σύνθεσης.

Δεν θα πρέπει, όμως, να αγνοήσουμε και τις εξελίξεις στο Αγγλικό Εργατικό Κόμμα, όπου τα τελευταία τρία-τέσσερα χρόνια οι περιφερειακές οργανώσεις, δηλαδή το Κόμμα εκτός Κοινοβουλίου και εκτός συνδικάτων, κατόρθωσαν να αυξήσουν τη δυναμή τους στο εσωτερικό του κόμματος.

ΕΡ: *Για να επανέλθουμε στην άποψή σου για τον επαναπροσδιορισμό της ταυτότητας της Ευρωπαϊκής Αριστεράς... Πιστεύεις ότι η ευρωπαϊκή πολιτική θα μπορούσε να αποτελέσει ένα πεδίο ευνοϊκό γι' αυτόν τον επαναπροσδιορισμό;*

ΑΠ: Αν δεις πώς λειτούργησε η Αριστερά στο Κοινοβούλιο τα τελευταία πέντε χρόνια, η εικόνα που σχηματίζεις είναι σαφώς αρνητική. Έχεις την κομμουνιστική ομάδα, με τους Ιταλούς, τους Γάλλους και τους Έλληνες —οι τελευταίοι με τις δύο χωριστές τους εκπροσωπήσεις. Οι Ιταλοί ψηφίζουν με το ΚΚΕ εσ. και οι Γάλλοι με το ΚΚΕ. Δεν συνεργάζονται ποτέ μεταξύ τους, ούτε ψηφίζουν από κοινού. Βρίσκονται μαζί για λόγους που αφορούν τον Κανονισμό του Κοινοβουλίου, αλλά όχι για πολιτικούς λόγους. Μετά έχουμε τους σοσιαλιστές, που είναι και η ισχυρότερη ομάδα. Είναι διασπασμένοι στο οποιοδήποτε ζήτημα, κυρίως για εθνικιστικούς λόγους, ένα είδους εθνικού κορπορατισμού. Αλλά η διάσπαση παρατηρείται και στους κόλπους μιας και της αυτής εθνικής αντιπροσωπείας, όπως συμβαίνει με τη γαλλική σοσιαλιστική ομάδα, όπου υπάρχει η α-

ριστερή λεγόμενη τάση του C.E.R.E.S.

Η Αριστερά ενώνεται σε πολύ γενικά θέματα: Νικαράγουα, Σαλβαδόρ, Ν. Αφρική. Σ' αυτά τα θέματα όλη η Αριστερά ψηφίζει ενωμένα· εξ άλλου, η Αριστερά εξαναγκάζεται να πάρει ενιαία θέση λόγω της παρουσίας μιας υπερσυντηρητικής Δεξιάς στο Ευρωκοινοβούλιο, κυρίως της Βρετανικής αλλά και της ελληνικής Δεξιάς. Μερικές φορές, όμως, όπως, π.χ., σε θέματα που αφορούν τους εξοπλισμούς, τη στάση απέναντι στην Αμερική, κτλ., **μπορείς να συναντήσεις συμμαχίες μεταξύ κομμουνιστών και δεξιών σοσιαλδημοκρατών, ή αριστερών σοσιαλδημοκρατών και κομμουνιστών, ή μεταξύ κομμουνιστών και κεντρώων σοσιαλιστών, που σε ορισμένα ζητήματα έχουν ριζοσπαστικότερες θέσεις από την αριστερά των σοσιαλιστών.** Πάντως, όσο και αν αυτή η εικόνα δίνει αρνητικές, εντυπώσεις, απ' την άλλη είναι η πρώτη φορά που η Αριστερά βρίσκεται υποχρεωμένη να κάθεται γύρω από ένα τραπέζι και να συζητάει συγκεκριμένα, σε ζητήματα πολιτικής, και όχι διπλωματικά, όπως στα κομματικά συνέδρια.

ΕΡ: Ας δούμε τώρα, ποιος είναι ο ρόλος που θα μπορούσε να παίξει αυτή η Αριστερά στις επερχόμενες ευρωεκλογές.

ΑΠ: Υπάρχουν δύο απόψεις στην Αριστερά: αυτή που υποστηρίζει την ενίσχυση των εξουσιών του Κοινοβουλίου και την ε-

Η εγκατάσταση των πυραύλων είναι και πολιτικό μέσον πίεσης της Αμερικής απέναντι στην Ευρώπη...

πιτάχυνση των ρυθμών θεσμικής ενοποίησης της Κοινότητας και η αντίθετη άποψη, που υποστηρίζεται, π.χ., από τους Άγγλους. Νομίζω ότι είναι και οι δύο απόψεις λάθος. Πιστεύω ότι το θεμελιακό πρόβλημα είναι η ανάγκη πολιτικής ενότητας της Ευρώπης, για να μπορέσει να ανεξαρτητοποιηθεί από τις δύο Υπερδυνάμεις, δηλαδή, για μας, βασικά από τις ΗΠΑ. Αν δεν πεισθούν τα ξεχωριστά Κράτη για την ανάγκη μιας αδέσμευτης πολιτικής σε διεθνές επίπεδο, δεν θα μπορέσουν να κατανοήσουν γιατί θα έπρεπε να ενωθούν και να βάλουν σε δεύτερη μοίρα τα ιδιαίτερα συμφέροντά τους. Τα τελευταία χρόνια νομίζω ότι τόσο οι λαοί της Ευρώπης όσο και τα πολιτικά κόμματα έχουν αρχίσει να συνειδητοποιούν την ανάγκη της ανεξαρτησίας απέναντι στις ΗΠΑ.

ΕΡ: Μπορείς να συγκεκριμενοποιήσεις, ποιος θα ήταν ο ρόλος των ευρωπαίων σοσιαλιστών και κομμουνιστών σε αυτήν τη στρατηγική ενοποίησης της Ευρώπης;

ΑΠ: Προς το παρόν είναι διασπασμένοι σ' αυτό το ζήτημα. Οι Άγγλοι Εργατικοί και

οι Έλληνες κομμουνιστές, π.χ., είναι αντίθετοι προς την ενοποίηση της Δ. Ευρώπης. Βέβαια, οι Έλληνες έχουν ίσως περισσότερους βάσιμους λόγους, εξαιτίας της αδύνατης θέσης της χώρας τους. Η υπόλοιπη Αριστερά βρίσκεται σε μία διαδικασία σύγκλισης, γιατί κατανοεί ολοένα και καθαρότερα ότι, όχι μόνον η στρατιωτική, αλλά και η οικονομική πολιτική των ΗΠΑ είναι αντίθετη προς τα συμφέροντα της Ευρώπης· κατανοεί ότι η Δ. Ευρώπη έχει ανάγκη να αναπτυχθούν οι οικονομικές της συναλλαγές με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, και να έχει καλές σχέσεις μαζί τους. Το ίδιο ισχύει και για τις σχέσεις της με τον Τρίτο Κόσμο. Είναι ανάγκη επίσης να αυξήσουμε την διαπραγματευτική μας ισχύ στις οικονομικές συμφωνίες μας με τις ΗΠΑ· σήμερα αυτές οι συμφωνίες φέρνουν την Ευρώπη σε μειονεκτική θέση, ακριβώς γιατί τις υπογράφει από μία θέση εξαρτημένη, σαν να ήταν αποικία των ΗΠΑ. Εξ άλλου, η σημασία των πυραύλων δεν είναι μόνον στρατιωτική· είναι και ένα πολιτικό μέσο άσκησης πίεσης στην Ευρώπη από τις ΗΠΑ, επιδιώκουν δηλαδή να την επαναφέρουν σε μία πειθαρχημένη στάση απέναντί τους· αυτό το στόχο, εξ άλλου, νομίζω ότι υπηρετεί και η ανακίνηση του «σενάριο» για την σοβιετική απειλή, τον σοβιετικό επεκτατισμό κτλ. Ανάλογα φαινόμενα, βέβαια, παρατηρούνται και από την πλευρά της ΕΣΣΔ, όπως π.χ. μία πίεση που ασκεί στην Ουγγαρία.

Πιστεύω, επίσης, ότι ένας από τους στόχους της αντιπαράθεσης Ανατολής-Δύσης είναι η ενίσχυση των δύο μπλοκ. Η Ευρωπαϊκή Αριστερά τα αντιλαμβάνεται αυτά, αλλά δεν είναι αρκετά θαρραλέα· πέρα από το γεγονός ότι υπάρχουν διαιρέσεις και αντιφάσεις στους κόλπους της. Π.χ., οι γερμανοί σοσιαλδημοκράτες είναι περισσότερο αντιαμερικανοί από τους Ιταλούς κομμουνιστές, γιατί οι τελευταίοι δεν έχουν ξεπεράσει ακόμα το σύμπλεγμα που τους χαρακτηρίζει όσον αφορά την κατηγορία που τους συνοδεύει περί φιλοσοβιετισμού, ή γιατί έχουν αλλιώς εννοήσει το ρόλο τους δεδομένης της θέσης τους ως οιοιδήποτε κυβερνώσας δύναμης.

Και εδώ θα πρέπει να πω κάτι υπέρ του ΠΑΣΟΚ. Όταν η Ελλάδα είχε την Προεδρία της Κοινότητας, ο Α. Παπανδρέου ανέλαβε το κόστος —ως Πρόεδρος της ΕΟΚ, δηλαδή από επίσημη θεσμική θέση— να προτείνει το «μορατόριουμ» σχετικά με την ανάπτυξη των εξοπλισμών. Και ένα δεύτερο που θέλω να τονίσω: σαν Πρόεδρος και πάλι της Κοινότητας, ο κ. Παπανδρέου επισήμανε επανειλημμένα την ανάγκη της ανεξαρτησίας της Κοινότητας από τις ΗΠΑ, σε ό,τι αφορά, ειδικότερα, τα οικονομικά της συμφέροντα.

Έτσι, λοιπόν, για να επανέλθω στο ζήτημα των ευρωεκλογών, η Αριστερά θα έχει κάποιες θετικές δυνατότητες αν δεν μείνει το σύνθημα της ενότητας, που δεν σημαίνει τίποτα από μόνο του, αλλά τονίσει το γεγονός ότι αυτή η ενότητα είναι το μέσον για την ανεξαρτησία της Ευρώπης από τις ΗΠΑ και τα δύο μπλοκ, για την α-

νάπτυξη της κυριαρχίας της. Αυτή η θέση μπορεί να συναρτηθεί με όλους τους τομείς και με όλα τα ζητήματα.

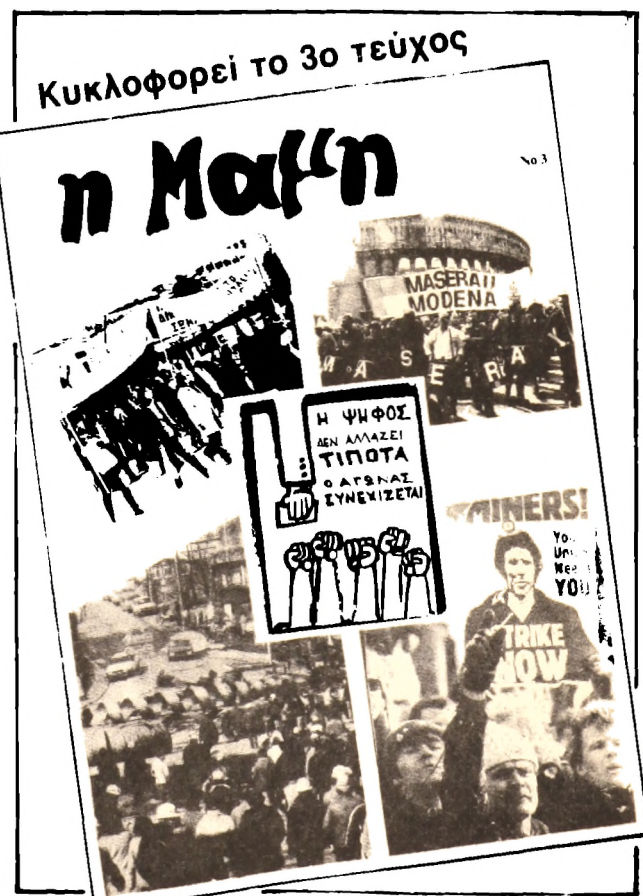
Δεν ξέρω αν θα γίνει αυτό, βέβαια, από μέρους της Αριστεράς. Μέχρι τώρα, η μόνη πραγματικά ευρωπαϊκή δύναμη είναι το φιλειρηνικό κίνημα, αφού μόνον αυτό, σε μαζική βάση, ανέπτυξε μία ευρωπαϊκή διάσταση πρακτικής, οργανωτικής δόμησης και της πολιτισμικής αντίληψης. Πιστεύω επίσης ότι το φιλειρηνικό κίνημα διατύπωσε, με πολύ πιο έντονη και συνεκτική μορφή, τις στοιχειώδεις αρχές για την δημιουργία μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας σε πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο. Απόρ-

Η Αριστερά δεν ξεπέρασε τη λογική της Γιάλτας...

ροια της επιρροής που ασκεί το κίνημα αυτό στα κόμματα της Αριστεράς, είναι ορισμένες θέσεις των τελευταίων σχετικά με τον αφοπλισμό, την εξωτερική πολιτική, κτλ.

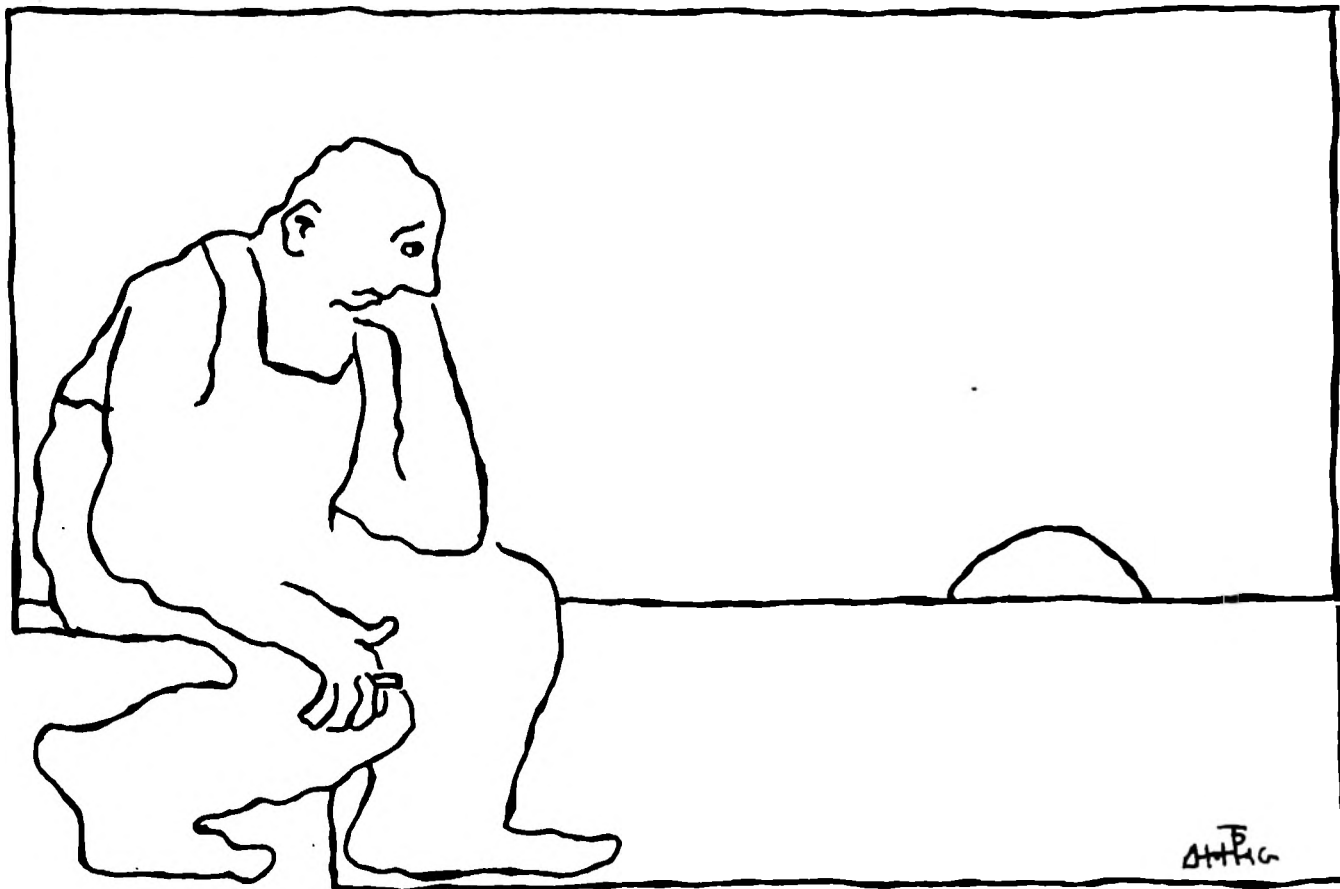
ΕΡ: Ίσως το φιλειρηνικό κίνημα μπόρεσε να αποκτήσει αυτή τη δυναμική, ακριβώς γιατί συγκροτήθηκε στη βάση προβλημάτων και αντίστοιχων λύσεων που δεν αφορούν την κάθε χώρα μεμονωμένα...

ΑΠ: Σίγουρα ο εθνικισμός είναι κάτι άγνωστο γι' αυτό το κίνημα. Και κάτι άλλο, όμως. Για το φιλειρηνικό κίνημα η Γιάлта δεν σημαίνει τίποτα. Κατά συνέπεια, η αντίληψη που έχουν για την ειρήνη δεν έχει καμιά σχέση με τις κλασικού τύπου διαπραγματεύσεις και συμφωνίες μεταξύ υπερδυνάμεων. Σε αντίθεση με την Αριστερά, που ποτέ δεν ξεπέρασε τη λογική της Γιάλτας. Και αν τώρα κάνει κάποια ανοίγματα, αυτό οφείλεται στην επίδραση του φιλειρηνικού κινήματος, στην αντίληψή του ότι η ειρήνη είναι αποτέλεσμα δυναμικής κινήσεων και όχι προϊόν στατικών συμφωνιών κορυφής.

Η ευρωπαϊκή συσσωμάτωση ευκαιρία για την εργατική τάξη

Ο Σέρτζο Σέργκε, υπεύθυνος του Ιταλικού Κ.Κ. για ζητήματα κοινοτικής πολιτικής, μιλάει στο ΑΝΤΙ με την ευκαιρία των Ευρωεκλογών. Συνέντευξη στο Δημήτρη Δεληολάνη

ΕΡ: Σ' όλες τις χώρες της Ευρώπης η προεκλογική εκστρατεία κυριαρχείται από τα εθνικά θέματα. Θα έλεγε κανείς ότι πρόκειται μάλλον για εθνικές εκλογές παρά για ευρωπαϊκές. Δεν είναι αυτό ένα φαινόμενο κρίσης της αξιοπιστίας τόσο της Κοινότητας όσο και της Ευρωβουλής του Στρασβούργου;

ΑΠ: Σίγουρα υπάρχει μια κρίση αξιοπιστίας. Οι ευρωεκλογές δεν κατάφεραν να επιβληθούν στην κοινή συνείδηση και είναι αναπόφευκτο να κυριαρχούν, στην προεκλογική περίοδο, τα εθνικά θέματα. Αλλά εθνικά και ευρωπαϊκά προβλήματα τώρα πια σχετίζονται τόσο πο-

λύ μεταξύ τους που είναι δύσκολο αν όχι αδύνατο να αντιμετωπίσει κανείς τα προβλήματα της κάθε χώρας χωρίς να τα τοποθετήσει σ' ένα ευρωπαϊκό πλαίσιο. Σ' ό,τι αφορά την Ευρωβουλή, ίσως το 1979 όλοι μας κάναμε λάθος, είμαστε υπερβολικά βιαστικοί: νομίσαμε ότι η απευθείας εκλογή της θα της απέδιδε σύντομα ουσιαστικές εξουσίες, ενώ τώρα διαπιστώνουμε ότι χρειάζεται να περάσει πολύς καιρός ακόμη. Σήμερα, οι ευρωεκλογές συμπίπτουν με μια βαθιά κρίση της Κοινότητας κι αυτό επιδεινώνει την κατάσταση. Αλλά είναι σημαντικό το γεγονός ότι, ακριβώς τη στιγμή που άρχισαν να εμφανίζονται έντονες

φυγόκεντρες τάσεις, η ευρωβουλή είχε το θάρρος να εγκρίνει το σχέδιο Σπινέλλι, που ήδη άρχισε να καρποφορεί: ο Μιττεράν στο Στρασβούργο, για παράδειγμα, άλλαξε την παραδοσιακή πολιτική της χώρας του σε σχέση με την Ευρώπη.

ΕΡ: Για το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα, αναζωογόνηση της κοινότητας συμπίπτει με το σχέδιο Σπινέλλι;

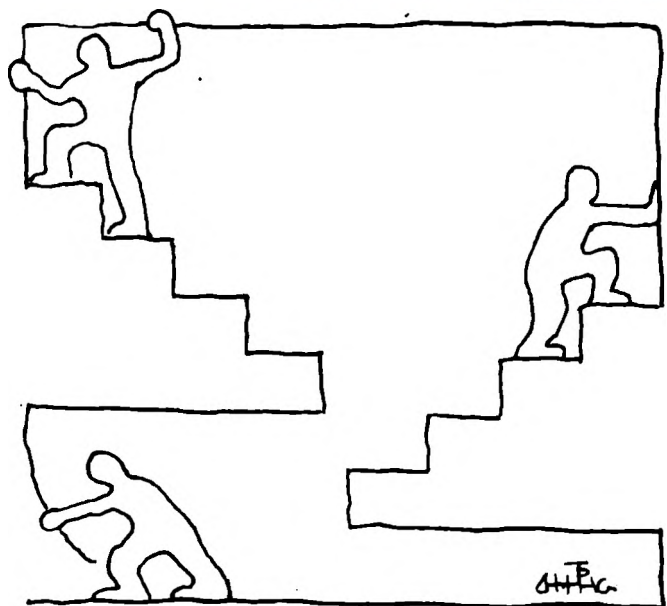
ΑΠ: Το σχέδιο Σπινέλλι είναι το πιο κατάλληλο μέσο για τον σκοπό μας την πολιτική ένωση της Ευρώπης. Μπροστά στην αυξανόμενη διεθνοποίηση της οικονομίας είναι καθήκον των ευρωπαϊκών πολιτικών και συνδικαλιστικών δυνάμεων να οργανωθούν και να δώσουν μάχη σ' αυτό το επίπεδο. Σήμερα, η Ευρώπη βρίσκεται σε κρίση γιατί είναι στο επίκεντρο ενός συστήματος σε κρίση. Από εδώ περνά η αντίθεση Ανατολής - Δύσης, Βορρά - Νότου και τα συνακόλουθα προβλήματα, όπως εκείνο των εξοπλισμών, της πείνας, της μόλυνσης του περιβάλλοντος. Η Ευρώπη λοιπόν είναι ένας αναντικατάστατος παράγοντας για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων, ιδιαίτερα εκείνου της ειρήνης. Μέχρι σήμερα είναι αλήθεια ότι έδωσε μια κατάλληλη απάντηση, αλλά μπορεί και πρέπει να τη δώσει έγκαιρα.

Ύστερα, υπάρχει και το πρόβλημα της τεχνολογικής πρόκλησης: έχουμε δεκατρία εκατομμύρια ανέργους στην ΕΟΚ. Η Ευρώπη πρέπει να ενωθεί για να αντιμετωπίσει τον τρομερό τεχνολογικό ανταγωνισμό των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας γιατί καμία από τις ευρωπαϊκές χώρες δεν μπορεί από μόνη της να αντισταθεί.

ΕΡ: Μ' αυτή την ανάλυση όμως δεν συμφωνεί όλη η ευρωπαϊκή Αριστερά.

ΑΠ: Εμείς αντιμετωπίζουμε κριτικά τη κατάσταση της ευρωπαϊκής αριστεράς. Έχουμε συζητήσει εξονυχιστικά αυτό το πρόβλημα. Παλιότερα θεωρήσαμε ότι το φαινόμενο του ευρωκομμουνισμού θα μπορούσε να αποτελέσει μία κατάλληλη

ΔΑΝΙΑ ή πως η αντίθεση στην ΕΟΚ

Η Δανία μέλος της ΕΟΚ και ακραιφνώς αντιΕΟΚική, αξίζει να μελετηθεί για την ιδιορρυθμία της.

Η ίδια η ένταξη της που αργοπόρησε δέκα χρόνια λόγω κοινών συμφερόντων με την Αγγλία, βασίστηκε σ' ένα δημοψήφισμα που έγινε το 1972. Η απόφαση για την είσοδό της προσδιορίστηκε από τις ψήφους των μεσαίων τάξεων και των σοσιαλδημοκρατών, οι οποίοι αντελήφθησαν ότι έχαναν έδαφος, και στηρίχτηκε σ' επιχειρήματα όπως ότι θα αυξηθεί ο πληθωρισμός και η ανεργία, αν η Δανία μείνει έξω απ' την ΕΟΚ.

Σήμερα όμως —παρόλη την έλλειψη δυναμικότητας στην πολιτική ζωή— η αντίδραση

στην ΕΟΚ έχει κορυφωθεί. Εδώ και μερικά χρόνια εξάλλου οι σφυγμομετρήσεις δείχνουν ότι η πλειοψηφία του λαού είναι αντίθετη στην Κοινότητα πράγμα που οι ειδικοί συ-δυάζουν με την οικονομική κρίση και την μαζική ανεργία από το 1974 κ.ε. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό το ποσοστό της αποχής από τις προηγούμενες Ευρωεκλογές (53%) ιδιαίτερα αν το συγκρίνει κανείς με το ποσοστό της αποχής στις βουλευτικές εκλογές της Δανίας (10%). Έτσι οι Δανοί «έδειξαν όχι μόνο τη σκεπτικισμό τους απέναντι στο θεσμό της υπερεθνικής Βουλής και στη σημασία των Ευρωεκλογών αλλά και τη διαφωνία τους με την πολιτική των ΕΟΚικών και αντιΕΟΚικών συνασπισμών» όπως λέει ένας πολιτικός παρατηρητής.

απάντηση. Τώρα, δε διστάζω να το αναγνωρίσω, ο ευρωκομμουνισμός έχασε μεγάλο μέρος της πολιτικής αξίας του, ακριβώς γιατί δεν κατάφερε να θέσει την Ευρώπη στο κέντρο της δράσης του. Δεν φταίμε βέβαια εμείς γι' αυτό. Γεγονός είναι ότι η δύση του ευρωκομμουνισμού άφησε ένα κενό στην ευρωπαϊκή αριστερά στο οποίο αναπτύχθηκαν άλλα φαινόμενα. Το κυριότερο ήταν αυτή η σύγκλιση απόψεων σε ορισμένα πρωτεύουσας σημασίας θέματα, μεταξύ των κομμουνιστών, την σοσιαλιστών και των σοσιαλδημοκρατών, που κατάφεραν πιο αποτελεσματικά να βάλουν την Ευρώπη σαν κεντρικό σημείο αναφοράς. Υπάρχει σήμερα μία σύγκλιση στο θέμα της ειρήνης, της διεθνούς συνεργασίας καθώς και της αναγκαιότητας για τις δυνάμεις της αριστεράς να κατευθύνουν αυτήν την τεχνολογική επανάσταση. Πάνω σ' αυτήν τη βάση η ευρωπαϊκή αριστερά κατάφερε να επαναπροσδιορίσει την ταυτότητά της και να αναιρέσει πολλά από τα αίτια της ιστορικής ρήξης μεταξύ κομμουνιστών και σοσιαλιστών στο εργατικό κίνημα. Για τους ευρωπαίους, για παράδειγμα, υπάρχει μία σημαντική ταύτιση απόψεων μεταξύ των Ιταλών κομμουνιστών, των Γερμανών σοσιαλδημοκρατών, του ΠΑΣΟΚ, των Ολλανδών και Βέλγων σοσιαλιστών.

Είναι μία επιλεκτική διαδικασία, δεν συμμετέχουν σ' αυτήν όλα τα κομμουνιστικά και σοσιαλιστικά κόμματα, αλλά αποτελεί ένα νεωτεριστικό στοιχείο που φανερώνει τη θέληση της αριστεράς να αντιμετωπίσει τα συγκεκριμένα πολιτικά προβλήματα κι όχι να περιορίζεται σε διακηρύξεις αρχών.

Η ελληνική αριστερά είναι δύσπιστη απέναντι στην Ευρώπη, το ξέρω. Αυτή η δυσπιστία έχει αντικειμενικές βάσεις: η ιστορία της Ελλάδας δεν είναι η ιστορία των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Κατανοώ λοιπόν πολύ καλά το φόβο, μήπως

η διαδικασία πολιτικής ένωσης προκαλέσει μία απώλεια ταυτότητας, αυτονομίας και ειδικού βάρους. Είμαστε όμως της γνώμης ότι αυτή ακριβώς η ταυτότητα, η αυτονομία και το ειδικό βάρος προστατεύονται και αναπτύσσονται ενεργώντας χωρίς αναστολές στο ευρωπαϊκό πεδίο. Δεν μπορούμε να καταστήσουμε την Ευρώπη παράγοντα ειρήνης και προόδου χωρίς τη συνεισφορά όλων των προοδευτικών δυνάμεων. Αν εξετάσουμε τους εργατικούς αγώνες που διεξάγονται σε εθνικό επίπεδο θα διαπιστώσουμε ότι είναι κατά κανόνα αμυντικοί, υπερασπίζονται παλιότερες κατακτήσεις. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο αντίθετα είναι δυνατή μία επιθετική πάλη για την κατάκτηση καινούργιων δικαιωμάτων. Σαν παράδειγμα θα μπορούσα να αναφέρω τον αγώνα για τις 35 ώρες που διεξάγεται στη Γερμανία.

ΕΡ: *Ο Μπερλινγκουέρ αναφέρθηκε πρόσφατα στο πολυσυζητημένο πρόβλημα της κοινής ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής. Αυτό σημαίνει ότι το κόμμα σας άλλαξε τη στάση του;*
ΑΠ: Όχι. Θεωρητικά βέβαια δεν υπάρχει αυτονομία χωρίς άμυνα. Σήμερα όμως κάθε συζήτηση για κοινή αμυντική πολιτική είναι εντελώς εξωπραγματική και παράλογη. Για να είναι αξιόπιστη θα έπρεπε λογικά να είναι μία πυρηνική άμυνα. Αλλά ευτυχώς κανείς δεν είναι διατεθειμένος να ακολουθήσει αυτόν το δρόμο, που αντικειμενικά θα όξυνε τον ανταγωνισμό των εξοπλισμών. Η Ευρώπη πρέπει ν' ασχοληθεί με το πρόβλημα της ασφάλειάς της, περισσότερο απ' ό,τι ασχολήθηκε μέχρι τώρα. Αλλά η ασφάλεια σήμερα εξασφαλίζεται καταπολεμώντας τον ανταγωνισμό των εξοπλισμών, προωθώντας συγκεκριμένες πρωτοβουλίες για την ύφεση και τον πυρηνικό αφοπλισμό. Αυτοί που σήμερα μιλούν για κοινή ευρωπαϊκή άμυνα είναι οι ίδιοι που προωθούν τα αμερικανικά στρατηγικά συμφέροντα στην Ευρώπη.

παλεύεται μέσα απ' την ΕΟΚ

Η σημερινή λοιπόν σύνθεση των Ευρωβουλευτών της Δανίας δεν θεωρείται αντιπροσωπευτική. Πράγματι από τις 16 έδρες που έχει η Δανία στο Ευρωκοινοβούλιο, μόνο οι πέντε ανήκουν σε κόμματα που είναι αντίθετα στην ΕΟΚ (4 έδρες -20% των ψήφων είχε το ΝΜ, Εθνικό Κίνημα και 1 έδρα 4,7% των ψήφων το ΣΕ, Σοσιαλιστικό Λαϊκό Κόμμα). Οι Σοσιαλδημοκράτες που παρουσίασαν τη μεγαλύτερη αποχή πήραν 3 έδρες - 25% των ψήφων και τις υπόλοιπες 8, 33% των ψήφων, πήραν οι δεξιοί οι φιλελεύθεροι, οι προοδευτικοί και το δημοκρατικό κέντρο που υποστηρίζουν την ΕΟΚ. Τα υπόλοιπα αντιΕΟΚικά κόμματα που συμμετείχαν, δεν πήραν καμία έδρα.

Η σύνθεση του μετώπου αυτού παρουσιάζει

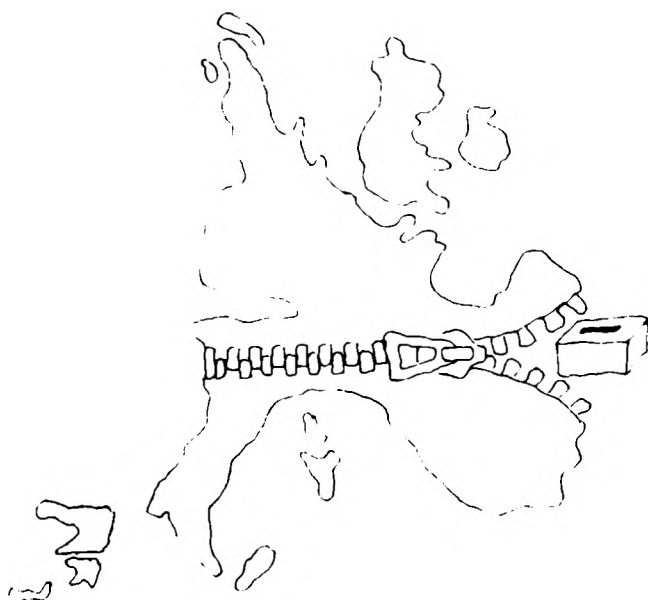
παντως ενδιαφέρον από την άποψη ότι το DK-Κομμουνιστικό Κόμμα Δανίας δεν κατέβασε δικούς του υποψήφιους αλλά με όλο το μηχανισμό του υποστήριξε το Εθνικό Κίνημα (ΝΜ) το οποίο και δεν θέλησε να ενταχθεί στο κομμουνιστικό μπλοκ του Ευρωκοινοβουλίου. Αντίθετα στο κομμουνιστικό μπλοκ εντάχθηκε το SF Σοσιαλιστικό Λαϊκό Κόμμα με δικούς του υποψήφιους και που αν και προέρχεται από μια διάσπαση του DK, ανήκει στο αντιΕΟΚικό μέτωπο. Τέλος, στο μέτωπο αυτό ανήκουν άλλα δύο μικρά κόμματα το ένα με αστική βάση και το άλλο προλεταριακή. Άλλο μέτωπο, αντίθετο κι αυτό στην ΕΟΚ, σχημάτισαν οι Μασοϊκοί, οι εθνικιστές και ένα λαϊκό κόμμα του Βορρά.

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗΣ

ΑΟΥΓΚΟΥΣΤΟ ΜΠΟΑΛ
 Το θέατρο του καταπεσμένου
ΓΙΟΥΡΙ ΛΟΤΜΑΝ
 Αισθητική και σημειωτική
 του κινηματογράφου
EDWIN BERRY BURGUM
 Μυθιστόρημα και κοινωνία
GISELE FREUND
 Φωτογραφία και κοινωνία
ΕΡΙΚ ΜΠΕΝΤΛΕΥ
 Το στρατευμένο θέατρο
ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΙΟΝΕΣΚΟ
 Σημειώσεις και αντισημειώσεις
Γ, ΓΚΡΟΤΟΦΣΚΙ
 Για ένα φτωχό θέατρο
ΠΗΤΕΡ ΜΠΡΟΥΚ
 Η σκηνή χωρίς όρια
MARTIN ΕΣΣΛΙΝ
 Το θέατρο του παράλογου
ΛΕΟΝ ΤΡΟΤΣΚΙ
 Λογοτεχνία και επανάσταση
ΠΟΛ ΣΗΓΚΕΛ
 Ο Σαίξπηρ στην εποχή του
 και στη δική-μας
ΤΖΩΡΖ ΤΟΜΣΟΝ
 Αισχύλος και Αθήνα
ΠΕΛΟΣ ΚΑΤΣΕΛΗΣ
 Γύρω απ' το θέατρο
ΜΑΡΚ ΦΕΡΡΟ
 Κινηματογράφος και ιστορία
ΠΟΛ ΣΗΓΚΕΛ
 Η επανάσταση και το μυθιστόρημα του 20ου αιώνα
MARTIN ΕΣΣΛΙΝ
 Μπερχτ ο άνθρωπος και
 το έργο-του
ΡΙΤΣΑ ΦΡΑΓΚΟΥ -ΚΙΚΙΛΙΑ
 Η Κωστούλα Μητροπούλου
 και το αντιμυθιστόρημα
ΡΙΤΣΑ ΦΡΑΓΚΟΥ -ΚΙΚΙΛΙΑ
 Πέντε μελετήματα για
 τον Άγγελο Σικελιανό
ΡΕΝΑ ΠΕΡΕΛΗ -ΚΟΝΤΟ-ΓΙΑΝΝΗ
 Η μάσκα και το πρόσωπο

17 ΙΟΥΝΙΟΥ: Ευρωεκλογές και Δύο Ταχύτητες

του Παύλου Μαραγκού

«Αναβαπτισμένους» στα γάργαρα νερά της απλής αναλογικής ετοιμάζεται να δεχτεί ο Μιτεράν τους άλλους εννιά της ΕΟΚ την τελευταία βδομάδα του Ιουνίου στον πύργο που έχτισε ο συνονόματός του Φραγκίσκος Α' στο προάστειον Φοντενεμπλώ των Παρισίων. Για ορισμένους απ' αυτούς, συμπεριλαμβανομένου και του ίδιου του οικοδεσπότη, το ακριβέστερο θα ήταν να πει κανείς «καταβρεγμένους» από τη μπόρα της απλής αναλογικής. Και τούτο γιατί, μόλο που τα θέματα της κρίσιμης πράγματι αυτής διάσκεψης κορυφής δεν έχουν άμεση σχέση με τα όποια αποτελέσματα των εκλογών της 17ης Ιουνίου ούτε με τις ενδεχόμενες επιπτώσεις τους στις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις των χωρών-μελών, οπωσδήποτε οι «καμένοι» της ευρωεκλογικής αναμέτρησης θα νιώθουν λιγότερο έτοιμοι για «γενναίες» αποφάσεις περί τα οικονομικά. Και δεδομένου ότι οι αποφάσεις αυτές, αν τελικά παρθούν και δεν επαναληφθεί το προηγούμενο της Αθήνας, θα «πονάνε», η ετυμηγορία της 17ης Ιουνίου αποκτάει και κάποια «κοινοτική» σημασία που ξεπερνάει τα εθνικά σύνορα.

Ένας από τους σίγουρα «καμένους» των μεθαιριανών εκλογών θα είναι ασφαλώς ο ίδιος ο Μιτεράν και το Γαλλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα. Οι πλέον αισιόδοξες δημοσκοπήσεις φέρνουν το κυβερνητικό συνασπισμό της Αριστεράς στη Γαλλία να μην ξεπερνάει το 40%. Ο Γάλλος πρόεδρος λέγεται ότι δηλώνει κατ' ιδίαν πως δεν ελπίζει σε περισσότερο από 38%. Ύστερα από τρία μόνο χρόνια σοσιαλιστικής διακυβέρνησης με συμμετοχή-ανοχή των κομμουνιστών, το πολιτικό κλίμα έχει βαρύνει τόσο πολύ ώστε να συζητιέται ακόμη και το ενδεχόμενο πρόωρων βουλευτικών εκλογών δυο χρόνια νωρίτερα από το χρόνο της κανονικής τους διεξαγωγής. Βέβαια, μια τέτοια συνέπεια της σχεδόν σίγουρης μεθαιριανής ήττας πρέπει να θεωρείται απίθανη παρότι ο Ζακ Σιράκ έχει θέσει το θέμα, χαμηλόφωνα πάντως. Ο λόγος είναι πως η Δεξιά στη Γαλλία δεν έχει καμιά προετοιμία να επανέλθει στην κυβέρνηση αυτή τη στιγμή που η οικονομική ύφεση σαρώνει και που, κυρίως, η Αριστερά έχει αναλάβει να εφαρμόσει χωρίς επιφυλάξεις την πολιτική της λιτότητας. Γιατί να μην περιμένει η γαλλική Δεξιά την ώρα της, στις βουλευτικές εκλογές του 1986, αφήνοντας ως τότε τη σημερινή «πλειοψηφία» να βγάλει πέρα τη «βρώμικη», αντιδημοφιλή, θατσερική δουλειά; Γιατί να πιέσει ο Σιράκ για πρόωρες εκλογές διακινδυνεύοντας μια θεσμική κρίση που θα τρώμαζε ίσως ένα μέρος των κεντρικών ψηφοφόρων οι οποίοι στρέφονται σήμερα προς το μέρος του; Το ότι ο Σιράκ θέτει το θέμα χωρίς, ωστόσο να πιέζει προς τα κει θα πρέπει μάλλον να εκτιμη-

θεί μέσα στα πλαίσια της προεκλογικής του τακτικής.

«Ας είμαστε ειλικρινείς», λέει ο βοηθός του Σιράκ. «Η σημερινή εξουσία έχει κάνει πολλά θετικά. Παράδειγμα είναι η συγκράτηση των κοινωνικών δαπανών και των μισθών οι οποίοι αυξάνονται τώρα κατά 5-6% ενώ ο πληθωρισμός κυμαίνεται στο 7-8%. Έτσι οι επιχειρηματίες αρχίζουν να λένε «εντάξει». Συγχρόνως όμως, όλο και περισσότερος κόσμος έρχεται σε μας και λέει: «Δεν πάει άλλο». Κι εμείς δυσκολευόμαστε να διαχειριστούμε αυτή τη σκλήρυνση της λαϊκής βάσης. Πρέπει να τη χειραγωγήσουμε χωρίς, ωστόσο, να απογοητεύσουμε». Η γαλλική Δεξιά, λοιπόν, βλέπει τ' αποτελέσματα των Ευρωεκλογών να ενισχύουν ακόμη περισσότερο τη δυναμική της παλινόρθωσης.

Αλλά και οι Σοσιαλιστές το ίδιο βλέπουν και γι' αυτό είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν κάποιες σημαντικές μεταβολές, όχι βέβαια στην οικονομική πολιτική τους, αλλά στο επίπεδο της κυβερνητικής φυσιογνωμίας. Αν πιστέψει κανείς τον ευρισκόμενο πολύ κοντά στο Ελυζέ Nouvel Observateur, ο Μιτεράν έχει επεξεργαστεί τρία πιθανά σενάρια για μετά τις Ευρωεκλογές. Σύμφωνα με το πρώτο, θα φύγει ο Μωρουά και δυο τρεις ακόμη υπουργοί και κατά τ' άλλα ο συνασπισμός θα εξακολουθήσει όπως πριν. Σύμφωνα με το δεύτερο, θα εξαναγκαστεί το Κομμουνιστικό Κόμμα να φύγει από την κυβέρνηση η οποία θα συνεχίσει ως αμιγώς σοσιαλιστική. Σύμφωνα τέλος με το τρίτο σενάριο, ο Μιτεράν θα κάνει άνοιγμα προς τους κεντρώους ψηφοφόρους σε μια προσπάθεια να ανακόψει τη ροή τους προς τα δεξιά. Σε μια τέτοια περίπτωση, ο Μισέλ Ροκάρ φέρεται ως ο πιο κατάλληλος για τη θέση του πρωθυπουργού.

Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της ευρωεκλογικής αναμέτρησης δίνει ακόμη την ευκαιρία να εκδηλωθεί η έκταση του φασι-

στικού φαινομένου στη Γαλλία, που εκφράζεται από το περιβόητο Εθνικό Μέτωπο του Ζαν Μαρί Λεπέν. Κατεβαίνοντας στις ευρωεκλογές με κεντρικό σύνθημα: «Πρώτα οι Γάλλοι», ο Λεπέν έχει εξαπολύσει ένα όργιο ρατσιστικής και αντικομμουνιστικής προπαγάνδας, και φτάνει μέχρι του σημείου να επικρίνει τη Δεξιά επειδή επικεφαλής της ευρωλίστας της έχει μια Εβραία, που δεν είναι άλλη από τη Σιμόν Βέιγ. Κατά τον Λεπέν, φάρμακο για όλα τα οικονομικά προβλήματα της Γαλλίας είναι η άμεση απέλαση των εκατομμυρίων ξένων εργατών από την Ευρώπη και την Αφρική. Βέβαια, το Εθνικό Μέτωπο υπάρχει από το 1972 αλλά ποτέ μέχρι τώρα δεν έχει καταφέρει να ξεπεράσει τις διαστάσεις μιας περιθωριακής ομάδας. Το καινούριο και εξαιρετικά σημαντικό στοιχείο είναι ότι τα τελευταία τρία χρόνια, η απήχυσή του αυξήθηκε ραγδαία για να φτάσει σήμερα να παίρνει στις δημοσκοπήσεις 7% και να έχει τη δηλωμένη συμπάθεια των μισών περίπου ψηφοφόρων της Δεξιάς. Είναι ενδεικτικό ότι το 47% περίπου των υποστηρικτών του Ζαν Σιράκ δεν θα είχαν αντίρρηση για μια εκλογική συνεργασία με το κόμμα του Λεπέν. Άλλωστε, μικρογραφία τέτοιας συνεργασίας δοκιμάστηκε πριν από αρκετούς μήνες σε επίπεδο δημοτικής εκλογής.

Περνώντας το Ρήνο τώρα, οι Ευρωεκλογές είναι μια ευκαιρία να διαπιστώσουμε πού βρίσκεται το πολιτικό βαρόμετρο ενάμιση χρόνο μετά την άνοδο του συνασπισμού Χριστιανοδημοκρατών - Φιλελευθέρων στην κυβέρνηση, να διαπιστωθεί κατά πόσο είναι βάσιμη η πρόβλεψη του Βίλυ Μπραντ ότι η Σοσιαλδημοκράτες θα ξαναπάρουν την κυβέρνηση πολύ συντομότερα απ' όσο και οι ίδιοι φαντάζονται. Οι γνωστές και κρίσιμες αντιθέσεις που κυριαρχούν σήμερα στην πολιτική ζωή της Ομοσπονδιακής Γερμανίας, δηλ. η μάχη για το 35ωρο, η υπόθεση των πυραύλων και των σχέσεων Ανατολής - Δύσης, και, σε μικρότερο βαθμό, η προστασία των ελευθεριών, θα καθορίσουν ασφαλώς τις όποιες μετακινήσεις ψηφοφόρων. Επίσης, η αναμέτρηση σκιάζεται ακόμα από τη γνωστή υπόθεση του σκανδάλου φοροδιαφυγής στο επίκεντρο της οποίας βρίσκεται από την αρχή ο υπαρχηγός του Γκένσερ και υπουργός οικονομικών Όττο Λάμποςτορφ αλλά και ο καγκελάριος Κολ ύστερα από την πρόσφατη αποτυχημένη του προσπάθεια να αμνηστεύσει τους ενεχόμενους στην υπόθεση, με αποτέλεσμα να γίνει ρεζίλι.

Η ιδιομορφία που παρουσιάζει η πολιτική ζωή της Ομ. Γερμανίας και την οποία αναμένεται να καταγράψουν οι ευρωεκλο-

γές είναι ότι για πρώτη φορά μετά τον πόλεμο η χώρα εμφανίζεται τόσο βαθιά πολωμένη και διχασμένη πάνω στα μεγάλα, ουσιαστικά εθνικά ζητήματα. Η εδραία και ολοκληρωτική θα έλεγε κανείς συναίνεση πάνω στην οποία οικοδομήθηκε η κοινωνική και πολιτική σταθερότητα της χώρας σ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο έχει κλονιστεί, ίσως ανεπανόρθωτα. Και οι τοποθετήσεις γύρω από τα ζητήματα των ευρωπυραύλων και του 35ωρου μαρτυράνε ασφαλώς αυτό τον κλονισμό. Για πρώτη φορά στη μεταπολεμική ιστορία της Ομ. Γερμανίας, η ριζική αμφισβήτηση της πολιτικής του NATO δεν αποτελεί θέση κάποιων περιθωριακών μειοψηφιών της 'Ακρας Αριστεράς αλλά επίσημη γραμμή Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος εκφρασμένη στο τελευταίο συνέδριο που έγινε πριν από ένα μήνα στην Έσση. Αξίζει να μνημονεύσουμε ορισμένα σημεία της πολιτικής απόφασης του συνεδρίου τα οποία οπωσδήποτε θα τεθούν υπό την κρίση των ψηφοφόρων μεθαύριο. Η απόφαση ζητάει: 1) πάγωμα της παραπέρα ανάπτυξης ευρωπυραύλων και από τους δύο συνασπισμούς, 2) «ριζικό αναπροσανατολισμό της αμυντικής πολιτικής» της χώρας, 3) να εγκαταλείψει το NATO το δόγμα της πυρηνικής αποτροπής και να δηλώσει ότι δεν θα προσφύγει πρώτο στη χρήση πυρηνικών όπλων, 4) να πάψει ο αριθμός των εκατέρωθεν πυρηνικών κεφαλών να αποτελεί μέτρο της στρατιωτικής ισορροπίας μεταξύ Ανατολής - Δύσης, 5) να δημιουργηθεί αποπυρηνικοποιημένη ζώνη κατά μήκος των συνόρων Ανατολής - Δύσης στην Ευρώπη, και 6) να καθοριστεί ως ανώτατο όριο στρατιωτικών δαπανών της χώρας το 19% του Ομοσπονδιακού Προϋπολογισμού.

Αλλά και η εκπληκτική για τα σημερινά δεδομένα και πραγματικά πρωτοπόρα απεργία των εργατών μετάλλου για το 35ωρο, και η υποστήριξη της απεργίας από το SPD είναι φαινόμενο σημαδιακό κι εντελώς καινούργιο για την Ομοσπονδιακή Γερμανία και για όλη την Ευρώπη. Σε μία περίοδο που οι κινητοποιήσεις της εργατικής τάξης στις χώρες του προηγμένου καπιταλισμού έχουν χαρακτήρα αμυντικό, όπως στη Μ. Βρετανία, που πασχίζουν απλώς να μειώσουν τη δύναμη των χτυπημάτων της εργοδοσίας και συχνά καταλήγουν σε άτακτη υποχώρηση των συνδικάτων, σε μια τέτοια περίοδο, ο κορμός της γερμανικής εργατικής τάξης παίρνει την πρωτοβουλία από την εργοδοσία και κατεβαίνει σε μια απεργία καθαρά επιθετική γράφοντας δεόντως όλα τα ιδεολογήματα πάνω στα οποία στηρίχτηκε το γερμανικό οικονομικό θαύμα. Και τούτο είναι ένα ακόμη σημείο για τον κλονισμό της συναίνεσης στο επίπεδο των εργασιακών σχέσεων. Την ώρα που οι ηγεσίες των εργατικών συνδικάτων σε άλλες χώρες της Ευρώπης κοντεύουν να κάνουν δική τους την επιχειρηματολογία των αφεντικών περί παραγωγικότητας, ανταγωνιστικότητας, αποδοτικότητας, τρένου της τεχνολογικής επανάστασης, κτλ., οι δυτικογερμανοί εργάτες μετάλλου «δεν

καταλαβαίνουν τίποτε», διεκδικούν ποιότητα ζωής εδώ και τώρα. Και το μεγαλύτερο κόμμα της χώρας, το SPD, δεν κάνει όμως οι Άγγλοι εργατικοί, παρά τους υποστηρίζει.

Αυτά είναι καινούργια πράγματα για την Ομοσπονδιακή Γερμανία κι αφήνουν να δει κανείς όλο το βάθος της κοινωνικής και ιδεολογικής πόλωσης, μια κάποια καταγραφή της οποίας θα είναι οπωσδήποτε και οι μεθαυριανές εκλογές.

* * *

Για τις υπόλοιπες χώρες της Κοινότητας, με εξαίρεση την Ελλάδα, η αναμέτρηση της 17ης Ιουνίου δεν συνδέεται με τόσο σημαντικά μεγέθη όπως για τη Γαλλία και για τη Γερμανία. Αυτό δεν θα πει ότι η καταγραφή δεν θα επηρεάσει τις ισορροπίες της εξουσίας, αλλά κατά πάσαν πιθανότητα, σε μικρότερο βαθμό και πιο έμμεσα.

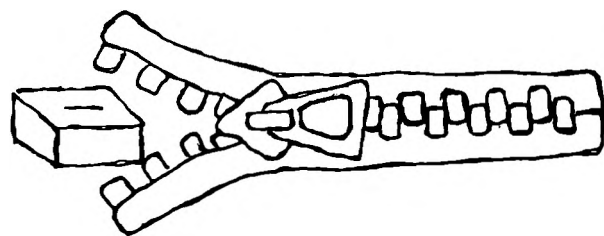
Στην Ολλανδία, όπου ο εύθραυστος κυβερνητικός συνασπισμός δε λέει να πάρει απόφαση για τους Ευρωπυραύλους, μια άνοδος των Εργατικών του Πητ Ντάνκερτ θα απομακρύνει ακόμη περισσότερο το ενδεχόμενο του να δεχτεί η χώρα τους Κρουζ στο έδαφός της. Βέβαια, οι Εργατικοί δεν έκαναν κεντρικό θέμα της προεκλογικής τους εκστρατείας τους πυραύλους, αλλά τούτο δε σημαίνει πως δεν θα επηρεαστούν οι όποιες αποφάσεις ή καλύτερα μη αποφάσεις από ένα δυνάμωμα της αντιπολίτευσης.

Στη Μ. Βρετανία, το Εργατικό Κόμμα υπολογίζει πάρα πολύ στις μεθαυριανές εκλογές για να δει ποια απήχηση έχει ο Νηλ Κίνοκ στα μεσαία εκείνα στρώματα που το εγκατέλειψαν μαζικά στις τελευταίες εκλογές προς όφελος της συμμαχίας Φιλελευθέρων-Σοσιαλδημοκρατών. Αν κρίνει κανείς από τα αποτελέσματα κάποιων επαναληπτικών που έγιναν σποραδικά από τότε που ανέλαβε την αρχηγία του κόμματος ο Κίνοκ, οι Εργατικοί πρέπει να έχουν σημαντική άνοδο και αντίστοιχη πτώση οι Τόρυδες καθώς η πολιτική της Θάτσερ γίνεται όλο και περισσότερο αδιέξοδη.

Στη Μ. Βρετανία, οι εκλογές έχουν και την κοινοτική τους διάσταση. Όσο πιο αδυνατισμένη βγει η Θάτσερ από τη μεθαυριανή ετυμηγορία, τόσο πιο απρόθυμη θα είναι να δεχτεί την οποιαδήποτε συμβιβαστική φόρμουλα για τις εισφορές της Βρετανίας στον κοινοτικό προϋπολογισμό. Έτσι, μέσω ενός περιέργου δρομολογίου, μια υποχώρηση της δύναμης των Συντηρητικών κάνει πιο επίκαιρο το ζήτημα της «Ευρώπης των δύο ταχυτήτων» το οποίο έχει ήδη θέσει συγκεκριμένα ο Μιτεράν και αναμένεται να το θέσει πιο πιεστικά κατά τη διάρκεια της διάσκεψης κορυφής στο Φοντενμπλώ.

* * *

Δύο είναι οι άξονες πάνω στους οποίους αναμένεται να κινηθεί η διάσκεψη του Φοντενμπλώ: Και οι δύο υποτίθεται ότι κατατείνουν στο ξεπέρασμα του αδιε-

ξόδου που μαστίζει σήμερα την Κοινότητα και που ορίζεται από τα γνωστά θεμελιακά προβλήματα. Ο ένας άξονας αναφέρεται στην αύξηση των ιδίων πόρων της Κοινότητας και συνδέεται άμεσα με τις δαπάνες της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) και τις εισφορές της Μ. Βρετανίας στον Κοινοτικό Προϋπολογισμό. Είναι το πρόβλημα που έχει τινάξει στον αέρα τις δύο προηγούμενες διασκέψεις κορυφής των Δέκα, στη Στουτγάρδη και στην Αθήνα. Εκεί που έχουν φτάσει σήμερα τα πράγματα, η ουσία του προβλήματος έγκειται στο γεγονός ότι το Λονδίνο μεταχειρίζεται τα θεσμικά όπλα —και κυρίως την αρχή της ομοφωνίας— που παρέχει η συμμετοχή στην Κοινότητα προκειμένου να υποχρεώσει τους άλλους εννιά να δεχτούν κατάργηση ουσιαστικά της στήριξης των γεωργικών προϊόντων ώστε να μειωθούν οι δαπάνες της ΚΑΠ και αυτομάτως να λυθεί και το πρόβλημα της αύξησης των ιδίων πόρων της ΕΟΚ. Κι αν εν πάση περιπτώσει δεν θέλουν οι Εννέα κάτι τέτοιο, η Μ. Βρετανία αρνιέται να συμμετάσχει στο κόστος της ΚΑΠ ζητώντας όλες της τις εισφορές πίσω.

Όλα τούτα αποτελούν χιλιοδιαπιστωμένους κοινούς τόπους. Το καινούργιο στοιχείο που κομίζει η διάσκεψη του Φοντενμπλώ είναι η πρωτοβουλία του Μιτεράν για το ξεπέρασμα της κρίσης, μια πρωτοβουλία που, σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, θα αποτελέσει το δεύτερο άξονα πάνω στον οποίο θα κινηθεί η διάσκεψη.

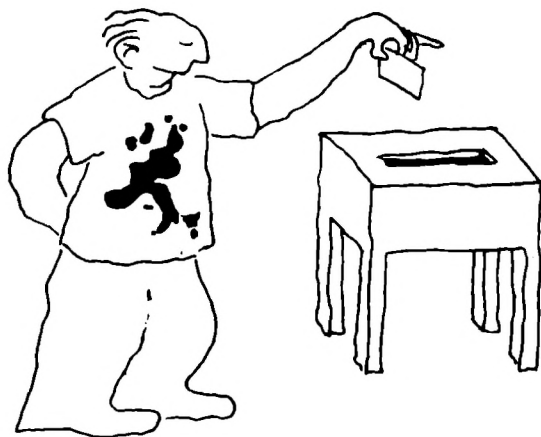
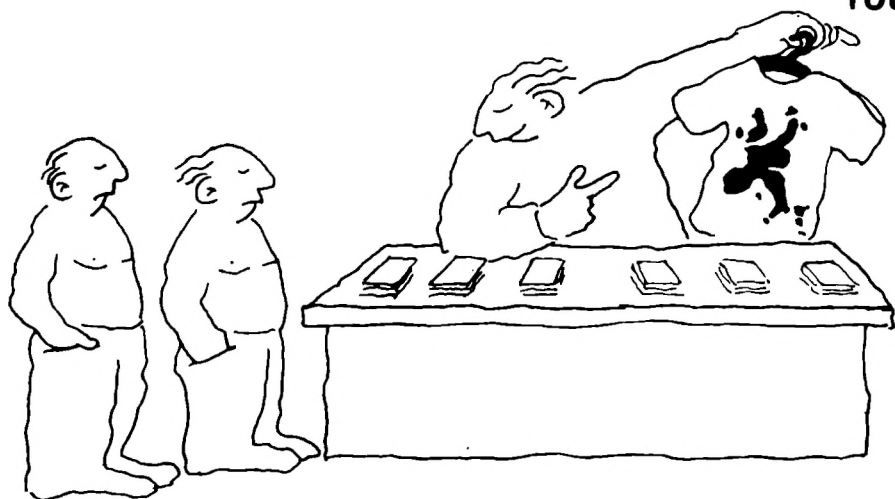
Η πρωτοβουλία αυτή, που επίσημα «βγήκε στον αέρα» στις 24 Μαΐου με το λόγο του Μιτεράν προς το Ευρωκοινοβούλιο, προβάλλει ως αναγκαιότητα τη συγκρότηση της Κοινότητας «των δύο ταχυτήτων» ή, όπως εκφράστηκε ο Γάλλος πρόεδρος, της «Ευρώπης με μεταβλητή γεωμετρία». Μια τέτοια συγκρότηση περνάει από ριζικές αλλαγές του κοινοτικού καταστατικού χάρτη με κυριότερη την κατάργηση της αρχής της ομοφωνίας. Σαν πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση, ο Μιτεράν πρότεινε συνομιλίες που θα οδηγούσαν σε μια «διάσκεψη των ενδιαφερομένων χωρών», αφήνοντας απέξω τις χώρες εκείνες που αντιτίθενται στην παραπέρα προώθηση της κοινοτικής συσσωμάτωσης. Πρότεινε ακόμη τη δημιουργία μιας μόνιμης γραμματείας των Δέκα για το συντονισμό της εξωτερικής τους πολιτικής.

Τώρα, τι απ' όλα αυτά θα περάσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων στο Φοντενμπλώ είναι άγνωστο. Το γεγονός είναι, πάντως, ότι αν και η διάσκεψη του Ιουνίου «κολήσει» κατά τον τρόπο που «κόλησαν» οι δύο προηγούμενες, το κοινοτικό οικοδόμημα όπως το ξέρουμε μέχρι σήμερα θα αποτελεί παρελθόν. □

Ο χάρτης των ευρωεκλογών του 1981:

Μια ψήφος με ευρωπαϊκό πρόσχημα

του Ηλία Καρά

ΜΕ ΤΗ διεξαγωγή των πρώτων γενικών εκλογών για την ανάδειξη εκπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, τον Οκτώβριο του 1981, ένα τέταρτο είδος εκλογικής αναμέτρησης ήρθε να προστεθεί στα τρία που ήδη υπήρχαν, δηλαδή την εκλογή βουλευτών, την εκλογή δημοτικών και κοινοτικών αρχών και τα δημοψηφίσματα. Οι ψηφοφόροι κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν για πρώτη φορά ένα νέο ζήτημα, την εκλογή ευρωβουλευτών, το οποίο είναι μάλιστα αρκετά απόμακρο για την κοινή αντίληψη και αφορά, τυπικά τουλάχιστον, ένα θεσμό που βρίσκεται έξω από τον εθνικό χώρο.

ΤΟ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ αντικείμενο των ευρωεκλογών —ή έστω τα γενικότερα θέματα που συναρτώνται με την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ— δεν φαίνεται όμως να επηρέασαν, σε μεγάλο τουλάχιστον βαθμό, τις συγκεκριμένες επιλογές των ψηφοφόρων. Πολύ μεγαλύτερη βαρύτητα φαίνεται να είχε το συγκυριακό γεγονός της ταυτόχρονης διεξαγωγής τους με τις βουλευτικές εκλογές του Οκτωβρίου του 1981. Η ψήφος για το Ευρωκοινοβούλιο αποτέλεσε λοιπόν μια «δεύτερη» ψήφο, χωρίς άμεσες επιπτώσεις στη συγκρότηση της πολιτικής εξουσίας, μια ψήφο που μπορούσε επομένως να χρησιμοποιηθεί —και πράγματι χρησιμοποιήθηκε— για να εκφράσει ένα ευρύτατο φάσμα ιδεολογικών και πολιτικών τοποθετήσεων. Διαμορφώθηκε έτσι μια εξαιρετικά σπάνια και πρωτόγνωρη κατάσταση, που θα άξιζε τον κόπο να μελετηθεί κάπως αναλυτικότερα: το σύνολο του εκλογικού πληθυσμού αυτοτοποθετήθηκε δύο φορές, την ίδια ουσιαστικά στιγμή, και μάλιστα με σημαντικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις δύο αυτές τοποθετήσεις, οι οποίες γι' αυτό το λόγο είναι φυσικό να παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον

Απώλειες του ΠΑΣΟΚ και της Ν.Δ.

Το πρώτο σημείο προς διευκρίνιση αφορά λοιπόν το *συνολικό μέγεθος της εκλογικής κινητικότητας* που παρατηρήθηκε μεταξύ βουλευτικών και ευρωπαϊκών εκλογών, εστιάζεται δηλαδή στο τμήμα εκείνο του εκλογικού σώματος που έκανε διαφορετικές επιλογές στις δύο αυτές αναμετρήσεις. Ένας τρόπος για να εκτιμηθεί η εκλογική κινητικότητα είναι να συναθροιστεί η πτώση των δύο μεγάλων κομμάτων —του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ— από την οποία και τροφοδοτήθηκε η άνοδος όλων των άλλων κομμάτων (βλ. πίνακα 1). Με τον τρόπο αυτό γίνεται βέβαια μια *σαφής υποεκτίμηση* της εκλογικής κινητι-

κότητας, γιατί ο υπολογισμός που βασίζεται μόνο στην πτώση των δύο μεγάλων κομμάτων αγνοεί άλλες μετακινήσεις, που προφανώς υπήρξαν, όπως π.χ. μεταξύ ΚΚΕ και ΚΚΕ εσ., ή μεταξύ ΚΠ και ΚΕΜΕ. Ο βασικός πάντως κορμός της εκλογικής κινητικότητας ήταν χωρίς αμφιβολία αυτός που προέκυψε από την πτώση του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ και ο οποίος αντιπροσωπεύει το $7,95\% + 4,53\% = 12,48\%$ του εκλογικού σώματος. Γεγονός που σημαίνει ότι τουλάχιστον το $\frac{1}{8}$ του εκλογικού σώματος —δηλαδή περίπου 700.000 ψηφοφόροι— έκαναν την ίδια ουσιαστικά στιγμή, στις 18 Οκτωβρίου 1981, δύο διαφορετικές εκλογικές επιλογές.

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ αυτό δεν εκφράστηκε φυσικά παντού με την ίδια ένταση. Παρουσιάζει πολλές γεωγραφικές διαφορές και ιδιομορφίες, αλλά κυρίως χαρακτηρίζεται από μια σημαντική διαφοροποίηση μεταξύ αστικών κέντρων και αγροτικών περιοχών. Όπως φαίνεται στον πίνακα 2, ενώ στην περιφέρεια της πρωτεύουσας και στη Θεσσαλονίκη η εκλογική κινητικότητα αφορούσε το 17%-18% του εκλογικού σώματος, στις αγροτικές περιοχές το ποσοστό αυτό ήταν μικρότερο από 10%. Ή αλλιώς, ενώ στην πρωτεύουσα και στη Θεσσαλονίκη σχεδόν ο ένας στους τέσσερεις ψηφοφόρους των δύο μεγάλων κομμάτων αρνήθηκε να του χαρίσει και τη δεύτερη ψήφο του, στις αγροτικές περιοχές οι «άπιστοι» αυτοί ψηφοφόροι ήταν μόλις ένας στους δέκα.

ΑΠΟ ΤΑ ΔΥΟ μεγάλα κόμματα τις μικρότερες, συγκριτικά, απώλειες είχε η ΝΔ, οι οποίες τροφοδότησαν κυρίως την άνοδο του ΚΟΔΗΣΟ και, σε μικρότερο βαθμό, των ακροδεξιών κομμάτων. Αντίθετα, οι απώλειες του ΠΑΣΟΚ ήταν αισθητά μεγαλύτερες —σχεδόν διπλάσιες από αυτές τις ΝΔ— και αποτέλεσαν τον κύριο τροφοδότη για την αύξηση της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ, του ΚΚΕ εσ. και, σε μικρότερο βαθμό, των κεντρώων κομμάτων, με εξαίρεση το ΚΟΔΗΣΟ.

ΟΙ ΑΠΩΛΕΙΕΣ του ΠΑΣΟΚ παρουσιάζουν επίσης σημαντικές διακυμάνσεις, τόσο κατά βαθμό αστικότητας, όσο και κατά εκλογική περιφέρεια. Ο χάρτης 1 δείχνει πώς κατανέμονται, γεωγραφικά, οι απώλειες του ΠΑΣΟΚ κατά εκλογική περιφέρεια από 15,4% στο νομό Ροδόπης έως το 1,7% στο νομό Ρεθύμνης. Ο Πίνακας 2 με τη σειρά του δείχνει πώς κλιμακώνονται οι απώλειες αυτές κατά βαθμό αστικότητας.

ΕΤΣΙ ΕΝΩ οι απώλειες του ΠΑΣΟΚ στις αγροτικές περιοχές ήταν μόνο 5,3%, στη Θεσσαλονίκη έφτασαν το 13,1% και

στην περιφέρεια πρωτευούσης το 11,4%. Ένδειξη σημαντική για τους ασθενείς δεσμούς ανάμεσα στο κόμμα και μια εκτεταμένη μερίδα των ψηφοφόρων του στα μεγάλα αστικά κέντρα· αλλά είναι και μια ένδειξη που ενισχύθηκε επίσης ένα χρόνο αργότερα, με τις δημοτικές εκλογές του 1982, οπότε οι υποψήφιοι του ΠΑΣΟΚ βρέθηκαν, κατά κανόνα, πολύ πιο κοντά στα αποτελέσματα που είχε παρουσιάσει το κόμμα τους στην κάλπη των ευρωπαϊκών και όχι στην κάλπη των βουλευτικών εκλογών του 1981.

Η εξακόντιση του ΚΚΕ εσ.

Ο ΚΥΡΙΟΣ ωφελημένος από τις απώλειες του ΠΑΣΟΚ ήταν, χωρίς αμφιβολία, το ΚΚΕ εσ., το οποίο πραγματοποίησε το μεγαλύτερο άλμα από όλα τα κόμματα, περνώντας από 1,34%, στις βουλευτικές εκλογές, στο 5,29%, στις ευρωπαϊκές. Το ΚΚΕ εσ. μπορεί να θεωρηθεί ότι απορρόφησε, σε γενι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Συνολικά αποτελέσματα των βουλευτικών και των ευρωπαϊκών εκλογών της 18.10.1981

	Βουλευτικές	Ευρωπαϊκές	Διαφορά
Άκρα δεξιά (ΚΠ και ΚΕΜΕ)	1,68	2,82	+ 1,14
ΝΔ	35,87	31,34	—4,53
ΚΟΔΗΣΟ-ΚΑΕ	0,70	4,25	+ 3,55
Κεντρώοι (ΕΔΗΚ, ΚΦ, ΧΔ)	0,91	3,30	+ 2,39
ΠΑΣΟΚ	48,07	40,12	—7,95
ΚΚΕ εσ.	1,34	5,29	+ 3,95
ΚΚΕ	10,93	12,84	+ 1,91
Διάφοροι	0,41	—	

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Πτώση του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ μεταξύ βουλευτικών και ευρωπαϊκών εκλογών κατά βαθμό αστικότητας

	ΠΑΣΟΚ			ΝΔ			Πτώση (αθροιστικά) ΠΑΣΟΚ και ΝΔ
	Βουλευτικές	Ευρωπαϊκές	Διαφορά	Βουλευτικές	Ευρωπαϊκές	Διαφορά	
Περιφέρεια πρωτευούσης	47,6	36,2	11,4	29,0	24,3	5,7	17,1
Θεσσαλονίκη	47,6	34,5	13,1	32,9	27,8	5,1	18,2
Μικρά και μεσαία αστικά κέντρα	49,3	39,5	9,8	33,3	28,5	4,8	14,6
Ημιαστικές περιοχές	46,7	39,7	7,0	39,3	34,8	4,5	11,5
Αγροτικές περιοχές	48,4	43,1	5,3	39,6	35,3	4,3	9,6
Σύνολο	48,1	40,1	8,0	35,9	31,3	4,5	12,5

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Εκλογική δύναμη του ΚΚΕ εσ. κατά βαθμό αστικότητας (Ευρωεκλογές 1981)

Περιοχή	%
Περιφέρεια πρωτευούσης	9,5%
Θεσσαλονίκη	8,0%
Μεσαία και μικρά αστικά κέντρα	6,2%
Ημιαστικές περιοχές	3,9%
Αγροτικές περιοχές	2,9%
Σύνολο	5,3%

κές γραμμές, το μισό περίπου από την πτώση της εκλογικής δύναμης του ΠΑΣΟΚ, και είναι χαρακτηριστικό ότι τα καλύτερα αποτελέσματά του το ΚΚΕ εσ. τα πραγματοποίησε σε περιφέρειες όπου το ΠΑΣΟΚ είχε ορισμένες απώλειές του· π.χ.:

Περιοχή	Απώλειες ΠΑΣΟΚ	Κέρδη ΚΚΕ εσ.
Α' Αθηνών	12,4 (= 44,4 - 32,0)	7,6 (= 10,9 - 3,3)
Νομός Λευκάδας	10,3 (= 39,9 - 29,6)	8,1 (= 10,3 - 2,2)

Οι δύο αυτές περιπτώσεις, της Α' Αθηνών και του νομού Λευκάδας, είναι εξάλλου χαρακτηριστικές για τα δύο βασικά ρεύματα που, συντιθέμενα, δημιούργησαν τη δυναμική του ΚΚΕ εσ. στις ευρωεκλογές του 1981.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ αφορά τις αστικές περιοχές, όπου η ιδιαίτερη ακτινοβολία του ΚΚΕ εσ., συμπιεσμένη στις συμπληγάδες της εκλογικής συγκυρίας, βρήκε την ευκαιρία να εκφραστεί μέσα από τη «δεύτερη» ψήφο των ευρωπαϊκών εκλογών. Η ψήφος του ΚΚΕ εσ., όπως φαίνεται καθαρά στον πίνακα 3, ήταν σαφέστατα διαφοροποιημένη ανάλογα με το βαθμό αστικότητας, και ήταν συγκεντρωμένη στα αστικά κέντρα, ιδιαίτερα μάλιστα στα δύο μεγάλα, ενώ αντίθετα στις αγροτικές περιοχές δεν έφτασε ούτε το 3%.

ΙΔΙΑΙΤΕΡΟ ενδιαφέρον παρουσιάζει όμως και η κατανομή της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ εσ. στο εσωτερικό των μεγάλων αστικών κέντρων, από την οποία προκύπτει μία σαφής διαφοροποίηση μεταξύ μεσοαστικών και μικροαστικών συνοικιών και προαστίων, αφενός, και λαϊκών - εργατικών συνοικιών αφετέρου. Τα παραδείγματα που ακολουθούν (και η σύγκριση μεταξύ ΚΚΕ και ΚΚΕ εσ.) είναι αρκετά εύγλωττη.

I. Α' Αθηνών (= δήμος Αθηναίων)	%	%
I.1. Μεσοαστικές και μικροαστικές συνοικίες	ΚΚΕ εσ.	ΚΚΕ
Αγ. Διονύσιος Αρεοπαγίτης	11,0%	6,7%
Αγ. Ζώνη Πατησίων	12,4%	9,7%
Αγ. Αικατερίνη Πλάκας	10,6%	8,7%
Αγ. Σπυρίδων Σταδίου	12,9%	9,6%
Αγ. Νικόλας Πευκακίων	12,9%	13,8%

I.2. Λαϊκές - εργατικές συνοικίες		
Αγ. Αικατερίνη Πετραλώνων	8,5%	22,2%
Αγ. Ανδρέας Πετραλώνων	9,5%	25,2%
Αγ. Μαρκέλα Βοτανικού	7,0%	17,7%
Αγ. Τρύφων Κολωνού	8,8%	22,1%

II. Β' Αθηνών		
II.1. Μεσοαστικά προάστια		
Φιλοθέη	11,7%	4,2%
Ψυχικό	10,5%	6,6%
Νέα Σμύρνη	12,9%	15,4%

II.2. Λαϊκά - Εργατικά προάστια		
Αγ. Βαρβάρα	7,1	25,5
Αιγάλεω	7,3	24,4
Περιστέρι	8,1	26,1
Πετρούπολη	7,2	27,0
Καμάτερο	6,2	22,7

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ βασικό ρεύμα από το οποίο τροφοδοτήθηκε η εκλογική δυναμική του ΚΚΕ εσ. στις ευρωεκλογές του 1981, έχει να κάνει πολύ πιο άμεσα με τη διάσπαση του κομμουνιστικού κινήματος και τις επιπτώσεις αυτής της διάσπασης στο επίπεδο της λαϊκής βάσης. Το παράδειγμα του δήμου της Λευκάδας (παρατίθεται στον πίνακα που ακολουθεί) είναι ιδιαίτερα ενδεικτικό από αυτήν την άποψη, και επίσης αρκετά γενι-

κευμένο, αν και φυσικά με μικρότερη ένταση:

Δήμος Λευκάδας

	Βουλευτικές εκλογές 1981	Ευρωπαϊκές εκλογές 1981
ΠΑΣΟΚ	39,3%	21,8%
ΚΚΕ εσ.	3,6%	19,1%
ΚΚΕ	16,3%	20,8%

ΔΗΛΑΔΗ η μισή σχεδόν εκλογική βάση του ΠΑΣΟΚ, με προφανή αριστερή - κομμουνιστική προέλευση, διαρρέει στις ευρωεκλογές προς τα δύο ΚΚ, και στη μεγάλη της πλειοψηφία προς το ΚΚΕ εσ. Η κομμουνιστική Αριστερά συγκεντρώνει έτσι το 40% των ψήφων και ξαναβρίσκει περίπου την προδικτατορική δύναμη της ΕΔΑ, χωρισμένη όμως πλέον σε δύο ισομέγεθη τμήματα. Εδώ όμως, μαζί με τη δυναμική του ΚΚΕ εσ., καταγράφεται επίσης και η βασική αποτυχία του στο εκλογικό επίπεδο. Ακόμα και εκεί όπου η διάσπαση της παραδοσιακής λαϊκής βάσης της κομμουνιστικής αριστεράς υπήρξε μια άμεση και απτή πολιτική πραγματικότητα, το ΚΚΕ εσ. δεν μπόρεσε να εκφράσει πολιτικά την ανανεωτική της μερίδα, η οποία δεν είχε έτσι άλλη επιλογή από το ΠΑΣΟΚ. Στο ίδιο παράδειγμα του δήμου Λευκάδας, μπορεί επίσης να διακρίνει κανείς τις δυσκολίες που συναντάει το ΚΚΕ εσ. για να διατηρήσει ισχυρούς δεσμούς με το τμήμα αυτό της λαϊκής βάσης. Έτσι στις δημοτικές εκλογές του 1982, ο συνδυασμός του ΚΚΕ εσ., που κατέβηκε μόνο του, παρά την καλή στελέχωσή του, δεν μπόρεσε να πλησιάσει καθόλου το ποσοστό των ευρωπαϊκών εκλογών.

ΓΕΝΙΚΑ πάντως εξεταζόμενη η εκλογική δύναμη του ΚΚΕ εσ., παρουσίασε μια μεγάλη σχετικά ομοιομορφία σε όλη τη χώρα, και κυμάνθηκε, στις περισσότερες εκλογικές περιφέρειες μεταξύ 3% και 5% (βλ. χάρτη). Εξαιρέσεις προς τα πάνω αποτέλεσαν οι εκλογικές περιφέρειες των τριών μεγαλύτερων αστικών κέντρων της χώρας (περιφέρεια πρωτεύουσας, Θεσσαλονίκη, Πάτρα) καθώς και τα Επτάνησα. Για τις πρώτες ισχύουν όσα αναφέρθηκαν περί αστικών περιοχών και για τα δεύτερα όσα αναφέρθηκαν για περιοχές με ισχυρή αριστερή κομμουνιστική παράδοση.

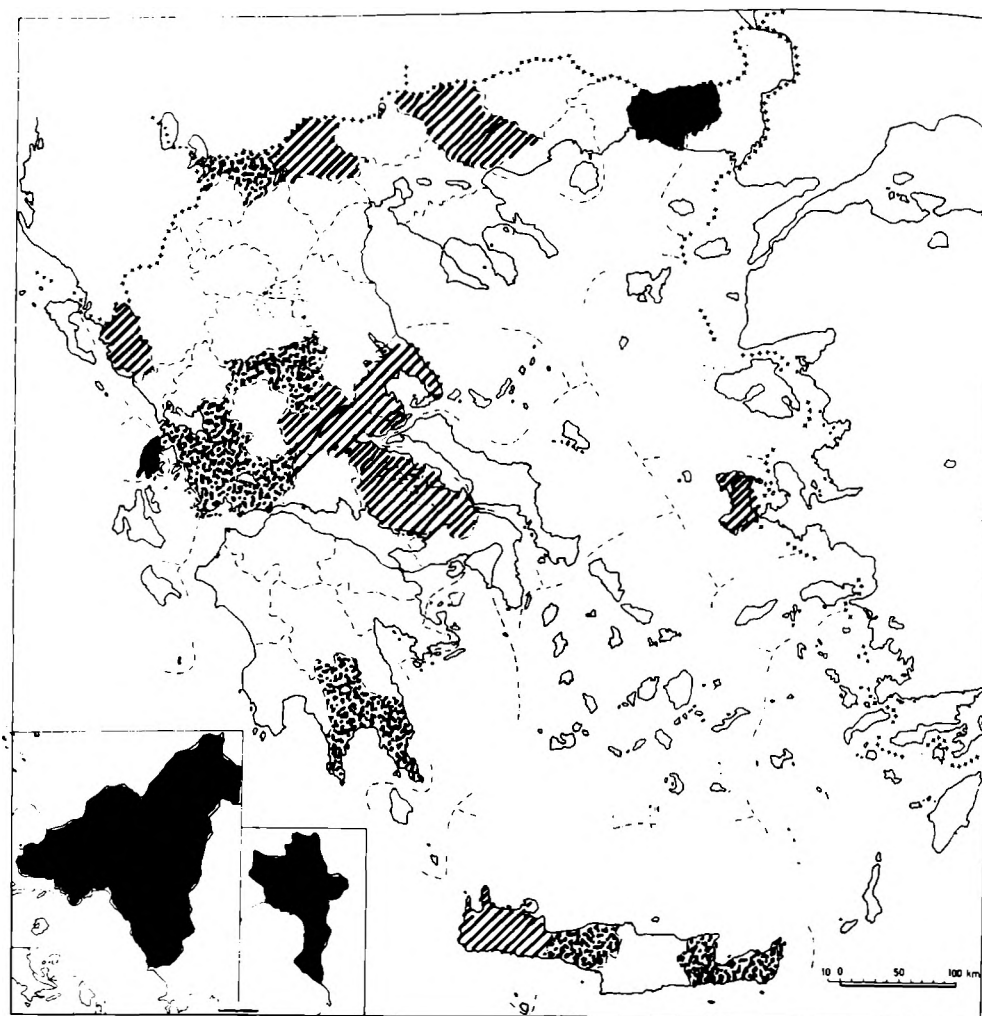
Η άνοδος του ΚΚΕ

και των μικρών κομμάτων του Κέντρου

ΑΠΟ ΤΙΣ απώλειες του ΠΑΣΟΚ, εκτός από την άνοδο του ΚΚΕ εσ., τροφοδοτήθηκε επίσης η άνοδος τόσο του ΚΚΕ όσο και των τριών μικρών κομμάτων του κέντρου (ΕΔΗΚ, ΚΦ και ΧΔ). Η άνοδος του ΚΚΕ υπήρξε σχετικά ομοιόμορφη, με μικρές μόνο διακυμάνσεις, τόσο κατά βαθμό αστικότητας όσο και κατά εκλογική περιφέρεια. Αυτό υποδηλώνει, ότι η άνοδος του ΚΚΕ έγινε στη βάση ενός γενικού και ασαφούς κλίματος ευρύτερης ακτινοβολίας του κόμματος αυτού, και όχι ακολουθώντας κάποιες ειδικές κατευθύνσεις, όπως θα μπορούσε, π.χ., να είναι η ταξική σύνθεση της περιοχής, η προγενέστερη επιρροή της αριστεράς, ή ο έλεγχος από το ΚΚΕ των δήμων της περιοχής. Είναι μάλιστα, αντίθετα, χαρακτηριστικό ότι η άνοδος του ΚΚΕ μεταξύ βουλευτικών και ευρωπαϊκών εκλογών δεν παρουσιάζει καμιά απολύτως ομοιότητα με την αύξηση της δύναμής του μεταξύ βουλευτικών και δημοτικών εκλογών.

Το ΚΚΕ αύξησε τη δύναμή του σχεδόν παντού κατά 1-3%, με λίγες μόνο εξαιρέσεις. Οι εξαιρέσεις προς τα κάτω είναι ενδιαφέρον ότι αφορούν δύο τελείως διαφορετικά σύνολα περιφερειών: είτε περιφέρειες όπου το ΚΚΕ είναι ιδιαίτερα αδύναμο (Λακωνία, Καστοριά, Δωδεκάνησα, Λασιθί), και όπου, επομένως, η μικρή αύξηση είναι φυσιολογική συνάρτηση της μι-

Πτώση ΠΑΣΟΚ

κάτω του 5%

8-10%

5-8%

πάνω από 10%

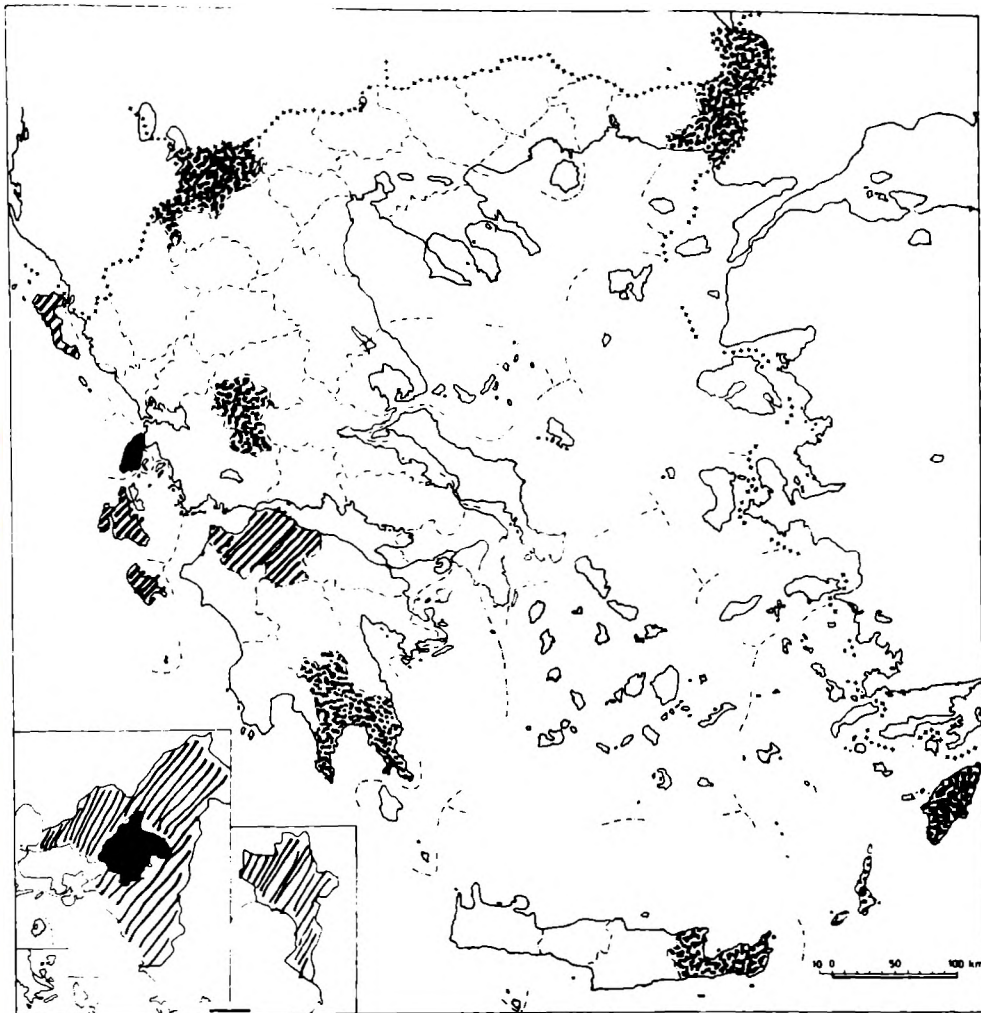
κής δύναμης: είτε περιφέρειες όπου το ΚΚΕ είναι ιδιαίτερα ισχυρό (Λέσβος, Σάμος) και αυτό δεν μπορεί παρά να είναι ένδειξη ότι, εκεί, το ΚΚΕ έχει επικρατήσει πλήρως στο χώρο επιρροής του, εξαντλώντας τις δυνατότητες επέκτασής του. Οι εξαιρέσεις προς τα πάνω είναι ακόμα πιο περιορισμένες και αφορούν δύο μόνο περιπτώσεις: την Α' Θεσσαλονίκης και το νομό Ροδόπης, στον οποίο σημειώθηκε και η μέγιστη αύξηση του ΚΚΕ: 3,4%.

Ο νομός Ροδόπης, όμως, όπου το ΚΚΕ παρουσίασε τη μεγαλύτερη αύξηση της δύναμής του και το ΠΑΣΟΚ τη μεγαλύτερη πτώση του, δεν περιορίζεται σ' αυτές τις δύο μόνο ιδιομορφίες. Έτσι, π.χ. είναι ένας από τους λίγους νομούς, όπου τα μικρά κεντρώα κόμματα (ΕΔΗΚ, ΚΦ και ΧΔ) ξεπέρασαν, αθροιστικά, το 5% των ψήφων. Και η Κομοτηνή είναι το μόνο αστικό κέντρο όπου η ΧΔ έφτασε το 4%: το ποσοστό αυτό μάλιστα είναι ιδιαίτερα αξιοπερίεργο, γιατί δεν οφείλεται σε κάποια ξαφνική θρησκοληψία των χριστιανών κατοίκων της Κομοτηνής, αλλά στο μουσουλμανικό στοιχείο της πόλης, που έδωσε στη ΧΔ το 7,6% (!) των ψήφων του. Είναι, φαίνεται, κι αυτός ένας τρόπος, μεταξύ πολλών άλλων, να αδιαφορεί κανείς για μια ψηφοφορία που δεν τον αφορά.

Εκτός από τη Ροδόπη, τα τρία μικρά κεντρώα κόμματα ξεπέρασαν, αθροιστικά, το 5% μόνο στην Αττική, την Ξάνθη, τα Δωδεκάνησα, το Ηράκλειο, το Ρέθυμνο και τα Χανιά. Πρόκειται, κατά κανόνα, για περιφέρειες όπου κάποιος ισχυρός τοπικός πολιτευτής (Βαρδινογιάννης, Βενιζέλος, Ζιγδής κτλ.) είχε ακόμα παραμείνει σε κάποιο από τα μικρά κεντρώα κόμματα. Έτσι η όποια δύναμή τους εμφανίστηκε περισσότερο σαν απόηχος του παρελθόντος, παρά σαν υποθήκη για το μέλλον.

Η ταξική φυσιогνωμία του ΚΟΔΗΣΟ

Το μόνο από τα κεντρώα κόμματα που παρουσίασε μια σημαντική επιτυχία ήταν το ΚΟΔΗΣΟ-ΚΑΕ, το οποίο πραγματοποίησε ένα άλμα, αντίστοιχο με αυτό το ΚΚΕ εσ., περνώντας

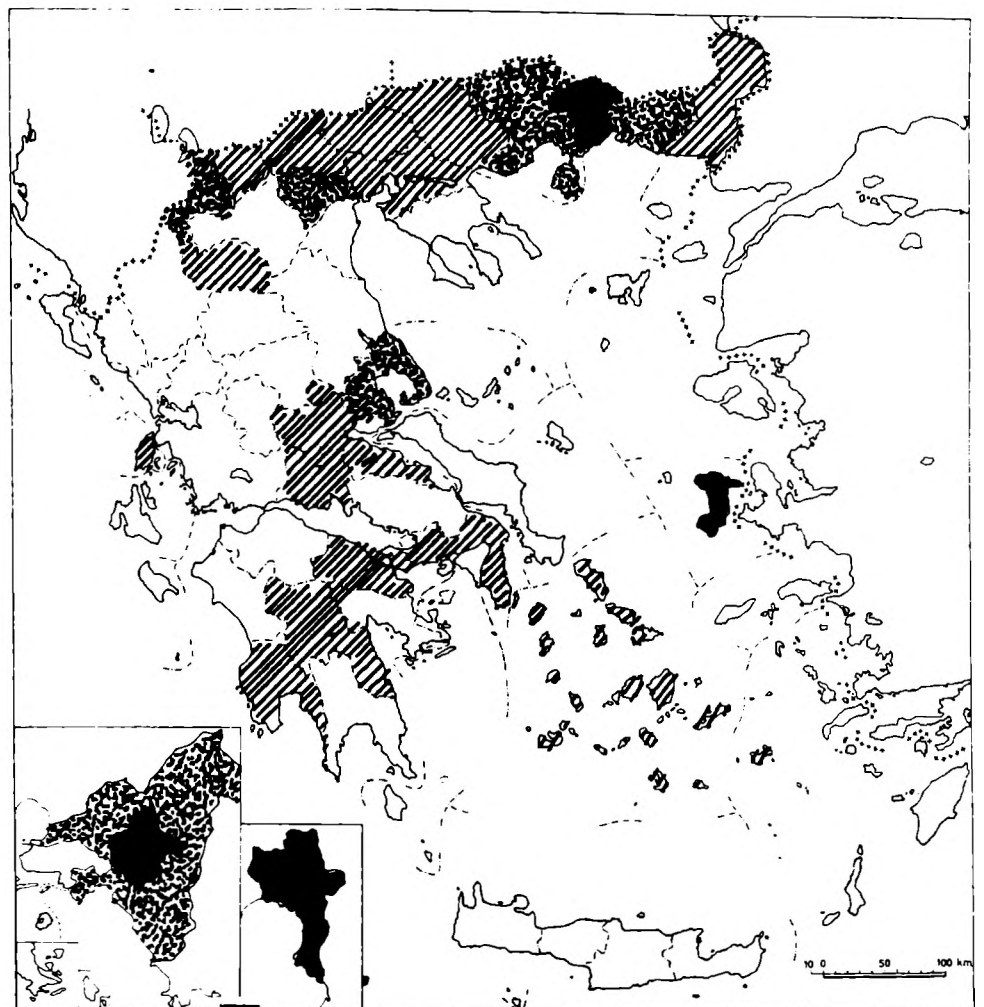
από 0,70% στις βουλευτικές εκλογές στο 4,25% στις ευρωπαϊκές.

Η ιδιομορφία όμως του ΚΟΔΗΣΟ-ΚΑΕ ως προς τα άλλα κεντρικά κόμματα, είναι ότι τροφοδοτήθηκε, κατά κύριο λόγο, από τις διαρροές που παρουσίασε η ΝΔ, και σε πολύ μικρό βαθμό από τις απώλειες του ΠΑΣΟΚ.

Αυτό προκύπτει με απόλυτη σαφήνεια από την κατανομή της δύναμής του στην περιφέρεια της πρωτεύουσας και στη Θεσσαλονίκη, όπου εξάλλου το ΚΟΔΗΣΟ-ΚΑΕ παρουσίασε και ορισμένα από τα καλύτερα αποτελέσματά του (βλ. χάρτη...). Αποτελέσματα καλύτερα από τον εθνικό μέσο όρο (βλ. χάρτη) παρουσίασε επίσης το ΚΟΔΗΣΟ-ΚΑΕ στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, λόγω της συνεργασίας με το ΚΑΕ του Αλεξ. Μπαλτατζή, στη Χίο όπου είχε την υποστήριξη του ισχυρού τοπικού πολιτευτή Ν. Ζορμπά, καθώς και στους νομούς Καστοριάς, Ημαθίας και Μαγνησίας, όπου διέθετε ορισμένα τοπικά στελέχη με ιδιαίτερη δική τους επιρροή (Μαζαράκης-Αινιάν, Χιονίδης και Φιλιππίδης, αντίστοιχα). Η κύρια πάντως δύναμη του ΚΟΔΗΣΟ δεν βρισκόταν στον αγροτικό χώρο, αλλά στα μεγάλα αστικά κέντρα, και ήταν συγκεντρωμένη ιδιαίτερα στις μεσοαστικές και μεγαλοαστικές συνοικίες και προάστεια— όπου η ΝΔ παρουσίασε αντίστοιχα μια εντυπωσιακή πτώση. Τα παρακάτω παραδείγματα από την περιφέρεια της πρωτεύουσας είναι ιδιαίτερα εύγλωττα:

Περιοχή	Πτώση ΝΔ	Αύξηση ΚΟΔΗΣΟ
Κολωνάκι (Αγ. Διονύσιος Αρεοπαγίτης)	13,0% (50,1-37,1%)	13,9% (17,5-3,6%)
Εκάλη	15,5% (56,8-41,3%)	16,6% (20,5-3,9%)
Φιλοθέη	12,8% (51,2-38,4%)	16,5% (21,4-4,9%)
Ψυχικό	14,5% (48,5-34,0%)	15,9% (20,7-4,8%)

Αντίθετα η δύναμη του ΚΟΔΗΣΟ στις λαϊκές συνοικίες της πρωτεύουσας, ιδιαίτερα στη δυτική ζώνη, ήταν πρακτικά ασημαντή: π.χ. Αγ. Βαρβάρα 1,7%, Καματερό 1,2%, Αιγάλεω 2,6,

Πετρούπολη 2,0%, Πέραμα 2,5%, κ.ο.κ.

Το ΚΟΔΗΣΟ εμφανίζεται έτσι στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα ως ένα κόμμα αστικών αποκλειστικά στρωμάτων, με διαφοροποιημένη στο έπακρο, από ταξική άποψη, την εκλογική του βάση. Πρόκειται για το πιο αμιγές αστικό κόμμα που έχει εμφανιστεί την τελευταία δεκαετία στην εκλογική σκηνή.

Η ειδική αυτή σύνθεση της εκλογικής βάσης του ΚΟΔΗΣΟ δεν εξηγεί βέβαια και τους λόγους που το βοήθησαν να έχει μια τόσο μεγάλη επιτυχία στις ευρωεκλογές. Οδηγεί όμως στην υπόθεση ότι η επιτυχία του αυτή δεν ήταν μόνο συνάρτηση της ευρωπαϊκής πολιτικής του, αλλά αντανάκλασε επίσης και μια γενικότερη κρίση εμπιστοσύνης που χαρακτήριζε εκείνη την εποχή τη στάση των αστικών στρωμάτων απέναντι στην καταρρέουσα ΝΔ. Αν όμως αυτή η υπόθεση αληθεύει, η συσπείρωση σήμερα των αστικών στρωμάτων για να αντιμετωπίσουν αυτό που θεωρούν ως «πασοκικό κίνδυνο», αφαιρεί από το ΚΟΔΗΣΟ την δύναμη πελατείας του. Επιπλέον, με την αποχώρηση του Αλεξ. Μπαλτατζή και τη συνεργασία του τώρα πια με τη ΝΔ, το ΚΟΔΗΣΟ κινδυνεύει επίσης να στερηθεί και από την οποιαδήποτε δύναμη διέθετε στον επαρχιακό χώρο.

1984: Μια άλλου είδους αναμέτρηση

Όσα προηγήθηκαν, δίνουν ένα γενικό περίγραμμα για την κατανομή των πολιτικών δυνάμεων, όπως εμφανίστηκε στις ευρωεκλογές του 1981 και, κυρίως, για τις σημαντικές διαφοροποιήσεις που παρουσιάστηκαν μεταξύ βουλευτικών και ευρωπαϊκών εκλογών. Για τις ιδιαιτερότητες δηλαδή της «δεύτερης» αυτής ψήφου, την οποία οι ψηφοφόροι είχαν στη διάθεσή τους να χρησιμοποιήσουν, χωρίς να υπολογίζουν τους άμεσους πολιτικούς καταναγκασμούς και τις δεσμεύσεις της εκλογικής συγκυρίας.

Τι σχέση, όμως, μπορεί να υπάρχει ανάμεσα σ' εκείνες τις εκλογές και τη σημερινή «εφ' όλης της ύλης» αναμέτρηση; Ανεμμεσα στην «ανέμελη ψήφο» των ευρωεκλογών του 1981 και τη σημερινή πολωμένη αντιπαράθεση, την οποία, τουλάχιστον

τα δύο μεγάλα κόμματα, προσπαθούν να σχηματοποιήσουν και να την εγκλωβίσουν σε ένα και μοναδικό δίλημμα: Αλλαγή εναντίον Απαλλαγής και τούμπαλιν;

Αν οι ευρωεκλογές του 1981 προσέφεραν λοιπόν την πιο «αδιάφορη» και χωρίς πολιτικές επιπτώσεις ψήφο, που είχε ποτέ στη διάθεσή του το εκλογικό σώμα, οι φετινές ευρωεκλογές προσφέρουν αντίθετα την πιο δημοψηφισματική αναμέτρηση της τελευταίας δεκαετίας, αφού η εκλογή, τουλάχιστον μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων, δεν διαμεσολαβείται πλέον από τίποτα: ούτε κυβερνητικά προγράμματα υπάρχουν, ούτε υποψήφιοι, όπως στις βουλευτικές εκλογές, μέσα από την προσωπική ακτινοβολία των οποίων να διαθλάται η γενικότερη κομματική επιρροή.

Πρόκειται, δηλαδή, για τις πιο «απόλυτες» εκλογές που έχουν υπάρξει, αφού το σύνολο του εκλογικού πληθυσμού —ενοποιημένο σε μια κάλπη— καλείται να επιλέξει με ένα και μοναδικό ουσιαστικά κριτήριο: την *κομματική του ταυτότητα*.

Είναι λοιπόν προφανές ότι τα αριθμητικά μεγέθη των ευρωεκλογών του 1981 δεν μπορούν να αποτελέσουν το μοναδικό —ούτε και το κύριο— πλαίσιο αναφοράς, για να κριθούν τα φετινά εκλογικά αποτελέσματα: παρόλο που, όπως είναι φυσικό, τα αποτελέσματα των ευρωεκλογών του 1981 θα χρησιμοποιηθούν με πολλούς και ποικίλους τρόπους την επομένη των εκλογών για να τεκμηριώσουν επιτυχίες και αποτυχίες. Τα βασικά κριτήρια για μια συνολική αποτίμηση των φετινών εκλογικών αποτελεσμάτων απορρέουν από τον ίδιο τον χαρακτήρα που έχουν δώσει τα δύο μεγάλα κόμματα στη σημερινή αναμέτρηση. Και τα κριτήρια αυτά μπορούν να συγκεκριμενοποιηθούν σε τρία αριθμητικά μεγέθη.

Το *πρώτο* κριτήριο αφορά το κόμμα που θα συγκεντρώσει τη *σχετική πλειοψηφία*. Τόσο το ΠΑΣΟΚ όσο και η ΝΔ δεν διεκδικούν —ούτε μπορούν να διεκδικήσουν— τίποτα λιγότερο από την πρώτη θέση. Στο βαθμό που η μεταξύ τους αναμέτρηση έχει προσλάβει δημοψηφισματικό χαρακτήρα, οποιοδήποτε κόμμα κι αν έρθει πρώτο, ακόμα και με μικρή σχετικά διαφορά από το δεύτερο, θα νομιμοποιείται απόλυτα στις θριαμβολογικές του διακηρύξεις, αφού αυτές θα βρίσκουν έρεισμα στην ήττα του αντιπάλου του. Αυτό ισχύει προφανέστερα για την απίθανη περίπτωση που πρώτο κόμμα θα ερχόταν η ΝΔ: ισχύει όμως και αντίστροφα για το ΠΑΣΟΚ, ακριβώς λόγω του χαρακτήρα που έχει δώσει η ΝΔ στην εκλογική αναμέτρηση.

Το *δεύτερο* κριτήριο αφορά το συνολικό *ποσοστό ψήφων* που θα συγκεντρώσουν αθροιστικά τα δύο μεγάλα κόμματα. Το ποσοστό αυτό έφτασε στις βουλευτικές εκλογές του 1981 το 83,9%, αλλά ήταν μόνο 71,5% στις ευρωπαϊκές εκλογές, που έγιναν ταυτόχρονα. Για να θεωρήσει λοιπόν κανείς πως η επιχείρηση της πώλωσης, την οποία με τόση μεθοδικότητα ενισχύουν τα δύο μεγάλα κόμματα, στάθηκε γι' αυτά κερδοφόρος θα, πρέπει το ποσοστό τους, αθροιστικά, να ξεπεράσει το όριο

του 80% —ή τουλάχιστον να προσεγγίσει πάρα πολύ κοντά σ' αυτό. Αλλά, μια τέτοια επιτυχία των μεγάλων κομμάτων θα έχει άμεσες επιπτώσεις, όπως είναι φυσικό, στα μικρά κόμματα. Γιατί, αν υποθέσει κανείς πως το ΚΚΕ θα διατηρήσει περίπου τις δυνάμεις —κάπου μεταξύ του 11% και του 13% που συγκεντρώσε στις προηγούμενες βουλευτικές και ευρωπαϊκές εκλογές, αντίστοιχα— το μερίδιο που απομένει σε μια τέτοια περίπτωση για τα μικρά κόμματα δύσκολα θα ξεπεράσει, συνολικά, το 8%, έναντι 15,6% που είχαν συγκεντρώσει, αθροιστικά, στις ευρωεκλογές του 1981.

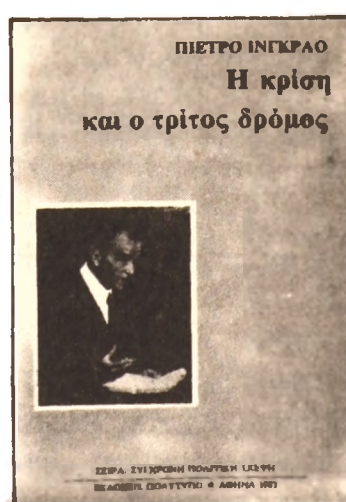
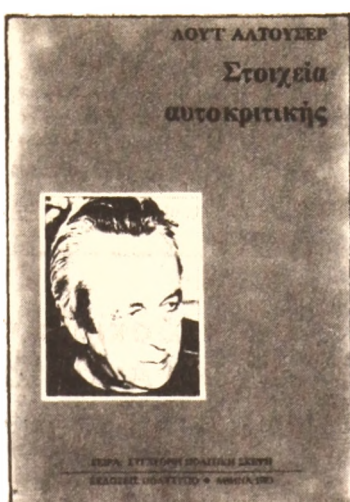
Ας σημειωθεί επίσης, ότι αν η επιχείρηση της πώλωσης πετύχει και τα δύο μεγάλα κόμματα μπορέσουν έτσι να συγκεντρώσουν, μαζί, το 80% των ψήφων, αυτό σημαίνει, ότι το πρώτο κόμμα θα ξεπεράσει, έστω και λίγο, το όριο του 40%. Εάν μάλιστα, σε μια τέτοια περίπτωση, το δεύτερο κόμμα παραμείνει κάτω από το 40%, η μεταξύ τους διαφορά, και επομένως η νίκη του πρώτου, μπορεί να φαντάζει ακόμα μεγαλύτερη απ' ό,τι στην πραγματικότητα θα είναι.

Για το ΠΑΣΟΚ, ειδικότερα, το όριο αυτό του 40% αποτελεί εξάλλου και από μόνο του —ανεξάρτητα δηλαδή και από το συσχετισμό δυνάμεων με τη ΝΔ— ένα βασικό αριθμητικό μέγεθος σύγκρισης. Όχι μόνο γιατί προσφέρει το «αμάχητο τεκμήριο» των προηγούμενων ευρωεκλογών, ως προς το οποίο θα γίνουν οι διάφορες συγκρίσεις, άσχετα από την επιστημονική «νομιμότητά» τους: αλλά και γιατί στο όριο αυτό του 40% είχε κυμανθεί και η συνολική εκλογική του δύναμη που αποτυπώθηκε στις δημοτικές εκλογές του Οκτωβρίου του 1982. Πρόκειται, δηλαδή, για ένα τμήμα του εκλογικού σώματος που είχε δείξει μια αρκετά σταθερή ταύτιση με το ΠΑΣΟΚ, εκφρασμένη σε διάφορα επίπεδα, και είναι επομένως λογικό, ως προς το μέγεθος αυτό να κριθούν επιτυχίες και αποτυχίες.

Το *τρίτο* τέλος κριτήριο αφορά το συνολικό *συσχετισμό δυνάμεων* μεταξύ της δεξιάς και των αντιδεξιών δυνάμεων, δηλαδή των τριών κομμάτων (ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ, ΚΚΕ εσ.) που συναποτελούν σήμερα *de facto*, και παρά τις όποιες διαφωνίες και διαφοροποιήσεις τους, το αυτοοριζόμενο ως «μπλοκ της Αλλαγής». Ο συσχετισμός αυτός —συνυπολογίζοντας, έστω και καταχρηστικά, το ΚΟΔΗΣΟ στη δεξιά— ήταν στις βουλευτικές εκλογές 60% προς 38,5%, και στις ευρωπαϊκές εκλογές 58% προς 38,5%. Εάν, παρόλη τη διακυβέρνηση των δυόμισι τελευταίων χρόνων, η συνολική φθορά των αντιδεξιών δυνάμεων δεν ξεπεράσει το 2%-3%, το γεγονός αυτό θα πρέπει να θεωρηθεί ως σημαντική επιτυχία, που γίνεται ακόμα σημαντικότερη αν συγκριθεί με τα αντίστοιχα γαλλικά δεδομένα.

Γιατί θα σημαίνει, εκτός των άλλων, ότι οι αντιδεξιές δυνάμεις εξακολουθούν να διαθέτουν μια αναμφισβήτητη πολιτική και κοινωνική πλειοψηφία, που δεν διατρέχει άμεσο κίνδυνο ανατροπής. Άσχετα, φυσικά, από το πραγματικό κοινωνικό αντίκρουσμα αυτής της πολιτικής υπεροχής και τον συγκεκριμένο τρόπο με τον οποίο καθημερινά καταγράφεται... □

Εκδόσεις «ΠΟΛΥΤΥΠΟ» Σειρά: Σύγχρονη Πολιτική Σκέψη

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΘΗΝΑ: «ΝΕΦΕΛΗ»
Μαυρομιχάλη 9
τηλ. 36.07.744, 36.39.962
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: «Μ. Κοτζιά και Σία»
• Τσιμισκή 78 • τηλ. 279.720

Ξεκάθαρες επιλογές

Από σοσιαλδημοκρατική σκοπιά

Από τον καθηγητή Γ. Η. Κριμπά, μέλος του Πολιτικού Γραφείου του ΚΟΔΗΣΟ

Διπολισμός-δικομματισμός: δύο λέξεις που διαφέρουν λιγοστά υποκρύπτουν δύο έννοιες που διαφέρουν ολότελα. Ο **διπολισμός** περιγράφει μια βαθύτερη πολιτική κατάσταση συνυφασμένη με την ιστορία μας, πολιτικά και ιδεολογικά καθιερωμένη τουλάχιστον από τον Εθνικό Διχασμό του 1915, ενισχυμένη από τη Μικρασιατική Καταστροφή και την Επανάσταση του '22, το Κίνημα του '35 τη Δικτατορία του '36, την Αντίσταση, τον Εμφύλιο, τον Ανένδοτο, τα Ιουλιανά, τη Δικτατορία του '67, ξανά στην Αντίσταση, ως τη Μεταπολίτευση του '74. Ο **δικομματισμός** είναι η συνταγή που δοκιμάζεται, με φαινομενική προς το παρόν επιτυχία, για να εμπεδώσει το νέο πολίτευμα του 1974. Ο σύγχρονος δικομματισμός εκμεταλλεύεται την ύπαρξη του ιστορικού διπολισμού για να οριοθετήσει τις πολιτικές επιλογές, περιορίζοντάς τες σε όρια ασφαλείας αλλά αποφεύγοντας τον εικονικό δικομματισμό της περιόδου 1950-67.

Όμως, η δικομματική λειτουργία πάσχει το βαθμό που δεν ανταποκρίνεται στην αντίστοιχη κοινωνική δομή, όπου π.χ. το ένα κόμμα εκφράζει με κάποια καθαρότητα τα συμφέροντα της αστικής τάξης και το άλλο της εργατικής. Στο τεχνητό δικομματικό σύστημα γίνεται αναγκαία η ψευδής ιδεολογική αντιπαράθεση, υποκατάστατο που καλύπτει την απουσία (συνολικής) σύγκρουσης σε κοινωνία (πλειοψηφικά) μικρομεσαίων συμφερόντων. Έτσι η προϊούσα ιδεολογική οξύτητα εμφανίζει τη ΝΔ να δρα και να λειτουργεί ως η παλαιά ΕΡΕ ενώ το ΠΑΣΟΚ, αν και κυβέρνηση, βαθμιαία προσομοιάζει με την ΕΚ της περιόδου του Ανένδοτου. Ενυπάρχει η προοπτική να μεταβληθούν, βαθμιαία αλλά σωρευτικά, οι ιδεολογικές συγκρούσεις σε πραγματικότητες και το δικομματικό σύστημα να διολισθήσει και να υποβαθμιστεί ξανά σε εικονικά δικομματικό, όπως και πριν το '64 περίοδο. Άρα: το πολίτευμα του '74 δεν εμπεδώνεται αλλά φαλκιδεύεται από τη λογική του δικομματισμού, που δεν εξυπηρετεί την εξέλιξη της πραγματικότητας αλλά επιχειρεί να την αποφύγει. Τρεις πραγματικότητες ειδικότερα κάνει ζημιά να αγνοούνται ή να επιχειρείται να καταστούν περιθωριακές. Η μια είναι η ύπαρξη του ΚΚΕ, η δεύτερη η τάση μετριοπαθούς Αριστεράς, η τρίτη η μονιμότητα της παραδοσιακής Δεξιάς.

Θα έπρεπε να είναι φανερό ότι πρώτα η ύπαρξη και δευτερογενώς η πολιτική που ακολουθεί καθιστούν το ΚΚΕ σταθεροποιητικό παράγοντα του πολιτεύματος του 1974. Τούτο γιατί το ΚΚΕ, χρονολογικά μεν ύστερο, είναι ποιοτικά καθοριστικό στοιχείο του ιστορικού διπολισμού, που είναι η βαθύτερη ιδεολογικο-πολιτική πραγματικότητα στον τόπο μας. Έτσι όσο η λειτουργία του ΚΚΕ ενσωματώνεται στην πολιτική εξέλιξη τόσο μπορεί ο αριστερός πόλος να περάσει από τη διεκδίκηση στη διακυβέρνηση.

Όμως η διακυβέρνηση συναρτάται και με την άρση των παράλογων αντιφάσεων που σωρεύτηκαν από την περίοδο της παρασιτικής οικονομικής ανάπτυξης στις τρεις δεκαετίες από το 1950 ως τώρα, μαζί της α-πολιτικής και αντικοινωνικής συνείδησης που δημιουργήθηκε —αλλά και δημιούργησε μια γενιά πολιτών. Έτσι, εξηγείται η αναντιστοιχία στην απόδοση ανάμεσα στο ΠΑΣΟΚ - εκλογικό μηχανισμό και το ΠΑΣΟΚ - κυβέρνηση, είναι πολιτικά άκληρη η κοινωνική συντεταγμένη που λειτουργεί με μετριοπάθεια, ακριβώς επειδή στα συμφέροντά της εκφράζεται η

σύνθεση του αιτήματος για κοινωνική μεταρρύθμιση και της διατήρησης των όποιων της επιτευγμάτων.

Δεν πρέπει όμως να παραγνωρίζεται ότι ο διπολισμός έχει το ιστορικό και ιδεολογικό βάθος να διχάζει και αυτή την κοινωνική μερίδα. Γι' αυτό είναι μάταιο να γίνεται επίκληση σε μια ενότητα που δεν υπήρξε ποτέ, ούτε το 1964 ούτε το 1974, όταν «αντάλλαξαν» ρόλους οι καθιερωμένοι ηγέτες του βενιζελισμού και του αντι-βενιζελισμού. Γιατί και στις δύο περιπτώσεις η διαμάχη και η έκβασή της ήταν πολιτειακή, όχι πολιτική —άλλωστε στη βάση της πολιτειακής - δημοκρατικής νίκης του '74 στηρίζεται ο συλλογισμός όσο και η πρακτική μας.

Αν δεχτούμε ότι ο διπολισμός περνάει και από τα μετριοπαθή κοινωνικά στρώματα, που γι' αυτό εξάλλου εκφράζονται από ηγεσίες που προέρχονται από τα δύο στρατόπεδά του, το συμπέρασμα δεν είναι κατ' ανάγκη απαισιόδοξο. Γιατί ειδικά ο διχασμός αυτός ούτε επικίνδυνος είναι ούτε στείρος στη δυναμική του. Από τον ιστορικό διπολισμό βγαίνει στη σημερινή εποχή αυτό που από καιρό υπάρχει αλλού, από τη μεριά του βενιζελισμού η **σοσιαλδημοκρατία**, που είναι η δεξιά της αριστεράς, από τη μεριά του αντιβενιζελισμού η **κοινοβουλευτική δεξιά**, από τη φύση της ήπια και λελογισμένη. Αλλά και ανήμπορη.

Στον δεξιό πόλο κυριαρχεί η παραδοσιακή δεξιά, που έχει κοινωνικό έρεισμα γιατί εκφράζει τη σύμμιξη κράτους-κοινωνίας, όπου η συνέχεια του κράτους αναπαράγει την κοινωνική δομή ανεξάρτητα από την καπιταλιστική οικονομία, φαινομενικά υπέρτερο σύμμαχο, στην πραγματικότητα υποτελή συνεταίρο. Η μετριοπαθής δεξιά έχει ακόμα να δώσει και να κερδίσει τη μάχη της για την ανανέωση της ΝΔ, δηλαδή για τη σύνδεση του πολιτικού σκέλους με τα εκσυγχρονιστικά διευθυντικά στρώματα στον οικονομικό και κοινωνικό χώρο. Αυτή η μάχη δεν μπορεί να επιχειρηθεί καν όσο το δικομματικό σύστημα θεωρείται πολιτικά και ιδεολογικά αναγκαίο για την εμπεδωση του πολιτεύματος.

Έτσι στις Ευρωεκλογές της 17 Ιουνίου θα υπάρχουν δύο σκιαμαχίες μαζί με μια πραγματικότητα. Η πρώτη σκιαμαχία καθιερώθηκε πλέον με το νέο-λογισμό (δικής μας πολιτογράφησης) «αγώνας των δύο μονομάχων» κι είναι η φτηνότερη. Η δεύτερη αφορά στην ΕΟΚ που, με την πλασματική μορφή που εμφανίζεται στο δικομματικό παίγνιο, δεν ενδιαφέρει κανέναν. Κι η πραγματικότητα: αν η εκλογική αναμέτρηση, με την απλή αναλογική, που προφανώς δεν διακυβεύει τη διακυβέρνηση της χώρας, θα ενισχύσει το πολίτευμα δείχνοντας τις ξεκάθαρες επιλογές του λαού, είτε για κομμουνισμό, είτε για σοσιαλισμό, είτε για σοσιαλδημοκρατία, είτε για συντήρηση.

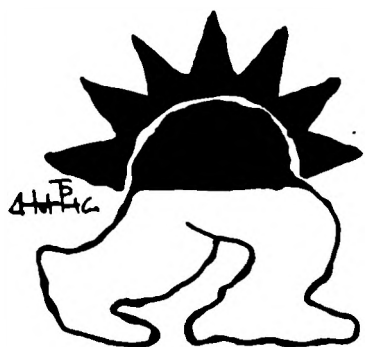
Από τη φύση μιας εκλογικής αναμέτρησης τα κόμματα θα περάσουν εξετάσεις με βαθμολογητές τους πολίτες. Αλλά κι οι πολίτες θα περάσουν εξετάσεις: γιατί κι αν ακόμα ο «λαός» δεν μπορεί να φταίει, το πολίτευμα χρειάζεται πολίτες που μπορούν να φταίνε, να παίρνουν τις ευθύνες τους και να δίνουν νόημα στη λαϊκή κυριαρχία. Οι σοσιαλδημοκράτες πολίτες, η δεξιά της αριστεράς, πάντως θα 'χουν την ξεκάθαρη επιλογή σοσιαλδημοκρατικού ψηφοδελτίου, για να εκφράσουν τη δύναμη της γνώμης τους για την ποιότητα της πολιτικής μας ζωής και την πρόοδο του λαού και του τόπου. □

Εξάντας

Ελληνική Λογοτεχνία • Δοκίμιο • Ξένη Λογοτεχνία
Φιλοσοφία • Εθνική Αντίσταση • Παιδικά
Ελληνικά Θέματα • Επιστημονική Φαντασία

Κωλέττη 11 • Τηλ. 36.04.885
Τζαβέλα 1 • Τηλ. 36.21.236

Το ΠΑΣΟΚ στην Ευρώπη ή η Ευρώπη στο ΠΑΣΟΚ:

του Βλάση Βλαβιανού

Πολλές οι κριτικές που δέχεται —και όχι άδικα— το ΠΑΣΟΚ ως προς την ευρωπαϊκή πολιτική του. Κριτικές που εστιάζονται συνήθως στο περιφημο θέμα της «συνέπειας», αγαπητό στόχο όλων των πολιτικών αναλυτών και των επιθεωρήσεων, όσον αφορά στις αλλαγές του ίδιου του ΠΑΣΟΚ.

Η αλήθεια είναι, πως αν η «συνέπεια» αναζητηθεί στις ρηματικές διατύπώσεις των θέσεων γύρω από ένα θέμα, το ΠΑΣΟΚ σε όλα σχεδόν τα ζητήματα έχει να επιδείξει μια διαλεκτική πορεία αναθεωρήσεων, είναι το πιο «ρεβιζιονιστικό» κόμμα της ελληνικής πολιτικής ζωής.

Όμως, είναι εξίσου ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς πως αυτές οι διαρκείς «αναθεωρήσεις» όχι απλώς δεν κόστισαν στο ΠΑΣΟΚ, αλλά συνέβαλαν σταθερά στην αύξηση της επιρροής του. Όσες δυνάμεις μάλιστα κατά καιρούς εκδιώχτηκαν ή αποχώρησαν από το ΠΑΣΟΚ, όσο παρέμεναν στους κόλπους του, αποδέχονταν συνήθως αυτές τις διαλεκτικές αναθεωρήσεις, για να τις καταγγείλουν όταν βρέθηκαν «εκτός κινήματος». Πρόκειται ίσως για άλλη μια απόδειξη ότι ένας συμβιβασμός είναι ανεκτός μόνον όταν περιλαμβάνει και εμάς —ως εγγύηση— στις ρυθμίσεις του...

Έτσι λοιπόν, η «ασυνέπεια» του ΠΑΣΟΚ, δεν μπορεί να κριθεί σε μια τυπική σύγκριση του «τι είπε τότε» και «τι λέει και κάνει σήμερα», αλλά με τον εντοπισμό του τι θα μπορούσε να σημαίνει το «τότε» στο «σήμερα», δηλαδή με το να βρούμε τις ιδεολογικές και πολιτικές «σταθερές» του ΠΑΣΟΚ που του επιτρέπουν τη συνέχεια μέσα από την αντίφαση.

Στο θέμα της ΕΟΚ για παράδειγμα, το ΠΑΣΟΚ ξεκίνησε από το κατηγορηματικό «όχι στην ΕΟΚ». Αλλά για να ισχύε αυτό το «όχι» ως πραγματική πολιτική, θα έπρεπε να συνοδεύεται από τη θετική αντίληψη και τη στρατηγική πρόταση για μια αυτοδύναμη ανάπτυξη της Ελλάδας.

Θα 'πρεπε δηλαδή το ΠΑΣΟΚ να επεξεργαστεί και να υποδείξει συγκεκριμένες προτάσεις για το σύνολο των θεμάτων τα οποία επηρεάζει η ένταξη: από την οικονομία και τον «τύπο» της, το σύστημα εξωτερικών σχέσεων της χώρας, τα εθνικά θέματα, την Άμυνα της. Όσο δεν υπήρχε επεξεργασία γι' αυτά τα θέματα, το «όχι» του ΠΑΣΟΚ αυτομάτως εγγραφόταν ως ακραία μιν, αλλά αντιπολιτευτικής τάξεως αντίθεση στην πολιτική της «ΝΔ».

Διότι το «όχι» θα είχε πραγματικό νόημα αν συνοδευόταν από την επίμονη καθημερινή

προπαρασκευή των προϋποθέσεων για μια πραγματικά αυτοδύναμη και ανεξάρτητη πορεία της χώρας, πράγμα που το ΠΑΣΟΚ απέφυγε συστηματικά, γιατί βέβαια μια τέτοια πορεία προϋπέθετε μια διαφορετική στρατηγική εξουσίας. Και ο κ. Παπανδρέου έγκαιρα προσανατολίστηκε σε μια προοπτική ανόδου στην εξουσία όχι μόνο με κοινοβουλευτικούς όρους αλλά και με τις δεσμεύσεις μιας εκλογικής τακτικής, δηλαδή την υποβάθμιση και λείανση όλων των αντιθέσεων, το «τσουβάλιασμα» των προβλημάτων σε γενικότητες, την αναγόρευση της «πολιτικής βούλησης» σε μαγική προϋπόθεση κάθε λύσης, που θα έλθει ως αυτονόητο αποτέλεσμα των εκδηλώσεων αυτής της «βούλησης».

Έτσι, ήταν πολύ φυσική η πλαγιολίσθηση του ΠΑΣΟΚ σε ανανεωμένες εκδοχές του «όχι» που μετά από πολλές ενδιάμεσες «φόρμουλες», μοιάζει να παγιωποιήθηκε προς το παρόν στο σχήμα: «ειδική σχέση-μνημόνιο».

Προς το παρόν —και επιμένουμε σ' αυτό το «παρόν» οι αντιφάσεις του ΠΑΣΟΚ δεν φαίνεται να έχουν ιδιαίτερο κόστος μιας και ανταποκρίνονται στην κυρίαρχη ιδεολογική «σταθερά» του νεοελληνικού μεταπρατισμού: η όλη στάση του ΠΑΣΟΚ μπορεί να συμπυκνωθεί στο «παζάρι με καλύτερους όρους».

Από την άλλη μεριά βέβαια, η στάση του ΠΑΣΟΚ δεν εμφανίζεται με τέτοιο τρόπο συνολικά. Αν προσέξει κανείς όχι το σύνολο των σχετικών δηλώσεων (ιδίως οι δηλώσεις του ΠΑΣΟΚ δεν έχουν ιδιαίτερη σημασία στις τελικές του επιλογές) αλλά το σύνολο των πρακτικών του θα παρατηρήσει ότι το ΠΑΣΟΚ δεν έχει αποφασίσει ακόμα αν θα μείνει ή όχι στην ΕΟΚ (—και εδώ τα πράγματα γίνονται όντως πιο σοβαρά). Σε ένα πρώτο επίπεδο αυτό μοιάζει να ολοκληρώνει τη λογική του «παζαριού» ότι δηλαδή κρατάς ως τελευταίο χαρτί την απειλή της αποχώρησης, άσχετα αν δεν προτιθέσαι να αποχωρήσεις πραγματικά ποτέ. Ο συλλογισμός αυτός όμως, χάνει μεγάλο τμήμα της πειστικότητάς του από δυο άλλες συναρτημένες παρατηρήσεις: πρώτον ότι για την ΕΟΚ είναι παραπάνω από αδιάφορο αν θα μείνει ή θα φύγει η Ελλάδα με τα παζάρια της, την ώρα που Ισπανία και Πορτογαλία κουρταλούν τις θύρες της —και— δεύτερον: ότι δεν πρόκειται απλώς περί ελιγμού των λόγων αλλά και περί πρακτικής. Συγκεκριμένα η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ συμπεριφέρεται σαν να μην είμαστε καν στην ΕΟΚ, σε μια σειρά κρίσιμα θέματα με αποκρύφωμα το «πενταετές».

Πράγματι ο οικονομικός σχεδιασμός της

κυβέρνησης δεν περιλαμβάνει την παράμετρο της ΕΟΚ ούτε στο τελικό σχέδιο του «πενταετούς». Όπως επίσης είναι γνωστό πως ούτε η ελληνική διοίκηση προσαρμόζεται στις «οδηγίες» της ΕΟΚ, ούτε ο επιμέρους σχεδιασμός οποιουδήποτε τομέα της κυβερνητικής πολιτικής συμπεριλαμβάνει το στοιχείο της συμπόρευσης με το κοινοτικό δεδομένο.

Οι ελάχιστοι κρατικοί φορείς που συναλλάσσονται με την ΕΟΚ δρουν απόλυτα «ελληνικά» δηλαδή προσανατολίζονται στο «άρμεγμα» της ΕΟΚ εκεί που κάνει παροχές, αντιλαμβανόμενοι την Κοινότητα ως ένα είδος ευρωπαϊκού ταμείου που χρηματοδοτεί με ευνοϊκούς όρους.

Αυτός είναι ίσως ο κύριος λόγος που εξηγεί το κατά τα άλλα τεράστιο σφάλμα ενός έμπειρου πολιτικού όπως ο κ. Καραμανλής, με το «διάγγελμά» του. Αυτό το απελπισμένο «ψηφίστε ΕΟΚ» του Ανώτατου Άρχοντα είναι αποτέλεσμα της αγωνίας του για τις επιλογές του ΠΑΣΟΚ έναντι της ΕΟΚ, της «μεγάλης πράξης» της ζωής του...

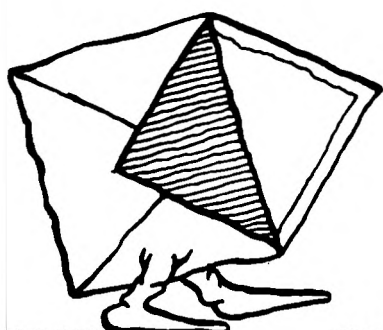
Είναι λοιπόν το ΠΑΣΟΚ το «κρυφό προσωπίδιο της Μόσχας», που θα μας βγάλει από τη Δύση και θα μας οδηγήσει σε τριτοκοσμικές περιπέτειες, όπως διατείνεται η Δεξιά; Όχι βέβαια. Αν το ΠΑΣΟΚ ήταν τέτοιο πράγμα, δεν θα υπήρχε κανένας κίνδυνος μιας και θα είχε συρρικνωθεί στα όρια του ΚΚΕ.

Το πρόβλημα με το ΠΑΣΟΚ είναι ότι είναι αυτό που είναι, η τέλεια έκφραση δηλαδή της πολυεπίπεδης νεοελληνικής ασυναρτησίας.

Ο κ. Καραμανλής ανησυχεί για το θέμα της ΕΟΚ γιατί ξέρει καλά —καλύτερα από κάθε άλλον— ότι η πολιτική του αυτή επιλογή συντελέστηκε σε ένα κοινωνικό κενό. Σημαντικές μερίδες του ελληνικού κεφαλαίου εχθρεύονται την ένταξη στην ΕΟΚ και θα προτιμούσαν παράταση ενός —αδιέξοδου τελικά— προστατευτισμού. Οι εφοπλιστές «ψάχνουν» την ΕΟΚ με επιφυλάξεις —άλλωστε δεν πολυαισθάνονται «εθνική» ναυτηλία. Οι «μικρομεσαίοι» έχουν απειραριθμία αντικρουόμενων συμφερόντων σε σχέση με την Κοινότητα, ενώ οι αγρότες ευημέρισαν και εκτός Κοινότητας και είναι βέβαιοι ότι το ελληνικό ντοβλέτι θα τους προστατεύει πάντα, «βρέξει χιονίσει», μέσα ή έξω απ' την ΕΟΚ. Οι εργάτες μάλλον δεν προσδιορίζονται απ' την ένταξη στην κοινότητα —κατ' αποφασιστικό τουλάχιστον λόγο— ενώ οι υπόλοιποι Έλληνες μέσα στο γενικό «αλλαλούμ» είτε εκχωρούνται στα κόμματά τους είτε προσδιορίζονται από λόγους μη γενικεύσιμους και όχι

ΚΚΕ: Ισορροπίες σε λεπτό νήμα

του Χρήστου Κυριαζή

Για τον φορέα που έχει μέχρι τώρα διασφαλίσει τα κοινωνικά του ερείσματα και την πολιτική του επικυριαρχία στις τάξεις των πολιτών της σημερινής και δεδομένης κομμουνιστικής Αριστεράς, οι ευρωεκλογές αποτέλεσαν ένα από τα προνομιακά πεδία εφαρμογής, αλλά και δοκιμασίας, της συνολικής πολιτικής του για συγκρότηση του «μπλοκ των αντιμονοπωλιακών δυνάμεων». Σε άμεση ρήξη με την αστική φιλοευρωπαϊκή φυσιολογία της ΝΔ, αλλά και με εμφανή κριτική απέναντι στην μετεωριζόμενη αντικοινοτική πολιτική του ΠΑΣΟΚ, το ΚΚΕ εμφανίστηκε σε όλη την προεκλογική περίοδο σαν ένας μεζών πολιτικός οργανισμός, που προσπάθησε να μεταγράψει τους ιστορικούς αντιιμπεριαλιστικούς του τίτλους στις αναγκαιότητες και τα ζητούμενα της συγκεκριμένης πολιτικής στιγμής. Στο εγχείρημά του αυτό, επεξεργάστηκε έναν διαταξικό, πολλές φορές, πολιτικό λόγο και καθιέρωσε ένα ευέλικτο και μοντέρνο τρόπο επικοινωνίας με τα ακροατήριά του, προσπαθώντας έτσι να συναιρέσει τις αντιλήψεις του περί πρωτοπορίας, ταξικής πάλης, ταξικών συμμαχιών κτλ., με το αίτημα μιας ευρύτερης πολιτικής ηγεμονίας σε περισσότερο βραχυπρόθεσμη βάση και με εθνικές - λαϊκές αναφορές.

Ωστόσο, αυτά τα νέα δείγματα πολιτικής συμπεριφοράς στο παραδοσιακό και ιστοριοκρατούμενο ιδεολογικό ήθος του ΚΚΕ δεν αναδείχτηκαν φέτος για πρώτη φορά. Ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '70, με το «ξεκαθάρισμα των λογαριασμών» με το ΚΚΕ εσ., σε επίπεδο κοινωνικής βάσης, το κόμμα αυτό έδειξε εμφανώς την ανάγκη του να μην λειτουργεί απλώς σαν πολιτική ομάδα πίεσης, με εφεδρικό ή οριακά ρυθμιστικό ρόλο, αλλά να διεκδικήσει, τόσο τη μακροπρόθεσμη πολιτική ανασυγκρότηση των ιστορικών του πυρήνων, όσο και την εμπέδωσή του στη συνείδηση των νέων ριζοσπαστικών κοινωνικών στρωμάτων.

Στις εκλογές του 1981, αυτή η προσπάθεια τελεσφόρησε σε γενικές γραμμές —αν ληφθεί υπόψη και το γενικότερο διπολικό κλίμα— δεδομένου ότι το σύνθημα του 17% είχε σαν αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, τη συγκράτηση των διαρροών του προς την κατακλυστική πολυσυλλεκτικότητα του ΠΑΣΟΚ, ιδιαίτερα στις άγονες περιοχές, όπου σημείωσε και σημαντική αύξηση των ψήφων του, πράγμα το οποίο του πρόσθεσε και κάποια ποσοστά στο συνολικό μέγεθος της εκλογικής του δύναμης.

Οι φετινές εκλογές της 17ης Ιουνίου για την εκλογή των ελληνικών ευρωβουλευτών, δεν φαίνεται πως θα τροποποιήσουν σημαντικά αυτά τα ποσοστά. Εξάλλου, ηγετικά στελέχη του κόμματος δεν προσδοκούν αύξηση της επιρροής του, που την τοποθε-

τούν στα επίπεδα μεταξύ του 10,9% των εθνικών εκλογών του '81 και του 12,8% των ευρωεκλογών του ίδιου χρόνου. Αυτή η άποψη ενισχύεται και από το πρόσωπο που παρουσίασε το ΚΚΕ σε όλη την προεκλογική περίοδο· μπορεί μιν να διεκδικήσει τη συνέπεια και την εμμονή στην υπεράσπιση της ανεξαρτησίας και των λαϊκών συμφερόντων, αλλά η κριτική του προς το ΠΑΣΟΚ δεν θέλησε να ξεπεράσει τους κανόνες και τη δεοντολογία που υπαγορεύει η επιλογή του της κριτικής υποστήριξης στη σημερινή κυβέρνηση: με κύρια αιχμή την Δεξιά, ο Χαρίλαος Φλωράκης κινήθηκε στους λόγους του σε ένα λεπτό νήμα ισορροπίας, που το ένα άκρο του στηριζόταν στην ανάγκη ιδεολογικής κάλυψης της σημερινής οργανικής δύναμης και εκπροσώπησης του κεκτημένου ιστορικού αντικρύσματος του κόμματός του, και το άλλο άκρο του στην ακανθώδη και «επί του συγκεκριμένου» πολιτική τακτική απέναντι στην κυβέρνηση της «Αλλαγής», που συνεπάγεται, ενδεχόμενα, χρέωση αλλότριων ευθυνών, και υποθήκευση μιας εμφατικά διακηρυσσόμενης καθαρότητας. Επάνω σε αυτό το λεπτό νήμα, εξάλλου, επιχειρήθηκε, και από το ΚΚΕ επίσης, η μετατροπή της ευρωπαϊκής διάστασης αυτών των εκλογών σε παρελκόμενη συντεταγμένη της εσωτερικής συγκυρίας. Και το ΚΚΕ πέτυχε αυτή η μετατροπή, να μην παρεκκλίνει σε νεοδημοκρατικού ύφους κριτική προς το ΠΑΣΟΚ —πράγμα που παλαιότερα το είχε επισπράξει από την κυβέρνηση ως συμπόρευση με τη Δεξιά.

Για τη μετεκλογική περίοδο, αυτή η λεπτή ισορροπία του ΚΚΕ, και η προσδοκώμενη συμπερίληψή του στις «δυνάμεις της Αλλαγής», είτε σε τυπικό είτε σε άτυπο, επίπεδο, θα μπορέσει να φέρει κάποια θετικά αποκρυσταλλώματα, αν συνοδευτεί από τη διατήρηση της εκλογικής του δύναμης (ας σημειωθεί εδώ ότι δεν επιδιώκεται πλέον κάτι ανάλογο με το 17%, για λόγους που έχουν σίγουρα σχέση και με το σύστημα της απλής αναλογικής) και από τη συγκράτηση της Δεξιάς σε χαμηλά, αναλογικά, επίπεδα επιρροής. Θα είναι δύο όροι που θα επαυξήσουν την διαπραγματευτική ισχύ των πολιτικών του κόμματος, τόσο απέναντι στην κυβέρνηση, όσο και απέναντι στα στελέχη του εκείνα που προωθούν μία προβληματική άμεσης αντιπαράθεσης με τον επαμφοτερίζοντα χαρακτήρα της «Αλλαγής». Θα είναι όμως και δύο όροι επίσης που θα επιτρέψουν στο ΚΚΕ να προσδιορίσει σαφέστερα και με μεγαλύτερη συνάφεια το πολιτικό στίγμα και την ιδιαίτερη ιδεολογική ταυτότητά του στο ρευστό και αφοπλιστικό παιχνίδι, που επικαθορίζει στις προσδοκίες και την κοινωνική συνείδηση των λαϊκών στρωμάτων η πολιτική της σημερινής κυβέρνησης. □

πάντα εκλογικευμένους.

Με λίγα λόγια, επειδή ακριβώς η Ελλάδα δεν έχει τοποθετηθεί κοινωνικά σε σχέση με την Κοινότητα, εξακολουθεί να προσδιορίζεται από τις συνθήειές της, τις εν γένει περιβάλλουσες αυτήν δομές της τα ιδεολογήματά της και τις πολιτικές τριβές περί το θέμα.

Αν για οποιουδήποτε λόγους ο κ. Παπανδρέου, αποφάσιζε να «γυρίσει το φύλλο» και να καταγγείλει την Κοινότητα ότι δεν αποδέχεται και δεν προστατεύει τα ελληνικά συμφέροντα, ένα δημοψήφισμα με το κατάλληλο «κλίμα» είναι το πιο πιθανό ότι θα έδινε στο «όχι» —πια— πλειοψηφία...

Ακριβώς γιατί και το ΝΑΙ και το ΟΧΙ στην

Κοινότητα δεν εδραιώνονται στη συνάφεια κάποιων κοινωνικών συμφερόντων στην ευρωπαϊκή τους συνεκδοχή αλλά αποτελούν ένα ρευστό κλίμα περί μια διαπραγμάτευση που δεν μοιάζει να προκύπτει ή να θίγει καθόλου τους υλικούς όρους της κοινωνικής ζωής.

Ο κ. Παπανδρέου λοιπόν δεν συντηρεί τυχαία το εκκρεμές κλίμα γύρω από το θέμα της παραμονής ή της αποχώρησης από την Κοινότητα. Από μια σκοπιά ο κ. Παπανδρέου είναι ο μόνος που συντηρεί το θέμα της Κοινότητας ως προς το συμφέρον της ένταξης. Διότι είτε η άκριτη αποδοχή της Κοινότητας από τη «ΝΔ», είτε η προοπτική της αποδοχής της Κοινότητας εν όψει μιας μεταλ-

λαγής της (π.χ. Ευρώπη των εργαζομένων), δεν λύνει το πρόβλημα του «τώρα», δηλαδή πως συνυπάρχουμε η συγκεκριμένη σημερινή Ελλάδα με τη συγκεκριμένη σημερινή Κοινότητα.

Απ' αυτή την πλευρά η ψήφος στο ΠΑΣΟΚ στο καθαρά «ευρωπαϊκό» επίπεδο είναι η πιο αποτελεσματική, μιας και βαραινεί το διαπραγματευτικό χαρτί και εξαντλεί κάθε όριο ευνοϊκότερων χειρισμών.

Είναι τελικά όμως το θέμα της Κοινότητας θέμα διαπραγμάτευσης και μόνο; Να το αναπάντητο ερώτημα, που το ΠΑΣΟΚ που απεχθάνεται τα ΝΑΙ και ΟΧΙ, κάποτε θα πρέπει να τοποθετηθεί με ένα ΝΑΙ ή ένα ΟΧΙ... □

Η αβερωφική άποψη για την Ευρώπη

του Άκη Κοσώνα

ΤΟ ΚΟΜΜΑ - εκφραστής της Ευρωπαϊκής Κοινότητας στην Ελλάδα υπήρξε η Νέα Δημοκρατία. Η ιδέα της Ευρώπης, της ένωσης των λαών ανήκει στον ιδρυτή της ΝΔ, η πολιτική πρακτική της συνολικής αναμέτρησης με το ΠΑΣΟΚ ανήκει στον Ευάγγελο Αβέρωφ. Είχε κανείς την εντύπωση ότι η μάχη των δύο μεγάλων κομμάτων θα ήταν η διαπάλη ιδεών και προγραμμάτων για την ΕΟΚ; Μάλλον όχι. Τη θεσμοποίηση όμως της αναμέτρησης «εφ' όλης της ύλης» την επεδίωξε ο κ. Αβέρωφ· την αποδέχτηκε το κόμμα του κ. Παπανδρέου και η αντιπαράθεση για «την Ευρώπη των λαών» μεταβλήθηκε σε αγώνα φθοράς των αντιπάλων.

Οι αφίσες της ΝΔ (επιτυχημένες ή όχι) έχουν τόση σχέση με την Κοινότητα, όση και ο Μπεκενμπάουερ με τη φιλοσοφία, το πολιτικό κλίμα που αγωνίστηκε να διαμορφώσει ο κ. Αβέρωφ φέρνει μοιραία σε θέση μάχης τους οπαδούς της ΝΔ με αυτούς του ΠΑΣΟΚ.

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ φυσικά, δεν είναι άμοιρο ευθυνών για τον πολιτικό χουλιγκανισμό που επικρατεί —η λειτουργία του όμως σαν κόμματος με λαϊκή βάση του επέβαλε (με τη συγκεκριμένη λογική που κυριαρχεί) να πάρει μέρος στις οδομαχίες και να τροφοδοτήσει οκτάστηλα «αίματος». Φαίνεται ότι ο κ. Αβέρωφ (εμπνευστής και δημιουργός αυτού του κλίματος) εκτιμά πως η Ευρώπη και η υπεράσπισή της δεν αποτελούν πόλους έλξης των ψηφοφόρων και πως είναι προτιμότερο να τραβάει το ΠΑΣΟΚ σ' ένα παιγνίδι «αίματος και αμαρτίας».

Η ΒΑΡΙΑ ευθύνη της ΝΔ για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, γίνεται ακόμη βαρύτερη στο βαθμό που το κόμμα αυτό δεν έχει καμιά διάθεση όχι μόνο να ενημερώσει το λαό για την Ευρωπαϊκή υπόθεση, αλλά τραβά έναν δρόμο τελείως διαφορετικό απ' εκείνον που χάραξε ο ιδρυτής του και που ακολουθούν τα ομόλογά του στις χώρες της Κοινότητας. Οι εκφραστές των οραμάτων του σημερινού προέδρου της Δημοκρατίας μπορεί να επικρατήσουν τελικά στο κόμμα, οι σημερινές όμως συνθήκες τους θέτουν σε κατάσταση αναμονής και τους αναγκάζουν να παρακολουθούν τη δραματική πορεία της ΝΔ μέσω Αβέρωφ. Στα 75 περίπου χρόνια του ο εκ Μετσόβου ηγέτης γνωρίζει καλά ότι δεν πρόκειται να έχει άλλες αρχηγικές ευκαιρίες κι αυτό το εκμεταλλεύεται με αρκετή τέχνη —έχοντας υπόψη του το φόβο του κ. Καραμανλή, αλλά και των φιλελεύθερων στελεχών της Νέας Δημοκρατίας «μήπως διαλυθεί το κόμμα».

ΣΕ ΚΑΜΙΑ περίπτωση ο Κων. Καραμανλής δεν θα επέλεγε την συνθηματολογία και πρακτική Αβέρωφ, δεν θ' ασκούσε ποτέ μ' αυτό τον τρόπο προεκλογική εκστρατεία. Ο σημερινός αρχηγός της ΝΔ μοιάζει να παίρνει την εκδίκησή του, ύστερα απ' τις παραχωρήσεις του Ευρωψηφοδελτίου, γιατί μπορεί να «έβαλε» σε καλές θέσεις τους πρεσβευτές της Καραμανλικής άποψης —κάνει όμως ό,τι περνάει απ' το χέρι του για να τους εκθέσει ή να τους φέρει σε αμηχανία. Ο κ. Αβέρωφ μιλά για επιλογή του λαού ανάμεσα στη δημοκρατία και τον ολοκληρωτισμό, βάζει το λαό να διαλέξει τι προτιμά —οι βουλευτές του ηγούνται διαδηλώσεων, εισβάλλουν σε αστυνομικές κλούβες κι ελευθερώνουν συλληφθέντες ΟΝΝΕΔίτες. Για πρώτη φορά η Δεξιά καλεί το λαό να παλαίψει «ενάντια στην αστυνομοκρατία» οι κ. Παπαδόγγονας και Τζιτζικώστας αναδεικνύονται σε αμφισβητίες του ρόλου των αρχών· των αρχών που η παράταξή τους καθόρισε εδώ και τόσα χρόνια τη μορφή και λειτουργία.

ΟΙ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ της ηπιότητας και της έρευνας έχουν υποταχθεί θέλοντας και μη στα «οράματα» του κ. Αβέρωφ, ο οποίος δεν διστάζει να διακηρύσσει την αναγκαιότητα «διαφυλάξεως της σωματικής μας ακεραιότητας» μιλώντας στους και για τους οπαδούς του κόμματός του. Η μεγάλη απούσα από τις Ευρωεκλογές είναι η Ευρώπη —άλλωστε είναι και πρακτικά αδύνατο να έχει οποιαδήποτε σχέση με αυτές τις συνθήκες. Ο κ. Αβέρωφ κατόρθωσε να παραμείνει στην ηγεσία της ΝΔ κι αυτό είναι ήττα για το ίδιο το κόμμα.

ΕΝΑ ΒΗΜΑ μπρος, δύο βήματα πίσω —η πορεία της ΝΔ, τι θα πρέπει να συμβεί ακόμη για να γίνει αντιληπτό από τους ανθρώπους αυτού του κόμματος ότι ο Ευ. Αβέρωφ κάνει ότι μπορεί για να δικαιώσει τον κ. Παπανδρέου όταν εκείνος μιλάει για «πισωγυρίσματα» και αναβίωση της ΕΡΕ; Η μόνιμη δικαιολογία (κι όχι χωρίς βάση πολλές φορές) είναι πως οι παρούσες συνθήκες δεν ευνοούν την εσωκομματική αναμέτρηση και θα πρέπει ότι συμβεί να γίνει σε περίοδο που οι περισσότεροι μέσα στο κόμμα να έχουν συνειδητοποιήσει την επιτακτική ανάγκη αλλαγής μορφής και περιεχομένου. Και βέβαια, το αποτέλεσμα της λογικής-τακτικής αυτής, είναι η πολιτική μακροήμερευση του κ. Αβέρωφ και ο καθορισμός της ΝΔ σαν ρεβανσιστικού και ψυχροπολεμικού κόμματος.

ΠΟΙΑ ΘΑ είναι τα πολιτικά συμπεράσματα από αυτές τις εκλογές; Αν η ΝΔ νικήσει το ΠΑΣΟΚ στην «εφ' όλης της ύλης» αναμέτρηση, οι εκφραστές της γραμμής Καραμανλή-Ράλλη θα πρέπει να χαίρονται ή να λυπούνται; Θα έχει γι' αυτούς αντίκρουσμα η νίκη την οποία προφανώς θα καρπωθεί ο κ. Αβέρωφ; Και τελικά, τι σχέση θα έχει αυτή η νίκη, με τη «μεγάλη αστική Ευρωπαϊκή φιλελεύθερη παράταξη» που οραματίστηκε ο σημερινός πρόεδρος της Δημοκρατίας; Σίγουρα, σ' αυτά τα ερωτήματα θα υπάρχουν κι οι ανάλογες απαντήσεις —μόνο που οφείλουν να προσδιορίσουν την ουσία για την περιεργή πορεία του κόμματος. Εκτός αν ο κ. Αβέρωφ προορίζεται όντως για «ευρωπαϊκή θητεία» και η τοποθέτησή του στην κορυφή της λίστας σηματοδοτεί και τη σταδιακή αποχώρησή του από το μέλλον του «μεγάλου αστικού κόμματος»...

Στις ευρωεκλογές οι συσχετισμοί κρίνονται μεσ' στην Αριστερά

του Δημήτρη Ψυχολογίου

Οι περί «απαλλαγής» ψευδαισθήσεις του κ. Αβέρωφ δεν είχαν μόνο ως αποτέλεσμα να οξύνουν τον πολιτικό ανταγωνισμό και να ωθήσουν προς τον αντίθετο από τον επιδιωκόμενο από τον αρχηγό της ΝΔ στόχο. Ως παρενέργεια από την πλευρά της ΝΔ, ως επιδίωξη από την πλευρά του ΠΑΣΟΚ έφεραν, επιπροσθέτως, σύγχυση στους κόλπους της Αριστεράς σχετικά με τα προβλήματα που έχει, άμεσα, μπροστά της.

Η νίκη του ΠΑΣΟΚ και σ' αυτές τις εκλογές κρίθηκε ήδη απ' αυτό που ο πρώην γεφυροποιός παραγνώρισε: πως ο λαός δεν ξεχνά τι σημαίνει Δεξιά. Θα πρέπει πια να έχει πεισθεί και ο ίδιος πως στην επαρχία το ΠΑΣΟΚ όχι μόνο δεν θα χάσει, αλλά μάλλον θα κερδίσει ψήφους από τη ΝΔ. Όχι γιατί λύθηκαν τα χρόνια προβλήματα των αγροτών αλλά γιατί όσοι έκαναν το '81 το άλμα από τη ΝΔ προς το ΠΑΣΟΚ, διαβλέποντας τη νίκη του, δεν πείσθηκαν ότι τώρα κινδυνεύει να χάσει την εξουσία, ώστε ν' αποτολήσουν την αντίστροφη πορεία. Επιπλέον, η ΕΠΕΝ φαίνεται ικανή να ροκανίσει κάποιους πόντους από τη ΝΔ, χάρη στην αϊγλή, που διατηρεί ο πρώην δικτάτορας σε μικρή μερίδα των αγροτών γιατί κάποτε πέρασε σφουγγάρι στα χρέη τους. Και κινδυνεύει μ' αυτόν τον τρόπο η ΝΔ να χάσει και τα οριακά κέρδη που ήλπιζε να έχει από δυσανεστήμενα αστικά μεσοστρώματα.

Γιατί, το μόνο που θα μπορούσε να ελπίζει ως άμεσο κέρδος η ΝΔ σ' αυτές τις εκλογές ήταν το 2,5% που το 1981 ψήφισε ΠΑΣΟΚ στις εθνικές εκλογές και κεντρώο, κυρίως, κόμμα στις ευρωεκλογές (ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ και Εσωτερικό στις εθνικές εκλογές πήραν 60,2% και στο ευρωκοινοβούλιο 57,8%. Λείπει λοιπόν ένα 2,5% που πήγε σε κόμματα του κέντρου ή της άκρας αριστεράς). Μόνο «μαζεύοντας» αυτό το ποσοστό, τους χουντικούς και όσους δικούς της διέρρευσαν προς το Κέντρο θα μπορούσε η ΝΔ να ξεπεράσει κάπως το 35,8% των εθνικών εκλογών. Όμως, ο κ. Αβέρωφ και δεν θα μαζέψει όλους αυτούς τους «κεντρώους» και θα χάσει προς την πλευρά των χουντικών. Θ' αποπεμφθεί λοιπόν από την ηγεσία της ΝΔ γιατί, το πολύ, θα καταφέρει να ξαναμετρήσει τα κουκιά του '81. Θύμα των φιλοδοξιών του, ας παραμείνει με τη γλυκειά νοσταλγία της νιότης του, της δεκαετίας του '50, στην οποία θέλησε να μας επαναφέρει.

Αυτό που παιζόταν —και παίζεται— στις μεθαιριανές εκλογές δεν είναι οι φραυδες ελπίδες του κ. Αβέρωφ πως με τη «δύναμη» θα ξαναπάρει κόσμο από το ΠΑΣΟΚ και μάλιστα όσους διπλοψήφισαν ΠΑΣΟΚ ή ψήφισαν ΠΑΣΟΚ και ένα από τα δύο ΚΚ: παίζεται ο

συσχετισμός δυνάμεων ανάμεσα στις τρεις δυνάμεις της «ευρωκοινοβουλευτικής Αριστεράς», το ΠΑΣΟΚ, το ΚΚΕ, το ΚΚΕ Εσωτερικού. Γιατί μπορεί ο λαός να μην ξεχνά τι σημαίνει δεξιά αλλά αυτό μάλλον δεν του αρκεί. Κυβερνά 32 μήνες τώρα το ΠΑΣΟΚ (απ' αυτούς τους 24 με ανύπαρκτη αντιπολίτευση λόγω της σύγχυσης στη ΝΔ) κι ελάχιστα έκανε όχι μόνο σε σχέση με αυτά που υποσχόταν αλλά και σε σχέση μ' αυτά που μπορούσε να κάνει. Ο κ. Παπανδρέου κι οι επιτελείς του γνώριζαν πολύ καλά πως αν δεν έμπαινε στους ψηφοφόρους το δίλημμα «εμείς ή η Δεξιά», οι μετακινήσεις προς τα δύο άλλα αριστερά κόμματα θα ήταν ίσως ευρύτερες απ' αυτές του '81, που κόστισαν στο ΠΑΣΟΚ 5,5% (μαζί με τα 2,5% που προαναφέραμε το ΠΑΣΟΚ έχασε, σε σχέση με τις εθνικές εκλογές, 8%). Η Δεξιά ξανά θα βρισκόταν με το 1/3 του εκλογικού σώματος: οι σχέσεις μέσα στην Αριστερά θα είχαν αλλάξει.

Μπρος στο φάσμα του γεφυροποιού καλούμαστε λοιπόν να ξεχάσουμε το άρθρο 4, το κάζο του «Πάνθηρα», τη δημόσια διαφωνία με τον Κυπριανού, τον ετεροχρονισμό της ΑΤΑ, τις εκπαραθυρώσεις υπουργών, τις μονοκομματικές ΕΡΤ, την αλλαζονία της εξουσίας, τον κ. Κουτσόγιωργα, την ΠΥΡΚΑΛ, την ηθική και πολιτική εκτέλεση του Α. Χριστοδουλίδη, το ΕΣΥ που καρκινοβατεί, τον Εθνικό Οργανισμό Φαρμάκων που βολοδέρνει, τις αγαθές σχέσεις με το Γιαρουζέλσκι, τα σκάνδαλα του κ. Πόπωτα, κτλ., κτλ. Πρέπει να σκύψουμε το κεφάλι και να πάμε ξανά στις κάλπες να ψηφίσουμε ΠΑΣΟΚ —ξεχνώντας όσα μεσολάβησαν από το '81 ως σήμερα και ενθυμούμενοι μόνο όσα προηγήθηκαν.

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία πως στα χρόνια που έχουμε μπροστά μας το ΠΑΣΟΚ θ' αποτελεί την ηγεμονική πολιτική δύναμη στη χώρα —και κατά συνέπεια και στα πλαίσια της Αριστεράς. Όσοι φοβούνται την επάνοδο της Δεξιάς —και μάλιστα με το χειρότερο δυνατό πρόσωπο— δεν έχουν ίσως συνειδητοποιήσει τις βαθιές αλλαγές στις νοοτροπίες και τις συνειδήσεις που έχει επιφέρει η δεκαετία του '70. Δεν αποτελεί ρητορικό σχήμα η συχνά επαναλαμβανόμενη άποψη του Ανδρέα Παπανδρέου πως η Δεξιά, με τη σημερινή της μορφή, δεν πρόκειται να ξαναδεί εξουσία. Η Δεξιά που νοσταλγεί τον χωροφύλακα, το εμφυλιοπολεμικό κλίμα, την υποταγή στα κελεύσματα της Αμερικής —όλα όσα Ευαγγελίζεται ο κ. Αβέρωφ— δεν φθάνει σήμερα το 33% που πήρε η «βασίλειομένη» στο δημοψήφισμα κι ολοένα μειώνεται. Μέχρι ν' αλλάξει πρόσωπο, όπως απαιτούν οι «ανανεωτικοί», και να διεκδικήσει την εξου-

σία, έχει πολύ δρόμο να διανύσει και πολλές διασπάσεις ν' αντιμετωπίσει η ΝΔ.

Με την Αριστερά λοιπόν τι γίνεται; Πώς θα ρυθμιστούν οι συσχετισμοί στο εσωτερικό της; Θ' αποδεχθούμε την αδιαμφισβήτητη υπεροχή του ΠΑΣΟΚ, υποκύπτοντας στο ανυπόστατο δίλημμα «Αντρέας ή Αβέρωφ» που εφευρέθηκε ακριβώς για να μείνει το ΠΑΣΟΚ ανεξέλεγκτο στην εξουσία; Ή, μήπως, πιστεύουμε πως το ΚΚΕ μπορεί ν' αποτελέσει το αντίπαλο στο ΠΑΣΟΚ δέος, αυτό που θα ωθήσει σε μια άλλη σύλληψη και πραγμάτωση της αλλαγής; Αν κάποια ώθηση δώσει το ΚΚΕ, θα είναι σίγουρα προς ανεπιθύμητες κατευθύνσεις. Ο ομφάλιος λώρος που το συνδέει με τη Σοβιετική Ένωση δεν έχει κοπεί. Κι αυτό δεν μπορούμε να το παραβλέψουμε και γιατί ο υπαρκτός σοσιαλισμός κάθε άλλο παρά μοντέλο προς μίμηση αποτελεί και γιατί τούτη την εποχή κρίνονται ζωτικά για την επιβίωση του λαού μας θέματα (Κύπρος, νησιά, Αιγαίο) που καθιστούν επικίνδυνα τα κόμματα που έχουν ετερόφωτη πολιτική.

Αν θέλουμε ν' αλλάξει η πορεία της Αριστεράς στον τόπο μας, δεν μένει παρά να ενισχύσουμε το Εσωτερικό. Ο γράφων δεν είναι κομματικό μέλος κι έχει πλειστάκις ξιφουλκήσει εναντίον του (όπως κι άλλες φορές το έχει υποστηρίξει) μέσα από τις στήλες του *Αντί*, των *Αντιθέσεων*, της *Σοσιαλιστικής Πορείας*, —επώνυμα ή ψευδώνυμα. Έχει ζηήσει τη μοναξιά της αριστεριστικής ομάδας, την αγωνία της ήττας, τις ψυχοφθόρες και ζημιοτικές διαδικασίες των διασπάσεων, τις προσπάθειες συνεργασίας διαφόρων φορέων, τα αδιέξοδα της «επαναστατικής» αντίληψης, την αδυναμία δημιουργίας σχημάτων εκ του μηδενός —κι όλα αυτά τον κάνουν ν' αναγνωρίζει την αναγκαιότητα ύπαρξης και ενίσχυσης του Εσωτερικού. Παρ' όλο που αναγνωρίζει το ήθος, την αγωνιστική συνέπεια και την ορθότητα των τωρινών βασικών πολιτικών επιλογών αυτού του κόμματος, θα ήθελε ταυτόχρονα να είναι κάτι άλλο— κυρίως, ν' απαλλαγεί από το πλέγμα των δύο Κ του τίτλου του. Και με τη γνωστή διαδικασία, που ο συγγενέστερος γίνεται ο πλέον αδυσώπητος εχθρός, θα μπορούσε στη συνέχεια να φορτώσει το Εσωτερικό μ' όλα τα κακά της γης.

Όμως το πρόβλημα τούτη τη στιγμή δεν είναι να λύσουμε τις διαφορές μας με το Εσωτερικό —γιατί δεν λύνονται άμεσα— ούτε να λύσουμε τις διαφορές μας με τη ΝΔ— γιατί αυτές είναι ήδη λυμένες. Το πρόβλημα είναι να δημιουργήσουμε νέες ισορροπίες στα πλαίσια της Αριστεράς. Κι αυτές περνάνε μέσα από την επιβίωση και ενίσχυση του ΚΚΕ Εσωτερικού. □

Οι δυο Ελλάδες

Το αίτημα της «ελληνικότητας» σε συνδυασμό άλλοτε με τα στενά γεωγραφικά όρια του ελληνικού κράτους και άλλοτε με την ευρύτερη διάσταση του ελληνισμού έχει απασχολήσει τους διανοούμενους και τους πολιτικούς πριν ακόμη από την επανάσταση του '21.

Η εθνική αφύπνιση του υπόδουλου ελληνισμού έθεσε από την αρχή το πρόβλημα της ταυτότητας ενός έθνους που συντηρούσε τη «μνήμη» του παρελθόντος, ενώ εισέπραττε τον θαυμασμό για τους μακρινούς προγόνους και την ταπείνωση για τη σύγχρονη ζωή του.

Αυτός ο ιδεολογικός δυισμός μοιάζει να είναι σύμφυτος με την ίδια την ύπαρξη των Νεοελλήνων.

Τα κείμενα που επιλέξαμε διαγράφουν μία πορεία ιδεολογικών αναζητήσεων και αποπειρώνται αποσαφηνίσεις. Ως μία συνολική εικόνα δηλώνουν την πολυσημία του φαινομένου. Φανερώνουν επίσης, την αγωνία των πνευματικών ανθρώπων αυτού του τόπου για την Ελλάδα: «το οικείο» σε σχέση με το «αλλότριον», το παρελθόν σε σχέση με το παρόν και το μέλλον. Αναλύουν περισσότερο παρά συνθέτουν το εθνικό είναι.

ΑΔ. ΚΟΡΑΗΣ

Δεν έφτασαν ακόμα οι ευτυχισμένοι εκείνοι καιροί (πατρίδα μου) που θα 'σαι εφάμιλλη με την αρχαία Ελλάδα και με τα σοφότερα έθνη της Ευρώπης

Είναι αλήθεια, ότι δεν έφτασαν ακόμα οι ευτυχισμένοι εκείνοι καιροί (πατρίδα μου) που θα 'σαι εφάμιλλη με την αρχαία Ελλάδα και με τα σοφότερα έθνη της Ευρώπης, αλλά ο τρόπος με τον οποίο άρχισε, η θερμή και η αντοχή της φιλόσπονδης νεολαίας σου, ο ζήλος των πλουσίων σου, όλα αυτά προμηνάνε πως δεν θα είσαι για πάντα, όπως ήσουν πριν από μερικούς αιώνες. Μέσα στο νέο στάδιο που άνοιξε μπροστά σου, έχεις προχωρήσει κιόλας τόσο αρκετά, ώστε να είναι δύσκολο να γυρίσεις πίσω.

Αδ. Κοραής, Υπόμνημα για τη σημερινή κατάσταση του πολιτισμού στην Ελλάδα, 6 Ιανουαρίου 1803.

Α. ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ

Εκάματε την Ελλάδα όχι κράτος δυνάμενον να σώσει τον ελληνισμόν, αλλά φαύλον καταγώγιον

Αλλ' αν δεν ακουσθή η φωνή μου από τους συγχρόνους, θα ακουσθή από το μέλλον, θα είναι όμως αργά. Αλλ' έως ου φθάσει η νέα εκείνη εποχή, κλαίω εφ' υμάς και επί τα τέκνα σας, ω στρατιωτικοί, οίτινες θα σύρετε τα ξίφη σας όχι πλέον υπέρ του Ελληνισμού, διότι αυτός δεν θα υπάρχει αλλ' υπέρ των συμφερόντων των ξένων· κλαίω εφ' υμάς και επί τα τέκνα σας, ω ναυτικοί, διότι θα χρησιμοποιήσετε την θαλασσινήν υμών ικανότητα υπέρ των ξένων ισχυρών, και θ' αποτελήτε τα πληρώματα των πλοίων των, ως εις τον καιρόν των Βενετών· κλαίω επί σε, ω Ελληνικέ λαέ, διότι θα έλθη ημέρα, καθ' ην αι νέαι γενεαί δεν θα έχουν κανέν ιδανικόν, διότι ο Ελληνισμός εξέλιπε και καμμία ευπνυσίς δεν θα υπάρξει ούτε εις την φιλολογίαν, ούτε εις την πολιτικήν· κλαίω εφ' υμάς, ω γεωργοί, ω βιομήχα-

νοι, ω έμποροι, διότι θα σας επιβάλλουν βαρείς δασμούς εις τα προϊόντα σας, διότι θα σας στέλλουν τα ιδικά των βιομηχανήματα και θα σας τα πωλούν ακριβά, διότι θα γίνετε μεσίται και όχι έμποροι, έως ου καταστήσῃ ο Ελληνικός λαός εἰλωσ εργαζόμενος υπέρ των ξένων, είτε οὔτοι υπερσχύσωσιν εις την Μακεδονίαν είτε εις την Κωνσταντινούπολιν· διότι είτε μετά σύγκρουσιν, είτε μετά συμβιβασμόν, η μεν Ρωσία θα καταλάβῃ την Κωνσταντινούπολιν, η δε Αυστρία θα καταλάβῃ την Μακεδονίαν.

Πριν ἢ έλθῃ η τρομερά αὐτή στιγμή, ημεῖς πρέπει να λάβωμεν όλα τα μέτρα τα ριζικά, δια των οποίων ἰσως προλάβωμεν τους τελευταίους κινδύνους, οι οποίοι απειλοῦσι την Ελληνικήν εθνικότητα. Σεις ὅλοι εκάματε την Ελλάδα από πολλών ἤδη ετών, όπως ο Δάντης εἶπε δια την Φλωρεντίαν, ὅτε αὐτή ἤρχισε να παραλῇ ενώ υπήρξε κέντρον μεγάλης και ισχυράς πολιτείας, την εκάματε Non donna di provincie ma bordello, ἡγουν σεις εκάματε την Ελλάδα όχι κράτος δυνάμενον να σώσῃ τον Ελληνισμόν, αλλά φαύλον καταγώγιον.

Α. Ρηγόπουλος, Περί του δόγματος των Εθνικοτήτων, Αγόρευση στη Βουλὴ το 1886.

ΠΕΡ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

Κοινωνία, η οποία επέταξε την φουστανέλα προχθές και εφόρεσεν ευρωπαϊκά. Επήρε και εφόρεσεν ὅ,τι έτυχε και ευρέθη ενδεδυμένη αρλεκινικά

Ημεῖς οι Έλληνες, αγνοοῦμεν την Ελλάδα και τον Έλληνα, περισσότερον κάθε Κίνας, κάθε Κινέζου. Φανταζόμεθα τον εαυτόν μας και τον τόπον μας, από τα γράμματα που μας στέλλουν οι Ευρωπαῖοι, οι οποίοι μας αγνοοῦν εντελέστατα. Και εις την ιδικήν μας υπνοβατικήν κατάστασιν και εις την ιδικήν μας παραφροσύνην, προστίθενται και αι ευρωπαϊκαὶ εξωφρενικαὶ γνώμαι και συμβουλαὶ και μας αποτρελλαίνουν τελειωτικῶς, χαπιόμεναι ὅπως χάπτεται η κάθε γνώμη του κάθε Δίτερικ ἢ Μίντερικ, του οποίου του καπνίζει να μας φωτίσῃ και μας συμβουλευσῇ και μας βάλῃ νόμον εις το σπίτι μας και μας οδηγήσῃ εις τον δρόμον μας, σαν να εἴμεθα εμεῖς στραβοὶ και παραλυτικοί. Ὅλοι μας λοιπόν αι ιδέαι, ο χωρισμός των Ιδανικῶν εις Αρχαϊσμόν και Κλεφτισμόν, ὅλη η παραφροσύνη του γλωσσικού ζητήματος, η κάθε ἀγνοια και η κάθε ξενομανία, η τελεία σύγχυσις και ανεμοζάλη κάθε ιδέας και κάθε πράγματος, εκεί έχει την αληθὴ πηγήν της.

Κοινωνία η οποία επέταξε την φουστανέλλα προχθές και εφόρεσεν ευρωπαϊκά. Κοινωνία η οποία επέταξε συγχρόνως κάθε ιδέαν και αίσθημα ελληνικόν και ἤρπασε κάθε φραγκικόν. Και ὅπως είναι μεν εὔκολον να πετάξῃ κανεῖς εσωτερικά και εξωτερικά φορέματα ἀλλὰ δυσκολώτατον να προμηθευθῇ καλὰ ξένα και να φορέσῃ καλὰ τα ξένα, ἔμεινε ἔμεινε θεόγυμνος. Κάτι χειρότερον. Επήρε και εφόρεσεν ὅ,τι έτυχε και ευρέθη ενδεδυμένη αρλεκινικά, δηλαδή κωμικώτατα. Ευρέθη με μίαν μανίαν μίσους κατὰ των ιδικῶν της πραγμάτων και μίαν τραγικήν ξιπασίαν προ των ξένων. Ευρέθη αρπάζουσα με μονομανίαν αρχοντοχωριάτου κάθε λάμποντα ξένον τενεκέν.

Περικλῆς Γιαννόπουλος, Η Ελληνική γραμμή, Αθήνα 1981, σ. 14 και σ. 23. Πρώτη έκδοση Τα Νέα Γράμματα, έτος Δ', αρ. 1-3, Γεν. - Μαρ. 1938.

ΙΩΝ. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Είναι δύο Ελλάδες ανάμεσα στην Ανατολή και στη Δύση. Για να ενωθούν πολιτικά πρέπει πρώτα να ενωθούν ηθικά

1. Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός, όπως και οποιοσδήποτε άλλος ξένος πολιτισμός, δεν μπορεί να αλλάξει ολότελα τον Έλληνα, ούτε και αν πολλούς αιώνες τον επηρεάσει. Λοιπόν είναι περιττό ο κ. Δαμβέργης και ο κ. Μιστριώτης να πολεμούν για να κρατήσει ο ελληνικός λαός «τα πάτρια». «Τα πάτρια» τα κρατεί ο ελληνικός λαός μονάχος του, χωρίς να το θέλει και χωρίς να το πολυξέρει. Τα πάτρια είναι στο αίμα του Έλληνα μέσα. Και τα πάτρια δεν είναι το σακάκι και η ρεπούπλικα ή ο κορσές και το μεγάλο καπέλο με τα ψεύτικα τριαντάφυλλα. Αυτά δεν αλλάζουν τον Έλληνα όπως δεν τον αλλάζουν οι φράγκικες ιδέες. Θα πάρει απ' αυτές ό,τι μπορεί να αφομοιώσει τα άλλα θα ξεθυμάνουν μόνα τους και θα γίνουν καπνός, αέρας, στάχτη. Δηλαδή είναι καπνός, αέρας, στάχτη, για τον Έλληνα, ό,τι δεν μπορεί να αφομοιώσει.

Χάνουν τον καιρό τους οι κύριοι αυτοί και σκοτίζονται και λυπούνται άδικα, γιατί, είτε το θέλουν είτε δεν το θέλουν, είτε αυτοί είτε άλλοι τόσοι «πάτριои» ή «απάτριои», ο Έλληνας

θα μείνει Έλληνας.

Είναι ανόητοι εκείνοι οι Έλληνες που θέλουν και καλά να μας καθίσουν τα φράγκικα συστήματα. Και αυτοί τίποτα δεν κάνουν. Νομίζουν πως ο φράγκικος πολιτισμός μπορεί να μας κάμη άλλους, και νομίζουν πως ο φράγκικος πολιτισμός είναι καλύτερος από τον ελληνικό, που είναι στο αίμα μας μέσα, και νομίζουν πως ελληνικός πολιτισμός δεν υπάρχει. Αλλά έχουν άδικο και τους λέω βλάκες, στενόμυαλους ή κοντόφθαλμους.

2. Είναι δυο Ελλάδες ανάμεσα στην Ανατολή και στη Δύση. Για να ενωθούν πολιτικά πρέπει πρώτα να ενωθούν ηθικά, δηλαδή να τραφούν με τα ίδια εθνικά ιδανικά. Ποιος θα τους τα δώσει, αν δεν είναι ικανό το σκολειό να τους τα δώσει; Η κοινωνία; Μα η κοινωνία είναι πελαγωμένη στη θάλασσα των ατομικών ιδανικών, που μπορεί να τα ονομάση κανείς και αλλιώς, φιλοδοξίες, ανάγκες ή συμφέροντα με τις σχετικές τους το καθένα θεωρίες. Ιδανικό τάχα είναι να θέλεις να γίνης βουλευτής ή πρωθυπουργός; Να κάνης χρήματα; Να πάρης πλούσια νύφη; Να κάνης παρλάτες; Να μην κάνης τίποτε; Να γράφης στίχους; Να φορής καλοκομμένα ρούχα; Να παίζεις πιάνο; Να κορδώνεσαι σουλατσέρνοντας στις πλατείες; Να κοπροσκυλιάζεις στα καφενεία; Να δείχνεσαι στα σαλόνια και να παπαρδελιάζης γαλλικά; ποιο εθνικό ιδανικό και ποια τάχα ιδεολογία τους μεταδίδουν οι δασκαλοί τους;

1. Ιων. Δραγούμης, Ο Ελληνισμός μου και οι Έλληνες 1903-1909, Αθήνα 1927.

2. Ιων. Δραγούμης, Όσοι ζωντανοί 1911, Ελληνική Ιδεολογία, Αθήνα 1926.

Γ. ΣΚΛΗΡΟΣ

Τα επαναστατικά κινήματα εναντίον του Τούρκου δυνάστου τα γεννούσε η υποκίνηση και βοήθεια των διαφόρων ευρωπαϊκών κρατών

Η φυλή μας ευτυχώς και στην εποχή του Βυζαντίου και κατόπιν της Τουρκοκρατίας είχε σχέσεις με τη δυτική Ευρώπη, απ' τις οποίες εννοείται ωφελήθηκε πολύ στη μόρφωσή της. Λαός, όπως είπαμε, αστικός και εμπορικός κατ'εξοχήν, ευκίνητος και με αρκετή πρωτοβουλία και αγάπη στην ανεξαρτησία, δεν έπαυσε από τον πρώτο ακόμα αιώνα της δουλείας του να επιζητεί την ελευθερία του. Μη έχοντας μόνος του αρκετές δυνάμεις για να επαναστατήσει εγύρευε κάθε λίγο και λιγάκι ξένη ευρωπαϊκή βοήθεια για να κατορθώσει το σκοπό του. Με την παραμικρή εξωτερική αφορμή οι Έλληνες επαναστατούσαν, πότε στα νησιά, πότε στην Πελοπόννησο και πότε στη Στερεά Ελλάδα. Έτσι σε τρακόσια χρόνια, έως το 1821, έχουμε δεκάδες επαναστατικών κινήματων, άλλοτε τοπικού και άλλοτε γενικότερου χαρακτήρος, εναντίον του τούρκου δυνάστου τους. Τα κινήματα αυτά τα γεννούσε η υποκίνηση και βοήθεια των διαφόρων ευρωπαϊκών κρατών: Ισπανίας, Βενετίας, Γαλλίας, Ρωσίας. Αν και όλες οι επαναστάσεις αυτές οκτρώς απέτυχαν, με τραγικά αποτελέσματα

για το έθνος μας, ωστόσο αφ' ενός εδείκνυν την αστική ζωτικότητα του και την ακράτητη επιθυμία του στην ανεξαρτησία, αφ' ετέρου το ωφέλησαν όχι λίγο. Αναπτύσσοντας τη μαχιμότητα και τις σχέσεις του με την Ευρώπη ανάγκαζαν εξ άλλου την Τουρκία να μετριάξη την τυρρανία της και να δίνη ολοένα και περισσότερα προνόμια στις ανήσυχες δυτικές επαρχίες του κράτους της. Έτσι με το σύστημα των αρματολικιών και τη σχετική τοπική αυτοδιοίκηση και αυτονομία, που χάρισε σε διάφορα νησιά και σε άλλα μέρη της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδος, κατήντησε να σχηματισθή ένα κράτος εν κράτει μέσα στην Τουρκία και σχεδόν μισή ανεξαρτησία για ένα μέρος του ελληνικού έθνους.

Και τούτο σε μια εποχή όπου οι άλλοι υπόδουλοι χριστιανικοί λαοί της Τουρκίας, σλαύοι και βλάχοι, κοιμούντο βαθειά τον ύπνο της σκλαβιάς, χωρίς την παραμικρή αντίδραση, αν και κατοικούσαν σε μεγάλους συμπαγείς όγκους μακριά απ' τους Τούρκους!

Γ. Σκληρός, Τα σύγχρονα προβλήματα του Ελληνισμού, Αλεξάνδρεια 1919.

Α. ΓΑΙΝΟΣ

Η καταφρόνηση του δικού μας ζωντανού εγώ, ο ανόητος και εξωτερικός θαυμασμός των αρχαίων και η τυφλή αντιγραφή των Ευρωπαίων, κυριαρχούν σε όλα τα φαινόμενα της νεοελληνικής ζωής

Παρατηρήστε λοιπόν, τι έγινε στην Ελλάδα. Οι πνευματικοί «ηγέτες» του Ελληνικού λαού μετά την πολιτική του απελευθέρωση στάθηκαν ανίκανοι να συλλάβουν στην ουσία του και στο βάθος του το πρόβλημα του νεοελληνικού πολιτισμού. Δεν υψώθηκαν στο νόημα μιανής αναγεννημένης, σύγχρονης, ζωντανής Ελλάδας. Πρώτα πρώτα περιφρόνησαν την αληθινή και ζωντανή Ελλάδα θεωρώντας όλα τα στοιχεία της ζωής του λαού της για προϊόντα δουλείας. Ξιπάζονται σάν αρχοντοχωριάτες και χάσκουν θαμπωμένοι μπροστά στην κλασική αρχαιότητα. Ανίκανοι όμως να μπουκνουν και στο βάθος του αρχαίου πολιτισμού, νομίζουν, πως θα την ξαναζωντανέψουν, αν μιμηθούν κάποιες εξωτερικές μορφές.

Το ίδιο όμως ανίκανοι στάθηκαν να κατανοήσουν το σύγχρονο πολιτισμένο κόσμο. Τους σκέπασε το κύμα της εξωτερικής μίμησης του Ευρωπαϊκού κόσμου. Τυφλοί και μπροστά στους αρχαίους, τυφλοί και μπροστά στους Ευρωπαίους, με μια κούφια οίηση, με μια κενόλογη αυταρέσκεια έγιναν χωρίς να το καταλάβουν αρλεκίνοι των αρχαίων και αρλεκίνοι των Ευρωπαίων. Αυτή η καταφρόνηση του δικού μας ζωντανού εγώ, αυτός ο ανόητος και εξωτερικός όλως διόλου θαυμασμός των αρχαίων και η τυφλή αντιγραφή των Ευρωπαίων, χαρακτηριστικά κατώτερης διανοητικότητας κυριαρχούν σε όλα τα φανερώματα της νεοελληνικής ζωής, επιστήμη, τέχνη, παιδεία, θεσμούς και δίνουν στον Ελληνικό πολιτισμό του τελευταίου αιώνα χαρακτήρα καθαρά μιμητικό.

Δημήτρης Γληνός, εφημ. *Ελεύθερος Τύπος*, Η Ελληνική Αρρώστεια, Οκτώβρης 1926 (αναδημοσίευση περιοδ. *Αναγέννηση*, τομ. 1, 1926, σ. 121-129).

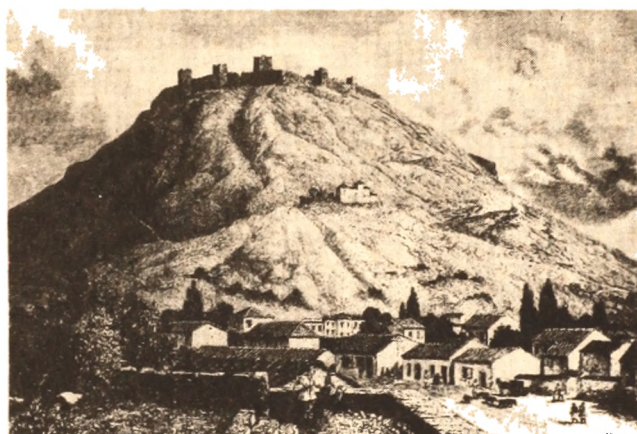
Α. Α. ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Οι πολιτειακοί συνασπισμοί θα είναι ωφέλιμοι και βιώσιμοι, εάν στηριχθούν εις την αρχήν των εθνότητων

Δεν είναι λοιπόν ο πολιτικός εθνικισμός μόνο ζητήμα αισθήματος, αλλά και όρος προόδου και πολιτισμού. Δια τούτο όσον περισσότερον προάγονται τα έθνη, τόσον περισσότερον αισθάνονται ότι έχουν υποχρέωσιν να αγωνίζονται δια την ανεξαρτησίαν τους και δια τον πολιτισμόν τους. Αλλέως είναι κίνδυνος να επικρατήσει το πολεμικώτερον έθνος και να επιβληθή ο πολιτισμός του. Αλλ' αυτό θα ήτο καταστροφή (...)

Η μεγάλη ανάπτυξις της οικονομικής και πνευματικής επικοινωνίας των εθνών που χαρακτηρίζει την εποχήν μας δημιουργεί αναγκαίως δεσμούς και κοινά στοιχεία πολιτισμού μεταξύ των διαφόρων εθνών. Αποτέλεσμα της εξελίξεως αυτής δεν θα είναι, καθόσον και δια χρόνον που ημπορούμεν να προΐδωμεν, η εξάλειψις των εθνικών διαφορών, εκτός ίσως μερικών συγχωνεύσεων συγγενών εθνών (...) Εξ άλλου, παρ' όλας τας ομοιότητας των εθνών που προκαλεί η δημιουργία κοινών στοιχείων πολιτισμού, υπάρχει εις κάθε έθνος και τάσις ατομικισμού, δηλαδή επιτάσεως της ιδιορρυθμίας του εθνικού του χαρακτήρος. Το μόνον πιθανόν είναι ότι η διεθνής επικοινωνία θα επιφέρει την δημιουργίαν ανωτέρων πολιτειακών συνασπισμών προς παγίωσιν της ειρήνης και εν αρμονία προς την σημερινήν οικονομικήν ανάπτυξιν. Αλλ' οι συνασπισμοί

αυτοί θα είναι ωφέλιμοι και βιώσιμοι, εάν στηριχθούν εις την αρχήν των εθνότητων, δηλαδή εάν αφήσουν μεγάλην ελευθερίαν κινήσεως εις τα έθνη και αποκλείουν την επιβολήν του ενός επί των άλλων. Και τούτο είναι πιθανώτερον ότι θα γίνη. Διότι η ύπαρξις εις την εποχήν μας πολλών ισχυρών Κρατών, η σοβαρά

στρατιωτική οργάνωσις όλων των Κρατών, η ευκολία του συνασπισμού των Κρατών που υπάρχει σήμερα, εμποδίζουν την επικράτησιν ενός εξ αυτών. Έτσι συνετρίβη το ναπολεόντειον κοσμοκρατορικόν όνειρον. Δια τον αυτόν λόγον ο ευρύτερος πολιτειακός συνασπισμός ή οι συνασπισμοί που θα σχηματισθούν αργά ή γρήγορα εις την Ευρώπην δεν θα γίνουν με τον τρόπον που εδημιουργήθη άλλοτε η ρωμαϊκή κοσμοκρατορία. Και κάθε έθνος που αντιλαμβάνεται τον προορισμόν του έχει υποχρέωσιν να συμβάλη εις τούτο.

Αλέξανδρος Παπαναστασίου, *Επιθεώρηση των Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών*, Ο Εθνικισμός, Σεπτ. - Δεκ. 1916, τομ. 1, τχ. Α'.

Μ. Α. ΚΑΡΑΒΙΔΑΣ

Οι δικές μας μορφές του πολιτισμού δεν θα 'λθουν σε μας από τα μεταφραστικά γραφεία των ξένων βιβλίων και των ξένων νόμων

Ημείς όμως τι έχουμε εδώ; Κεφάλαιο ντόπιο ακινητοποιημένο μέσα στον τόπο δεν έχουμε παρά ελάχιστο και αυτό είνε το σχεδόν εντελώς προσωπικό ακόμη κεφάλαιό τους με το οποίον δουλεύουν οι βιομήχανοί μας τις πενιχρές βιομηχανίες τους. Έπειτα έχουμε ελές, άμπελον, καπνά κ.λ. και με αυτά θα δουλέψουμε, με αυτά τα οποία προκαθορίζουν τας μορφάς οργανώσεως της παραγωγής των και εκμεταλλεύσεως αυτών είτε γεωργικής είτε

βιομηχανικής και εμπορικής' έτσι οι δικές μας μορφές του πολιτισμού και οι δικοί μας Παστέρ, οι δικοί μας Κρόμβελ, οι δικοί μας Μαρξ καθώς και οι νέοι μας Κίμωνες και Αισχύλοι και Καραϊσκάκηδες δεν θα 'λθουν σε μας μέσα από τα μεταφραστικά γραφεία των ξένων βιβλίων και των ξένων νόμων, της ξένης γενικά μορφολογίας (όπως περιμένουν φαίνεται τα υπουργεία μας και τα πανεπιστήμιά μας) αλλά θα σηκωθούν και θα 'λθουν προς εμάς ανάμεσα από τις ελές μας, από τα αμπέλια μας, από τα βουνά μας και από τ' ακρογιάλια μας και από τα μικρά πυκνοκατοικημένα και σύνθετα, τα οικονομικά πολυώνυμα και γερά πολωμένα, χωριά μας —ωσάν όρθια φωτεινή κι ενανθρωπισμένη ενσάρκωσις των γνησίων και βαθειών ζωικών δυνάμεων του τόπου. Φυσικά, και πριν το είπα, ότι αυτό δεν έγινε τόσο συχνά στον τόπο μας, ούτε λέω πως είνε τόσο εύκολο να γείνει τώρα' δεν παραγνωρίζω ότι ο τόπος μας είνε μαραμένος κάτω από θανάσιμη παγωνιά, εδώ των ψευδών περί των προγόνων αντιλήψεων κι εκεί των μιμητικών σαλιαρισμάτων μας περί του δυτικού πολιτισμού. Δεν μου λείπουν όμως και οι εποχές όπου τα πράγματα έγιναν όπως ακριβώς τα περιγράφω εδώ.

Κ. Α. Καραβίδα, *Σοσιαλισμός και Κοινοτισμός*, Αθήνα 1930, σ.26.

Γ. ΘΕΟΤΟΚΑΣ

Ζούμε στο ρυθμό της δυτικής ζωής, είμαστε μέρος της Ευρώπης, όμως η πολυσύνθετη ιδιοσυγκρασία μας ανήκει και σε κάποιαν Ανατολή

Δεν σταματά όμως στην ιδιαίτερη παράδοσή μας, όσο κι αν είναι η παράδοση αυτή πολυσύνθετη και πλατύχωρη, η σημερινή συνειδηση του Ελληνισμού. Σαν μέλη του λαού αυτού, ανήκουμε στην Ευρώπη γεωγραφικά, οικονομικά, κοινωνικά, πολιτικά, συμμετέχουμε στη ζωή της, πάσχουμε μαζί της, χανόμεστε μαζί της και σωζόμαστε, αν σωζόμαστε, πάλι μαζί της. Όλα τούτα, σήμερα δεν χρειάζονται βέβαια παραπομπές για να τ' αποδείξει κανείς. Αλλά κι η πνευματική μας αλληλεξάρτηση με τη Δύση είναι μια ατράνταχτη πραγματικότητα της ύπαρξής μας, από τα βάθη κιόλας των Μέσων Χρόνων, πραγματικότητα που εδραιώθηκε κατά πρώτο λόγο ακριβώς στο τεράστιο γόητρο του κλασικού ιδανικού. Η Ευρώπη ολάκερη, με τα βιβλία της, τις ιδέες της, τα σύμβολά της, είναι κομμάτι του σημερινού εαυτού μας, καθώς και τα αρχαία γράμματα, το ρωμαϊκό δίκαιο κι ό,τι άλλο συντέλεσε στο να γίνουμε αυτό που είμαστε. Είναι κάτι που μας έπλασε και προσέτι είμαστε κι εμείς, μ' όσες δυνάμεις έχουμε, κάτι που την πλάθει αυτήν, ένα μικρό μα ζωντανό μόριο της δικής της ζωής.

Ούτε, ωστόσο, και στο σημείο αυτό σώνεται η νεώτερη ελληνικότητά μας, γιατί όσο βαθιά και σφισχτά κι αν ανήκουμε στην Ευρώπη, υπάρχει πάντα μια πλευρά του εαυτού μας που ακουμπά στην Ανατολή, μια πλευρά που οι παλιότεροι μας, με την κάποια νεοπλουτική ξιπασία που χαρακτηρίζει συνήθως τις καινούργιες κοινωνίες, ντρεπόντανε να τη φανερώσουν, αλλά που εμείς, ωριμότεροι και πιο

σίγουροι στα πόδια μας, τη νιώθουμε σαν έναν πλουτισμό της ζωής μας και δεν θέλουμε να τη χάσουμε. Συνεννοούμαστε με το Γάλλο, όμως συνεννοούμαστε και με τον Αρμένι και με τον Άραβα. Ζούμε στο ρυθμό της δυτικής ζωής, είμαστε μέρος της Ευρώπης, όμως δεν υπάρχει αμφιβολία πως η πολυσύνθετη ιδιοσυγκρασία μας ανήκει ταυτόχρονα και σε κάποιαν Ανατολή, που δεν είναι ωστόσο η μεγάλη Ασία, αλλά μια Ανατολή πιο κοντινή, ήμερη και οικεία. Είναι ο γεωγραφικός χώρος που οι παλαιότεροι καθόρισαν ως την «καθ' ημάς Ανατολή», χώρος που κλείνει μέσα του τη Βαλκανική, τη Μαύρη Θάλασσα, τη Μικρασία ως τον Καύκασο κι ως τη Μεσοποταμία και ολόκληρη την Ανατολική Μεσόγειο με τους τόπους που απλώνονται στις ακρογιαλιές της. Και τούτος ο κόσμος περιέχεται στην πραγματικότητα της ζωής μας και θα ήταν ασυλλόγιστος αυτοακρωτηριασμός και στένεμα των οριζώντων μας το να θελήσουμε να εξουδετερώσουμε τα στοιχεία του πνευματικού εαυτού μας που βρίσκονται σ' επαφή κι ανταπόκριση μαζί του.

Γιώργος Θεοτοκάς, *Πνευματική Πορεία*, Αθήνα 1961, σσ. 55-56 (γράφτηκε το 1943).

Φ. ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ

Μονάχα η Ελλάδα είχε απομείνει αγράμματη, περιζωσμένη από έθνη που είχανε χάσει την παρθενική τούτη απλότητα

Προ εκατόν πενήντα - διακόσα χρόνια, όλη η οικουμένη είχε πολλά σκοτεινά σε κάθε χώρα, και σπουδάζανε οι άνθρωποι. Σπουδάζανε και καλά πράγματα, μα κοντά στα λίγα καλά μαθαίνανε περισσότερο κακά. Λοιπόν πονήρεψε ο κόσμος κ' έχασε την αρχαία απλότητα. Μοναχά η Ελλάδα είχε απομείνει αγράμματη, περιζωσμένη από έθνη που είχανε χάσει την παρθενική τούτη απλότητα. Θαρρούσε κανένας πως ήτανε μαντρωμένη μ' έναν φράχτη, για να μην μπουνέ μέσα στον Παράδεισό της τα πονηρά δαιμόνια. Οι άνθρωποι, εδώ πέρα, ζούσανε σα να 'χανε χίλια χρόνια πίσω, στα χρόνια του Μεγ' - Αλέξανδρου και του Χριστού, σε καιρό που, δίπλα τους, η Ιταλία, η Γαλλία και τ' άλλα έθνη της Ευρώπης είχανε γίνει σχεδόν όπως είναι σήμερα. Και, μ' όλα ταύτα, εδώ πέρα, στα βουνά και στις κλεισούρες, που ζούσανε άνθρωποι μισοάγριοι, άνθιζε ακατάλυτο το αρχαίο δέντρο της Δωδώνης, και λαλούσε ολόενα η βρύση που 'χε πιει ο Όμηρος κι ο Τέρπανδρος κι ο Ησίοδος κι ο Ρω-

μανός ο Μελωδός κι ο Μηνάς ο Καλλικέλαδος.

Φώτης Κόντογλου, *Πονεμένη Ρωμιούσνη*, σ. 328.

Γ. ΣΕΦΕΡΗΣ

Δεν πρόκοψαν αρμονικά τα διάφορα κλωνάρια της ζωής του σημερινού ελληνικού κόσμου

Έχουμε μίαν ιδιότροπη ιστορία — πως να την πω αλλιώς — εμείς οι σημερινοί Έλληνες. Η συνέχεια της ελεύθερης ανάπτυξης της ζωής μας κόπηκε από μια «νύκτα αιώνων». Αυτό είναι το χοντρό γεγονός· δεν πρόκοψαν αρμονικά τα διάφορα κλωνάρια της ζωής του σημερινού ελληνικού κόσμου. Κι όταν ελευθερωθήκαμε, η προσπάθεια για την απελευθέρωση, και η ίδια η απελευθέρωση, μας έφερε τέτοιες αντιδράσεις και προκάλεσε τέτοια φαινόμενα, που ακόμη σήμερα λογαριάζουμε κάποτε πόσα πράγματα τεχνητά δημιούργησε το νεογέννητο ελλαδικό κράτος. Από αυτά τα τεχνητά είναι και η ροπή μας προς την επιφανειακή ρητορεία, αυτή τη λοιμική. Ίσως αυτά να μην έγιναν τότε από το μηδέν. Είναι πολύ πιθανό πως είχαν και άλλα αίτια. Όμως καλλιεργήθηκαν και προστατεύτηκαν όσο ποτέ κάτω από τον ισκίο της ελευθερίας που μας χάρισαν οι καταπληκτικοί εκείνοι άνθρωποι του Εικοσιένα. Είναι οδυνηρή η αντίθεση, όταν τ' αναλογίζεται κανείς.

Γιώργος Σεφέρης, *Δοκίμες*, Η γλώσσα στην ποίησή μας, Αθήνα 1981, τ. 2, σ. 166.

Ζ. ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΣ

Η μικρή αυτή επικράτεια απομένει ο μόνος ζωντανός οργανισμός που φυσιολογικά μπορεί (και πρέπει) να ανανεώσει μέσα του αδιάκοπα τα ελληνικά περασμένα

«Στο πείσμα πολλών ακαδημαϊκών σοφών ή της πανεπιστημιακής παράδοσης του δυτικού ευρωπαϊκού κόσμου, η μικρή αυτή επικράτεια απομένει ο μόνος ζωντανός οργανισμός που φυσιολογικά μπορεί (και πρέπει) να ανανεώσει μέσα του αδιάκοπα τα ελληνικά περασμένα, και που κάποια μέρα χρειάζεται να μιλήσει υπεύθυνα για την Αρχαία Ελλάδα ή το Βυζάντιο, σε μια γλώσσα που η «κλασικοθρεμμένη» Ευρώπη δεν μπόρεσε οργανικά ή σωματικά να της μιλήσει ως τώρα, γιατί στέκεται αδύνατο να πηδήξει τη Ρώμη — τη μάνα της — χωρίς να κρεμαστεί στο κενό. Θα μου πείτε ας μιλήσει, κανένας δεν την εμπόδισε τη μικρή επικράτεια. Ναι, αλλά για να μιλήσει χρειάζεται να το καταλάβει πρωτύτερα και να το χωνέψει αυτό καλά. Μπορεί το μάθημα να πάρει καιρό.

Δεν είναι σημερινός ο χωρισμός τον οποίο αναφέρω. Από τον 12ο αιώνα — και ύστερα από το σχίσμα των δύο Εκκλησιών — οι δύο κόσμοι, η *graecitas* (Ανατολή) και η *latinitas* (Δύση), μπορεί να πει κανένας πως βρίσκονται συνολικά χωρισμένοι. Πέρα από λόγους άλλους, της ιστορίας — φυσικούς ή πολιτικούς — τους σηματοδευει, τους δυο κόσμους αυτούς, ένα πνεύμα ολότελα διαφορετικό.

Ζήσιμος Λορεντζάτος, *Μικρά αναλυτικά στον Καβάφη*, Αθήνα 1977, σ. 42.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΣΤΗ ΣΕΙΡΑ

«ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ»

ΑΝΑΞΙΜΑΝΔΡΟΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΚΟΣΜΟΛΟΓΙΑΣ
CHARLES
KAHN

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ 1982

ΠΡΟΚΛΟΥ
ΣΤΟΙΧΕΙΩΣΙΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ
E.R.DODDS

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ 1982

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ
ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΙΚΗΣ
ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ
VLADIMIR
LOSSKY

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ 1983

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΑΘΗΝΑ: «ΝΕΦΕΛΗ» Μαυρομιχάλη 9
τηλ. 36.07.744 • 36.39.962.
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Μ. ΚΟΤΖΙΑ και Σία
Τσιμισκή 78 • τηλ. 279.720.

5 ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ 2 ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Πραγματικό δίλημμα ή συγκυριακή επινόηση είναι ο διάλογος γύρω από τη συνάφεια του Νεοελληνικού Πολιτισμού με τον Ευρωπαϊκό, που και παλιός είναι, αλλά και επίμονα επανέρχεται;

Οι απαντήσεις των πέντε πνευματικών ανθρώπων τις οποίες καταχωρούμε είναι ενδεικτικές, χωρίς όμως να καλύπτουν όλο το φάσμα της ποικιλίας των απόψεων, που υπάρχουν για το ζήτημα. Ένα μοιάζει να είναι βέβαιο· η εμμονή σε διλήμματα, όπως θα δούμε και σε άλλες σελίδες, αποτελεί μία σταθερή παράμετρο της νεότερης ελληνικής ιδεολογίας. Ο διάλογος αυτός γνωρίζει εξάρσεις με κινδυνολογικό χαρακτήρα και ατονεί σε περιόδους πνευματικής ή πολιτικής καθήλωσης, όταν, δηλαδή, η πολιτεία εκλέγει τον αυταρχικό ιδεολογικοπολιτικό της μονόδρομο. Είναι ένας διάλογος, πάντως, που αποκτά ενδιαφέρον από τη στιγμή που εμπλουτίζεται με νέες συμβολές προβληματισμού πάνω σ' ένα ζήτημα που μοιάζει να έχει ταλανίσει το έθνος.

1. Υπάρχει ένας μεγάλος διάλογος γύρω από τη συνάφεια του Νεοελληνικού Πολιτισμού με τον Ευρωπαϊκό. Ποια είναι η γνώμη σας πάνω σ' αυτό το ζήτημα;

2. Υπάρχει απειλή ή εμπλουτισμός από την Ευρώπη σ' αυτό που ονομάζουμε ελληνική ιδιοπροσωπία;

ΧΡ. ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ

Η πρόσληψη ξένων στοιχείων ήταν η φυσική «αναπνοή» του ελληνικού πολιτισμού, η δυναμική της οικουμενικότητάς του

1. Το ερώτημα μοιάζει παράταιρο τούτη τη στιγμή που ο τόπος παραπαιεί στη δίνη της συνθηματολογίας. Το κάθε μπαλκόνι λανσάρει το δικό του «φάντασμα» για την Ευρώπη και η λέξη Ελλάδα αντιπαράκειται στο φάντασμα μόνο σαν δέκτης ή εκτιμητής ωφελημάτων. Πώς θα μιλήσεις για πολιτισμούς, όταν όλες οι διαφορές κατανοούνται στο επίπεδο μιας πολιτικής που υποτάσσεται στις απαιτήσεις του πιο χυδαίου μάρκετινγκ.

Κι όμως, το ερώτημά σας έχει μια ιστορία τουλάχιστον οκτώ αιώνων και είναι ο μόνιμος άξονας αναφοράς για τη συνειδητοποίηση της ταυτότητας του νεοέλληνα. Ας προστεθεί λοιπόν μια ακόμα συνθηματική (όχι συνθηματολογική) διατύπωση, κι όποιος παίρνει στα σοβαρά το ερώτημα, ας ψάξει παραπέρα.

Ό,τι διαφοροποιεί «καισαρικά» τον ελληνικό από τον δυτικο-ευρωπαϊκό πολιτισμό, είναι η εμμονή του πρώτου στην προτεραιότητα της αλήθειας και η εμμονή του δεύτερου στην προτεραιότητα της χρησιμότητας. Από τον Ηράκλειτο ως τον Γρηγόριο Παλαμά, η αλήθεια στην Ελλάδα δεν είναι το ιδεατό δεδομένο της απόλυτης εγκυρότητας, αλλά η κοινωνική πραγματοποίηση της ζωής. Η γνώση μας αληθεύει, μόνο όταν επαληθεύεται από την κοινωνική της λειτουργικότητα. Γι' αυτό και η αλήθεια δεν εξαντλείται ποτέ στη διατύπωσή της. Έτσι η δημοκρατία λ.χ. για τους Έλληνες δεν είναι μια *a priori* ορθολογική αρχή ισονομίας και ισοπολιτείας, αλλά το δυναμικό κατόρθωμα να αληθεύει η ζωή ως κοινωνικό γεγονός —να κοινωνείται η ζωή με την υπεύθυνη μετοχή του κάθε πολίτη στη διαχείρισή της.

Αντίθετα, στη Δύση η αλήθεια είναι αντικείμενο προσιτό στην ατομική πρόσβαση

(με την νόηση ή το συναίσθημα ή το υπαρξιακό βίωμα ή την κριτική σκέψη ή όποια άλλη υποκειμενική ικανότητα) και γίνεται καθολικά έγκυρη με βάση κανόνες υποχρεωτικούς για όλους. Και όπως κάθε αντικείμενο, αποτιμάται και η αλήθεια με το μέτρο της χρησιμότητας, της αποδοτικής εφαρμογής, της πρακτικής αξιοποίησης. Ατομικισμός και χρησιμοθηρία είναι τα χαρακτηριστικά του πολιτισμού που αντιπαράχθηκε στον ελληνικό λόγο, φορέα και εκφραστή της ετερότητας και ελευθερίας του προσώπου. Και πρόσωπο σημαίνει την ύπαρξη στην κοινωνική της δυναμική, την ύπαρξη ως σχέση.

Αυτά, με συνθηματική συντομία και σχηματικότητα. 2. Δεν υπάρχει μονοσήμαντη απάντηση σε αυτό το ερώτημα, όλα εξαρτώνται από το είδος της επαφής ή των σχέσεων της Ελλάδας με την Ευρώπη. Ένα είναι σίγουρο: Πως ό,τι ονομάζουμε ελληνικό πολιτισμό ήταν πάντοτε μια στάση ζωής που εκδηλωνόταν ιστορικά ως μια δυναμική σχέση με τον γεωγραφικό και πολιτιστικό περίγυρο του Ελληνισμού. Η πρόσληψη ξένων στοιχείων ήταν η φυσική «αναπνοή» του ελληνικού πολιτισμού, η δυναμική της οικουμενικότητάς του. Το πρόβλημα της αλλοτρίωσης εμφανίστηκε από τη στιγμή που ο Ελληνισμός αντί να αφομοιώνει ό,τι προσελάμβανε, άρχισε να υποτάσσεται στο πρόσλημμα. Ξιπάστηκε από τα «φώτα» της Δύσης, περιφρόνησε ή έπαψε να μπορεί να αξιολογήσει τις δικές του προτάσεις ζωής, αφέθηκε στο μιμητισμό. Και μην ξεχνάμε ότι γι' αυτή την αλλοτρίωση του Ελληνισμού δούλεψαν μεθοδικά και οι Ευρωπαίοι —εκατόν πενήντα χρόνια οι «προστάτιδες δυνάμεις» είχαν εδώ άμεσο τοποτηρητή και ρυθμιστή του δημόσιου βίου τις

επιβεβλημένες ευρωπαϊκές δυναστείες των Βιτελσμπαχ αρχικά και των Γλύξμπουργκ αργότερα.

Σήμερα, η σχέση με τη Δύση και ειδικότερα η ένταξη στην ενωμένη Ευρώπη ή θα ολοκληρώσει την αλλοτρίωση, ή θα λειτουργήσει ως δυναμική πρόκληση για την επανεύρεση της ταυτότητας και ιδιοπροσωπίας του Ελληνισμού. Η Ευρώπη δεν είναι ούτε παράδεισος ούτε κόλαση, είναι όμως κάτι άλλο από την Ελλάδα. Αλλά γι' αυτό το άλλο δεν μιλάει κανένα μπαλκόνι. Ούτε υποσιάζονται, ούτε ξέρουν, ούτε και θέλουν να μιλήσουν για τα ουσιώδη —γι' αυτό και με τους μηχανισμούς της πλύσης εγκεφάλου μεταμορφώνουν τους πολίτες σε ανεγκέφαλους κομπάρσους, που χοροπηδάνε με σημαιούλες, διαφημιστικές φανέλες και καπελίνα κάτω από τα μπαλκόνια των αρχηγών.

Κ. ΖΟΥΡΑΡΙΣ

Η Ευρώπη είναι πια μια αμφικτυονία των μικρομεσαίων. Κάτι σαν το Κοινόν των Αιτωλών

1. Εννοείτε, δηλαδή, αν μοιάζει ο ελληνικός πολιτισμός με τον ευρωπαϊκό και ποιες είναι αυτές οι ομοιότητες. Και μοιάζει, και δεν μοιάζει. Δηλαδή, δεν ανήκουμε στη Δύση, αλλά η Ελλάδα γέννησε τη Δύση. Και αφού τη γέννησε τη Δύση, υπάρχουν όλα τα χαρακτηριστικά του παιδιού και πότε πότε μάλιστα τα χαρακτηριστικά που έχει, όχι ένα παιδί, αλλά ένα αποπαιδί. Η Δύση, σαν αποπαιδί, διχοτόμησε την ενοειδή αντίληψη του κόσμου, που είχε η κλασική Ελλάδα και οι βυζαντινοί. Χώρισε δηλαδή την ψυχή από το πνεύμα, την ύλη από την ανάταση την

πνευματική, τη σάρκα από το όραμα, τη φαντασία από τις λογικές κατηγορίες.

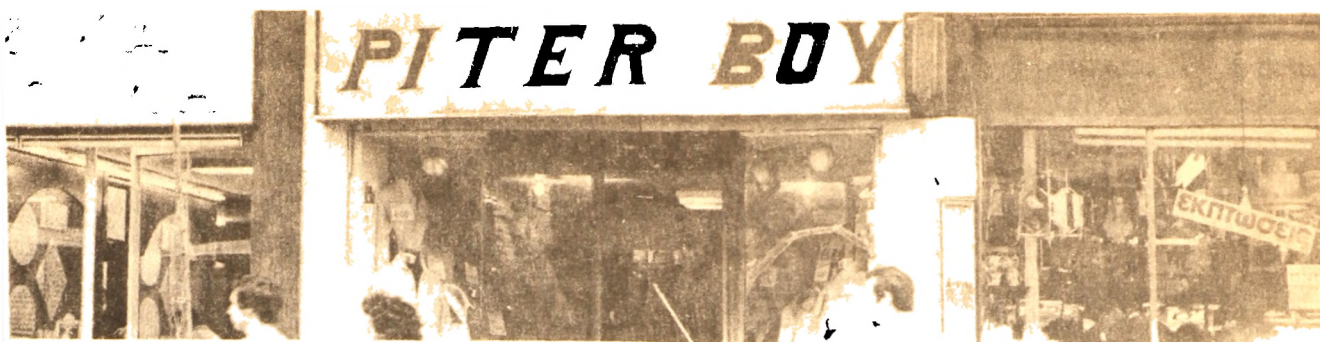
Προσπάθησε να αναπτύξει και να καταλάβει αυτές τις καταστάσεις αυτοτελώς, δηλαδή τη φαντασία, το πνεύμα, τη σαρκωμένη σχέση, το αίσθημα, τα άφησε στην αρμοδιότητα της τέχνης και των θρησκευτών που αναπτύχθηκαν στη Δύση, ενώ τον λόγο, τις λογικές κατηγορίες, την ύλη και την θεσμική αντιμετώπιση της οργανωμένης ζωής, τα άφησε σ' αυτό που αποκαλούν οι Δυτικοί, επιστήμη. Αυτά τα πράγματα δεν υπήρξαν ποτέ χαρακτηριστικά της κλασικής και χριστιανικής Ελλάδας και μ' αυτή την έννοια μπορούμε να πούμε, αποφασιστικά, ότι η Ελλάδα δεν είναι δυτική.

Η Ελλάδα έχει άλλωστε αυτή την ιδιομορφία: Καμία ευρωπαϊκή χώρα δεν μπορεί να διεκδικήσει την μοναδικότητα, την αυτοτέλεια της μήτρας ως προς τον εαυτό της. Η Γαλλία δεν έχει μήτρα τη Γαλλία, η Αγγλία δεν έχει μήτρα την Αγγλία και ούτω καθεξής. Η Ελλάδα έχει μήτρα την Ελλάδα. Και για να μην το περιορίσω σε ένα γεωγραφικό χώρο ή έναν όρο που δείχνει στενός, η Ελλάδα έχει μήτρα την καθ' ημάς Ανατολή. Την καθ' ημάς Ανατολή, βεβαίως, με τις προσλήψεις και τις επιμιξίες που μας ήρθαν από την Αίγυπτο, τους Χαλδαίους, από τους Τούρκους, από τους ευρωπαίους, όταν εμείς χάσαμε την αυτονομία μας και την ελευθερία μας, αλλά πάντοτε με μία αφομοιωτική υπεροχή, που είχε να κάνει με το χαρακτηριστικό που δεν έχουν οι άλλοι: Όχι τη συνέχεια, γιατί η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από ασυνέχειες και διακοπές, αλλά τη **διάρκεια**, χαρακτηριστικό που ενδέχεται να έχουν μόνο οι Κινέζοι. Η Ελλάδα είναι **μ ή τ ρ α**, είναι **τ ύ π ο ς**.

Η Ελλάδα μοιάζει κυρίως με τον εαυτό της. Αφομοιώνει τις επιρροές που δέχεται ή υφίσταται. Συνήθως είμαστε νικημένοι. Γι' αυτό ακριβώς έχουμε Φαναριώτες, γενίτσαρους, παιδιά του παιδομαζώματος. Αυτά πάντοτε τα είχαμε άλλωστε, από τον Αλκιβιάδη, ο οποίος υπήρξε παιδί του παιδομαζώματος, γενίτσαρος, φαναριώτης, μέχρι τους φωταδιστές της Παντείου, π.χ. και την φωταδιστική και κατ' ορθόν λόγον παράλογην επιστημονική Αριστερά της εποχής μας.

Αλλά ο γενίτσαρισμός είναι φαινόμενο συμμετρικό, δηλαδή, στη σημερινή Ελλάδα, όπως έχουμε φαινόμενα πνευματικού και πολλές φορές εθνικού δοσιλογισμού στην Δεξιά, έτσι έχουμε και φαινόμενα πνευματικού δοσιλογισμού και γιατί όχι και εθνικού, στην αριστερά. Υπάρχει λοιπόν μια συμμετρία και κανένας Έλληνας δεν μπορεί να προσάψει στον άλλον τα χαρακτηριστικά που έχει ο ίδιος. Όπως άλλωστε το λέει και ο Μακρυγιάννης, οι Έλληνες είμαστε θηρία ο ένας για τον άλλον και ανθρωποφάγοι ο ένας για τον άλλον.

2. Δεν πρέπει να υπερβάλλουμε. Η Ευρώπη είναι πια μια αμφικτυονία των μικρομεσαίων. Κάτι, σαν το Κοινό των Αιτωλών. Μόνος ο μικρομεσαίος, τον τρώει ο υπερδυνατός. Όλοι μαζί, κάτι κουτσοκαταφέρνουμε.

Π. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΣ

Η δύναμη ενός πολιτισμού δοκιμάζεται στη διασταύρωσή της με άλλους πολιτισμούς

1. Υπάρχει οπωσδήποτε συνάφεια και μάλιστα μεγάλη. Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός έχει πρώτη και κύρια πηγή του το αρχαίο ελληνικό πνεύμα. Αν πούμε ότι ο νεοελληνικός πολιτισμός δεν έχει συνάφεια με τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, είναι σαν να λέμε ότι ο νεοελληνικός πολιτισμός έχει αποκοπεί από το αρχαίο ελληνικό πνεύμα. Και αυτό το αρνούμαι απόλυτα. Βέβαια, το αρχαίο ελληνικό πνεύμα πέρασε από πολλές ενδιάμεσες φάσεις —αν θέλετε και περιπέτειες— πριν φτάσει στη Νεότερη Ελλάδα. Η πιο σημαντική και η πιο δραματική φάση μετά την ελληνιστική περίοδο, ήταν το Βυζάντιο. Αλλά και το Βυζάντιο επηρέασε, από τον 14ο ως τον 16ο αιώνα, σημαντικά και την Ευρώπη. Η συνάφεια λοιπόν του ευρωπαϊκού πολιτισμού, με το νεοελληνικό πολιτισμό που άντλησε βέβαια πολλά στοιχεία του και από την Ανατολή, χωρίς να αλλοιωθεί όμως η ουσία του, οφείλεται και στην κοινή απώτερη πηγή και των δύο, δηλαδή στο αρχαίο ελληνικό πνεύμα, αλλά και στο ελληνικότατο Βυζάντιο, που και πριν από την άλωση της Πόλης αλλά προπάντων μετά το 1453, έγινε ένας σημαντικός συντελεστής του ευρωπαϊκού ουμανισμού.

2. Ο διάλογος που υπαινίσσεται το πρώτο ερώτημά σας, υπάρχει πράγματι. Δεν είναι νέος και πρόσφατος ο διάλογος αυτός. Δεν έχουμε παρά να θυμηθούμε τη σχεδόν βίαιη αντίδραση του Περικλή Γιαννόπουλου στην επίδραση της Δύσης στη νεοελληνική ζωή. Οι ελληνολάτρες είχαν φτάσει ως το σημείο να φοβούνται ότι θα ενόθευαν τη ζωή μας όλα τα ξενόφερτα προϊόντα. Τα πιο πολλά όμως, από τα προϊόντα αυτά ήταν επιφανειακά και παροδικά σε ολόκληρη την Ευρώπη, συμπτώματα της περιόδου της αστικής ευμάρειας του τέλους του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ού. Ήταν μόδες και όχι ουσιαστικές εκφάνσεις του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Ο φόβος των ελληνολατρών δεν ήταν δικαιολογημένος. Και ακόμα λιγότερο δικαιολογημένος είναι ο διάλογος σήμερα. Θα φτωχαίναμε πολύ την ύπαρξή μας, αν μας εκυρίευε μια αντίδραση προς την Ευρώπη με το σκοπό να περιοριστούμε στα μόνο και μόνο λαϊκά στοιχεία του νεοελληνικού πολιτισμού. Τα στοιχεία αυτά —τραγούδια, έθιμα, λαϊκή τέχνη— είναι πολύτιμα, αλλά, όπως ήταν βαρύ λάθος να αγνοηθούν, και είχαν αγνοηθεί από τους καθαρολόγους του 19ου

αιώνα, έτσι θα είναι βαρύ λάθος, αν θελήσουμε να στρέψουμε αποκλειστικά σ' αυτά το βλέμμα και την ψυχή των νέων ελληνικών γενεών. Άλλωστε και τα στοιχεία αυτά δεν είναι παντού ομοιόμορφα. Στα Ιόνια νησιά, αλλά και στην Κρήτη ή την Κύπρο, είχαν διασταυρωθεί με πολύ γόνιμο τρόπο οι λαϊκές παραδόσεις με δυτικά πρότυπα.

Η δύναμη ενός πολιτισμού δοκιμάζεται άλλωστε —και πρέπει να δοκιμάζεται— στη διασταύρωσή της με άλλους πολιτισμούς, και όχι στην απομόνωσή της. Και όταν ο άλλος αυτός πολιτισμός, στην προκειμένη περίπτωση ο ευρωπαϊκός, που είναι η μοναδική στον κόσμο αρμονική σύνθεση πολλών εθνικών πολιτισμών, έχει απώτερη πηγή του το αρχαίο ελληνικό πνεύμα, που είναι και η δική μας απώτερη πηγή, το θέμα δεν πρέπει καν να συζητείται. Θα έπρεπε να περιμένετε την απάντησή μου αυτή, αφού σχεδόν πενήντα χρόνια έχω αφιερωθεί στη συγγραφή της «Ιστορίας του ευρωπαϊκού πνεύματος», ενός έργου που πιστεύω —επιτρέψτε μου να πω— δεν απομακρύνει τον αναγνώστη από τον νεοελληνικό πολιτισμό, αλλά τον κάνει αντίθετα να συνειδητοποιήσει την καταπληκτική μεγάλη ακτινοβολία που είχε η αρχαία Ελλάδα σε ολόκληρη την Ευρώπη, σ' ολόκληρο τον κόσμο.

ΕΥΤ. ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ

Αρνούμαστε την τεχνοκρατική ιδεολογία της ΕΟΚ και τη θεοποίηση της ποσότητας, αλλά ταυτόχρονα πρέπει να αρνηθούμε την αθλιότητα της ελληνικής μικροαστικής-λαϊκής ιδιοκτησίας και ιδεολογίας.

1. Η ιστορικά προσδιοριζόμενη πολιτισμική ενότητα της Ελλάδας με την Ευρώπη είναι δεδομένη. Πρόκειται για ενότητα μέσα στη διαφορετικότητα (διαφορότητα τοπική, χρονική, και ταξική). Από την αρχαιότητα παρατηρούμε ένα διπλό ρεύμα πολιτισμικών ανταλλαγών, που η κύρια κατεύθυνσή του αλλάζει, ανάλογα με την ιστορική συγκυρία. Ας αφήσουμε την Ελληνο-Ρωμαϊκή αλληλεπίδραση, όπως και την αλληλεπίδραση Βυζαντίου-Ευρώπης. Ήδη με το Θωμά τον Ακινάτη (1225) ο Αριστοτέλης γίνεται το θεμέλιο της δυτικής θεολογίας. Η Αναγέννηση χαρακτηρίζεται από τη στροφή στους Αρχαίους —στα προϊόντα μιας τέχνης και του πολιτισμού της ελληνικής κυρίως αρχαιότητας. Ακόμα και

στις επιστήμες έχουμε μιαν άμεση επίδραση. Ο Κοπέρνικος ξεκίνησε από τον Αρίσταρχο. Ο Γκάσσαντι (1592), ο Γαλιλαίος και ο Νεύτωνας, από το άτομο του Δημόκριτου. Τα νεότερα μαθηματικά από τον Ευκλείδη, τον Απολλώνιο, τον Εύδοξο, τον Αρχιμήδη, κτλ.

Στα νεότερα χρόνια το ρεύμα αντιστράφηκε. Η υπόδουλη Ελλάδα στρέφεται τώρα στη Δύση. Ο «φωτισμός του Γένους» γίνεται με δάνεια από τον αγγλικό εμπειρισμό, το Νεύτωνα, τον Καρτέσιο, το γαλλικό διαφωτισμό και από τη γερμανική φιλοσοφία. Ο αστικός πολιτισμός της Ελλάδας, γενικότερα, όχι μόνο δανείστηκε, αλλά και συχνά μιμήθηκε αναφομοιώτα πρότυπα της Δύσης. Αντίστοιχα η ανάπτυξη της μαρξιστικής σκέψης θα ήταν αδύνατη χωρίς τη γνωριμία του έργου του Μαρξ, του Ένγκελς, του Λένιν και των άλλων θεμελιωτών του μαρξισμού. Δεν είναι τυχαίο, π.χ., ότι ο Χατζόπουλος, ο Σκληρός, ο Γληνός, ο Βάρναλης, κτλ., προσανατολίστηκαν στη νέα κοσμοθεωρία στη διάρκεια των σπουδών τους στην Ευρώπη.

Σήμερα έχουμε ένα ισχυρό ρεύμα πολιτισμικών ανταλλαγών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Ευρώπη —κεφαλαιοκρατική και σοσιαλιστική. Ο σημερινός ελληνικός πολιτισμός θα ήταν αδιανόητος έξω από τον ευρωπαϊκό. Αλλά έτσι περνάμε στο δεύτερο ερώτημα.

2. Ρωτάτε αν υπάρχει πολιτισμική απειλή ή εμπλουτισμός. Νομίζω ότι το πρόβλημα δεν τίθεται με τους όρους μιας τυπικής αντίθεσης, γιατί υπάρχει απειλή και ταυτόχρονα εμπλουτισμός. Κι αυτό, γιατί το πολιτισμικό φαινόμενο είναι, σε τελευταία ανάλυση, ταξικό.

Δεν νομίζω —κατ' αρχήν— ότι απειλείται κάποια αφηρημένη «ελληνική ιδιοπροσωπία». Ο όρος αυτός ανήκει στο χώρο της ιδεολογίας, και μάλιστα της κατεξοχήν μεταφυσικής και ουτοπικής, καθώς συνδέεται με τα σύγχρονα «ελληνοκεντρικά», «ελληνοχριστιανικά», κτλ., μαρξίζοντα ή καθαρά αντιδραστικά ρεύματα. Υπάρχει μια ελληνική πολιτισμική πραγματικότητα με τις ιδιομορφίες της, στοιχείο της ευρύτερης ευρωπαϊκής πολιτισμικής κοινότητας. Η ιδιομορφία αυτή διαμορφώθηκε ιστορικά με την ανάπτυξη ενδογενών στοιχείων και με την αφομοίωση εξωτερικών επιρροών. Δεν είναι λοιπόν «καθαρή», και προπαντός δεν είναι ομοιογενής. Είναι, σε τελευταία ανάλυση, ταξική, άρα δεν είναι ένα ενιαίο όλο που πρέπει να «διαφυλαχθεί» από ξένες επιρροές. Η νεοελληνική πολιτισμική πραγματικότητα περιέχει αντιδραστικά και προοδευτικά στοιχεία, νεκρές και βάρβαρες μορφές που λειτουργούν ακόμα στο χώρο του εποικοδομηματος και της τέχνης, και ταυτόχρονα στοιχεία που συνιστούν τον προοδευτικό πολιτισμικό χώρο του σήμερα, και την προϋπόθεση για την άνθιση ενός μελλοντικού προοδευτικού πολιτισμού. Κινδυνεύουμε λοιπόν και ταυτόχρονα έχουμε ανάγκη από τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Κινδυνεύουμε από τις αλλοτριωμένες και αλλοτριωτικές μορφές που γεννά ο

αναπτυγμένος καπιταλισμός: από την ιδεολογία του εγκλήματος, της βίας και του πολέμου, του απανθρωποποιημένου σεξ, από εκχυδαϊσμένες μορφές μουσικής και τέχνης, από την ιδεολογία του μηδενισμού.

Ταυτόχρονα χρειαζόμαστε, όχι μόνο τα προοδευτικά πολιτισμικά μορφώματα, αλλά και τις βιώσιμες μορφές της αστικής τέχνης, καθώς και την «αστική» επιστήμη. Αλλά φυσικά εμείς δεν είμαστε οι άσπιλοι που θα μολυνθούμε. Αρνούμαστε την τεχνοκρατική ιδεολογία της ΕΟΚ και τη θεοποίηση της ποσότητας, αλλά ταυτόχρονα πρέπει να αρνηθούμε την αθλιότητα της ελληνικής μικροαστικής λαϊκής ιδιοκτησίας και ιδεολογίας. Κινδυνεύουμε από τα φιλμ της βίας και του σεξ που έρχονται από την Αμερική και την κεφαλαιοκρατική Ευρώπη. Αλλά μήπως πρέπει να είμαστε περήφανοι για τα «σκυλάδικα», τα ελαφρολαϊκά, τον λαϊκισμό που μας πνίγει, ή για τον κινηματογράφο του επιπέδου «αμάρτησα για το αρνί μου;».

Καιρός είναι να αφήσουμε τις

Δ. ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ

Η πνευματικότητα στον Ντάριους Μιλό, τον Στοκχάουζεν ή τους Μπητλς δεν είναι μεγαλύτερη απ' την πνευματικότητα στον Τσιτσάνη.

Στην Ευρώπη πηγαίνω αραιά και που —κάθε εφτά ή οχτώ χρόνια. Έτσι, μπορώ να βλέπω πόσο είναι, όλο και περισσότερο, πτοημένο και εκεί το ηθικό τους. Κάτι γινόταν μέχρι το '75. Τότε λειτουργούσε ακόμη το ζεύγος Παρίσι-Λονδίνο. Τελευταία δεν παράγει πια τίποτα. Τώρα κάτι γίνεται με το ζεύγος Βερολίνο-Ρώμη. Ελάχιστα πράγματα όμως και κυρίως με τεράστιες επιχορηγήσεις. Κάνουν ότι μπορούν με τα λεφτά, προκειμένου να προκαλέσουν. Είναι να απορεί κανείς τι απέγινε όλη αυτή η μεγάλη παράδοση. Νομίζω, υπάρχει μια απάντηση: τα έργα αυτής της παράδοσης, μέχρι και τους Μπητλς ακόμα, είναι κυρίως επιτεύγματα τεχνικά. Δηλαδή, η πνευματικότητα στον Ντάριους Μιλό, τον Στοκχάουζεν ή τους Μπητλς δεν είναι μεγαλύτερη από την πνευματικότητα στον Τσιτσάνη παραδείγματος χάριν. Το τεχνικό κατόρθωμα είναι πολύ μεγαλύτερο, η κατασκευή είναι πολυπλοκότερη. Πρόκειται για παράδοση που η δύναμή της είναι η υπερκατασκευή της και η τεχνολογία της —και φαίνεται ότι αυτό δεν είναι αρκετό για να καλύψει το ψυχικό κενό που μου μεταδίδουν τον τελευταίο καιρό οι Ευρωπαίοι όταν τους επισκέπτομαι. Η

ελληνοκεντρικές ανοησίες. Ταυτόχρονα πρέπει να αντιληφθούμε ότι ένας από τους όρους για την ανάπτυξη ενός πραγματικά προοδευτικού λαϊκού πολιτισμού, είναι η αφομοίωση των προοδευτικών στοιχείων του ευρωπαϊκού πολιτισμού —και όχι μόνον αυτού. Πρέπει να ξεπεράσουμε την τυφλή αναπαραγωγή ευρωπαϊκών πολιτισμικών προτύπων και ταυτόχρονα το λαϊκισμό, που συχνά στο όνομα του προοδευτικού αναπαράγει νεκρές, και οριακά αντιδραστικές μορφές τέχνης και ιδεολογίας. Αν οι σημερινές κοινωνίες μπορέσουν να καταλήξουν σε κάποια μορφή πολιτισμικής ενοποίησης, αυτή θα επιτευχθεί μέσα από την ανατροπή των όρων της αλλοτρίωσης και του πολιτισμικού εκχυδαϊσμού: μέσα από την ανατροπή του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής. Το πρόβλημα λοιπόν δεν είναι εθνικό, αλλά ταξικό. Και βέβαια ενοποίηση δεν σημαίνει νεκρή ταυτότητα. Σημαίνει αδιάκοπη ανάπτυξη μέσα από αντιθέσεις, που όμως δεν θα είναι πλέον ταξικές.

δυσκολία των Ευρωπαίων είναι ότι δεν μπορούν να αντιληφθούν τίποτε άλλο έξω απ' τον εαυτό τους. Γι' αυτό εξευτελίζονται θαυμάζοντας τους Αμερικάνους, γιατί σ' αυτούς βλέπουν τον εαυτό τους προχωρημένο. Όσο για μας τους Έλληνες, μας βλέπουν σαν μαθητές τους καθυστερημένους ή, στην καλύτερη περίπτωση, σαν κάτι εξωτικό. Δεν μπορούν να αντιληφθούν ότι, στο βάθος της ψυχής μας, είμαστε η άλλη πλευρά τους που μπορεί να τους ισορροπήσει. Και δικαιολογημένα, αφού ούτε κι εμείς οι ίδιοι μπορούμε να το καταλάβουμε και μαϊμουδίζουμε τους συρμούς τους, πολλές φορές με τόσο περισσότερο φανατισμό όσο πιο παρωχημένοι είναι. Κοντεύουμε στις ευρωεκλογές κι έχει δημιουργηθεί ένας φανατισμός και μία πόλωση που μας πηγαίνει χρόνια πίσω. Τέτοιοι φανατισμοί είναι αδιανόητοι πλέον στην Ευρώπη. Πατάνε οι άνθρωποι πάνω σε κάποια κοινή βάση την οποία δημιούργησαν σιγά σιγά. Αλλά δεν μαϊμουδίζεται αυτή η κοινή βάση. Γι' αυτό φτάνουμε πάλι στο ίδιο χάλι. Κατά τη γνώμη μου, αν εξακολουθούμε να έχουμε κάποια επίγνωση δεν πρέπει να ψηφίσουμε κανένα απ' τα μεγάλα κόμματα, όχι τόσο για λόγους πολιτικούς όσο για λόγους ψυχικής υγείας. Άλλωστε και τα ίδια θα ωφελούνταν στο μέλλον από την ωριμότητα μιας σφαλιάρας που θα τους έδινε το εκλογικό σώμα. Καλύτερο θα ήταν να ψηφιστούν τα μικρά κόμματα. Κι όταν λέω μικρά κόμματα εννοώ εκείνα που είναι πιθανόν να βγάλουν τουλάχιστον έναν ευρωβουλευτή. Γιατί με τα άλλα, που δεν έχουν τέτοια πιθανότητα, οι ψήφοι τελικά πάνε χαμένοι και υπέρ των πολωτικών.

Ευρωδικία

ΝΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΕΙ Η ΨΕΥΔΗΣ
ΕΝΤΥΠΩΣΗ ΟΤΙ ΠΡΟΚΕΙΤΑΙ ΠΕΡΙ
ΕΥΡΕΚΛΟΓΩΝ ΓΕΓΩΝΟΣ ΠΟΥ
ΕΥΕΣΠΕΙΡΕ ΣΥΓΧΥΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΩΝ ΚΑΙ ΑΜΦΙΒΗΤΗΞΗ ΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ

ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΙ...

του Γιάννη Καλαϊτζή
...ΤΟ ΕΚΤΑΚΤΟΝ
ΕΚΛΟΓΟΔΙΚΕΙΟΝ

... ΚΑΙ ΕΝΩ Ο ΤΟΠΟΣ ΕΒΑΔΙΞΕ
ΟΜΑΛΑ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΣ
17ΗΣ ΙΟΥΝΙΟΥ ΑΠΟ ΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ
ΘΑ ΠΡΟΕΚΥΠΤΕ Η ΝΕΑ ΝΟΜΙΜΗ
ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΚΑΙ...

...ΣΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΣΥΜΜΕΤΗΧΑΝ
ΤΟ ΠΑΣΟΚ Η ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΚΑΙ ΤΟ ΚΚΕ, ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕ-
ΝΟΙ ΕΚΜΕΤΑΛΕΥΟΜΕΝΟΙ ΜΕ-
ΜΟΝΟΜΕΝΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΤΗΣ
ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ...

ΜΕΤΑ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑΣ
ΚΑΤΕΛΑΒΟΝ ΕΠΙ ΔΥΟΡΟΝ ΤΑ ΜΕΣΑ
ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΜΕ ΑΠΟΤΕ-
ΛΕΣΜΑ ΝΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΕΙ ΣΥΓΧΥΣΗ
ΣΥΓΝΩΜΗ

ΔΕΝ ΕΙΜΑΣΤΕ
ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟΙ
ΕΙΜΑΣΤΕ
ΟΙ 24 ΕΠΙΒΟΥΛΕΥΤΕΣ

ΟΧΙ ΔΙΑΚΟΠΕΣ
...
ΤΟ ΕΚΤΑΚΤΟ ΕΚΛΟΓΟΔΙΚΕΙΟ
ΣΑΣ ΚΑΔΙΚΑΖΕΙ ΣΕ ΣΕΤΗ
ΕΞΟΡΙΑ ΣΤΟ ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

Η αθέατη πλευρά του παγόβουνου στις ευρωεκλογές

του Σπήλιου Παπασπηλιόπουλου

ΘΑ ΉΛΕΓΕ κανείς ότι στην παρούσα εκλογική διαμάχη με την κατάρρακωση του πολιτικού λόγου και του πολιτικού ήθους, την περιφρόνηση της κοινής λογικής και άρα του απλού ψηφοφόρου, τη δημιουργία σ' αυτόν αδιεξόδων και τον εκβιασμό του, τον αιματηρό πόλεμο των αφισών και τον ηχορυπαντικό πόλεμο των μεγαφώνων, τα αεροπανώ και τις τεράστιες διαφημιστικές καταχωρήσεις, που τα πληρώνει ο κρατικός προϋπολογισμός, δηλαδή οι φορολογούμενοι (ώ, του θριάμβου της δημοκρατίας!), τα οικονομικά, τα μεγάλα οικονομικά προβλήματα του τόπου παίζουν πολύ μικρό ρόλο, παρόλο που παραμερίστηκαν τα ευρωπαϊκά προβλήματα κι ο εκλογικός αγώνας διεξάγεται «εφ' όλης της ύλης». Κι όμως ήταν μια ευκαιρία γι' αυτά κυρίως να πληροφορηθεί ο πολίτης, και να μην παραμείνουν η αθέατη πλευρά του παγόβουνου. Είναι αλήθεια ότι δημοσιεύτηκαν τον τελευταίο καιρό μερικές έσοχες αναλύσεις για τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας αυτή τη στιγμή, και τις συνέπειές τους για το άμεσο μέλλον — αλλά σε εξειδικευμένα, μάλλον, περιοδικά, στα οποία ο απλός πολίτης δεν έχει πρόσβαση.¹

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ είναι τόσο ανησυχητική, κι υποθηκεύεται τόσο τραγικά το μέλλον αυτού του τόπου, κυρίως λόγω της σχεδόν ανυπαρξίας παραγωγικών επενδύσεων, της οπισθοχώρησης μπροστά στη νέα διεθνή κατανομή της εργασίας, στην υπό εξέλιξη τεχνολογική επανάσταση και του αυξανόμενου χρέους, ώστε θα μπορούσαμε όλοι να πούμε στον εαυτό μας, όπως εκείνος ο Άγγλος στρατηγός όταν πήγαινε στη μάχη: «*τρέμε σαρκίον, κι αν ήξερες που σε οδηγώ θα έτρεμες ακόμα περισσότερο*»! Για να τρέμουμε, λοιπόν, ακόμα περισσότερο γράφεται αυτό το σύντομο άρθρο, που είναι εστιασμένο στο πρόβλημα της συσσώρευσης κεφαλαίου στην ελληνική οικονομία, προσπαθώντας έτσι να συμπληρώσει, από μια άλλη πλευρά, το έσοχο άρθρο του Κ. Τσουκαλά πάνω στη δομή της ελληνικής απασχόλησης, που δημοσίευσε ήδη το «ΑΝΤΙ»².

ΕΙΝΑΙ περιττό, βέβαια, να ειπωθεί ότι πέρα από την οικονομική πολιτική της παρούσας κυβέρνησης³, που αποβλέπει, σε περίοδο κρίσης, μέσα σε αντιφάσεις και χωρίς σοβαρό προγραμματισμό ή ολοκληρωμένη και ρεαλιστική βιομηχανική πολιτική, σε ορισμένες διαρθρωτικές αλλαγές και την αλλαγή ορισμένων κανόνων του παιχνιδιού ως προς τους νόμους της αγοράς και την ιδιωτική επιχειρηματική πρωτοβουλία, κυρίως υπεύθυνη για την τραγική κατάσταση της ελληνικής οικονομίας είναι η στρατηγική της ανάπτυξης που ακολουθήθηκε στην τελευταία τριακονταετία: οι νικητές του Εμφυλίου Πολέμου (στον οποίο ηττήθηκαν όχι μόνο οι αριστερές, αλλά και οι αστικές εκσυγχρονιστικές δυνάμεις) στάθηκαν τραγικά ανίκανοι να θεμελιώσουν την οικονομία σε μια διευρυμένη βάση, με ουσιαστικές και αυτοσυντηρούμενες δυνατότητες, συσσώρευσης και ανάπτυξης, πέρα από τη δημιουργία μιας παρασιτικής και «νταβατζιδικής» οικονομίας (ο όρος είναι του Κ. Τσαλόγλου), χάρη στους άδηλους πόρους και τα «κεφάλαια» των ομογενών που έμπαιναν για αγορά γης, σπιτιών ή χτίσιμο ξενοδοχείων· αυτές οι άδηλες εισροές μας επέτρεπαν μια κατανάλωση πολύ πέρα από τις παραγωγικές μας δυνατότητες⁴.

ΠΙΟ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ, αυτά τα «μη επιχειρηματικά κεφάλαια» από το εξωτερικό ανήλθαν: στην πενταετία 1954-1958 σε 100 εκατ. δολάρια, στην πενταετία 1959-1963 σε 200 εκατ. δολάρια, στην πενταετία 1964-1968 σε 300 εκατ. δολ., στην πενταετία 1969-1973 σε 720 εκατ. δολ., στην πενταετία 1974-1978 σε 1070 εκατ. δολ., και στην πενταετία 1979-1983 σε 900 εκατ. δολάρια. Δηλαδή σύνολο, για την περίοδο 1954-1983, 3290 εκατ. δολάρια, όταν οι άμεσες ξένες βιομηχανικές επενδύσεις του Ν. 2687/52 δεν ξεπέρασαν τα 700-750 εκατ. δολάρια. Οι «ειδικοί πόροι» από το εξωτερικό (μεταναστευτικό συνάλλαγμα, ναυτηλιακό συνάλλαγμα και τα επιχειρηματικά κεφάλαια) κάλυπταν το 1958 το 31,6% της δαπάνης για εισαγωγές, το 1968 το 44,6% και το 1982 το 28,9%.

ΑΛΛΑ πώς εξελίχθηκε η συσσώρευση παραγωγικού κεφαλαίου στην ίδια αυτή περίοδο; Το μέγεθος που έχει καθοριστική σημασία είναι οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου στη μεταποιητική βιομηχανία και στο γεωργικό τομέα. Οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου στη μεταποιητική βιομηχανία αντιπροσωπεύουν (σε σταθερές τιμές 1970): για την περίοδο 1951-60: 2,6% του ΑΕΠ (Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος), για την περίοδο 1961-74: 3,5% και για την περίοδο 1975-83: 3,4%· για ολόκληρη την περίοδο 1951-1983 ο μέσος όρος είναι 3,2%. Το ποσοστό αυτό ήταν στην Ελλάδα μικρότερο από όλες τις άλλες χώρες του ΟΟΣΑ, όχι μόνο σε σύγκριση με χώρες όπως η Σουηδία, η Δυτ. Γερμανία, η Νορβηγία κτλ. αλλά και με χώρες του ίδιου σχεδόν επιπέδου ανάπτυξης, όπως η Ιρλανδία και η Πορτογαλία. Ας σημειωθεί ότι ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ ήταν για την Ελλάδα ο μεγαλύτερος από όλες τις άλλες χώρες του ΟΟΣΑ στη δεκαετία 1961-70· κι ένας από τους μεγαλύτερους στη δεκαετία 1971-1980, πράγμα που σημαίνει ότι ελάχιστα χρησιμοποιήθηκε στην εικοσαετία αυτή η αύξηση του ΑΕΠ για χρηματοδότηση παραγωγικών επενδύσεων και διεύρυνση της παραγωγικής βάσης της οικονομίας.

ΓΙΑ ΝΑ γίνουν οι απαραίτητες συγκρίσεις με τις επενδύσεις στον τομέα της μεταποίησης, δίνουμε πιο κάτω (σε σταθερές τιμές 1970) τα ποσοστά του συνόλου των ακαθαρίστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, συμπεριλαμβανομένων και των κατοικιών, και ξεχωριστά των κατοικιών:

Πίνακας 1

Περίοδος	Σύνολο ακαθ. επενδ. παγ. κεφ. ως % ΑΕΠ	Επενδ. σε κατοικίες ως % ΑΕΠ	Λόγος του ποσοστού των οικοδ. προς το ποσοστό της μεταπ.
1951-60	18,0	6,4	2,5
1961-74	26,0	7,9	2,3
1975-83	21,6	6,2	1,8
1951-83	22,5	7,0	2,2

Πηγή: ΕΣΥΕ, Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδας.

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ στήλη μας δείχνει πόσες φορές ήταν μεγαλύτερο το ποσοστό των επενδύσεων στις κατοικίες σε σχέση με το ποσοστό που πήγαινε στο μεταποιητικό βιομηχανικό τομέα, σ' ένα σύνολο επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, που δεν είναι ιδιαίτερα ψηλό, συγκρινόμενο όχι με χώρες όπως η Ιαπωνία ή η Αλγερία π.χ. αλλά η Νορβηγία και η Ολλανδία. Σαφώς η μεταπολεμική Ελλάδα δεν πέρασε μέσα από την «αιματηρή» (όπως την ονομάζει ο Μαρξ) διαδικασία της συσσώρευσης κεφαλαίου, που γνώρισαν όλες οι χώρες ανεξάρτητα από οικονομικό σύστημα, που μπήκαν στη διαδικασία της ανάπτυξης με περιορισμό των δημοκρατικών ελευθεριών και αυταρχισμό, συμπίεση του βιωτικού επιπέδου και περιορισμό της κατανάλωσης, για να δημιουργηθεί πλεόνασμα (κέρδη) που θα επενδυόταν από μια εκβιομηχανίζουσα αστική τάξη που χρησιμοποιούσε για τα εκσυγχρονιστικά της σχέδια την τυπική δημοκρατία· στην Ελλάδα η μετεμφυλιακή άσκηση αυταρχισμού και κρατικής τρομοκρατίας, δεν στόχευε στην «αιματηρή» διαδικασία της συσσώρευσης.

ΟΠΩΣ είναι γνωστό, ένα ποσοστό επενδύσεων που γίνονται χρειάζονται για τις αποσβέσεις και την αντικατάσταση των στοιχείων του παγίου κεφαλαίου που απαξιώθηκαν· αφαιρώντας αυτό το ποσοστό, έχουμε το ποσοστό των καθαρών επενδύσεων, που έχει ιδιαίτερη σημασία για την αναπτυξιακή διαδικασία και τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό, μια και η νέα τεχνολογία εισάγεται με τις νέες επενδύσεις. Η σχέση των επενδύσεων αντικατάστασης προς τις ακαθάριστες επενδύσεις ύστερα από μια απότομη αύξηση από 42% το 1951 σε 86% το 1954 ακολούθησε καθοδική τάση μέχρι το 1972, οπότε έπεσε στο 36%. Μετά το 1973 άρχισε αυτό το ποσοστό πάλι να αυξάνει και το 1983 έφτασε στο 66%. Κι αυτά τα ποσοστά δείχνουν την ανεπάρκεια της αναπτυξιακής προσπάθειας, μια και ολοένα και μεγαλύτερο μέρος των νέων επενδύσεων στη μεταποιητική βιομηχανία χρησιμεύει για ν' αντικαταστήσει κεφάλαιο που φθάρθηκε. Αυτό γίνεται ακόμα πιο έντονο αν υπολογιστεί ότι ενώ το 1972 το ποσοστό που αφορά τα μηχανήματα και τον λοιπό εξοπλισμό αντιπροσώπευε το 41% των συνολικών καθαρών επενδύσεων στη μεταποιητική βιομηχανία το 1983 αντιπροσώπευε μόλις το 17%.

«Σε περίπτωση που συνεχισθεί και στο μέλλον ο ρυθμός των επενδύσεων σε μηχανήματα και λοιπό εξοπλισμό που παρατηρήθηκε κατά τα τρία τελευταία έτη (1981-1983), το 1986 θα έχουμε μηδενισμό των καθαρών επενδύσεων της κατηγορίας αυτής και, στη συνέχεια απόλυτη μείωση του υπάρχοντος καθαρού κεφαλαίου αποθέματος... Στην ελληνική οικονομία έχουν ήδη αρχίσει να διαμορφώνονται συνθήκες αποβιομηχανίσεως, δηλαδή χρόνιας και σωρευτικής μείωσης της (απόλυτης και σχετικής) συμβολής της μεταποιήσεως στην εθνική οικονομία»⁵.

ΕΝΩ ΤΟ κεφαλαιακό απόθεμα, που δημιουργείται σωρευτικά από τη διαδοχική προσθήκη των νέων καθαρών επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, και που έχει έτσι βασική σημασία για τις μακροχρόνιες εξελίξεις της παραγωγικής δυναμικότητας στη μεταποιητική βιομηχανία, αυξήθηκε στη μεταποιητική βιομηχανία μεταξύ 1979 και 1983 κατά 17% ενώ το κεφαλαιακό απόθεμα σε μηχανήματα και λοιπό εξοπλισμό αυξήθηκε μόνο κατά 11%. Έτσι, η παραγωγικότητα του συνολικού κεφαλαίου στη μεταποίηση μειώθηκε, στην περίοδο 1979-1983, κατά 19%, ενώ η παραγωγικότητα του κεφαλαίου μειώθηκε κατά 14%. Η παραγωγικότητα της εργασίας η οποία είχε το 1973 υπερτριπλασιαστεί σε σχέση με το 1961, ενώ η συνδυασμένη παραγωγικότητα κεφαλαίου και εργασίας στη μεταποιητική βιομηχανία ενώ μέχρι το 1979 είχε ανοδικούς ρυθμούς, έστω και με μικροδιακυμάνσεις, άρχισε έκτοτε να πέφτει, και η πτώση της για τα τέσσερα τελευταία χρόνια υπολογίζεται σε -12%. Ας σημειωθεί ότι η απασχόληση στη μεταποιητική βιομηχανία σημείωσε κάμψη το 1983, για πρώτη φορά μετά το 1961, παρόλο που η ποσοστιαία συμμετοχή της στη συνολική μη αγροτική απασχόληση είχε αρχίσει να μειώνεται από το 1974.

ΕΚΤΟΣ από τον μεταποιητικό τομέα της οικονομίας, που έχει ήδη αρχίσει η διαδικασία της αποβιομηχανίσεως, θα ήταν ενδιαφέρον να εξετάσουμε την εξέλιξη των επενδύσεων, κατά τα τελευταία τουλάχιστον χρόνια, και στους άλλους τομείς της οικονομίας⁶. Ως προς το σύνολο των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στην οικονομία μετά την απότομη πτώση του 1974, άρχισε με βραδύ ρυθμό η αποκατάστασή τους στο επίπεδο του 1973, που σχεδόν επιτεύχθηκε το 1979. Από το 1980 όμως κι έπειτα αρχίζει μια

νέα μείωση, που συνεχίστηκε ακόμα και το 1983 σε ποσοστό 1,4%· μ' αυτό τον τρόπο το σύνολο των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στην οικονομία είναι ελάχιστα μεγαλύτερο (σε σταθερές τιμές 1970) μ' αυτό που ήταν πριν 13 χρόνια. Όσο για την εξέλιξη της κατανομής τους στους διάφορους τομείς και κλάδους της οικονομίας, που είναι πολύ χαρακτηριστική και άκρως ενδιαφέρουσα για τη διαμόρφωση της αναπτυξιακής διαδικασίας μέσα στην τελευταία δεκαετία, μας τη δίνει πολύ παραστατικά ο πιο κάτω πίνακας:

Πίνακας 2
Η εξέλιξη στη διάρθρωση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου

	1970	1973	1979	1982	1983
Σύνολο επενδύσεων	100,0	100,0	100,0	100,0	110,0
Γεωργία κτλ.	10,6	9,7	7,7	7,0	7,2
Ορυχεία - λατομεία	2,1	2,0	2,9	4,2	4,7
Μεταποίηση	14,2	14,4	13,9	14,7	14,7
Ενέργεια κτλ.	7,2	8,7	7,4	8,2	10,9
Μεταφορές-επικοινωνίες	20,8	20,5	20,9	28,0	24,2
Κατοικίες	27,9	30,6	31,8	24,2	25,4
Δημόσια διοίκηση	1,2	0,7	0,6	0,7	0,8
Λοιπές επενδύσεις	16,0	13,4	14,8	13,0	12,1

Πηγή: ΕΣΥΕ, Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος.

ΑΠΟ ΤΟΝ πίνακα διαπιστώνουμε ότι μόνο οι επενδύσεις στα Ορυχεία - Λατομεία (δηλαδή οι τυπικές για υποανάπτυξη χώρα εξορυκτικές δραστηριότητες) και οι Μεταφορές - Επικοινωνίες (όπου και εκεί προτιμήθηκαν τα ατομικά ενεργοβόρα μέσα μεταφορών, ενώ οι σιδηρόδρομοι έμειναν όπως ήσαν την εποχή του Χαρ. Τρικούπη) είχαν μια κάπως ευνοϊκή εξέλιξη: με δείκτη 100 το 1970, βρέθηκαν στο 135 το 1973, στο 372 το 1980, στο 450 το 1981 και στο 263 το 1983. Η αύξηση στον τομέα των κατασκευών - κατοικιών ήταν σημαντική στα χρόνια της χούντας (κι αυτό δείχνει το είδος των αναπτυξιακών προσανατολισμών που είχε η στρατιωτική δικτατορία): με βάση 100 το 1970 βρέθηκε στο 155 το 1973 για να πέσει στο 80 το 1974, ν' ανέβει στο 144 το 1979 (πράγμα που δείχνει, ότι ακόμα και τις παραμονές της ένταξης στην ΕΟΚ που πήγαινε το οικονομικό πλεόνασμα), να πέσει στο 103 το 1982 και στο 107 το 1983.

ΑΛΛΑ εκεί που η εξέλιξη των επενδύσεων είναι καταστρεπτική είναι στον αγροτικό τομέα της οικονομίας (κι αυτό ιδιαίτερα στις παραμονές της ένταξής μας στην ΕΟΚ, που θα μας άνοιγε για τα αγροτικά μας προϊόντα, κατά τα λεγόμενα των τότε κυβερνητών, την τεράστια και πλούσια αγορά των 270 εκατομμυρίων ανθρώπων). Με δείκτη 100 το 1970, οι επενδύσεις στον αγροτικό τομέα βρέθηκαν στο 129 το 1972, στο 93 το 1974, στο 96 το 1978, στο 82 το 1980, στο 77 το 1981, στο 78 το 1982 και στο 79 το 1983· έτσι, το 1982 οι γεωργικές επενδύσεις βρίσκονταν στο επίπεδο του 1979 που ήταν το ίδιο με το 1970. Δεν είναι τυχαία μετά απ' αυτό, η χαμηλή παραγωγικότητα στη γεωργία, και η έλλειψη ανταγωνιστικότητας των ελληνικών αγροτικών προϊόντων όχι μόνον στις ξένες αγορές, αλλά και στην ελληνική αγορά (το, σε βαρβαρικά και ασύνταχτα ελληνικά, σύνθημα «ο επιμένων ελληνικά» θα έπρεπε να συμπληρωθεί και με το «αυξάνοντας την παραγωγικότητα»).

Η ΑΝΟΙΞΗ της (οποιασδήποτε) ελληνικής εκβιομηχανίσεως μεταπολεμικά κράτησε μόλις δεκαπέντε χρόνια. Η «νταβαντζίδικη» οικονομία των άδηλων πόρων, των εισαγωγών κάθε είδους καταναλωτικών προϊόντων, των «κεφαλαίων» του εξωτερικού για αγορά οικοπέδων και κατασκευή σπιτιών, παίρνει τέλος και με τη μείωση των πόρων αυτών: μεταξύ 1981 και 1983 υπήρξε μια μείωση κατά 17% για το σύνολο των άδηλων πόρων, κατά 17% για το μεταναστευτικό συνάλλαγμα και κατά 28% για το ναυτιλιακό συνάλλαγμα· όσο για την εισαγωγή κεφαλαίων για αγορά ακινήτων η μείωσή τους μεταξύ 1980 και 1983 είναι γύρω στο 26%.

ΚΑΤΑΛΑΒΑΙΝΟΥΜΕ όλοι μας, ότι για να αναπληρωθούν αυτοί οι πόροι από το εξωτερικό, πρέπει να αυξηθεί το ποσοστό της συσσώρευσης στο εσωτερικό, ώστε να αυξηθεί πάλι η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων· γιατί μια προσπάθεια ανάκαμψης της οικονομίας και αναπτυξιακής διαδικασίας, με τις παρούσες διαρθρωτικές συνθήκες, θ' αύξαινε ακόμα περισσότερο τον πληθωρισμό και το έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών, που

δεν μπορούμε να συνεχίσουμε να καλύπτουμε με εξωτερικό δανεισμό —ο οποίος έφτασε ν' αντιπροσωπεύει το 45% του ΑΕΠ (Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος), και να δημιουργεί, μαζί με την έλλειψη επενδύσεων, τη δεύτερη μεγάλη υποθήκη για τις (άμεσα) μελλοντικές γενιές. Στην τελευταία Έκθεση του ΟΟΣΑ γίνεται σαφώς η υπόδειξη ότι για να βρει η ελληνική οικονομία τον αναπτυξιακό της δυναμισμό και την εξωτερική της ανταγωνιστικότητα, πρέπει 8-10% του ΑΕΠ να μεταφερθεί από την κατανάλωση στις παραγωγικές επενδύσεις⁷. Κι αυτό πρέπει να γίνει διατηρώντας την ανοιχτή οικονομία, ενταγμένη σε μια τελωνειακή ένωση όπως η ΕΟΚ, την ιδιωτική επιχείρηση και την πολυκομματική δημοκρατία με όλες τις πολιτικές ελευθερίες και τα ατομικά δικαιώματα, με μια άλλη, αυτοδιαχειριστική, αντίληψη των εργασιακών σχέσεων με μια άλλη, οικολογική μεταχείριση του φυσικού περιβάλλοντος —πολύτιμης κι αυτής κληρονομιάς που την καταστρέψαμε, χωρίς να εκβιομηχανιστούμε⁸.

ΣΗΜΕΡΑ, τριάντα χρόνια μετά από την έναρξη μιας κάποιας διαδικασίας εκβιομηχάνισης με μια στρατηγική που έκανε τη σύνθεση ανάμεσα στη φιλελεύθερη οικονομική πολιτική και το δασμολογικό προστατευτισμό, τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας παραμένουν σχεδόν τα ίδια: ανεπαρκής βαθμός εκβιομηχάνισης, τεχνολογική καθυστέρηση, παρασιτισμός και μια σημαντική «υποδόρεια» οικονομία, χαμηλή παραγωγικότητα σε πολλούς κλάδους της μεταποιητικής βιομηχανίας και στη γεωργία, ανυπαρξία αγοράς κεφαλαίου και εξάρτηση του βιομηχανικού τομέα από το Τραπεζικό σύστημα, ελεγχόμενου κατά 85% από το Κράτος, τεράστια δημόσια ελλείμματα και ταχέως αυξανόμενος εξωτερικός δανεισμός, επισφαλής θέση στο διεθνή καταμερισμό εργασίας. Από μία άποψη, οι δυσκολίες είναι σήμερα μεγαλύτερες, απ' αυτές πριν τριάντα χρόνια γιατί:

- δεν υπάρχει πια ως λύση η μετανάστευση,
- ο περιορισμός της πληθωρικής και παρασιτικής απασχόλησης στο δημόσιο τομέα είναι πολύ δύσκολος,
- η μεταποιητική βιομηχανία έχει ανάγκη από μαζικές επενδύσεις έντασης κεφαλαίου, που θα περιλαμβάνουν και τη νέα τεχνολογία, πράγμα που θ' αυξήσει προσωρινά την ανεργία,
- πρέπει ν' αναδομηθούν οι προβληματικοί κλάδοι και να καταδικαστούν οι μη βιώσιμες προβληματικές,
- οι πόροι από το εξωτερικό που χρηματοδότησαν την αύξηση του ΑΕΠ, αν όχι την ανάπτυξη, περιορίζονται,
- μεγάλωσε η εξάρτηση από τις εισαγωγές και θα είναι ακόμα μεγαλύτερη αν υπάρξει ανάκαμψη προς το παρόν υπάρχει κάμψη των εισαγωγών λόγω ανυπαρξίας ανάπτυξης,
- δεν είναι δυνατή άμεση αύξηση των εξαγωγών μας: μια τέτοια αύξηση εξαρτιέται από την ανόρθωση του παραγωγικού μας μηχανισμού, την αύξηση της παραγωγικότητάς μας και την πτώση του ποσοστού του πληθωρισμού, που τρέχει γύρω στο 20%,

• μια δασμολογική προστασία είναι αδύνατη λόγω της ένταξής μας στην ΕΟΚ, αλλά όχι μόνον λόγω αυτής, και καλώς είναι αδύνατη, γιατί πέρα από την προστασία της «νηπιακής βιομηχανίας» είναι καταστρεπτική.

Κι ΟΛΑ αυτά, πρέπει να γίνουν χωρίς μείωση του βιωτικού επιπέδου των εργαζομένων, και με διατήρηση και εμβάθυνση των δημοκρατικών ελευθεριών. Για τη «μετάβαση στο σοσιαλισμό» οι Γάλλοι σοσιαλιστές κάνανε σύνθημα το «*ούτε να χαθούμε ούτε να προδώσουμε*» —και προδοσία είναι το γλίστρημα του σοσιαλισμού στον ολοκληρωτισμό: και πρέπει ν' αναλυθούνε συγκεκριμένα από τους αριστερούς και τους σοσιαλιστές οι μηχανισμοί με τους οποίους γίνεται αυτό το γλίστρημα, αποφεύγοντας π.χ. τις ευρωκομμουνιστικές γενικολογίες. Στο μεταξύ, πρέπει ν' ανορθώσουμε την οικονομία μας (όπως π.χ. προσπαθεί να κάνει ο Μιτερράν στη Γαλλία). Αλλά... «*των οικιών ημών εμπιπραμένων, ημείς άδωμεν*» (και μάλιστα από μεγαφώνων).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. την εξαιρετική εφετεινή «έκθεση του ΟΟΣΑ για την Ελλάδα», Νοέμβρης 1983. Το κείμενο της Προσωρινής Έκθεσης δημοσιεύθηκε ολόκληρο στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο» της 20 και 27 Οκτωβρίου και 3 Νοεμβρίου 1983. Επίσης, την εφετεινή εμπεριστατωμένη ουσιαστική έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας. Επίσης:

— Κ. Δρακάτου: «Επενδύσεις και Κεφαλαιακό Απόθεμα στην Ελληνική Μεταποίηση», Επιλογή, Δεκέμβριος 1983.

— Δ. Ιωάννου «Ο Μύθος της Οικονομικής Πολιτικής», Αντιθέσεις τχ. 15.

— Άννα Γκραντ - Μαγκριώτη: «Τα Δυσμενή Οικονομικά Αποτελέσματα οφείλονται κυρίως στην έλλειψη επενδύσεων», Οικονομικός Ταχυδρόμος 17/5/1984.

— Α. Κεφαλά: «Μια Ανάλυση - Παρουσίαση του Στίγματος της Οικονομίας», Εξπρές της 13/5/1984, 15/5/1984, 16/5/84, 17/5/1984, 18/5/1984 και 19/5/1984.

— Γ. Σαπουντζάκη: «Οι εξελίξεις 1971 έως και 1983» Οικονομική Πορεία, Νοέμβρης 1983.

— «Η δυσμενής εξέλιξη των επενδύσεων Μακροχρόνιος Ανασχετικός Παράγων», Επιλογή 15/4-15/5/84.

— «Η Δυσμενής εξέλιξη των επενδύσεων Μακροχρόνιος Ανασχετικός Παράγων», Επιλογή, 15/4-15/5/1984.

2. Βλ. Κ. Τσουκαλά: «Η Δομή της Απασχόλησης και το Μικρομεσαίο Θαύμα», ΑΝΤΙ, 11/5/1984.

3. Βλ. Μ. Νικολινάκου: «Η Σύγκρουση με το κεφάλαιο», Νέα 8/5/1984.

4. Βλ. «Η ελληνική οικονομία προς μια νέα δυσχερέστερη φάση», Επιλογή, Δεκ. 1983, ειδικό τεύχος «Η Ελληνική Οικονομία, 1983-1984».

5. Κ. Δρακάτος, ό.π.

6. «Επιλογή» 15/4 - 15/5/1984, ό.π.

7. Αυτό θυμίζει τον υπολογισμό του «επενδυτικού κενού» που έκαναν το 1966 οι καθηγητές Α. Αγγελόπουλος και Σ. Καράγιωργας. Για να επιτευχθεί το 1976 η πλήρης απασχόληση, με σύγχρονη τεχνολογική βάση της οικονομίας, μέσα στη δεκαετία 1966-76 απαιτούνταν μιάμιση φορά ακόμα από τις αποταμιεύσεις που έδινε ο μηχανισμός της αγοράς και από τις επενδύσεις που γίνονταν συμπεριλαμβανομένου και του ξένου κεφαλαίου.

8. Βλ. το αφιέρωμα του «ΑΝΤΙ» στην «άλλη ανάπτυξη» της 14/8/1979.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

ΑΤΛΑΣ ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ 18ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1981

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1984

Ο Άτλας των βουλευτικών εκλογών της 18ης Οκτωβρίου 1981. Περιλαμβάνει 56 έγχρωμους χάρτες ένα για καθεμιά εκλογική περιφέρεια, με τα αναλυτικά εκλογικά αποτελέσματα κατά δήμο και κοινότητα. Ένα απαραίτητα και επίκαιρο βοήθημα για τη μελέτη της σύγχρονης πολιτικής ζωής.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ: Νικηταρά 2, τηλ. 36.09.150

Ο αυτοδιαχειριζόμενος
ψαυδοτοσος Λυαβηττού
ζητάει ψαυδαγωγό ή
ψυχολόγο, για να δουλέψει
με ψαυδιά 2 ως 6 χρονών

Δαυαμογιάννη 9
6420483, ώρες 10-3

ΧΩΡΙΣ δικά μας ΛΟΓΙΑ

Εκπομπή ΚΟΝΤΑ ΣΤΑ ΣΠΟΡ,
ΕΡΤ 2, Τετάρτη 16.5.84:

Συνέντευξη του προπονητή του Παναθη-
ναϊκού

κυρίου ΓΙΑΤΣΕΧ ΓΚΜΟΧ

(αποσπάσματα, μεταφρασμένα για τους
τηλεθεατές από τον ίδιο, από τα πολωνι-
κά σε κάποια άλλη γλώσσα):

ΓΙΑΤΣΕΧ ΓΚΜΟΧ: Τέλω να πω ότι οπωσδήποτε κατένας προπονητής τέλει για ομάδα καλό. Ξέ-
ρα ότι και γιδοκτήτες διοίκηση τέλει ότι Πανα-
θηναϊκός τα παίρνει πρωτάθλημα αλλά λόγω ότι
έκανα λίγο ανάλυση και τι ήταν πριν με Παναθη-
ναϊκός, γιατί δεν πήρε πρωτάθλημα, βρήκα ένα
λέξη που ήξερα ότι ξεφορτώνει παίχτες. Γιατί
πίστευα ότι παίχτες λόγω αυτό χάθηκαν προσω-
πικότητα, λόγω ομάδα, κουβεντιάσαμε πάντα
Παναθηναϊκός. Γι' αυτό είπαμε ότι κάνουμε βά-
σεις. Και πραγματικά είπαμε, ούτε ψέματα, ούτε
κορόιδο ότι κάναμε βάσεις (...).

Τέλω να πω ότι από αρχή κόσμος πολύ κοντά
μας, και μπορώ να πω ότι από πρώτη στιγμή ή-
ταν λιγάκι πικραμένος, ότι δεν είχαμε μεγάλο ό-
νομα μες **στομάδα**, αλλά κόσμος συνέχεια ήταν
κοντά μας, και μπορώ να πω ότι κι εμείς απαντή-
σαμε. Κάναμε αυτό καλό και αυτό το κύκλο ήταν
κύκλο (...)

Τέλω να πω ότι δουλειά προπονητής είναι πο-
λύ δύσκολο, αλλά και άλλο πράγμα κάθε προπο-
νητής και άνθρωπο έχει κάτι πρόγραμμα που τέ-
λει να κάνει καλά. Και τώρα είμαι διαφορετικός
με κάτι άλλο; Πρώτο πρώτο είμαι επαγγελμα-
τίας. Ότι δουλεύω γιατί είμαι έτοιμος γι' αυτό
το επάγγελμα. Και μπορεί φαίνεται από άκρη, α-
πό έξω, ότι κάτι διάφορο, αλλά πιστεύω ότι πολ-
λές φορές, από πάντα, επαναλαμβάνω ότι πιο
δύσκολο πράγμα είχαμε εμείς γιατί ρωτήσατε ε-
μένα αλλά να πω, ότι αυτά τα συνεργασία γρα-
φείο τύπου κι εμείς ήτανε τελευταίο καιρός κα-
λό. Και μπορεί λόγω αυτό φαίνεται ότι είμαι,
πως είπατε αυτό, **ιδιόρρυθμο**. Μπορεί αυτό. **Για-
τί εγώ δεν ήθελα από αρχή να πω πολλά λέξη.**
Γιατί πρώτα είναι δουλειά, και μετά κουβέντα.

(Αφού επιμένει χωρίς μεταφραστή, αφήνετε
τον, **Γραφείον Τύπου**, αλλά, **Τηλεόραση**, δείχνε-
τέ τον με **υπότιτλους**. Να μην νιώθουμε σαν παι-
κτες του Παναθηναϊκού. Εμείς δεν πληρωνόμα-
στε για να τον ακούμε.

Να τον καταλαβαίνουμε. Να καταλαβαίνουμε
σε ποια μορφή επικοινωνίας στηρίχτηκε το φε-
τεινό θαύμα των πρασίνων. Γιατί αυτό μέρα που
είδα προπονητής Γκμοχ τηλεόραση **πιαστήκαμε
ψυχή μας**).

— Γιατί δεν ήθελα από αρχή να πω πολλά λέξη.

αποστολή

του Σωτήρη Κακίση

Χωματερές και για τα γκολ

ΕΥΚΑΙΡΙΑ, ΜΕ ΤΙΣ ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΕΣ, να
πούμε και για τις **αθλητικές ευρωαπάτες**. Για
τον τρόπο που έχουν οι δικτυωμένοι και φα-
ρισαίοι του ευρωπαϊκού αθλητισμού και τη
βγάζουν καθαρή και διαιώνίζουν την **υπερε-
θνική δικτατορία τους**.

Λοιπόν: Στη Μαφία του ευρωπαϊκού αθλη-
τισμού δεν έχουμε πλούσιο Βορά και φτωχό
Νότο. Είναι λίγο πιο μπλεγμένα, γεωγραφι-
κά, τα πράγματα.

Στο ποδόσφαιρο πρώτα, έχουμε την **Ιταλία**
και την **Ισπανία** που λύνουν και δένουν, που
μόνο δένουν, που χαιρόνται μόνοι τους. Εδώ
μιλάμε για δαντελένια τρομοκρατία που εξα-
σκέεται με τα πιο σύγχρονα μέσα που μπορεί-
τε (και δεν μπορείτε) να φανταστείτε σε διαι-
τητές, επόπτες, παράγοντες κτλ., και που,
παρόλ' αυτά, δεν αρκεί για να παίρνουν όλα
τα Κύπελλα αυτοί οι δραστήριοι Λατίνοι. Ί-
σως επειδή οι Εγγλέζοι δεν χαρίζουν κάστα-
να στο γήπεδο κι οι Δυτικογερμανοί μόνο φέ-
τος χάρισαν.

Τώρα, ποιοι βγάζουν το φίδι απ' την τρύπα,
ποιοι είναι τα **τσιράκια**; Ποιοι διαιτητές χώ-
νονται στο βούρκο, από ποιες χώρες είναι οι
πιο ευάλωτοι, οι πιο **πεινασμένοι**; Δεν χρειά-
ζεται να το πω εγώ. Τους ξέρετε πολύ καλά,
όσοι αγανακτείτε σε ματς όπως π.χ. το πρό-
σφατο Γιουβέντους-Πόρτο: Είναι οι Ανατολι-
κοί. Όχι συχνά οι Σοβιετικοί. Αλλά συχνό-
τατα οι Ρουμάνοι (η ελίτ των Βαλκανίων, οι
από δω Λατίνοι), οι Γιουγκοσλάβοι, οι Ανα-
τολικογερμανοί, οι Ούγγροι. Τα υπέρλαμπρα
άστρα της ευρω-ποδοσφαιρικής πραγματικό-
τητας τα γνωρίζετε πάλι: Ο Ούγγρος **Παλο-
τάι**, ο Ρουμάνος **Ραϊνέα**, ο Ανατολ υ κογερ-
μανός **Πρόκοπ**. Μεγάλοι τεχνίτες του σφα-
γιασμού με μπαμπάκι, ιταλικότεροι των Ιτα-
λών, άτομα με εξαιρετικά ηλαττωμένες ηθι-
κές αντιστάσεις, φοβεροί και τρομεροί ταχυ-
δακτυλουργοί (ή ταχυ-σφυρικότακιες, αν προ-
τιμάτε). Το τι έχουν διαπράξει όλα αυτά τα
χρόνια στο ευρωπαϊκό διεθνές κύκλωμα αυ-
τοί οι κύριοι βάσει των **δέρ μάστερ'ς βόισης**
δεν λέγεται, ούτε εκτιμάται με τα συνήθη μέ-
τρα. Σε τέτοιο βαθμό μάλιστα, που έχουμε
φτάσει στο σημείο οι Εγγλέζοι να καταγγέ-
λουν δωροδοκία ακόμα κι αν περάσουν έξω
από το ξενοδοχείο Ιταλικής ή Ισπανικής ο-
μάδας οι τέτοιοι κυκλωματίες.

Στο μπάσκετ ύστερα, η Μαφία περιλαμβά-
νει και τη **Γαλλία**, που σιγοντάρεται από νεό-
κοπους ισχυρούς του χώρου όπως η Δυτική
Γερμανία π.χ. Εδώ έχουμε και διαρκές σκάν-
δαλο Ισραήλ, που με τους **μαύρους σημίτες**
του συμμετέχει στα ευρωπαϊκά (!) πρωταθλή-
ματα, αναθεωρώντας βιαίως και τη γεωγρα-
φία (ειδικότης του) και κάθε έννοια θράσους

(ειδικότης του). (Οι Σοβιετικοί αποχώρησαν
για μερικά χρόνια από τα Κύπελλα, αλλά το
Ισραήλ έμεινε και τους περίμενε υπομονετι-
κά ώσπου ξαναγύρισαν).

Εμείς, τα Ελληνάκια, είτε Βοράς είναι, είτε
Μαφία, μένουμε απέξω. Κάνουμε μερικές
προσπάθειες τσάτρα-πάτρα στον αγωνιστικό
τομέα, που σκορπίζουν εύκολα, με το χέρι
στην τσέπη, οι δικτάτορες. Κι όταν, εδώ που
τα λέμε, δεν κατάφερε η μεγάλη εκείνη Ολ-
λανδία να πάρει ένα Κύπελλο στο ποδόσφαι-
ρο, και οι Γιουγκοσλάβοι στο μπάσκετ κά-
νουνε τρύπες στο νερό, μη ζητάμε και πολλά.
Οι Γιουγκοσλάβοι όμως τα θέλουνε και τα
παθαίνουνε με τα πίτουρα που ανακατεύον-
ται, εμείς τι χρωστάμε να μας πατάνε κάτω
τις ομαδίτσες μας διαιτητές τύπου **Κούριλιτς**
(Αγγλία -Ελλάς, μπάσκετ, προολυμπιακό), ή
Ραϊνέα (Ιταλία -Ελλάς, ποδόσφαιρο, τελικά

— Εσύ, Νίκο, θα φυλάς το διαιτητή. Από κοντά!

ευρωπαϊκού); Τι τους κόφτει ο Χατζηπανα-
γής, αφού ουσιαστικά δεν μας υπολογίζουν,
και γιατί πρωτοστατεί Ισπανός στην απαγό-
ρευση; **Ισπανός**, που η χώρα του έχει χρησι-
μοποιήσει στην εθνική της παίκτη που είχε
παιξει προηγουμένως, όχι σε μία, αλλά σε
δύο άλλες εθνικές ομάδες.

Οι παράγοντές μας, βέβαια, όπως και οι
παράγοντες των Ολλανδών, των Αυστρια-
κών και των υπολοίπων φουκαράδων, ούτε
τα στοιχειώδη δεν καταφέρνουν, λόγω ανι-
κανότητας, επιπλέον όλων των άλλων κα-
κών. Πήγαμε και ψηφίσαμε τον Βραζιλιάνο
Χαβελάνζε, μόνοι Ευρωπαίοι, μπροστάρη-
δες, κι όχι μόνο μας διέγραψαν κατόπιν αυ-
τού οι Ευρωπαίοι, αλλά ούτε που μας είδε,
ούτε που μας ξέρει κι ο Χαβελάνζε. Διαιτη-
τής μας δεν διαιτητεύει ποδοσφαιρικά παι-
χνίδια ούτε για δείγμα, παραμένουμε **φτωχοί**,
πλην **τίμιοι**. Και στο μπάσκετ, που βγάλαμε
και δυο διαιτητικές κορυφές, παραμένουμε
υπερκομματικοί, πλην **ελάχιστοι**.

Έτσι αναγκαζόμαστε να χαιρόμαστε, να
λυτρωνόμαστε υποστηρίζοντας με φανατι-
σμό αγγλικές ομάδες στο ποδόσφαιρο ή ρί-
χνοντας κατοστάρα στο Ισραήλ στο μπά-
σκετ, αφού ο εθνικισμός του δεν του επιτρέ-
πει να κατεβάσει τους μαύρους των ομάδων
του στο εθνικό του συγκρότημα.

Κι έτσι θα συνεχίσουμε. Κάνοντας **μικρο-
σοδειές** και σκάβοντας να κάτι **χωματερές**.
Χωματερές για τα καλάθια, τα γκολ, τις νί-
κες, για τα Κύπελλα. Και το ΠΑΣΟΚ θα συνε-
χίσει να δηλώνει ότι λύθηκε πια το θέμα Χατ-
ζηπαναγή, αλλά ο Χατζηπαναγής στο τσακ
δεν θα μπορέσει ποτέ να βγει απ' το ψυγείο.

Άλλωστε καλά περνάμε που 'μαστε όλοι
μαζί παρέα μέσα στο ψυγείο.

Καλοκαιρινές πανδαισίες

Πληθαίνουν σταθερά οι προαναγγελίες των μεγάλων πολιτιστικών γεγονότων του καλοκαιριού. Θα ίσχυε εν μέρει το «σλόγκαν» «κάθε πόλη και φεστιβάλ, κάθε χωριό και πολιτιστικό δεκαήμερο». Έχουμε αναφερθεί και εις βάθος —που λένε— γι' αυτού του είδους τον πολιτιστικό πληθωρισμό. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το φαινόμενο έχει κατ' αρχήν μια υγιή αφετηρία, καθώς μοιάζει να ανατρέπει τα δεδομένα κάποιων κεντρικών εκδηλώσεων που καλύπτουν τις πολιτιστικές ανάγκες και απαιτήσεις ενός ορισμένου κοινού.

Αλλά η θεραπεία μιας μονομέρειας δεν βρίσκεται στο τέντωμα του σκοινιού στο άλλο άκρο. Σχεδόν σε κάθε επαρχία έχουμε τη διοργάνωση πολυήμερων «σύνθετων» εκδηλώσεων όπου συνωθούνται σε ένα κάποιο πρόγραμμα από πρωτοποριακά έργα μέχρι χοροί φουστάνελας, χωρίς πουθενά να υπάρχει ούτε η διάκριση των ειδών ούτε η σύνθεσή τους, ούτε η παιδεία, ούτε η συμμετοχή, αλλά απλά και μόνο ο πολιτιστικός ακτιβισμός που παρήγαγε και ολοκλήρωσε τις εκδηλώσεις.

Στον πολιτιστικό αυτόν αγώνα έχουν στρατευθεί οι πάντες, νομάρχες, δήμαρχοι, πολιτιστικοί φορείς, σε μια άμιλλα με τα αντίστοιχα γειτονικά μεγέθη. Είναι βέβαιο ότι φέτος θα καταρρίψουμε κάθε ευρωπαϊκό ρεκόρ.

Θα προτείνουμε λοιπόν στα Υπουργεία Πολιτισμού και Νέας Γενιάς που κυρίως καλούνται να ενισχύσουν παρόμοιους οργανισμούς, εφόσον βρίσκονται μπροστά σε μια ποσοτική πρόκληση, να θέσουν με τη σειρά τους ένα ποσοτικό μέτρο της ποιότητας: να μην εγκρίνουν κανένα «πολιτιστικό μήνα», «πολιτιστικό δεκαήμερο», «πολιτιστική βδομάδα» και να ενισχύουν κατ' ανώτατο όριο «πολιτιστικά τριήμερα».

Αν συμφωνήσουν οι φορείς στην έκταση, να συνεχιστεί η συζήτηση επί του περιεχομένου, που θα μπορούσε να διαφοροποιηθεί αισθητά από τη μελέτη της εμπειρίας της περσινής καλοκαιριάτικης έκρηξης, της οποίας τα θραύσματα μας καταδιώκουν μέχρι σήμερα...

Λίγα ψίχουλα ενημέρωσης γυρεύω...

Μεταφέροντας την παράκληση πολλών αναγνωστών, θέτουμε υπόψη των ενδιαφερομένων το ακόλουθο μικρό θεματάκι.

Φαίνεται λοιπόν ότι υπήρξε αυτές τις μέρες μια κατηγορία Ελλήνων που ήθελε να μάθει διάφορα πράγματα που συνδέονται με τις ευρωεκλογές. Αυτοί οι περιεργόι Έλληνες ήθελαν να πληροφορηθούν συγκεκριμένα γιατί αυτές οι εκλογές ονομάζονται «ευρωεκλογές» και αν αυτό συνδέεται με τα θέματα της ένταξής μας στην Κοινότητα.

Δευτερευόντως, κάποιοι πιο επίμονοι θέλανε συγκεκριμένες διευκρινίσεις για τη στάση των κομμάτων σε διάφορα επίμαχα θέματα που δημιουργούνται στο εσωτερικό της Κοινότητας και τις αντίστοιχες ελληνικές προτάσεις.

Άλλοι επίσης, ζήτησαν απολογισμό των κομμάτων στο ευρωκοινοβούλιο και άλλοι προεκλογικές δεσμεύσεις για τα μετέπειτα.

Σ' αυτή την περιεργή κατηγορία Ελλήνων θα θέλαμε να προσθέσουμε και άλλους που τους ανακαλύψαμε σε ένα μικρό «γκάλοπ» τύπου ANTI που πραγματοποιήσαμε στην Αθήνα.

Δαιμόνιοι συνεργάτες μας τρομοκράτησαν με ένα μαγνητόφωνο 64 Αθηναίους σε στάσεις λεωφορείων, στο γραφείο τους ή τον πάγκο του μαγαζιού τους.

Οι απαντήσεις που πήραμε ενδεχομένως να συνδέονται με τη σύγχυση των δημόσιων χώρων από τους ήχους, τις αντεγκλήσεις και τις εν γένει προεκλογικές δραστηριότητες. Στο ερώτημα για παράδειγμα «αν κατά τη γνώμη σας είμαστε στην ΕΟΚ» πήραμε τις εξής (ανάμεσα σε άλλες) απαντήσεις:

- Και είμαστε, και δεν είμαστε.
- Στη μέση είμαστε.
- Εγώ ψήφισα να μην είμαστε. Τώρα τι γίνεται, είναι μπερδεμένα τα πράγματα. Είμαστε μάλλον με μία ειδική σχέση, χωρίς να την λέμε έτσι.
- Μου φαίνεται ότι είμαστε.
- Νομίζω ότι πρέπει να είμαστε.
- Ξέρω κι εγώ, μάλλον.
- Δεν ξέρω, είμαστε, δεν είμαστε, δεν ξέρω καλά.
- Άστα, άστα, καλύτερα.
- Δεν ξέρουμε πια που είμαστε.
- Αυτή είναι πραγματικά μια ερώτηση κρίσεως.
- Είμαστε στο περίπου.
- Δεν το έχω ξεκαθαρίσει. Αλλά φαίνεται ότι προς το παρόν δεν έχει και μεγάλη σημασία.
- Είμαστε, στο πολιτικό σκέλος!

Ινδοί εν μέσω ευρωεκλογών • η Ινδική πρεσβεία και το Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών, οργανώνουν εκδήλωση με δέκα ινδικές ταινίες στον κινηματογράφο Αίγλη. Ανάμεσά τους, τρία αριστουργήματα του μεγαλύτερου Ινδού κινηματογραφιστή, του Σάτγιατζιτ Ρέι: Τσαρουλάτα (1964), Ο ακατανίκητος (1956) και Το βασίλειο των διαμαντιών (1980). Παρουσιάζονται επίσης ταινίες των Σιαμ Μπενγκάλ, Γκιρίς Κάρνακτ, Αραβιντάμ και Μάνι Κωλ. Με 800 ταινίες κάθε χρόνο η Ινδία σπάει ρεκόρ παραγωγής, ο κινηματογράφος της όμως παραμένει σχεδόν άγνωστος στην Ευρώπη. Η εκδήλωση θα διαρκέσει μέχρι τις 20 Ιουνίου • Τα αρχικά Κ.Α. είναι ο τίτλος του περιοδικού της Ομοσπονδίας Κινηματογραφικών Λεσχών, ενός εντύπου που φιλοδοξεί να ενημερώσει το κοινό των λεσχών για τον κινηματογράφο με στοιχεία, άρθρα, αναλύσεις και αναδρομές σε σκηνοθέτες και κινηματογραφικά είδη. Στο πρώτο τεύχος υπάρχει μια συνέντευξη του προέδρου του Ελληνικού Κέντρου Κινηματογράφου Παύλου Ζάννα, ένα κείμενο του Νίκου Κολοβού για τον Λουίς Μπουνιουέλ, μια κινηματογραφόφιλη προσέγγιση από το Λεωνίδα Κακάρογλου ορισμένων προσφάτων ταινιών που (μπορεί και να) πέρασαν απαρατήρητες καθώς και ένα ωραίο διήγημα του Γιώργου

Ιωάννου, με τίτλο Τα λαϊκά σινεμά • Η Ξεχωριστή συμμορία, γυρισμένη το 1964, είναι ίσως η πιο παραγνωρισμένη ταινία της πρώτης περιόδου του Ζαν Λυκ Γκοντάρ και ταυτόχρονα η πιο «γραμμική», η περισσότερο ανάλαφρη. Προβάλλεται σήμερα από την Κινηματογραφική λέσχη της ΕΡΤ-1 τα μεσάνυχτα. Η σκηνή της ταινίας που προτιμώ είναι η στιγμή που η Άννα Καρίνα, ο Σάμι Φρέι, και ο Κλώντ Μπρασέρ αποφασίζουν να σπάσουν το παγκόσμιο ρεκόρ τρεξίματος μέσα στο μουσείο του Λούβρου και το διασχίζουν σε δύο λεπτά και κάτι • Ευχάριστη είδηση για τους τζαζόφιλους: κυκλοφόρησε ο πρώτος από τους τρεις δίσκους που πρόκειται να εκδόσει η Praxis και ο Κώστας Γιαννουλόπουλος και οι οποίοι περιέχουν τη φετινή συναυλία του Σαν Ρα στην Αθήνα. Στο οπισθόφυλλο ο αμερικανός φίλος μας ετοιμάζεται να απογειωθεί μπροστά στην Ακρόπολη.

• Ας μιλήσουμε για έναν τραγουδιστή: είδαμε σε διάστημα λίγων ημερών δύο φορές το Μάκη Χριστοδουλόπουλο, στο πανηγύρι του Στέλιου Ράμφου στην Πεντέλη με την ορχήστρα του Τάκη Σούκα και και στο αναψυκτήριο Παλλήνη με τους Βασίλη Σαλέα (κλαρίνο) και Θ. Καμπουρίδη (μπουζούκι). Και τις δύο φορές

— Είμαστε καθ' οδόν.
— Αμφότερα και με την ίδια ένταση.
— Αυτό κρίθηκε από τις προηγούμενες εκλογές, νομίζω. Τώρα βγάλε τα συμπεράσματά σου, γιατί δεν είναι και τόσο ξεκάθαρο.

Κάποιος από εκείνους που δήλωσαν με σταθερότητα ότι «είμαστε στην ΕΟΚ», ξαναρωτήθηκαν με την απρεπή ερώτηση: «πώς το καταλάβατε» (ότι είμαστε).

Ανάμεσα σε άλλες, πήραμε και τις ακόλουθες απαντήσεις:

- Ε, δεν το κατάλαβα. Κάποια στιγμή αρχίσανε να μας λένε ότι είμαστε στην ΕΟΚ, και από τότε κάθε μέρα το ίδιο μας λένε.
- Εφόσον είχαμε έξη μήνες την Προεδρία της ΕΟΚ, είναι δυνατόν να μην είμαστε;
- Από την τηλεόραση, τις εφημερίδες, το ραδιόφωνο.
- Τι, πως το κατάλαβαμε; (Με αγανακτισμένο ύφος για την ερώτηση). Κάθε μέρα το βλέπουμε. Πηγαίνουν οι δικοί μας υπουργοί στην Ευρώπη, έρχονται οι ξένοι εδω. Αφού είμαστε, ξεκάθαρα.
- Από τις συναλλαγές που γίνονται, των εμπορικών προϊόντων.
- Δεν ξέρεις τώρα, πως τα μαθαίνουμε αυτά; Από τα μέσα

ενημέρωσης.
— Από πολλά. Διότι η ΕΟΚ μας προσφέρει πολλά. Η ζωή μας έχει καλύτερεύσει και θα είχε καλύτερεύσει ακόμη περισσότερο αν την άφηνε η κατάσταση, η κυβέρνηση δηλαδή.
— Από την πολιτική κατάσταση και από αυτά που λένε τα κόμματα.
— Το λένε οι εφημερίδες.

— Επειδή είμαι έμπορος δεν έχω καταλάβει τίποτα. Οι αγρότες καταλαβαίνουν και στην περιοχή της Αργολίδος είναι επιχειρηματίες και λόγω μάζας πιέζουν και παίρνουν παροχές από την ΕΟΚ.

Βέβαια, οι συνεργάτες του ANTI και οι 64 πολίτες που ρωτήθηκαν δεν διεκδικούν την εγκυρότητα ενός «γκάλοπ» τύπου «Εθνους» ας πούμε.

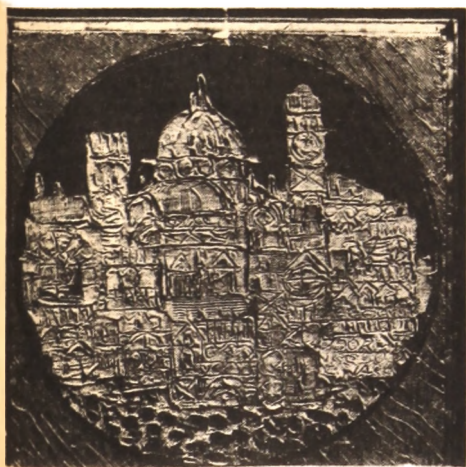
Έχουν όμως κι αυτές οι μικρές λεπτομέρειες τη σημασία τους. Και λέμε, αν όχι μετά απ' αυτές τις ευρωεκλογές, τότε στις επόμενες ευρωεκλογές ίσως πρέπει να ασχοληθούμε και με τις λεπτομέρειες.

Άλλωστε είναι ένα απλό θέμα «ενημέρωσης»...

εντυπωσιαστήκαμε από τη δύναμή του, αυτή την παράξενη ικανότητα που διαθέτει να αποδίδει παλιά δημοτικά τραγούδια σε σύγχρονες εκτελέσεις και να αποκαλύπτει την παραδοσιακή διάσταση που ενυπάρχει στα καινούρια (και άδικα περιφρονημένα) ηλεκτρικά λαϊκοδημοτικά. Οι μουσικοί που τον συνόδευαν, και τις δύο φορές, δεν υπήρξαν βέβαια άμοιροι αυτής της τόσο παραγωγικής ερμηνείας

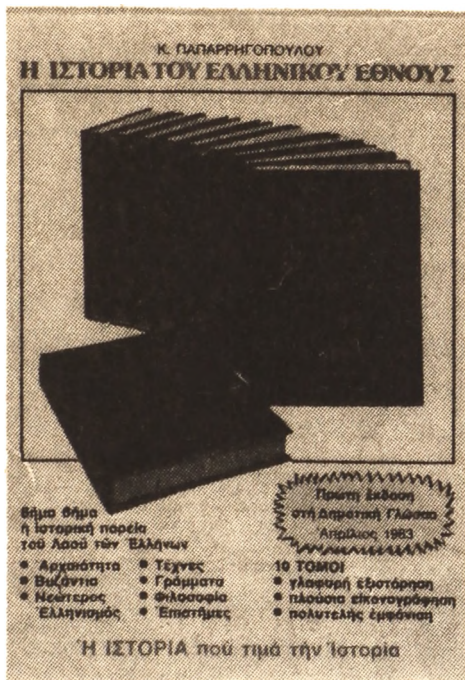

● Χριστοδουλόπουλος, Σαλέας, Βασιλόπουλος, Γλυκερία, Παπάζογλου, Παιδιά απ' την Πάτρα και άλλοι πολλοί ετοιμάζονται για το μεγάλο πανηγύρι που οργανώνει το περιοδικό Ντέφι στο γήπεδο του Απόλλωνα, στις αρχές Ιουλίου. Θα προηγηθεί ποδοσφαιρικός αγώνας μεταξύ τραγουδιστών και συνθετών με διαιτητή τον Άκη Πάνου ή τον Αντώνη Καφετζόπουλο (οι επαφές συνεχίζονται) Ραντεβού στη Ριζούπολη ● Στη συνέντευξη Τύπου που έδωσε η **Εταιρεία Προστασίας Τηλεθεατών**, την Παρασκευή 8 Ιουνίου, εμφανίστηκαν όλα τα κόμματα, εκτός από το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ. Δεν υπήρχε κανένας να πάει εκεί, όπως μάθαμε, όλοι είχαν επιστρατευθεί για τις προεκλογικές συγκεντρώσεις των δύο κομμάτων στην επαρχία ● Άποψη ταξιτζή για αεροπανό: «τι κατάσταση είναι αυτή; Είμαστε υποχρεωμένοι να ανεχόμαστε τη μπουγάδα τους;» ● Σήμερα, στις 8 το βράδυ, εγκαινιάζονται στον Πύργο της Πλακεντίας τα **Κρυστάλλεια '84**, που θα διαρκέσουν μέχρι τις 9 Ιουλίου (κάθε μέρα 6.30-9.30 μ.μ.). Ξεχωρίζει η ομαδική έκθεση ζωγραφικής με τους

«Ιταλία», έργο του Elio Pelini.

G. Schatj dorfer, M. Maydatchevska, Ef. Pellini, και T. Raducan τέσσερις ξένους, και δεκαεφτά Έλληνες ζωγράφους (125 έργα σε σχέδια, λάδια, ακουαρέλες, παστέλ, λιθογραφίες, γκραβούρες κτλ.). ● Το χειμώνα που μας πέρασε, το **Μπαλταζάρ**, κοντά στον Παναθηναϊκό, ήταν ένα μπαρ ανάμεσα στα άλλα, απλώς ψηλοτάβανο. Το καλοκαίρι όμως βγήκαν τραπεζάκια έξω, στήθηκε ένας μεγάλος πάγκος για τους μοναχικούς κι αποκαλύφθηκε ένας κήπος που χωράει εκτός από τα προαναφερθέντα, κι ένα μικρό εστιατόριο. Αποτέλεσμα ήταν να συρρεύσουν εκεί όλοι όσοι έχουν σχέδια για το μέλλον και χρειάζονται κάποιο «απογειωμένο» περιβάλλον για να συζητήσουν. Προχτές ακούσαμε την παρακάτω ατάκα: «Έτσι όπως είμαστε, κάνουμε ένα δίσκο;» ● Ο Γρηγόρης Μπιθικώτσης έκλεισε, με τη σειρά του, το Ολυμπιακό Στάδιο. ● Και στα δικά σας!

Ανευρυθρίαστοι

Εκδότης και «ομάδα εκλεκτών επιστημόνων» ανέλαβαν και «απέδосαν» σε «γλαφυρή, ακριβή και υπεύθυνη δημοτική γλώσσα» τον Παπαρρηγόπουλο. Τα Έθνη, πράγματι, γράφουν την Ιστορία τους. Σήμερα, μάλιστα, με το έργο αυτό η ιδιωτική πρωτοβουλία λάμπει με τις ανανεωτικές της διαθέσεις και τις πολυτελείς βιβλιοδεσίες της. Ε, όχι και ο Παπαρρηγόπουλος στη δημοτική! Μπορεί κανείς να μην είναι καθαρευουσιάνος, αλλά το μέλλον ενός έθνους που «αποδίδει» τα ίσα στο πρόσφατο ιστορικό και γλωσσικό παρελθόν του και εκδικείται κατ' αυτόν τον τρόπο την ιστορική του πραγματικότητα είναι κι αυτό προφανές. Αγλωσσία-Αφωνία και καλές... μεταγλωττίσεις!

Α.Φ.

- Κοντά στο σπίτι σας και δίπλα στο Λυκαβηττό λειτουργεί τό νηπιαγωγείο. «Τό αστεράκι».
- Μιά μικρή δαση μέσα στο τσιμέντο.
- Πρόγραμμα μελετημένο – Διδασκαλία και επίδραση από έμπειρο προσωπικό.

Γκόλφω Π. Εύθυμιου
Βαλασμώνος 4 και Άσκληπιοῦ τηλ. 6447830 – 3635419.

τετράδια

πολιτικού διάλογου έρευνας και κριτικής

τετράδιο όγδοο

άνοιξη '84

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΤΟΧΑΣΤΗΣ

Ιπποκράτους 6, Ε' όροφος, τηλ. 3601956, Αθήνα

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ»

ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΛΑΪΤΖΗ
ΤΣΙΓΓΑΝΙΚΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ

Μια επεισοδιακή αφήγηση στη γλώσσα των κόμικς. Το πρώτο ραντεβού ενός ζευγαριού στη σύγχρονη Αθήνα.

Παναΐτ Ιστράτι (1884-1935) Ο ελληνορουμάνος βάρδος της Βαλκανικής

του Μιχ. Ν. Ράπτη

Οι γιορταστικές εκδηλώσεις για τα 100 χρόνια από τη γέννηση του μεγάλου Ελληνο-Ρουμάνου συγγραφέα Παναΐτ Ιστράτι άρχισαν τόσο στη Γαλλία όσο και στην Ρουμανία.

Στη Γαλλία γιατί στα γαλλικά έγραψε το κύριο μέρος του έργου του ο Π. Ιστράτι που στα χρόνια 1923-1929 θεωρήθηκε ένας από τους τρεις μεγάλους πεζογράφους της χώρας αυτής. Οι άλλοι δυο ήταν ο Ρομαίν Ρολλάν και ο Ανρί Μπαρμπύς.

Στη Ρουμανία γιατί η μητέρα του Ζωΐτσα Ιστράτι, από την οποία πήρε και το όνομά του, ήταν Ρουμάνα που τον γέννησε στη Βραΐλα στις 10 Αυγούστου (με το παλιό ημερολόγιο) του 1884.

Αλλά πατέρας του Παναΐτ Ιστράτι ήταν ο Έλληνας Γεράσιμος Βαλσάμης από τα Φαλακράτα της Κεφαλληνίας. Άρρωστος από φυματίωση εγκατέλειψε τη Ζωΐτσα πάνω στους 9 μήνες για να ξαναγυρίσει, είπε, στον ήλιο και τον αέρα της πατρίδας του, και να πεθάνει εκεί. Όπως κατά πάσα πιθανότητα και έγινε, αν και ποτέ ο Παναΐτ Ιστράτι, παρ' όλες του τις επίμονες αναζητήσεις αργότερα, δεν κατόρθωσε λεπτομερειακά να εξακριβώσει.

Τον πατέρα του ο Π. Ιστράτι δεν τον γνώρισε παρά από τις συζητήσεις με τη μητέρα του, που φαίνεται ότι πολύ τον είχε αγαπήσει παρουσιάζοντάς τον σαν άνθρωπο με μεγάλη καρδιά, γενναιόδωρο, και ιδίως με μια διακριτική έμφυτη ευγένεια, σωστό «λεβέντη». Από τον πατέρα του θεωρούσε ο Ιστράτι ότι είχε κι ο ίδιος κληρονομήσει παρόμοια χαρακτηριστικά.

Ο Π. Ιστράτι έμαθε γρήγορα και μιλούσε τα ελληνικά, και σ' όλη του τη ζωή, σαν περιπλανώμενος βάρδος στα Βαλκάνια, τη Μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή, και αργότερα την Ευρώπη συναναστράφηκε πλήθος από Έλληνες όλων των κατηγοριών.

Γι' αυτό και στο φιλολογικό έργο του βρίθουν τα τοπία και οι άνθρωποι, οι χαρακτήρες, του ελληνισμού εκείνης της εποχής. Τη φιλολογική φλέβα του Παναΐτ Ιστράτι ανακάλυψε σχεδόν τυχαία ο Ρομαίν Ρολλάν, στον κολοφώνα τότε της δόξας του, όταν ο ήρωάς μας απελπισμένος από τη ζωή, αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει στην Νίκαια της Κυανής Ακτής.

Γρήγορα ο Ρομαίν Ρολλάν τον ανακηρύσσει «Γκόρκυ της Βαλκανικής» ενώ άλλοι έμπειροι φιλολογικοί κριτικοί θα πουν ύστερα ότι ο Π. Ιστράτι υπήρξε ένας από τους «μεγαλύτερους διηγητές του κόσμου μας».

Πρόκειται πράγματι για εξαιρετικό φιλολογικό φαινόμενο, όπως αυτό καθαρά καταφαίνεται στα διαδοχικά έργα που σαν μετέωρα φωτίζουν το στερέωμα της γαλλικής και παγκόσμιας φιλολογίας εκείνης της εποχής: Κυρά-Κυραλίνα (1923), Γκοντίν (1924), Ο θείος Άγγελος (1924), Παρουσίαση των Χαϊντούκ (1925), Τα αγκάθια του Μπαζαγκάν (1928), Νεραντζούλα, Τσάτσά Μίνκα (1930), Το σπίτι των Τίρινγκερ (1933), η Μεσόγειος (1934) κτλ.

Νίζνι Νόβγοροντ, 1928. Στην πρώτη σειρά ο Παναΐτ Ιστράτι δεξιά και η γυναίκα του Μπιλιλί αριστερά. Πίσω διακρίνεται ο Νίκος Καζαντζάκης με την γυναίκα του Ελένη.

Με μια καταπληκτική ευχέρεια και βαθύτητα παρατήρησης, κατανόησης και αφήγησης, ο Π. Ιστράτι, κυνηγώντας από μικρό παιδί το όραμα της ανθρώπινης δικαιοσύνης, συμπόνιας και αγάπης, περιγράφει το άπειρο πλήθος των «ταπεινών και καταφρονεμένων» που συνάντησε στη γεμάτη περιπέτειες ζωή του.

Φύση οργανικά επαναστατημένη και ευαίσθητη δεν έπαψε όμως το τέλος να διαμαρτύρεται για την ταπείνωση στην οποία υποβάλλεται ο άνθρωπος απ' όλα τα τυραννικά, εκμεταλλευτικά καθεστώτα των «χορτάτων» ή και «πεινασμένων» όμως «λύκων».

Στα παιδικά και νεανικά του χρόνια ο Π. Ιστράτι γνώρισε από πολύ κοντά τόσο την κατάσταση των εργατών, όσο και τις σοσιαλιστικές ιδέες της εποχής, από τις οποίες και επηρεάστηκε βαθιά. Έτσι, όταν ανακαλύπτεται από τον Ρομαίν Ρολλάν θεωρείται φίλος και θαυμαστής της Σοβιετικής Ρωσίας, πολύ κοντά στο Κομμουνιστικό Κόμμα της Γαλλίας.

Σαν τέτοιος επισκέπτεται το 1927 την Σοβιετική Ένωση για τα δεκάχρονα της Οκτωβριανής Επανάστασης, και τιμάται από τους Σοβιετικούς σαν ένας από τους πιο διάσημους φίλους της ΕΣΣΔ στον παγκόσμιο φιλολογικό χώρο. Εκεί γνωρίζει και τον Νίκο Καζαντζάκη, που του κάνει πολύ μεγάλη εντύπωση και τον θεωρεί από τότε σαν έναν από τους τρεις εξαιρετικούς ανθρώπους που άφησαν βαθιά ίχνη στη ζωή του.

Οι άλλοι δυο ήταν ο Μιχαήλ Καζάνσκι, στενότερός του φίλος στα νεανικά του χρόνια, και αργότερα ο Ρομαίν Ρολλάν. Ο Παναΐτ Ιστράτι και ο Νίκος Καζαντζάκης συνοδοιπορούν και συνεργάζονται από το Νοέμβρη του 1927 έως την άνοιξη του 1929.

Διατρέχουν μαζί την αχανή Σοβιετική Ένωση, διακόπτουν το ταξίδι τους για να επισκεφθούν την Ελλάδα το 1928, όπου γίνονται στην αρχή δεκτοί με μεγάλες τιμές από τον Τύπο και τις αρχές.

Αλλά ο Παναΐτ Ιστράτι αφιερώνει τις πρώτες του επισκέψεις στο φρικτό νοσοκομείο-σανατόριο που ήταν τότε η Σωτηρία, και στους φιλακισμένους κομμουνιστές του Συγγρού. Δίνει μετά μια διάλεξη στην Αθήνα (στο θέατρο Αλάμπρα), όπου καταγγέλλει με τη μεγάλη του φωνή, όλο παλμό από αγανάκτηση και οργή, τα σκάνδαλα συμπαραστεκόμενος από τον Νίκο Καζαντζάκη, τον Δ. Γληνό, και τον Α. Παπαναστασίου. Την επομένη Τύπος και αρχές μαίνονται εναντίον του, τον καλύπτουν με τις χειρότερες βρισιές (και τις πιο χυδαιές, αρχίζοντας ω! ειρωνεία, από την Εστία!), και έτσι ετοιμάζονται να τον απελάσουν. Έξαλλος ο Παναΐτ δεν βλέπει την ώρα να ξαναγυρίσει στη χώρα του ιστορικού Οκτώβρη.

Αλλά εξακολουθώντας το ταξίδι του στην ΕΣΣΔ τα διεισδυ-

τικά, ευαίσθητα μάτια του αρχίζουν και διακρίνουν με δέος και άφατη απογοήτευση να σκιαγραφείται το καθεστώς της ανερχόμενης κρατικής γραφειοκρατίας, που εξαφανίζει σιγά σιγά τις ανθρώπινες κατακτήσεις της Επανάστασης.

Ο Νίκος Καζαντζάκης του συνιστά υπομονή, κατανόηση, το ίδιο και ο Ρομαίν Ρολλάν. Ο Παναΐτ Ιστράτι συντάσσει ένα χειρόγραφο πάνω σε όσα είδε, κατάλαβε, διαισθάνεται, αλλά διστάζει να το δημοσιεύσει. Απευθύνεται κατ' αρχήν (Δεκέμβρης 1928) στον τότε γραμματέα της Γκε-Πε-Ου, τον Σύντροφο Γκερσόν.

Του καταγγέλλει ό,τι άτοπα είδε, σαν «καλός κομμουνιστής, σαν καλός μπολσεβίκος», δίπλα σε «σοσιαλιστικά επιτεύγματα» για τον έκαναν να «αλαλάζει από χαρά» και ζητά την άδεια να δημοσιεύσει τις εντυπώσεις του, αλλιώς υπόσχεται να σωπάσει, βέβαιος ότι το «Κόμμα» θα κάνει το καθήκον του.

Καμιά βέβαια απάντηση δεν έρχεται από τον «Σύντροφο Γκερσόν».

Ο Παναΐτ Ιστράτι του ξαναγράφει επιμένοντας να δει το «Κόμμα» να ενεργεί δραστήρια και δίκαια απέναντι σ' εκείνους που σιγά σιγά εξόντωναν την Επανάσταση και τα ιδανικά της. Παρά τη σύσταση του Ρομαίν Ρολλάν να μη δημοσιεύσει τις εντυπώσεις του απ' τη Σοβιετική Ένωση, που ο ίδιος ομολογεί ωστόσο ότι τον συγκίνησαν βαθιά, ότι είναι «υπέροχες» και ότι πρέπει να διαφυλαχθούν στα «αρχεία της αιώνιας επανάστασης», ο Παναΐτ Ιστράτι τις δημοσιεύει στο Παρίσι τον Οκτώβριο του 1929 με τον τίτλο «Προς την άλλη φλόγα».

Στο έργο αυτό, που συνέβαλε επίσης τόσο ο Μπόρις Σουβαρίν όσο και ο Βικτόρ Σερζ, το καθαυτό μέρος του γραμμένο από τον Παναΐτ Ιστράτι φέρνει τον χαρακτηριστικό τίτλο: «Εξομολόγηση για νικημένους».

Πρόκειται για το μοναδικό πολιτικό έργο του Παναΐτ Ιστράτι που αποχτά σήμερα μια εξαιρετική ιστορική σημασία, καθώς είναι η πρώτη χρονικά σοβαρή μαρτυρία από μεγάλο φιλολογικό συγγραφέα για το ανερχόμενο γραφειοκρατικό φαινόμενο στην ΕΕΣΔ, έργο ισάξιο, κατά τη γνώμη μου, στην «προφητική» σύλληψή του με την «Προδομένη Επανάσταση» του Λ. Τρότσκυ, του 1936.

Αποτολμώντας τη δημοσίευση τέτοιου εκτηκτικού κειμένου το 1929 ο Παναΐτ Ιστράτι υπέγραψε την καταδίκη του σε θάνατο από ολόκληρο σχεδόν το φάσμα της παραδοσιακής Αριστεράς του καιρού του, συμπεριλαμβανομένων και των τότε «τροτσκιστών».

Οι συκοφαντίες, οι διωγμοί, η απομόνωση κατατρέχουν από παντού έναν Παναΐτ Ιστράτι άρρωστο από φυματίωση, με πολύ περιορισμένα πια υλικά μέσα, που κλονίζεται ηθικά κι αρχίζει ν' αναθεωρεί παλιές του ιδέες και πεποιθήσεις.

Αν και εξακολουθεί να υποστηρίζει ότι δεν «σώζει» κανείς ένα άτομο αν δεν συμβάλει να σώσει την ανθρωπότητα ολόκληρη, ξαναβρίσκει τον αιώνιο επαναστατημένο εαυτό του που αρνείται πια να προσχωρήσει άκριτα σε οτιδήποτε.

Περί το τέλος της ζωής του πια, θεωρεί ότι οι μόνες αξίες για το άτομο είναι η αέναη ανάτασή του προς «το ωραίο και το καλό» και ξαναθυμάται τα λόγια της «Άγιας Μητέρας» του, που του επαναλάμβανε συχνά: «*Παιδί μου, κανείς δεν θα 'ρθει να σου φιλήσει τα πικραμένα σου χείλη, εκτός, ίσως, ο καλός Θεός*».

Αλλά τίποτα «δεν μπορεί να με κάνει να ξαναγυρίσω στην πίστη της Μητέρας μου, και στο σημείο που βρίσκομαι» σημειώνει στο προσωπικό του ημερολόγιο ο Π. Ιστράτι, «στερημένος από κάθε πίστη, αισθάνομαι ανίκανος να παλαίψω με το θάνατο της ψυχής μου που ψάχνει σ' ένα αδιάτρητο σκοτάδι».

Από το 1929 ο Π. Ιστράτι ξαναγυρίζει συχνά στη Ρουμανία, ολοένα πιο άρρωστος και απομονωμένος. Προσωπικές του αισθηματικές ιστορίες επιδεινώνουν την κατάθλιψή του.

Τον Απρίλη του 1932 παντρεύεται την τελευταία του γυναίκα, τη Μαργκαρέτα Ιζέσκο, που ζει ακόμα, και εξακολουθεί, ανάμεσα στα ολοένα μικρότερα διαλείμματα, όταν αισθάνεται κάπως καλά, να γράφει με μια νέα δημιουργική έξαρση.

Στις 16 Απριλίου 1935 πεθαίνει και θάβεται χωρίς εκκλησιαστική λειτουργία στο νεκροταφείο Μπέλλου στο Βουκουρέστι.

Επί 35 σχεδόν χρόνια μετά το θάνατό του μια βαριά σιωπή έπεσε πάνω στον άνθρωπο και το έργο του. Αλλά το 1969 οι εκδόσεις Gallimard στη Γαλλία αναδημοσιεύουν το φιλολογικό του έργο.

Ο Τύπος ξαναρχίζει να ασχολείται μαζί του και, γεγονός ακόμα σπουδαιότερο, η «Ουμανιτέ», όργανο του Γαλλικού Κομμουνιστικού Κόμματος, σε άρθρο της (στις 29 Γενάρη 1969) σημειώνει τα εξής χαρακτηριστικά: «*Όποιος ξαναδιαβάσει σήμερα το έργο του Παναΐτ Ιστράτι, μ' έκπληξη ή χωρίς, αναγνωρίζει ασφαλώς πως το έργο αυτό έχει πάντα κάτι να μας πει*».

Το 1977, ύστερα από 48 χρόνια, αναδημοσιεύεται στη Γαλλία και το μοναδικό πολιτικό έργο του Π. Ιστράτι, όπως τόνισα, το «Προς την άλλη φλόγα» στο οποίο η «Ουμανιτέ» αφιερώνει (στις 21 Απρίλη 1978) εγκωμιαστική κριτική (με την υπογραφή του Claude Prevost).

Σ' αυτήν για πρώτη φορά αναγνωρίζεται ότι ο Π. Ιστράτι έχοντας αντιμετωπίσει στην ΕΣΣΔ (το 1927-1928) μια «πραγματικότητα που τον σοκάρισε απότομα» αναγκάστηκε να προβεί «σε μια διαυγή καταγγελία από πρακτικές ασυμβίβαστες με τον σοσιαλισμό όπως θέλει να 'ναι και που τίποτε δεν μπορεί να δικαιολογήσει, ούτε η αγριότητα των ηθών ούτε η σκληρότητα των καιρών». Στη Ρουμανία το έργο του Π. Ιστράτι άρχισε να εκδίδεται συστηματικά από το 1957, με μόνη βέβαια εξαίρεση έως τα σήμερα το «Προς την άλλη φλόγα».

Στην Ελλάδα ο «Κεφαλονίτης», όπως τον ονόμαζε ο Ν. Καζαντζάκης, παραμένει πρακτικά άγνωστος.¹ Ωστόσο πρόκειται για εξαιρετικό συγγραφέα, διανοητή και άνθρωπο που ανήκει από πολλές απόψεις και στα ελληνικά γράμματα. Τόσο η τελευταία του γυναίκα Μαργκαρέτα Ιζέσκο όσο και ο κυριότερος Ρουμάνος βιογράφος του Αλέξανδρος Ταλέξ, με τους οποίους διατηρώ στενή επαφή, είναι έτοιμοι να 'ρθούν αυτό το χρόνο στην Ελλάδα, όπου ελπίζω να γιορτάσουμε κι εμείς τον άνθρωπο για τον οποίο ο Ν. Καζαντζάκης έγραψε τα εξής: «*Παναϊτάκι, εσύ είσαι φλόγα, και καταλαβαίνεις όλα όσα η φλόγα μόνο μπορεί να καταλάβει. (...) Αν φύγεις απ' αυτή τη γη, η γη θα κρυώσει αισθητά. (...) Η αιώνια Ελλάδα —εκείνη του Οδυσσέα— πρέπει να 'ναι υπερήφανη για σένα*». (Στην αλληλογραφία του με τον Π. Ιστράτι 1932-1935).²

Αν η πατρίδα του «Κεφαλονίτη» γόνου του Οδυσσέα είναι πραγματικά περήφανη γι' αυτόν, πρακτικά πρέπει να το δείξει αυτόν το χρόνο, που συμπληρώνεται η εκατονταετηρίδα από τη γέννησή του.³

25-5-1984. Μ. Ν. Ράπτης

1. Υπάρχουν ορισμένες προπολεμικές εκδόσεις στα ελληνικά του Π. Ιστράτι, πρόχειρα και άσχημα ως επί το πλείστον μεταφρασμένες. Μεταπολεμικά εκδόθηκαν (1980) 7 τόμοι από τον οίκο «Κάκτος».

2. Η πλήρης αλληλογραφία Π. Ιστράτι - Ν. Καζαντζάκη 1932-1935, όταν οι δύο φίλοι ξαναβρίσκονται ύστερα από κάποια προσωρινή ψυχρότητα στις σχέσεις τους το 1929, δημοσιεύτηκε πρόσφατα στο υπ' αριθ. 86-87 τεύχος της γαλλικής επιθεώρησης L' Arc.

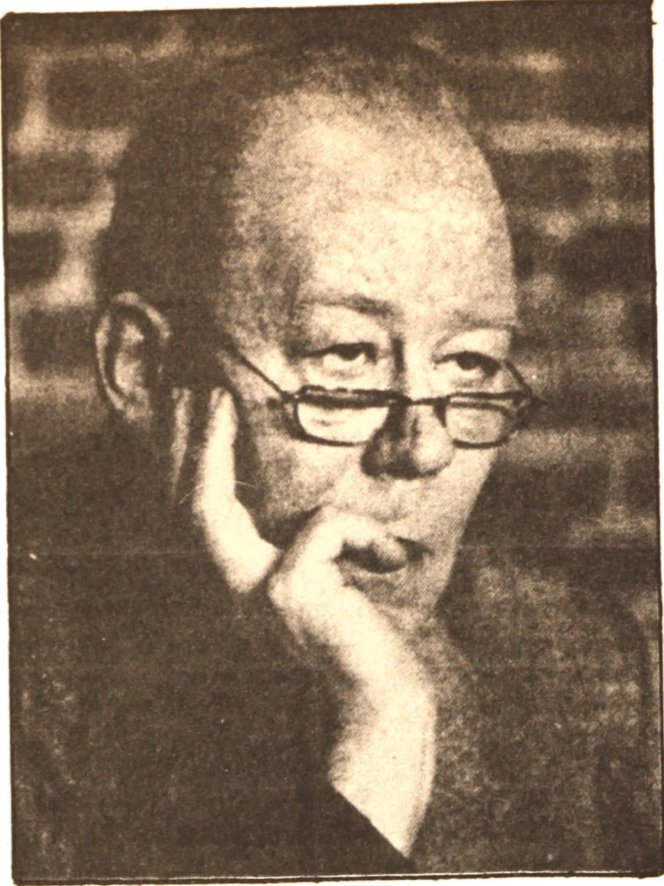
3. Για όποιον ενδιαφέρεται περισσότερο για τη ζωή και το έργο του Π. Ιστράτι συνιστώ το τεύχος της γαλλικής επιθεώρησης L' Arc, (1983) που προανέφερα, αφιερωμένο στην ολότητά του στον Π. Ιστράτι, καθώς και τη συλλογή από αυτοβιογραφικά του κείμενα που εξέδωσαν οι εκδόσεις Gallimard (1984) με τον τίτλο «Ο προσκυνητής της καρδιάς» και με επιμέλεια του κυριότερου βιογράφου του, Αλέξανδρον Ταλέξ. Επίσης τα τετράδια που εκδίδουν περιοδικά στη Γαλλία οι «Φίλοι του Π. Ιστράτι» που ίδρυσε ο Marcel Mermoz, ένας καταπληκτικός γάλλος κομμουνιστής, «αναρχοκομμουνιστής» θα 'λεγα καλύτερα, από τους βαθύτερους γνώστες και θαυμαστές του Π. Ιστράτι, του «αιρετικού».

Στις 12 Μαρτίου βρέθηκε νεκρός στο σπίτι του ο «χωρογράφος» των δύο Γερμανιών, ο ανατολικογερμανός μυθιστοριογράφος Ούβε Τζόνσον (Uwe Johnson). Ο Τζόνσον γεννήθηκε το 1934 στο Kammin, ένα μικρό χωριό της Πομερανίας. Σπούδασε γερμανική φιλολογία στο Ροστόκ και στη Λιψία και στα 1959 εγκαταστάθηκε —ακριβέστερα: «μετακόμισε χωρίς την έγκριση των αρχών της DDR», όπως έλεγε ο ίδιος, στο Δυτικό Βερολίνο. Δεν έμεινε, ωστόσο, πολύ καιρό στην Ομοσπονδιακή Γερμανία: για ένα διάστημα έζησε στη Ρώμη και στη Νέα Υόρκη και τα τελευταία χρόνια αποσύρθηκε στο Sheerness, ένα μικρό νησί στις εκβολές του Τάμεση. Από καιρό ο Τζόνσον ζούσε μόνος, έπινε πολύ, είχε γίνει εριστικός και δύστροπος και έδινε την εντύπωση ότι είχε εγκαταλείψει τη συγγραφή. Όπως αποκάλυψε με συγκινητική ειλικρίνεια το 1980 σε μια διάλεξή του στη Φραγκφούρτη η παραίτησή του από το γράψιμο και γενικά το ναυάγιο της προσωπικότητάς του οφείλονταν στις απιστίες της γυναίκας του.

Το μυθιστόρημα που έκανε τον Τζόνσον διάσημο σε ηλικία μόλις 25 χρονών ήταν το «Εικασίες για τον Γιακόμπ» (Mutmassungen über Jakob, 1959). Ο εικοσιοχτάχρονος επιθεωρητής σιδηροδρόμων Γιακόμπ Άμπς διαμελίζεται ένα ομιλχώδες πρωινό από μια αμαξοστοιχία στο σταθμό της Δρέσδης. Περνώντας ο Γιακόμπ τις γραμμές απέφυγε το όχημα που ερχόταν από τη μια κατεύθυνση, χτυπήθηκε όμως από το άλλο που ερχόταν από την άλλη. Αυτοκτονία; Ατύχημα; ή φόνος εκ προμελέτης; «Πάντως ο Γιακόμπ πέρασε διαγωνίως τις γραμμές του τραίνου» αυτό είναι το αναμφισβήτητο γεγονός, για όλα τα άλλα δεν υπάρχει καμιά βεβαιότητα, μόνο υποψίες, εικτολογίες και υποθέσεις. Ο θάνατος όμως του σιωπηλού και επιφυλακτικού Γιακόμπ δίνει την αφορμή να διερευνηθεί η ζωή του και συνάμα η ατμόσφαιρα της εποχής: χωρισμός της Γερμανίας, ανοικοδόμηση, ψυχρός πόλεμος το τραύμα της ενοχής.

Ευχάριστο ανάγνωσμα δεν μπορεί να θεωρηθεί το «Εικασίες για τον Γιακόμπ»: πολυδαίδαλη πλοκή που τα νήματά της χάνονται μέσα σε παρεκβολές, εγκιβωτισμούς, εφιαλτικά λεπτομερείς περιγραφές μηχανικών εγκαταστάσεων —αντί για χαρακτήρες αναλύονται μηχανές. Η αινιγματική προσωπικότητα του ήρωα ανασυγκροτείται από εσωτερικούς μονόλογους, αναδιηγήσεις και ενθυμήσεις συγγενικών και φιλικών προσώπων και από αποσπασματικές συνομιλίες πολιτών. Η ομίχλη που σκέπαζε το σταθμό την ώρα του μοιραίου συμβάντος παίρνει και συμβολικές διαστάσεις. «Εν δε φάει και όλεσσον» το αίτημα του απλοϊκού ομηρικού ήρωα πάντα επίκαιρο.

Αυτή, ωστόσο, η ελλειπτικότητα αναγκάζει τον αναγνώστη να συμμετάσχει και ο ίδιος στην έρευνα: όπως παρατήρησε ο H. M. Enzensberger «ο τρόπος διήγησης του Τζόνσον λυτρώνει τον αναγνώστη από την απολαυστική παθητικότητά του, όπως ακριβώς και η δραματουργία του Μπρεχτ το θεατή». Πάντως στο τέλος της εναγωνίας αναζήτησης της αλήθειας, που επιχειρούν μαζί συγγραφέας και αναγνώστης, το περίγραμμα του θέματος αρχίζει να γίνεται ευκρινές: ένας

ανθρωπάκος αγωνίζεται να διατηρήσει την αυθεντικότητά του και την ουδετερότητά του —είναι και αυτό ένα δικαίωμα, κάπως βέβαια εγωιστικό, αλλά οπωσδήποτε ένα δικαίωμα του ατόμου— μέσα στον ψυχρό ανταγωνισμό δύο συστημάτων μεσσιανικού χαρακτήρα. Ο Γιακόμπ δεν ήθελε να γίνει συνεργάτης των μυστικών υπηρεσιών της χώρας του ούτε όμως και να περάσει στην ευρωπαϊκή βιτρίνα του American way of life και ο άλλος «παράδεισος» του φαινόταν παγερός, δολερός και ψεύτικος. Ο Γιακόμπ —το χορτάρι που συνθλίβεται κάτω από τα βαριά πέλματα των ελεφάντων που τότε συγκρούονται, τότε ερωτροπούν.

Το 1961 κυκλοφόρησε το δεύτερο μυθιστόρημα του Τζόνσον «Το τρίτο βιβλίο για τον Αχίμ». Ένας δημοσιογράφος από το Αμβούργο αναλαμβάνει από κρατικό εκδοτικό οίκο της Α. Γερμανίας την εντολή να συγγράψει τη βιογραφία του Αχίμ, που έχει ανακηρυχθεί σοσιαλιστικός ήρωας. Δύσκολη δουλειά, γιατί τα στοιχεία που προκύπτουν από την έρευνα της ζωής του ήρωα δεν ανταποκρίνονται πλήρως —τουναντίον μάλιστα— στις προδιαγραφές των εργοδοτών. Με σαρδωνεία ειρωνεία και χιούμορ πικρόχολο αποκαλύπτεται ο μηχανισμός κατασκευής συναξαρίων για ευρεία κατανάλωση. Βατικανό-Βερολίνο, βίοι παράλληλοι.

Παρά τα βραβεία, τις τιμές και την απαλλαγή του από τις άχαρες βιοτικές μέριμνες ο Τζόνσον δεν ένοιθε άνετα ούτε στην «εριβόλακα Φθίην» —τη Γερμανία του οικονομικού θαύματος. Ούτε και έγινε ο άβολος διανοούμενος ποτέ δημοφιλής, γιατί απλούστατα αρνήθηκε να ενσωματωθεί στο σύστημα της κυνικής ανισότητας. Πιστός στο αξίωμα του «η Τέχνη είναι αντιπολίτευση» ο συγγραφέας άρχισε να βλέπει με επικριτικό μάτι και τη νέα του πατρίδα. Αν στο θερμοκήπιο ανατολικά του Έλβα ανθούσαν η κρυψίνοια, η φι-

λυποψία, ο υπολογισμός, στο άλλο δυτικά του Έλβα ανθούσαν η απληστία, η ασυδοσία της ελεύθερης αγοράς (προϊόντων, συνειδήσεων, αισθημάτων), η καννιβαλική διάθεση των «προικισμένων» και ισχυρών, ο ρεμβανισμός και η υποκρισία.

«Εξαιρετικά ενδιαφέρον βιβλίο για όποιον αγαπά την πλήξη» χαρακτήρισε το Stern τον πρώτο τόμο ενός μυθιστορήματος-ποταμού με τον τίτλο «Επέτειοι» (Jahrestage-Aus dem Leben von Gesine Gresspahl), που ο Τζόνσον εξέδωσε το 1970. Η τετραλογία συμπληρώθηκε το 1983, λίγους μήνες δηλαδή πριν από το θάνατο του συγγραφέα. Η Γκεσίνε, η παλιά φίλη του Γιακόμπ, βρίσκεται εγκατεστημένη με τη μικρή της κόρη Μαρία στη Νέα Υόρκη. Δυο κόσμοι και δυο εποχές αντιπαρατίθενται και διερευνώνται. Ο κόσμος του μεσοπολέμου στην Jerichow, όπου ζει η οικογένεια της Γκεσίνε (έτος γέννησης το σημαδιακό 1933), μια μικρή πόλη κοντά στο Λύμπεκ, την περίοδο του Ναζισμού και ο κόσμος της Αμερικής την περίοδο του πολέμου του Βιετνάμ και των φυλετικών και σπουδαστικών ταραχών. Ο πρώτος ζωντανεύει με τις διηγήσεις, άμεσες και έμμεσες (καταγραφή σε μαγνητόφωνο) της Γκεσίνε στη μικρή της κόρη. Ο δεύτερος διά μέσου της καθημερινής ανάγνωσης των New York Times, που είναι η επίσημη φωνή της Αμερικής. Σε αντίθεση με τη δεκαετή κόρη της, που έχει εγκλιματιστεί στον αμερικανικό τρόπο ζωής, η Γκεσίνε αισθάνεται ξένη και στη χώρα των απεριόριστων δυνατοτήτων, μολονότι και από την πατρίδα της δεν μπορεί να έχει ευχάριστες αναμνήσεις. Η πρώτη Γερμανία που γνώρισε σκότωσε τη μητέρα της, η δεύτερη τον πατέρα του παιδιού της, η τρίτη απόδωξε την ίδια σαν ξένο σώμα. Καμιά λοιπόν νοσταλγία δεν μπορεί να έχει για την πατρίδα που αποδείχτηκε στις διαδοχικές μεταμορφώσεις της άσπλαχνη μητρυιά, αλλά ταυτόχρονα νιώθει να πνίγεται από το φοβερό αίσθημα του φιλοξενούμενου που πρέπει να βαθίζει ακροποδητί στο ξένο σπίτι.

Το Jahrestage είναι ένα βαρύ νοητικό αργιτεκτόνημα που συγκροτείται από αντιστάσεις φανερές και λανθάνουσες. Η πολιτική ως θεωρία και πράξη πανταχού παρούσα. Λέξη μοτίβο το νερό, ως στοιχείο όχι ζωογόνο αλλά φθοροποιό, ως σύμβολο δηλαδή του ρέοντος χρόνου. Σταθερό συστατικό της εναλλαγής των καιρικών συνθηκών που καταγράφονται με σχολαστικότητα ως αφορμές φατικής επαφής ο άνεμος: το πνεύμα που πνέει όπου θέλει. Στημονικά θέματα η απογοήτευση, η φθορά, η παραίτηση η απελπισία, το ξέσπασμα ιδρών και αισθημάτων, ο θάνατος. Και όλα αυτά το το φοβερό και δύσκολο, το έχει τη γοητεία μιας μαγικής επώδης: κατακλείει και δεσμεύει δικαιολογημένα λοιπόν η Zeit το κατέταξε πριν μερικά χρόνια ανάμεσα τα 100 καλύτερα έργα της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

Από που ερχόταν το τραίνο που διαμέλισε το δύσμοιρο Γιακόμπ, εύκολα κανείς το εικάζει. Πάντως το τραίνο που διαμέλισε το σημαδιακό 84 τον ποιητή ερχόταν βαριά φορτωμένο με μοναξιά και εγκατάλειψη από τη Λύση

Μιχ. Κοπιδάκης

Ο Πέτρος Μαρτινίδης γράφει για το βιβλίο
Ψυχανάλυση και Ελλάδα,
Έκδ: Εταιρείας Σπουδών
Σχολής Μωραΐτη, Αθήνα
1984, επιμέλεια Θ. Τζαβάρα

*Αφιέρωμα σ' έναν νεκρό φίλο
 και μια διαρκώς τεκταινόμενη
 υπόθεση*

Η δουλειά της κριτικής βιβλιοπαρουσίασης, έτσι κι αλλιώς δύσκολη (είτε το βιβλίο μιλάει από μόνο του και η κριτική είναι φλυαρία, είτε το βιβλίο σπαίρνει εύλωττα και η κριτική είναι αδιακρισία), γίνεται ακόμη δυσκολότερη όταν πρόκειται για ένα βιβλίο γραμμένο κατά πλειοψηφία από ψυχαναλυτές: Συνειδητές και ασυνειδητές επιδιώξεις του βιβλίου, φανεροί ή οπισθόβουλοι στόχοι του, περιστασιακές ή ηθελμένες αμφισημίες της ορολογίας του κ.ο.κ. παρουσιάζονται ρητά και ξεκαθαρισμένα, αιτιολογημένα, και αναλυμένα — από την προμετωπίδα του εισαγωγικού σημειώματος ως το ευρετήριο και τον πίνακα περιεχομένων.

Υπάρχει ωστόσο πάντα κάτι παραπάνω να ειπωθεί και να προστεθεί, έστω και αν πρόκειται για τις εντελώς επιφανειακές εντυπώσεις του αναγνώστη ο οποίος, στο μέτρο των δυνατοτήτων του, παρακολούθησε τις πιο διαυγείς περιγραφές των αβυσσικών ιδιομορφιών του ανθρώπινου ψυχισμού: κάτι επιπλέον και κάτι επιπλέον. (Κάτι αντιστοιχίσι με ό,τι εξέπληττε διανοητικά και "σωματικά" τον J. Lacan όταν έλεγε "...je m' en étonne toujours encore").

Το συγκεκριμένο βιβλίο, με τίτλο «Ψυχανάλυση και Ελλάδα» (και με τη γνωστή καλαισθητή τυπογραφία των εκδόσεων της Σχολής Μωραΐτη), είναι αποτέλεσμα της ανταπόκρισης πολλών Ελλήνων επιστημόνων, με επαγγελματικό ή γενικότερο ενδιαφέρον προς την ψυχανάλυση, στο κάλεσμα για μια σειρά εκδηλώσεων γύρω από ζητήματα της ψυχαναλυτικής θεωρίας και πρακτικής στη χώρα μας. Εμπνευστές αυτού του καλέσματος ήταν ο Θ. Τζαβάρας, ψυχίατρος ψυχαναλυτής, και ο Φ. Καλλίας, ψυχολόγος ψυχαναλυτής. Ο πρόωρος θάνατος του τελευταίου περιόρισε το συνολικότερο πρόγραμμα συζητήσεων σε τόμο γραπτών μόνο συμμετοχών (28 τελικά) αφιερωμένο στη μνήμη του: τον τόμο επιμελήθηκε ο Θ.

Τζαβάρας.

Οι συμμετοχές, παρά την κοινή τους αφετηρία, είναι ποικιλότροπες σε κατευθύνσεις (από μεθοδολογικά σχόλια πάνω σε συγκεκριμένες ψυχοθεραπείες μέχρι σχόλια φιλοσοφικο-κοινωνιολογικά για το δυναμικό βίας που εμπεριέχει ο πόθος της ελευθερίας), πολύμορφες σε χαρακτήρα (από μεταφράσεις συντόμων και χαρακτηριστικών κειμένων του Φρόντλ μέχρι προτάσεις για πανεπιστημιακό πρόγραμμα εκπαίδευσης των ψυχαναλυτών στα πλαίσια της ψυχιατρικής ειδίκευσης), και άνισες μεταξύ τους σε μέγεθος (από τρεις μέχρι είκοσι σελίδες). Παρά την πολυμορφία των συμμετοχών, η επιμέλεια του τόμου κινήθηκε εύστοχα, διατάσσοντας τα κείμενα σε μια σειρά και ομαδοποιώντας τα σε υπο-ενότητες, που τα κάνουν να διαβάζονται με όση σχεδόν συνοχή και εσωτερική ροή θα είχε και η εντελεχής διάταξη των κεφαλαίων του βιβλίου ενός μόνο συγγραφέα.

Ουσιαστικά, μια πρώτη ομάδα κειμένων αφορά το παρελθόν της Ψυχανάλυσης στην Ελλάδα, και θα μπορούσε και να τιτλοφορείται έτσι. Περιέχει προσωπικές αναμνήσεις των Ελλήνων σκαπανέων του ψυχαναλυτικού κινήματος, αναδιφήσεις στη σχετική βιβλιογραφία, περιγραφές των αντιδράσεων που προκλήθηκαν κλπ. Μια δεύτερη ομάδα κειμένων αναφέρεται στο γιατί δεν έπιασε στην Ελλάδα η ψυχαναλυτική πρακτική, και αναζητά εξηγήσεις στις εν γένει αντιθέσεις της ψυχαναλυτικής προς την ψυχιατρική πρακτική, στις αντιστάσεις που πρόβαλε ειδικότερα η ελληνική παραδοσιακή κοινωνία, στον κατά κανόνα αντινεωτερικτικό φορμαλισμό της ελληνικής κουλτούρας, κ.α. Μια τρίτη ομάδα κειμένων εξετάζει το κατά πόσο η Ψυχανάλυση προσφέρεται για τη σημασιολογική ευελιξία της ελληνικής γλώσσας και τα προγράμματα των ελληνικών πανεπιστημίων, αναφερόμενη στην ελληνικότητα της ίδιας της ψυχαναλυτικής σκέψης, ή αντιπαραβάλλοντάς τα ελληνικά πράγματα με δυσκολίες που ξεπέρασε και επιτυχίες που είχε η Ψυχανάλυση σε άλλες χώρες. Και μια τέταρτη ομάδα κειμένων ανιχνεύει το πώς και πόσο η Ελλάδα σήμερα χρειάζεται την Ψυχανάλυση, αναλύοντας ορισμένες νευρωσιογόνες συνθήκες της ελληνικής ζωής, ή ξεχωρίζοντας άλλα προβλήματα, της θεραπείας όσο και των ανθρώπων που την έχουν

ανάγκη. Τέλος, μια συστηματική καταγραφή των ελληνικών εκδόσεων των έργων του Φρόντλ, και μια πιο συνοπτική των έργων των Άντλερ, Γιούνγκ, καθώς και ελλήνων συγγραφέων, κλείνουν τον εν λόγω τόμο.

Έτσι ο αναγνώστης έχει την ευκαιρία να πληροφορηθεί, κατ' αρχάς, για το ενδιαφέρον αρκετών ελλήνων διανοουμένων προς την Ψυχανάλυση, ήδη από το 1912, 1915 και μετά (το "γλωσσικό" ή αμιγές ενδιαφέρον του Μ. Τρανταφυλλίδη π.χ., τα μαθήματα του Γ. Ιμβριώτη, τη διάλεξη του Δ. Κουρέτα στη Θεσσαλονίκη το 1927, τις συγκεντρώσεις της ελληνικής ψυχαναλυτικής ομάδας με την πριγκήπισσα Μαρία Βοναπάρτη, τον ποιητή Ανδρέα Εμπειρίκο, τον ψυχίατρο Γ. Ζαβιτζιάνο κ.ά.) ως το 1950. Επίσης για την πλούσια σε σημασίες μεταπήδηση του ενδιαφέροντος περί την ψυχανάλυση, από τους προοδευτικότερους διανοούμενους του τόπου στους πιο συντηρητικούς, καθώς και τη διπλή διοχέτευσή του σε εφαρμογές ψυχοθεραπευτικές όσο και παιδαγωγικές.

Το πρώιμο όμως αυτό ενδιαφέρον, όπου και όπως (κι αν) διοχετεύθηκε, δεν βρήκε ευρύτερη ανταπόκριση. Το γενικό ενδιαφέρον των προοδευτικών διανοουμένων περιορίστηκε ως ένα βαθμό από την υποψία του α-κοινωνικού χαρακτήρα του ασυνειδήτου (αστοί και προλετάριοι, διαφοροποιημένοι από την ταξική τους συνείδηση, ενοποιούνται ύποπτα από το αταξικό τους ασυνείδητο), ενώ το λειτουργικό ενδιαφέρον των γιατρών σκόνταψε στην υποχώρηση του πατερναλιστικού κύρους που απολαμβάνει ο γνώστης - καθοδηγητής νευρολόγος, απέναντι στο αναλυτικό "transfert" και τη διερευνούμενη αβεβαιότητα που επωμίζεται ο ψυχαναλυτής. Παραδοσιακές πρακτικές της ελληνικής ψυχιατρικής (πρβλ. κείμενο Ε. Ασλανίδη, μεταξύ άλλων), και οικονομικές δυσκολίες για μια ψυχοθεραπεία ψυχαναλυτικής εμπνεύσεως (πρβλ. κείμενο Μ. Κρανάκη), η γενικότερη τυπολατρεία μέσα στις περισσότερες εκδηλώσεις της ελληνικής ζωής (πρβλ. κείμενο Ευστ. Λυμπεράκη) και η ειδικότερη αμφισβήτηση από την ψυχανάλυση της παραδοσιακής ιδεολογίας γύρω από την "εγγενή" αρμονία των οικογενειακών σχέσεων και θεσμών (πρβλ. κείμενο Ε. Τζαβάρα), κάνουν τελικά το ψυχαναλυτικό κίνημα σήμερα στην Ελλάδα να βρίσκεται

σε ελάχιστα προχωρημένη θέση: πολύ πιο περιθωριακή από κάθε άλλη χώρα του λεγόμενου Δυτικού Κόσμου.

Κι αυτό παρά το ότι οι ρίζες της ψυχαναλυτικής σκέψης είναι πρωτίστως ελληνικές (πρβλ. κείμενο Ν. Νικολαΐδη), παρά το ότι η βασισμένη σε λεκτικούς συνειρμούς ερμηνευτική των ονείρων έχει στην Ελλάδα ένα παρελθόν που ξεκινά από τον 2ο μ.Χ. αιώνα (πρβλ. κείμενο Ε. Κούκη), και παρά το ότι οι πιο επιλεκτικές συγγένειες όρων, στις σημερινές κοινωνίες της αφθονίας και του φθόνου, βρίσκουν ιδεώδες έδαφος ψυχαναλυτικών διατηρήσεων στην ελληνική γλώσσα (πρβλ. κείμενο Δ. Λιάρου).

Ένα εύλογο ερώτημα τώρα, θα μπορούσε να είναι: τι κατά βάθος επιδιώκει αυτός ο τόμος θέτοντας, ανασύροντας, διευκρινίζοντας όλα αυτά τα στοιχεία για την Ψυχανάλυση και την Ελλάδα. Να φανερώσει την αξία της Ψυχανάλυσης και να επισπεύσει την αναγνώρισή της σε τουλάχιστον ευρωπαϊκό επίπεδο; Να καταδείξει πως, ενώ αιώνες πριν από τον Φρόντλ η ανάλυση των ονείρων και η γλωσσική φύση του ασυνειδήτου θα μπορούσαν να έχουν γεννηθεί και συστηματοποιηθεί στον τόπο μας, ακόμη αναζητούνται τρόποι για την εγκαθίδρυση και καταξίωσή τους; Η επιδιώκει αντίθετα, να επιφέρει το "μίασμα" των νευρώσεων της ευρωπαϊκής μόδας στην όλο διαυγή συνειδητότητα, ακομπλεξάριστη, ελληνική ζωή; Η να οδηγήσει, ενδεχομένως, στην κατίσχυση των ψυχαναλυτικών ιδεών μέσα από την ίδια κίνηση που σπεύδει να δαφνοστεφανώσει όλες τις αξίες του παρελθόντος, ενάντια στον τεχνοκρατικό αλλοτριωτικό κόσμο που ζητά να τις απαλείψει; (Να αναγνωρίσουμε και να οικειοποιηθούμε δηλαδή τους λαμπρούς στοχασμούς των παπιδών μας, όπως ακριβώς αναγνωρίζουμε και επιδεικνύουμε εσχάτως τα κεντήματα των γιαγιάδων μας).

Λίγο - πολύ όλα τα παραπάνω ερωτήματα υπάρχουν και μέσα στα ίδια τα κείμενα που συναρטיζούν τον συγκεκριμένο τόμο, δείχνοντας πως όχι μόνον "έχουσι γνώσιν οι φύλακες", αλλά και ότι μέσα στην ίδια τη φύση της δουλειάς τους είναι να μην αφήνουν τίποτα αδιερεύνητο. (Πρβλ. χαρακτηριστικά ως προς αυτό τα κείμενα των Γ. Στεφανάτου και Μ. Μαρκίδη, τόσο για τα όρια της ψυχαναλυτικής θεραπείας και το "οικογενειακό ρο-

Κυκλοφορεί ο 19ος τόμος του περιοδικού ANTI • Β' εξάμηνο 1983

Περιλαμβάνει τα τεύχη 236 - 250

Με τεύχη αφιερωμένα στην Κυπριακή Λογοτεχνία και την Εναλλακτική Ραδιοφωνία

μάντζο" —την αναζήτηση μιας υψηλής καταγωγής— των ψυχαναλυτών, όσο και για τα όρια της ψυχαναλυτικής ερμηνείας των ασθενειών, εκεί όπου η απώλεια του αντικειμένου της αγάπης αποδεικνύεται λιγότερο νοσογόνο από τη διαταραχή της συμπεριφοράς των αμινών).

Πολύπλευρα και πολύτροπα λοιπόν, το σύνολο των εργασιών, φωτίζει το ζήτημα Ψυχανάλυση και Ελλάδα. Το ξεκίνημα αυτής της σχέσης, τις προϋποθέσεις και τις ρίζες της, την τρέχουσα κατάσταση και τις προοπτικές της... Ενημερώνεται κανείς, διαβάζοντας τον τόμο, πάνω σε πτυχές της ελληνικής ζωής, όσο και πάνω σε κείμενα άγνωστα εν πολλοίς και δυσεύρετα σήμερα. Παράλληλα, έχει την ευκαιρία να βρει και διάφορες ενδιαφέρουσες αποδόσεις στα ελληνικά όρων της ψυχαναλυτικής σκέψης. Μόνο που όταν κάπου - κάπου αυτές οι αποδόσεις μοιάζουν να διακρίνονται από μίαν ελαφρώς προμηθεϊκή έπαρση (π.χ. "Με προσωρινά μπαλώματα... δεν πρόκειται να λυθεί το πρόβλημα. Χρειάζεται πιο μεγάλη τόλμη και μεθοδικότητα" (για να ξεπεραστεί η μειονεκτικότητα της νεοελληνικής γλώσσας)... "η ανακρίβεια της ορολογίας... ο επαρχιωτισμός της πνευματικής παραγωγής" κλπ. —σελ. 336), τότε και οι μεταφραστικές προτάσεις γίνονται λιγότερο εύστοχες. Οι "χειρονομίες" λ.χ. (gestes) αποδίδονται ως "πράξεις" (σελ. 337) και το "Imaginaire" (φαντασιακό) ως "Εικονικό", επειδή "το Imaginaire είναι η (αρχαία) ελληνική Εικόνα" (σελ. 336), πράγμα σωστό, αλλά έτσι η Imaginatio θα έπρεπε να γίνει "Εικονικότητα" ίσως, κι αυτό μπερδεύει τα πράγματα χειρότερα. Τα μειονεκτήματα της νεο-ελληνικής είναι κατά κύριο λόγο τα μειονεκτήματα της συγκεκριμένης κάθε φορά χρήσης της: όταν π.χ. γράφεται ότι "...το σώμα ανα-περι-μένει τον Άλλο" να το "χωρίσει", "διαφοροποιήσει" και "να εισάγει σ' αυτό τη Διαφορά" (σελ. 338) αντί του "να εισαγάγει", ή, όταν, ακόμη πιο χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι "το ασυνείδητο δεν βρίσκεται πέραν (εκείθεν) του καλού και του κακού, αλλά εδώθεν" (σελ. 344) —αντί του "εντεύθεν" της λεγόμενης καθαρεύουσας, ή του "δωθενες" της δημοτικής, αν κανείς το προτιμάει.

Αλλά πέρα από αυτές τις λεπτομέρειες, και παρά την επιμονή των περισσοτέρων συμμετοχών στο ποιος είναι οι ουσιαστικές σχέσεις έλξης και / ή απώθησης ανάμεσα σε Ψυχανάλυση και Ελλάδα, καθώς και στο τι σημαίνει η ίδια η έκδοση αυτή μέσα στην παραπάνω σχέση, και ενώ αναλύεται συστηματικά όλη η "οικεία - ανοίκεια" αίσθηση του Έλληνα ψυχαναλυτή στην Ελλά-

δα σήμερα, κεντρικό ζήτημα παραμένει το πως, για ποιους μύχιους λόγους αντιστάσεων, παραδοσιακότητας ή φορμαλισμού της κουλτούρας, κ.ο.κ., η Ψυχανάλυση απωθείται τόσο από το Λόγο της κοινωνίας όσο κι από εκείνον των ειδικών. Το αντίστροφο όμως έχει ίση, αν όχι περισσότερη, σπουδαιότητα: Πόσο η πλειοψηφία των ψυχαναλυτικών θεραπειών χρειάζεται τη διάδοση και την εμπιστοσύνη των θεραπευομένων και την εξοικείωση με τον καθημερινό Λόγο της κοινωνίας, για να αποβεί επιτυχής.

Στην οργανική Ψυχιατρική με τα ψυχοφάρμακα ο άρρωστος δεν έχει λόγο να γνωρίζει τα υποπροϊόντα της φαινοθειαζίνης, π.χ., για να νιώσει τα ευεργετικά τους αποτελέσματα επάνω του. Στην Ψυχανάλυση όμως ο αναλυτής πρέπει να γίνει ουσιαστικά το μέσον που θα αναγάγει τον άρρωστο σε γιατρό του εαυτού του. Και για να ξεκινήσει κάτι τέτοιο, μια προηγούμενη εξοικείωση με τα γενικά θεωρητικά σχήματα της ψυχαναλυτικής θεωρίας, όσο και μια σχετική εμπιστοσύνη στη μεσολάβησή τους, είναι απαραίτητες.

Η εισαγωγή λοιπόν και η διάδοση του φροϋδικού "μιάσματος" χρειάζονται ως ένα βαθμό, όχι βέβαια για να αποκτήσουν οι Έλληνες ασυνείδητες επιθυμίες από κει που είχαν μόνο ξεκαθαρισμένες επιδιώξεις, αλλά, π.χ., για να αρχίσουν να αναγνωρίζουν ότι η αδιάκοπη, επιτυχής, επαγγελματική υπερίσχυση μπορεί να μην είναι μόνο ένας στοιχειώδης τρόπος επιβίωσης, αλλά και η συνεχώς ανεκπλήρωτη νίκη στην αντιπαλότητα προς τον πατέρα: ή ότι η καθυπόταξη του άλλου και η αδιάκοπη φθορά σε σαδομαζοχιστικές εξαρτήσεις δεν αποτελούν τον μόνο τρόπο διατήρησης της ερωτικής ή συζυγικής σχέσης.

Και όλα αυτά, σίγουρα, δεν είναι προβλήματα ανύπαρκτα, τα οποία εμφυτεύει τεχνηέντως η ψυχαναλυτική μόδα. Αν οι άνθρωποι πριν από τον Φρόυντ δεν έπασχαν από νευρώσεις και οιδιπόδεια συμπλέγματα, άλλο τόσο και οι άνθρωποι πριν από τον Νεύτωνα μετεωριζόντουσαν σε πεδία αντιβαρύτητας χωρίς ποτέ να πέφτουν ή να γκρεμοτσακίζονται. Κι αν ο Κοπέρνικος μας έξωσε από το κέντρο του σύμπαντος, ο Δαρβίνος μας ενέταξε στο ζωικό βασίλειο και ο Φρόυντ διέψευσε τις έσχατες ψευδαισθητικές κολακείες της ματαιοδοξίας μας, δείχνοντας ότι το "εγώ" δεν είναι νοικοκύρης του εαυτού του, τόσο το χειρότερο λοιπόν για τη ματαιοδοξία μας. Όπως και στις δυο πρώτες περιπτώσεις, κερδίζουμε περισσότερο σπουδάζοντας αυτή την "ήττα", παρά εξορκίζοντάς την.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΡΟΠΟΥΛΗΣ

Αρχή σοφίας

Εκδ.: Άγρα, Αθήνα 1983

«Μοναξιά μ' ονειρεύτηκες κι έγινα: /.../ Μ' ονειρεύτηκες κι έγινα: /.../ Γυμνός/και υποδύομαι το σώμα μου. / Μετανάστης / στη γενέθλια γη μου».

Μία ποιητική πρόθεση που περικλείεται σε ένα βιβλίο και μάλιστα τόσο μικρό όσο αυτό του Γ. Κ. επιβεβαιώνει την άποψη ότι η παλιά αυτή τέχνη έχει στον τόπο μας ακόμη πολλά να πραγματοποιήσει. Μέσα από γνωστούς κώδικες ο Γ. Κ. ανανεώνει το ύφος και το ήθος κοινών τόπων και ζωντανεύει τη λέξη, επιμένοντας στην πιο ουσιαστική, ίσως, ποιητική στάση: να καταδείξει τη συγκίνησή του.

ΟΛΓΑ ΚΟΖΑΚΟΥ ΤΣΙΑΡΑ

Ελεύθερο σχέδιο

Αθήνα 1984

«Κι όμως / Κυοφορώ στο μυαλό μου / δεκάδες αγέννητες πέτρες / γλυπτά και ποιήματα».

Ένα έντονο υποβόσκων συναισθημα που όμως δεν κατορθώνει να μνημειωθεί σε ποίημα. Η γλύπτρια Ο. Κ. Τ. παρουσιάζει σ' αυτή την έκδοση και μια σειρά από σχέδιά της. Εκείνο που αξίζει να επισημανθεί σ' αυτό το βιβλίο είναι η συμπληρωματικότητα της έκφρασης της που κάνει δραστικό το τελικό αποτέλεσμα: λόγος-εικόνα. Η πρόθεση επικοινωνίας με νεότερες ηλικίες είναι προφανής. Γίνεται μάλιστα συχνά εναγώνια: «Με τα οξυγονούχα μάτια σας / κρατήστε στη ζωή / την απεγκεφαλισμένη ελπίδα μου».

ΝΙΚΟΣ ΑΝΤΩΝΑΤΟΣ

Δέδυκεν

Εκδ.: Ηριδανός, Αθήνα 1983

Η ποίηση του Νίκου Αντωνάτου είναι ποίηση προσωπική κι όμως ταυτόχρονα ανοιχτή στην αποκρυπτογράφηση της.

Δείγμα γραφής:

«Μικρός / Μπήκα στα παρασκή-

νια των γυναικών / Γιατί όταν είσαι μικρός δεν σε προσέχουν / Οι επιθυμίες σου κοιμούνται ακατέργαστες / Νομίζουν / Σε αυστηρούς κοιτώνες πλάγιασα / Ακίνδυνος / Και κλείστηκα σε αγκαλιές ερωτικές / Ανύποπτος».

ΣΤΑΝΤΑΛ

Αναμνήσεις εγωτισμού.

Εισαγωγή, μετάφραση, σημειώσεις: Τίτος Πατρίκιος

Εκδ.: Γνώση, Αθήνα 1983

Αναμνήσεις του Σταντάλ σε πρώτο πρόσωπο, έτσι που να μεταφέρεται ως εμάς η εικόνα και το αίσθημα μιας εποχής και μιας ζωής, πλούσιας σε παρατηρήσεις και οξύτατης σε σχολιασμό. Ο Τίτος Πατρίκιος που ανέλαβε το σύνθετο αυτό έργο, μας έδωσε την εξαιρετική χαρά μιας μετάφρασης σχολιασμένης με λεπτομέρειες που αποσαφηνίζουν πρόσωπα και πράγματα της εποχής, αλλά και μια κατατοπιστική εισαγωγή. Το σημαντικότερο όμως παραμένει το μεταφραστικό πόνημα που μεταφέρει το πνέυμα και αναπλάθει το ύφος του Σταντάλ.

«Να μια από τις μεγάλες μου δυστυχίες: κάτι ελάχιστες αποχρώσεις με πειράζουν θανάσιμα. Νιώθετε κι εσείς το ίδιο;

Ένας τόνος παραπάνω ή ένας τόνος παρακάτω στους τρόπους της υψηλής κοινωνίας με κάνει να φωνάζω μέσα μου: «Αστή!» ή «Αριστοκρατική κούκλα του Σαιν-Ζερμαίν!». Και την ίδια στιγμή, το μόνο που έχω να προσφέρω στον πλησίον μου είναι αποστροφή ή ειρωνεία.

Μπορεί κανείς να γνωρίσει τα πάντα εκτός από τον εαυτό του, «Εγώ δεν πιστεύω καθόλου πως γνωρίζω τα πάντα», θα πρόσθετε εδώ ένας ευγενικός κύριος της αριστοκρατικής συνοικίας που φροντίζει να φράζει στο γελοίο όλες τις προσβάσεις. Όταν ήμουν άρρωστος, οι γιατροί μου έβρισκαν μεγάλη ευχαρίστηση να με κουράρουν, γιατί με αντιμετώπι-

ΧΡΗΣΤΟΦΟΡΟΥ ΧΡΗΣΤΙΑΝΗ

Δημοτική και Νομικά

Έκδοση του Ινστιτούτου

Νεοελληνικών Σπουδών

(Ιδρ. Μ. Τριανταφυλλίδη),

Θεσσαλονίκη 1984

Από τους πιο μαχητικούς και εργώδεις δημοτικιστές της διεκδικητικής και θετικής περιόδου του δημοτικισμού, ο νομικός Χριστόφορος Χρηστίδης ανέλαβε, μεταξύ άλλων, να μεταγράψει στη δημοτική τα θεμελιώδη νομικά κείμενα της πολιτείας: (τα συντάγματα του 1952 και 1975 και τους κώδικες) και ο παρών τόμος συγκεντρώνει ακριβώς τους προλόγους αυτών των μεταγραφών μαζί με κάποιες άλλες εργασίες, υπομνήματα, και διαλέξεις.

Το έργο υπήρξε βαρύμοχθο και με άνισα αποτελέσματα, δυσχεραινόμενο επιπροσθέτως από την επιδίωξη της γραμματικής ομοιομορφίας, ιδιαίτερα της μορφολογικής, σύμφωνα με τον γραμματικό τύπο μιας «καθαρό-γραμμης» δημοτικής. Βέβαια η δογματική ορθοδοξία του Χρηστίδη δεν είναι άκαμπτη και ακραία, προφανώς διότι η αναμέτρηση με τα νομικά κείμενα και τις έννοιες του έδειξε τα όρια των μονοπατών λύσεων. Η συνειδηση όμως αυτών των ορίων, που τον κάνει να θεωρεί άτοπη κάθε δημοτικιστική θριαμβολογία, δεν τον προβληματίζει ταυτόχρονα να δει την δημοτική ως μία από τις συνιστώσες της αμέριστης νεοελληνικής και να αντλήσει προκατάληπτα απ' όλον τον

ζαν σαν ένα τέρας νευρικής υπεραισθησίας. Κάποτε, ένα ανοιχτό παράθυρο στη διπλανή κάμαρα που η πόρτα της ήταν κλειστή, με έκανε να κρυώνω. Η παρμικρή μυρωδιά —και όταν δεν είναι άσχημη— αδυνατίζει το αριστερό μου χέρι και το αριστερό μου πόδι, και μου δημιουργεί την τάση να πέσω προς αυτή την πλευρά.

— Μα όλες αυτές οι λεπτομέρειες είναι ένας απάισιος εγωτισμός!».

ΛΟΥΚΑΣ ΚΟΥΣΟΥΛΑΣ ΣΧΗΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ

Εκδ: Καστανιώτη, Αθήνα 1984

Η συγκεντρωτική παρουσίαση σχεδόν όλης της ποιητικής δημιουργίας του Λ. Κ. κάνει την έκδοση αυτή ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα. Μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι υπάρχει ένα «ποιητικό σώμα» ιδιαίτερα σημαντικό που διαθέτει ύφος. Διεισδυτικός παρατηρητής και συχνά σαρκαστικός, όσο και αυτοειρωνευόμενος, παρεμβαίνει δραστικά και εφ'όλης της ύλης.

«Το ταξίδι συνεχίζεται / με τον τελευταίο έλικα: / το ποίημα». αλλά και η «σχηματοποίηση»: «Το πιο τέλειο σχήμα είναι / τ' ορθογώνιο· σαν πλαίσιο / Στις πλευρές του βρίσκεται η άκρη, / αρχή δηλαδή και τέλος όλων / όσα κόβει μέσα το μάτι. / Ο κύκλος αντίθετα / τις περισσότερες φορές / γίνεται φαύλος».

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΟΤΑΜΙΤΗΣ Τα πυρηνικά ποιήματα

Εκδ: Καστανιώτη, Αθήνα 1983

Ποιητικός λόγος σπαραγμένος, στο πρώτο πρόσωπο, και καταστροφικός. Ο Δ.Π. καταγράφει με έντονο και σχεδόν βίαιο τρόπο ένα αίσθημα οχληρό που του προκαλεί το περιβάλλον, οι συναναστροφές και οι συμβάσεις. Μοιάζει περισσότερο να επιθυμεί να καταργήσει, παρά να δημιουργήσει. Όμως δημιουργεί,

δια του αντιθέτου, η βαθιά του επιθυμία για αυθεντικότητα και διαύγεια.

«Η νεκρή νομοτέλεια: Λοιπόν σωπαίνω / Φοβάμαι το διάβολο / Που 'χει μιλήσει τόσο / Που γιόμει τον αέρα ήχους λέξεις / Που διέφθειρε τη γλώσσα / Φοβάμαι / Σε ώτα κουφών / Ποιος ήχος φτάνει / Ποιος λόγος σε βουβών χειλη / Δεσμεύεται / Σωπαίνω / Γύρισαν κι άλλαξαν τα πράγματα / Μαθαίνω / Ο Πύργος της Βαβέλ γκρεμίστηκε / Μαζί και τα ψηφία / Μπερδεύτηκαν στην άμμο (...)».

ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΡΦΑΝΗΣ

Το ραντεβού

Εκδ: Οδυσσέας, Αθήνα 1984

Διηγηματική γραφή, που καταγράφει το καθημερινό, το καθάρει και συχνά το σχολιάζει. Άλλοτε κατορθώνει τη συνοπτικότητα του αισθήματος, κι άλλοτε κάποια χαλαρότητα το διαχέει. «Φωτογραφία στις σκάλες: Στο πάνω σκαλί αυτή / τον αγκάλιαζε από το λαιμό / με χέρια ράπτριας / το μικρό της δάχτυλο έπεφτε / στο ανοιχτό του πουκάμισο / ψάχνοντας το κομμένο κουμπί. / Αυτός κοιτάγε το φακό σαν προσωπίδα / το φωτογράφο σαν οξυγονοκολλητή / τη μέρα σαν σπιθες πάνω στις πολυκατοικίες. / Είναι το διάλειμμα της Κυριακής / που όλα τα βλέπει ο ουρανός / και σαν καθρέπτης τα γυρίζει.»

ΓΙΟΖΕΦ ΡΟΤ

Φυγή χωρίς τέλος

Εκδ: Οδυσσέας, Αθήνα 1984

«Οι γυναίκες που συναντάμε, κεντρίζουν περισσότερο τη φαντασία μας παρά την καρδιά μας. Αγαπάμε τον κόσμο που αντιπροσωπεύουν και το πεπρωμένο που υπαινίσσονται», γράφει ο Γ.Ρ. μέσα στο βιβλίο-ρεπορτάζ, σχεδόν, της ζωής του. Ευαίσθητος παρατηρητής, έχοντας ζήσει στο πετσί του τους διωγμούς των Εβραίων, καταγράφει αυτή την χωρίς τέλος φυγή, την αβέβαιη ζωή, με τρόπο δραστικό και νευρώδη.

πλούτο της τελευταίας, αλλ' απλώς τον οδηγεί να αποδεχτεί μερικούς λόγιους όρους και τρόπους, σαν αναγκαίο κακό και παραχώρηση.

Μ' αυτόν τον τρόπο μπορεί να εμφανίζεται λιγότερο μυωπικός και συρρικνωτικός από τη σημερινή λαϊκοδημοτικιστική ορθοδοξία και τη χοντροκοπιά του γλωσσολογικού φανατισμού, αλλά η εμμονή του στην αρχή της μονοτυπίας και της γραμματικής καθαρότητας, τον καθλώνει εντεύθεν και των απαιτήσεων του εγχειρήματος και των δυνατοτήτων της σύνολης νεοελληνικής, οδηγώντας τον σε εκβιαστικές κάποτε εξομοιώσεις των ανομοιών και σε απλοποιήσεις λαϊκιστικές: του ξωφύλλου (σ. 146), εχτρός (143), δημοσίευση

(349) διακόφτει (105), να ευχούμαστε (73), επέρχονται (33), γονιός (τύπος ιδιωματικός και σπανιότερος, όπως γράφει, από το γονέας, αλλά που τον προτιμά λόγω του ομαλότερου πληθυντικού!), ο ανιόντας, ο κατιόντας, ο απόντας (78), κάθειρξη για ως δέκα χρόνια, αντί, μέχρι δέκα ετών (σ. 211) κτλ. ενώ η παρατακτική σύνταξη, που φιλοδοξεί να αντικαταστήσει εντελώς την καθ' υπόταξιν, παράγει χαλαρότητα ύφους και πλατυασμό, αδυνατώντας να ανταποκριθεί αυτοδύναμα στην πυκνότητα των νομικών διατυπώσεων και γενικά στις ανάγκες του αφηρημένου λόγου. Εξάλλου, πιστός στην παράδοση όλων σχεδόν των ορθοδόξων δημοτικιστών, παραμελεί ανέτως την αισθητική προς όφελος της

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Έλεα πτερόεντα

ΑΦΙΕΡΩΜΑ: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ(;) ΣΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ ΤΗΣ Ε.Ο.Κ.

- Αχ. Μητσού: Σε αναζήτηση ευρωπαϊκής στρατηγικής
- Φ. Γεωργιάδη: Η υποστήριξη των ελληνικών θέσεων στα κοινοτικά όργανα. Περιπτώσιολογία και ολίγες γενικεύσεις

Κυκλοφορεί το 21ο τεύχος

γραμματικής καθαρότητας και ομοιομορφίας (π.χ. προγράφει ολοκληρωτικά την άτονη συλλαβική αύξηση, προτιμώντας να γράφει δεν δίστασαν (121) αντί για το έρρυθμο και ευχότερο δεν edίστασαν κτλ.) και γενικά αντιμετωπίζει λέξεις και τύπους σαν αντικείμενα in vitro και όχι ως πραγματικότητες in vivo.

Επιπλέον, σ' αυτόν ανήκει και η ατυχέστατη —και αναιτιολόγητη— πρόταση (την οποία έχει ήδη εφαρμόσει μεταφράζοντας τα Αποφθέγματα του Λαροσφουκό), να συμπληρώσουμε 7 γράμματα του αλφαβήτου μας με ισάριθμα σημάδια, για να προφέρουμε τα ξένα ονόματα αλλά και τις ξενογενείς ελληνικές λέξεις (π.χ. Σατωμπριάν, μπαμπάς) σύμφωνα με την προφορά της καταγωγής

τους, αλλοιώνοντας έτσι τη δική μας φωνητική υφή και περιπλέκοντας άσκοπα την ορθογραφία μας (σ.σ. 121, 317 εκ.).

Ωστόσο, το βιβλίο αυτό είναι τριπλά χρήσιμο: ως ντοκουμέντο της νοοτροπίας και των ποικίλων αγώνων του δημοτικισμού μιας ορισμένης περιόδου· ως δείγμα των ορίων ενός εγχειρήματος που σίγουρα υπερβαίνει τις δυνατότητες ενός μόνο ατόμου αλλά και της αμιγούς δημοτικής· ως θετικό, τέλος, βοήθημα για τη μεταγραφή στην κοινή νεοελληνική των εδραίων νομικών κειμένων, λόγω των επιμέρους ευστόχων λύσεων που περιέχει.

Μ. Κ.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΜΑΣΤΕ ΕΝΤΟΝΑ...

● Στην πολιτική και τη στάση του ANTI αναφέρονται τα δύο γράμματα που ακολουθούν και εκφράζουν τις απόψεις των αναγνωστών μας για την πολιτική και τη στάση του ANTI σε ορισμένα θέματα.

Η πρώτη από τον Μάνο Καλομοίρη, που κάνει και την έκκληση «όλοι ανεξαιρέτως οι αριστεροί να ψηφίσουν ΠΑΣΟΚ». Να τι πιστεύει μεταξύ άλλων, θεωρώντας μάλιστα ότι το ANTI «επιθυμεί να περάσει η κεντροδεξιά πολιτική», ο «αριστερός» αναγνώστης μας, για όσους έχουν «ξεμπερδέψει με την Αριστερά εδώ και πολύ καιρό».

Αγαπητό Αντί,

Με τούτο το γράμμα μου θέλω να διαμαρτυρηθώ έντονα για την στάση σου απέναντι στο ΠΑΣΟΚ και στην κυβέρνηση γενικότερα.

Οι πολύ εχθρικές και καθόλου «καλόπιστες» πολιτικές αναλύσεις σου που στρέφονται με πρωτοφανές μίσος ενάντια στην κυβερνητική πολιτική δείχνουν ότι είσαι ένα αριστερό περιοδικό με μικροαστικές αντιλήψεις, δίχως να έχεις αναπτύξει καθόλου ταξική συνείδηση όπως άλλα έντυπα του χώρου.

Ακόμη δείχνει να είσαι ένα προκατειλημμένο περιοδικό που χωρίς να υποστηρίζει κάποιο συγκεκριμένο κόμμα για να δικαιολογείται η στάση σου, προσπαθείς να περάσεις κάποιες θέσεις που κάθε άλλο παρά αριστερές μπορεί να χαρακτηριστούν.

Κρίνοντας όλα τα υπάρχοντα αριστερά κόμματα ως έχοντα ΛΑΝΘΑΣΜΕΝΗ πολιτική, επιθυμείς να περάσεις κάποια κεντροαριστερή μέχρι κεντροδεξιά πολιτική τινάζοντας στον αέρα τον τίτλο σου ως αριστερού εντύπου αγνοώντας τους αναγνώστες σου.

Τέλος πάντων αν αγαπητό «ANTI» δεν ικανοποιείσαι με κα-

νένα κόμμα της Αριστεράς όπως ΠΑΣΟΚ, ΚΚΕ εσ., ΑΣΚΕ, ΚΚΕ-ΜΛ κλπ., ας φτιάξεις εσύ (δηλ. οι συνεργάτες σου) ένα κόμμα (κεντροαριστερό, κεντροδεξιό, κενρώο κλπ.) για να... τελειώσουμε.

Εγώ τουλάχιστον πιστεύω πως το «ANTI» έχει ξεμπερδέψει με την Αριστερά εδώ και πολύ καιρό...

Το ΠΑΣΟΚ που θέλεις να το διαχωρίσεις αυθαίρετα από την Αριστερά, είναι ένα «ριζοσπαστικό αριστερό κίνημα» σύμφωνα με τις θέσεις της Κ.Ε. για το σύνεδριό.

Ακόμη το «ΠΑΣΟΚ» αποδεχόμενο το Μαρξισμό ως μέθοδο κοινωνικής ανάλυσης ολοκληρώνει τις εκτιμήσεις του και εμπλουτίζει την πείρα του από την πολύχρονη πάλη του λαού μας, χωρίς να αγνοεί τη συσσωρευμένη ιστορική εμπειρία των λαϊκών κινήματων σε παγκόσμια κλίμακα (βλ. Καταστατικό).

Δεν μπορεί κανείς να πει πως το ΠΑΣΟΚ δεν τηρεί κατά γράμμα τις προεκλογικές υποσχέσεις του, αν δεν είναι επηρεασμένος από τη δεξιά δημαγωγία.

Δυστυχώς πολλοί αριστεροί έχουν πέσει εύκολα θύματα της δεξιάς προπαγάνδας, ξεχνώντας με μεγάλη ευκολία τη θέσπιση από το ΠΑΣΟΚ της Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής (ΑΤΑ), την κατάργηση των εξετάσεων για εισαγωγή σε Λύκειο και ΑΕΙ, την ίδρυση των Μεταλλοκειακών Προπαρασκευαστικών Κέντρων, και των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΤΕΙ), τα Κέντρα Υγείας και το Εθνικό Σύστημα Υγείας (ΕΣΥ), τη μείωση τιμάρθιμου, πληθωρισμού, και δημόσιων ελλειμμάτων, τη θέσπιση τρίωρης δωρεάν συγκοινωνίας, τη θεσμοθέτηση του Πολιτικού Γάμου, την κατάργηση του φακελώματος και την απαγόρευση βασανιστηρίων, την αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης και την δικαίωση των Πολιτικών Προσφύγων, τη θέσπιση της συμμετοχής των εργαζομένων στις επιχειρήσεις που εργάζονται με τις Κοινωνικοποιήσεις, την κατάργηση του σταυρού προτίμησης για την εξαφάνιση του ρουσφετιού, τη θέσπιση των Λαϊκών Συνελεύσεων, των Συνοικιακών Συμβουλίων και των Νομαρχιακών Συμβουλίων για την εδραίωση της Λαϊκής Συμμετοχής στην εξουσία, την

μεταρρύθμιση και απλοποίηση της γραφής με το μονοτονικό σύστημα, και άλλα πολλά βήματα του ΠΑΣΟΚ προς την Αλλαγή.

Τελειώνω το γράμμα μου με την έκκληση ΟΛΟΙ ανεξαιρέτως οι αριστεροί να υπερψηφίσουν στις εκλογές το ΠΑΣΟΚ για να μην ΕΠΑΝΕΛΘΕΙ στην εξουσία η λαομίσητη Δεξιά.

Με αγωνιστικούς χαιρετισμούς
Μάνος Καλομοίρης

● Η δεύτερη επιστολή από το φοιτητή Πολυμέρη Βόγλη. Ο αναγνώστης μας πιστεύει ότι το ANTI είναι προκατειλημμένο για ένα συγκεκριμένο πολιτικό χώρο τους «αριστεριστές». Από την πλευρά μας θα θέλαμε να επισημάνουμε στο φίλο αναγνώστη μας να ανατρέξει στο σύνολο των τευχών του ANTI.

Αγαπητό Αντί,

Θα αναφερθώ σε τρία ζητήματα που από μια πρώτη ματιά φαίνονται άσχετα μεταξύ τους. Κοινό στοιχείο είναι ο πολιτικός χώρος που πρόβαλλε - στήριζε θέματα σαν κι αυτά. Αυτό που με προβληματίζει είναι η στάση του Αντί απέναντι σ' αυτόν τον πολιτικό χώρο, στάση που σκιαγραφείται από άρθρα που δημοσιεύτηκαν ή γεγονότα που αποσιωπήθηκαν.

1. Το μικρό σχόλιο του Αντί για το 12ο Πανσπουδαστικό Συνέδριο ήταν πραγματικά αντάξιο της μικρής σημασίας των πολιτικών αποφάσεων του Συνεδρίου. Από το σχόλιο όμως απουσίαζε το θέμα που απασχόλησε τις 4 πρώτες μέρες το Συνέδριο και ήταν εστία έντονης αντιπαράθεσης μεταξύ των κομμάτων: το θέμα του Στρατού. Ούτε λέξη για το γεγονός ότι φαντάροι συμμετείχαν στα ψηφοδέλτια διαφόρων πολιτικών χώρων (ΠΣΚ, ΔΑ, Συσπειρώσεις), ούτε λέξη για το γεγονός ότι εκλεγμένοι φαντάροι ήρθαν και μίλησαν στο Συνέδριο (παρά τη σχετική απαγόρευση του Δροσογιάννη) ούτε λέξη για την απόφαση του Συνεδρίου στο θέμα του Στρατού.

2. Την Τετάρτη 2 του Μάη γίνεται η δίκη των 11 συλληφθέντων για τα επεισόδια της 14/10/1983 στη διαδήλωση της επιτροπής για το Στρατό. Και τότε βέβαια (τχ. 244) το Αντί είχε αρκεστεί σ' ένα μικρό - αλλά γενικό - σχόλιο. Για την επικείμενη δίκη ούτε ένα σχόλιο δε δημοσιεύτηκε αν και είναι από τις λίγες πολιτικές

δίκες στη διάρκεια της «Αλλαγής». Ελπίζω και η έκβαση της δίκης (αθωωτική ή καταδικαστική) να μην έχει την ίδια τύχη.

3. Στο άρθρο για τις φοιτητικές εκλογές (τχ. 257) ο Δ. Αλεξάκης παρουσιάζοντας τις πολιτικές δυνάμεις «ξεχνά» τις Αριστερές Συσπειρώσεις. Πιο συγκεκριμένα σ' όλο το άρθρο αναφέρονται δύο φορές: όταν επισημαίνει την «καθοδική συρρίκνωσή» τους και όταν γράφει για την Αριστερή Πρωτοβουλία. Ξεχνά φαίνεται ο Δ. Αλεξάκης ότι οι Αριστερές Συσπειρώσεις ήταν ο κύριος πόλος (η ΑΣΚ έχει πολύ μικρή δύναμη, η Αριστερή Πρωτοβουλία σαν οργανωμένος χώρος εμφανίστηκε 1 μήνα πριν τις εκλογές) αντίστασης στην τεχνοκρατική μεταρρύθμιση του ν. 1268. Ήταν ο χώρος που πάλευε για να μην εφαρμοστούν τα εξάμηνα, που έμπρακτα εναντιώθηκε στη γραφειοκρατικοποίηση της Συνδιοίκησης, που αγωνίστηκε για την ουσιαστική κατοχύρωση του Πανεπιστημιακού ασύλου, που απάλευε την ιδεολογία της «ουδέτερης» επιστήμης και τις αστικές (ή «σοσιαλιστικές») αξίες του επιστημονισμού και της αξιοκρατίας, που προσπαθεί για την ανάπτυξη ενός αντικαπιταλιστικού Φ.Κ.

Τελειώνοντας: μήπως πρόκειται για λάθη, παραλείψεις, ή μήπως είστε και σεις θιασώτες της «αντίληψης» «με τους αριστεριστές θα ασχολούμαστε τώρα;» Ή μήπως πρόκειται για κάτι άλλο...

Πολυμέρης Βόγλης
Φοιτητής

ΠΕΡΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ, «ΕΙΣΟΔΙΣΜΟΥ» ΚΑΙ ΓΝΗΣΙΟΤΗΤΑΣ

● Με αφορμή επιστολή του Γ. Γεωργιάδη (ANTI, τχ. 258) πήραμε αρκετά γράμματα που ακολουθώντας την προτροπή - πρόκληση του αναγνώστη μας του απαντούν. Να λοιπόν πως αντιμετωπίζουν τις απόψεις του μερικοί αναγνώστες μας.

Η πρώτη επιστολή - απάντηση από τον αναγνώστη μας Κ. Στεφανίδη μαθητή Λυκείου:

Αγαπητό «ANTI»,

Ο φίλος μας βγαίνει απ' τα αριστερά του ΚΚΕ, και αποδεικνύεται «βασιλικότερος του βασιλέ-

στον
ημιόροφο

ΦΩΛΙΑ
ΤΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΥ

Ελληνικά και Ξενόγλωσσα Βιβλία

- Ιστορία
- Πολιτική
- Κοινωνικές Επιστήμες
- Ειδικό τμήμα Αρχαίας Ελληνικής και Ρωμαϊκής Ιστορίας και Κλασικής Φιλολογίας. Loeb classical library, Oxford University Press, Belles Lettres κτλ.

ως». Καιρός είναι να καταλάβει, πως κάπου σταματάει ο δογματισμός κι αρχίζει η βλακεία. Και εξηγούμαι: Πως βλέπει αυτός την πραγματοποίηση της επανάστασης κάτω απ' τις σημερινές συνθήκες; Μήπως σαν ένοπλη λαϊκή εξέγερση, μήπως σαν ένα σύνολο τρομοκρατικών ενεργειών ή μήπως σαν ένα μπουκοτάζ των ελληνικών παραγωγικών μονάδων; Αν η Σοβ. Ένωση απορρίψει την «Ειρηνική συνύπαρξη», τότε τι πρέπει να κάνει; Μήπως θα πρέπει να εισβάλει σε καμιά καπιταλιστική χώρα για να διαδώσει τον μαρξισμό δυναμικότερα (επαναστατικότερα);

Ποιες ενέργειες στοιχειοθετούν κατά τη γνώμη του την αντιλαϊκή πολιτική του ΠΑΣΟΚ;

Πού είδε την υποστήριξη του ΚΚΕ στην κυβερνητική πολιτική; (Σαν κόμματα, το ΚΚΕ και το ΠΑΣΟΚ, είναι φυσικό ορισμένες φορές να έχουν ταυτόσημες απόψεις για ορισμένα επιμέρους θέματα, μιας και έχουν παρόμοια οράματα. Την υποστήριξη όμως πού την είδε;).

Το θέμα είναι να εξετάσουμε αν στην Ελλάδα μπορούμε να έχουμε ειρηνικό κοινωνικό μετασχηματισμό, ή χρειάζεται μια επανάσταση. Μέσα από το πρίσμα του δογματισμού, η πλάστιγγα γέρνει σαφώς στο δεύτερο σκέλος του διλήμματος. Λογικά όμως, αν σκεφτεί κανείς πως έχουμε σοσιαλιστική κυβέρνηση σε καπιταλιστικά διαρθρωμένο κράτος, πρέπει να βγει το συμπέρασμα πως η αλλαγή θα επιτευχθεί με σταδιακές αναστολές κάθε αστικής αντίληψης του κρατικού και παραγωγικού μηχανισμού, δηλαδή με μια ειρηνική εξέλιξη.

(Αλήθεια φίλε Γιώργο, για σκέψου τι θα γινόταν, αν προσπαθούσες, ζώντας σε ένα σοσιαλιστικό κράτος που βασίζεται στην εργατική συμμετοχή και την αυτοδιαχείριση, να επιβάλεις στις πλατιές μάζες του λαού μερικές «εκ των άνω» ιδεολογικές πλατφόρμες με το πρόσχημα της επαναστατικότητας).

Τελειώνοντας, θέλω να τονίσω πως οι απόψεις εκφράζουν εμένα προσωπικά, μιας και δεν ανήκω σε κανένα κόμμα. Ως προς αυτό το σκέλος της παράκλησης (δηλαδή διάλογο με «οποιοδήποτε σταλινικό»), ο Γ. Γεωργιάδης ατύχησε.

Κώστας Στεφανίδης
Μαθητής Β' Λυκείου

● Στην ίδια επιστολή αναφέρεται και ο Α. Παναγιωτόπουλος. Να τι μας γράφει για τις απόψεις του Γ. Γεωργιάδη:

Αγαπητό ANTI,

Δράττομαι της ευκαιρίας που μου προσφέρει η επιστολή του Γ. Γεωργιάδη για να τον ρωτήσω μια απορία.

Καταρχήν —δεν ξέρω αν θα απογοητευθεί από αυτό— δεν είμαι

καθόλου σταλινικός, ούτε μιλώ κάτω από τη σημαία κάποιου κόμματος.

Επειδή, λοιπόν, κατηγόρησε το «ΚΚΕ» για προδοσία του εργατικού κινήματος, για ταξική συνεργασία κ.ά. πολλά —ίσως σωστά— θέλω να τον ρωτήσω αν η «εισοδιστική» ταχτική που ακολούθησαν και ακολουθούν πολλές τροτσκιστικές ομάδες στο εξωτερικό και στην Ελλάδα —νομίζω πως αυτό δεν ισχύει για την ΕΔΕ— η μέθοδος δηλαδή της «εισόδου» σε σοσιαλιστικά ή σοσιαλδημοκρατικά κόμματα αν λέγεται ή όχι προδοσία της εργατικής τάξης. Ποιος τελικά είναι ο σκοπός αυτής της τακτικής;

Φιλικά,

Δημήτρης Παναγιωτόπουλος

● Και η απάντηση από τον Γ. Σωτηρόπουλο, «ευρωσταλινικό» σύμφωνα με την επιστολή του Γ. Γεωργιάδη.

Αγαπητό Αντί,

Δεν είμαι σταλινικός. Συνεπώς, δεν μπορώ να συμμετάσχω στο διάλογο που ζητάει ο φίλος Γιώργος Γεωργιάδης, στο τχ. 258. Ψηφίζω όμως, ΚΚΕ εσωτερικού. Άρα, είμαι ευρωσταλινικός, σύμφωνα με την ΕΔΕ. Άρα, έχω κάποια προσόντα να συμμετάσχω σ' αυτό το διάλογο.

Λοιπόν, φίλε Γιώργο, λες ότι η βάση του μαρξισμού είναι η επανάσταση. Και λέγοντας βέβαια επανάσταση εννοείς βίαιη εξέγερση. Θα ήθελα να σε παραπέμψω σε μια συνέντευξη του Μαρξ στην εφημερίδα «Κόσμος» της 3ης Ιουλίου 1871. Λέει, λοιπόν, ο Κάρολος: Στην Αγγλία, ο δρόμος είναι ανοιχτός για την εργατική τάξη, ν' αναπτύξει την πολιτική της δύναμη, όπως και θα κάνει. Εδώ μια εξέγερση θα ήταν ανόητη, τη στιγμή που ο σκοπός μπορεί να κερδηθεί πιο γρήγορα και σίγουρα με ειρηνική κινητοποίηση. Το 1872, στο Άμστερνταμ, ο Κάρολος επαναλαμβάνει: «Δεν αρνιόμαστε πως υπάρχουν χώρες, όπως οι ΗΠΑ και η Αγγλία, όπου οι εργάτες μπορούν να ελπίζουν ότι θα πετύχουν τους σκοπούς τους με ειρηνικά μέσα». (Αυτά τα στοιχεία τα βρήκα στο βιβλίο του Τζων Λιούις «Ο Μαρξισμός του Μαρξ» σελ. 320, έκδ. «Μπουκουμάνης»).

Γράφεις ότι ο Αντρέας ήταν αρχιγραφειοκράτης. Συμφωνώ. Αλλά, τότε τι ήταν ο Τρότσκι που, στο βιβλίο του «Terrorismus und Kommunismus» σελ. 117-118, γράφει: «... δεν υπάρχει άλλος δρόμος για το σοσιαλισμό εκτός απ' αυτόν που περνάει από την ΠΛΗΡΗ κυριαρχία του κράτους πάνω σε ΟΛΕΣ τις οικονομικές δυνάμεις του τόπου και τη συγκεντρωτική κατανομή των εργατικών δυναμειών σύμφωνα μ' ένα κρατικό συνολικό σχέδιο. Γι' αυτό το εργατικό (;) κράτος θεωρεί (!) εαυτό εξουσιοδοτημένο να στέλνει τον κάθε εργαζόμενο εκεί

όπου η εργασία του είναι αναγκαία». (Τα κεφαλαία, τα θαυμαστικά και τα ερωτηματικά δικά μου). Στην ίδια σελίδα, ο Τρότσκι υμνεί την καταναγκαστική εργασία! (Αυτά τα στοιχεία τα βρήκα στο βιβλίο του Κώστα Παπαϊωάννου «Η γένεση του ολοκληρωτισμού», σελ. 266, έκδοση IMAGO).

ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΙΚΑ

● Ευρωεκλογές. Ανάμεσα στα διάφορα γράμματα που πήραμε για την εκλογική αναμέτρηση της Κυριακής να και ένα κάλεσμα που μας έστειλε ομάδα φίλων του κινήματος «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ». «Σαν φίλοι, σαν αδελφία» δημοσιεύουμε αυτούσια την επιστολή τους, «δίχως καμία περικοπή» όπως μας το ζήτησαν οι ίδιοι.

Φίλοι και φίλες του αξιαγάπητου περιοδικού «ANTI», εμείς οι αγωνιστές μαχητές της «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ» σας καλούμε να ψηφίσετε στις ευρωεκλογές της 17ης Ιουνίου το δυνατό κι ενωτικό κίνημά μας.

Παλεύοντας για ελευθερία, δημοκρατία, κοινωνική δικαιοσύνη, και εθνική ανεξαρτησία, αγωνιζόμενοι για έξοδο από το ΝΑΤΟ και την ΕΟΚ, επιθυμώντας το διώξιμο των αμερικάνικων βάσεων, κατεβαίνουμε ενωμένοι, επαναστατικοί και ριζοσπαστικοποιημένοι στον πολιτικό στίβο στοχεύοντας στην εκλογή τουλάχιστον του Νικόλαου Ψαρουδάκη ως ευρωβουλευτή.

Μετά τη διενέργεια του δεύτερου Συνεδρίου της «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ», διαγράφουμε το άμεσο μέλλον με αισιοδοξία.

Τώρα, έχοντας μια δυνατή ΕΧΟΝ (Ελληνική Χριστιανοσοσιαλιστική Οργάνωση Νεολαίας) και μια διακλαδισμένη σ' όλη την Ελλάδα «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ» ατενίζουμε το μέλλον με χριστιανική αγάπη και ήθος.

Καταδικάζοντας την πώλωση από τα δύο μεγάλα κόμματα, ΠΑΣΟΚ και ΝΔ, απορρίπτουμε τον διπρόσωπο ΥΛΙΣΜΟ (κομμουνισμό ή καπιταλισμό) και προβάλλουμε ως ιδανικό πρότυπο τον χριστιανικό κοινωνισμό.

Επιθυμώντας τον τερματισμό της εκμετάλλευσης ανθρώπου από άνθρωπο και την πρόοδο της κοινωνίας, πρέπει να δώσουμε χριστιανική σημασία στους —μέχρι τώρα— υποβαθμισμένους θεσμούς της οικογένειας, του κράτους και της δημοκρατίας.

Ψήφο λοιπόν, στον αγωνιστή δημοκράτη Νικόλαο Ψαρουδάκη (πρόεδρο της ΧΔ) για μια αντιδεξιά χριστιανοσοσιαλιστική πολιτική μέσα στο Ευρωκοινοβούλιο.

Εμπρός, διαδώστε την εφημερίδα της ΧΔ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ» (Σόλωνος 126, Αθήνα - Τηλ. 36.21.089, 36.11.302) και γράψτε

ΑΓΓΛΙΚΑ

Καθηγητής Αγγλικής με δεκατετράχρονη πείρα παραδίδει μαθήματα σε σοβαρά ενδιαφερόμενους ενήλικες, προχωρημένου επιπέδου. Τηλ. 36.00.573, κ. Κάλφογλου.

ANTRE ΜΠΡΕΤΟΝ
, ΤΙ ΕΙΝΑΙ Ο
ΣΟΥΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

✱

NORMAN ΜΑΙΗΛΕΡ

Ο απεσταλμένος
ενός μανιακού

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ
ΤΥΠΟΣ

Ζωοδ. Πηγής 17
τηλ. 36.39.980

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΚΑΝΤΑΣ

ΣΤΑ
ΝΥΧΙΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ
&
Η ΑΦΙΕΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

ANDREA DWORKIN
ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΑ
ΚΑΙ ΑΝΔΡΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΟΥΤΟΠΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΥΤΟΠΙΑ
Νικηταρά 8-10 ΑΘΗΝΑ
τηλ: 36.38.696

συνδρομητές αφού στοιχίζει η ετήσια συνδρομή μόνο 500 δρχ.

Ελάτε στα γραφεία μας, να συζητήσουμε σαν φίλοι, σαν αδελφια. Γιατί η «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ» είναι ανοιχτή από τον λαό για το λαό.

ΟΜΑΔΑ ΦΙΛΩΝ Κινήματος
«ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ
ΔΗΜΟΡΑΤΙΑΣ

ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ

● *Ευρωεκλογές. Τέλος την Κυριακή. Τέλος και των αφισκοκολλησεων και της ηχορύπανσης. Ορισμένα προβλήματα όμως υπάρχουν, και είναι γνωστές οι απόψεις των κομμάτων και οι θέσεις, που δημοσιεύθηκαν στον Τύπο για την αφισσκοκόλληση, τα πανό και τα megάφωνα. Ο αναγνώστης μας Μίλτος Μεντζελίδης από τον Κορυδαλλό με αφορμή μια συζήτηση στο ραδιόφωνο για την ηχορύπανση μας γράφει*

Αγαπητό «Αντί»,

Στην εκπομπή αυτή (κάθε μέρα παντού 24/5) εκπρόσωποι πέντε κομμάτων, ΝΔ, ΚΚΕ, ΚΚΕ εσ., ΚΟΔΗΣΟ, ΠΑΣΟΚ, εκτός ίσως του ΚΚΕ εσ. συμφώνησαν, ή τουλάχιστον πέρασαν «εξ απαλών ονυχών» το ζήτημα της «πολιτικής» ηχορύπανσης και αφισκορύπανσης του κ. Μπέη.

Σχεδόν καθολικά δέχθηκαν το συμβόλαιο (τελευταία συνηθίζεται πολύ στην Ελλάδα) του κ. Δημάρχου Αθήνας. Η άποψη αυτή κατά τη γνώμη μου όμως, εγκυμονεί αρκετούς κινδύνους. Είναι βέβαια αστείο να μιλάμε για ηχορύπανση αγνοώντας την αισθητική ρύπανση και την ψυχοπίεση που ασκούν στον καθημερινό διαβάτη, τα megάθηρα - πολυκατοικίες στο κέντρο της Αθήνας. Την τσιμεντοποίηση και τις θυσίες του ελάχιστου πράσινου στο βωμό του ΙΧ (Ιερά Οδός). Απ' την άλλη μεριά το megάφωνο, το πανό, η αφίσα, το σύνθημα στον τοίχο, παίζουν ένα ρόλο αφύπνισης της κοιμισμένης συνείδησης του μέσου Έλληνα, που καθημερινά εκφράζεται κοινωνικά μέσω του Ολυμπιακού και της Δυναστείας.

Παραπέρα είναι ένα παλιό όπλο πάλης στις ομάδες εκείνες που θεωρούνται «αντικοινωνικές» και επόμενα φιμώνονται από τα μέσα ενημέρωσης.

Η αφίσα και το σπρέι στον τοίχο του εργοστάσιου λειτουργούν σαν επαναστατικά ερεθίσματα και δημιουργούν στις μάζες την εντύπωση ότι παρεμβαίνουν με τα δικά τους όπλα έκφρασης, ενάντια στα ελεγχόμενα μέσα ενημέρωσης.

Εγκυμονείται λοιπόν ο κίνδυνος, αν χάσουμε ολ' αυτά να ταυτιστούμε συνειδησιακά με το μέσο ευρωπαϊκό εργαζόμενο που διατηρεί καθαρή τη φυλακή του σαν τα μάτια του. Κινδυνεύουμε ν' αποδεχτούμε ότι η πολιτική, κοινωνική και πολιτιστική σκέψη είναι προνόμιο μιας ελίτ ειδι-

κών, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να εκφράζονται για λογαριασμό των μαζών.

Και αν για παράδειγμα δεχτούμε ότι τα κρατικά μέσα ανοίξουν για όλους (τρελά πράγματα δηλαδή) ποιοι θα είναι αυτοί που θα καθορίζουν το «όλους»; Πόσο προσπελάσιμα θα είναι αυτά από ομάδες που θα βάζουν ζητήματα διαφορετικά από την κατευθυνόμενη σκέψη των μαζών;

Θα φτάσουμε λοιπόν, σ' εκείνη την «Οργουελική» εποχή που για να καλέσουμε τον κόσμο σε μια εκδήλωση για το στρατό, θα γράψουμε σε προκαθορισμένο πίνακα με ειδικό σπρέι (πρασινωπό) πλαισιωμένο από γλάστρες και γαρύφαλα;

Η μήπως ποτέ δεν θα δούμε στην TV στις ειδήσεις των 9.30 κάποιον ατημέλητο μακρυμάλλη να οριέται ενάντια στην κρατική καταστολή;

Μη γελιόμαστε, πίσω απ' όλα αυτά κρύβεται μια μεθοδευμένη τακτική για το τσάκισμα της προσωπικής έκφρασης. Μια τακτική οχλοποίησης που θέλοντας και μη οδηγεί τις μάζες σε δύο δρόμους, ή στην μαζική αδράνεια ή στην ένταξη κάτω από τη σημαία των «ειδικών» «μαστερούχων» εκφραστών του.

Κάποιοι μας παίζουν ένα άσχημο παιχνίδι κι αν δεν προσέξουμε, θα γίνουμε οι θλιμμένοι θεατές του ταξικού θανάτου μας.

Με τιμή
Μίλτος Μεντζελίδης

ΔΕΝ ΔΗΛΩΣΑ...

● *Ευρωεκλογές. Δηλώσεις, πολλές και διάφορες δηλώσεις. Με αφορμή κάποια δήλωση ο αναγνώστης μας Δημ. Κ. Θρασυβούλου μας έστειλε την επιστολή που ακολουθεί:*

Αγαπητό Αντί,

Στο φύλλο της 6.6.1984 του «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ», στη δεύτερη σελίδα και κάτω απ' τον τίτλο «Δουλειά μέχρι την κάλη», είδα κάποιες φανταστικές δηλώσεις να υπογράφονται με το όνομά μου. Η μέθοδος, βέβαια, του εγκλωβισμού και της ψηφοθηρίας μέσω κάποιων δημοσιεύσεων είναι από παλιά γνωστή. Το άτομό μου, όμως δεν ενδείκνυται για τέτοιου είδους εφαρμογές.

Επειδή πιστεύω ότι το να ειςχωρήσω σε περιττές πολυλογίες δεν ωφελεί καθόλου, ΔΗΛΩΝΩ ότι δεν έχω καμιά σχέση με τα αναγραφόμενα και ότι οι πολιτικές μου αντιλήψεις αποτελούν προσωπική μου ιερή υπόθεση και όχι αντικείμενο διαστρέβλωσης και εγκληματικής παραποίησης παράλληλα ΑΠΑΓΟΡΕΥΩ την τυχαία χρήση του ονόματός μου, χωρίς την άδειά μου.

Το μόνο που μου μένει να πω, είναι ότι υπάρχουν κι άλλοι καλύτεροι τρόποι προεκλογικής προπαγάνδας.

Κυριολεκτικά λυπάμαι...

Δημήτριος Κ. Θρασυβούλου

ΥΠΕΡ ΑΝΕΓΕΡΣΕΩΣ

● *Ο συνεργάτης του περιοδικού κ. Γιάννης Η. Χάρης μας έστειλε την επιστολή που ακολουθεί, με τον χαρακτηριστικό τίτλο: Εθνική Ελλάδας γειά σου με τα ωραία φαγητά σου!*

Αγαπητό Αντί,

επιτρέψέ μου να διορθώσω μια «ειδηση» που εμφανίστηκε στο τεύχος της 25ης Μαΐου, αρ. 261, στην οικεία στήλη (σ. 40-41). Η ειδηση μιλούσε για το «πανηγύρι που οργανώνουν στην Πεντέλη ο Στέλιος και η Ειρήνη Ράμφου, στις 3 Ιουνίου. Πρόκειται για μια πολυτονική και πολύχρωμη εκδήλωση με άφθονη μουσική, από τον Χριστοδουλόπουλο μέχρι τον Διονύση Σαββόπουλο, και από το βιολιστή Γιώργο Κόρο μέχρι το Λουκιανό Κηλαηδόνη».

Ειδηση όμως δεν είναι το «πανηγύρι» ή το πάρτι που οργανώνει οποιοσδήποτε Ράμφος, με καλεσμένο έστω τον Σαββόπουλο. Ειδηση είναι ότι το πανηγύρι με τον Σαββόπουλο έγινε «υπέρ ανεγέρσεως ιερού ναού», όπως αναγραφόταν στην πρόσκληση-εισιτήριο (500 δρχ., χωρίς το φαγητό). Και μόνο έτσι μπορεί και πρέπει να αφορά η ειδηση αυτή το «Αντί» και τους αναγνώστες του.

Ή, για να το πούμε αλλιώς: ο Ράμφος έχει μετοικήσει στο τελευταίο σπίτι που του είχε απομείνει, το χριστιανισμό, εδώ και πολλά χρόνια. Και εδώ και πολλά χρόνια γράφει και δημοσιεύει τα ένθεα κείμενά του. Τη δουλειά του έκανε ο άνθρωπος, όπως όλοι μας, κανέναν δεν ενοχλούσε και κανένας δεν τον ενοχλούσε. Ούτε καν όταν βγήκε και από το χατζιδακικό Τρίτο Πρόγραμμα, για να αφορίσει δημοσία τον Σολωμό, υπεύθυνο, λέει, για τα τρία κακά της μοίρας μας, τη διαστρέβλωση της γλώσσας μας κτλ. Χωνεύτηκαν κι αυτά στο άπατο στομάχι του Τρίτου Προγράμματος, εν ονόματι της πολιτικής ανεξιθροσκείας την οποία είχε ευαγγελιστεί εξ αρχής και τη διακονούσε πιστά.

Τι τάχα άλλαξε ξαφνικά, τα δύο τελευταία χρόνια, κι έφερε στο προσκήνιο Ράμφους και λοιπούς, και φούσκωσε το μπαλόνι της «νεοορθοδοξίας», όπως την είπαν; Με τι διαβατήριο, με ποια σφραγίδα έφτασαν οι Ράμφοι και άλωσαν τα Ευγενή Τετράγωνα του κέντρου της Αθήνας, κι έσπειραν τα χωράφια στις παρυφές (και όχι μόνο) της αριστεράς, όπου βόσκουν, γεννημένοι κουρασμένοι, κάποιοι «αριστεροί» κι «αριστερογενείς»; —Οι «καιροί»;

Μακάρι να ήμαστε μονάχα αφελείς!

Γιάννης Χάρης

ΣΣ. *Βρε Γιάννη, στα «πανηγύρια» δεν πάει κανένας μόνο για τον «άγιο» ούτε είναι υποχρεωμένος όποιος πάει ν' ανάψει κεράκι.*

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60
115 21 Αθήνα
Τηλ. 72.32.713 — 72.32.819

- Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα
- Υπεύθυνος τυπογραφείου:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΒΛΑΧΟΣ
Μιλτιάδου 23β
Χαλάνδρι
- Δημόσιες σχέσεις
Διαφημίσεις:
ΤΑΚΗΣ ΜΩΡΑΪΤΗΣ
- Καλλιτεχνική επιμέλεια:
ΜΠ. ΜΠΟΖΕΝΑ
- Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
- Φωτοστοιχειοθεσία:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Αναπαραγωγή φιλμ:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ» ΕΠΕ
Δεινοκράτους 131
Τηλ. 72.29.237
- Εκτύπωση:
«ΛΙΘΟΤΥΠ» Α.Ε.
Ιασιού 5 - Περιστερί
Τηλ. 57.22.201

- Κάθε ενυπόγραφο άρθρο εκφράζει την προσωπική άποψη του συγγραφέα του.
- Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Εσωτερικού

Εξαμ. 600 δρχ. - Ετήσια 1.200
Ετήσια Οργανισμών
Τραπεζών, κτλ.: 4.000 δρχ.
Φοιτητική έκπτωση 15%

Εξωτερικού

Ευρώπη - Μεσογ. χώρες:

εξάμηνη: αεροπ. δολ. 13

ετήσια: αεροπ. δολ. 26

Η.Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία:

εξάμηνη: αεροπ. δολ. 15

ετήσια: αεροπ. δολ. 30

Αυστραλία - Ωκεανία:

εξάμηνη: αεροπ. δολ. 20

ετήσια: αεροπ. δολ. 40

- Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ

- ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 50
- ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 100

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

- Για τα βιβλιοπωλεία της Αθήνας:

Εκδόσεις «Νεφέλη»
Μαυρομιχάλη 9,
Τηλ. 36.07.744 - 36.39.962

- Για τα βιβλιοπωλεία Β. Ελλάδας: Βιβλιοπωλείο Μ. Κοτζιά και Σια Ο.Ε.
Τσιμισκή 78, τηλ. 279.720
546 22 Θεσσαλονίκη

Μιλάμε την ίδια γλώσσα

Ξέρουμε ότι όταν ταξιδεύετε στο εξωτερικό για τουρισμό, για δουλειές, για σπουδές ή για οποιοδήποτε άλλο λόγο, ζητάτε κάτι περισσότερο από ένα απλό μέσο μεταφοράς.

Κι επειδή σκεφτόμαστε με τον ίδιο τρόπο σας προσφέρουμε όλα αυτά που θα κάνουν το ταξίδι σας πραγματικά αξέχαστο: Από πλήρως οργανωμένα ταξίδια με πληρωμή σε δραχμές, μέχρι την άνεση και την πολυτέλεια της 1ης ή διακεκριμένης θέσης με τα ιδιαίτερα γκισέ, τις ξεχωριστές αίθουσες αναμονής, τις ειδικές θέσεις και την ιδιαίτερη περιποίηση στο αεροπλάνο. Και πάντα, φυσικά, φιλική εξυπηρέτηση, απολαυστικό φαγητό στο οποίο η Ολυμπιακή έχει παράδοση, 97% ακρίβεια στις πτήσεις, εκτεταμένο δίκτυο πτήσεων με πολλές διασυνδέσεις και υπερσύγχρονα αεροσκάφη.

Ταξιδεύοντας με την Ολυμπιακή θα αισθανθείτε άνετα και θα νιώσετε πραγματικά σαν στο σπίτι σας. Γιατί καταλαβαίνουμε και φροντίζουμε να ικανοποιούμε όλες τις απαιτήσεις και τις ανάγκες σας. Και, πάνω απ' όλα, στην Ολυμπιακή μιλάμε την ίδια γλώσσα!

Για περισσότερες πληροφορίες απευθυνθείτε στα γραφεία της ΟΛΥΜΠΙΑΚΗΣ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑΣ ή στον ταξιδιωτικό σας πράκτορα

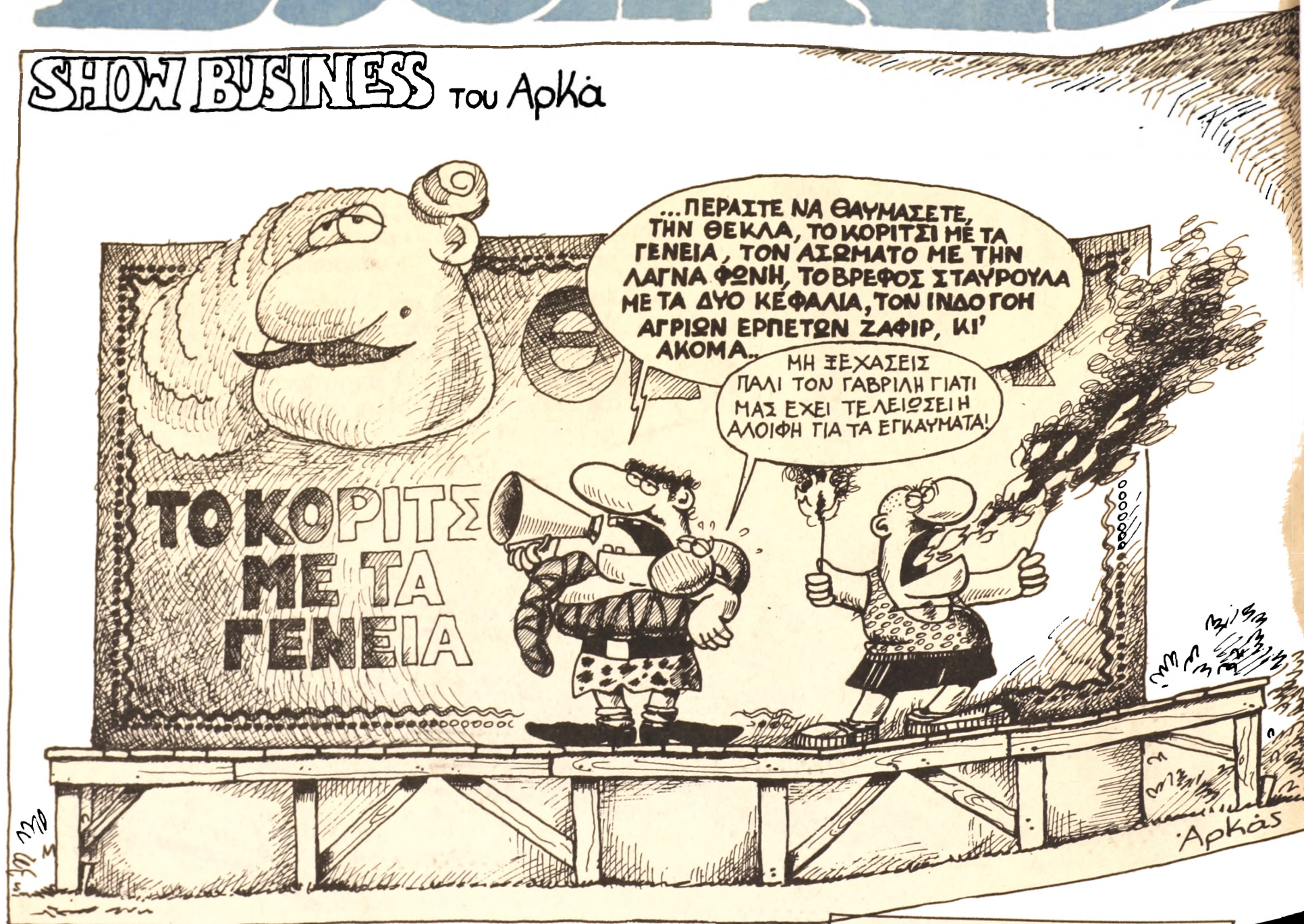

ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ

Γραφεία: ΑΘΗΝΑ: Λεωφ. Συγγρού 96, Τηλ. 9616.161, 9292.251 - Όθωνος 6, Τηλ. 9292.555
Μητροπόλεως 11, Τηλ. 9292.257 - ΟΜΟΝΟΙΑ: Κοτοπούλη 3 - ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΟΙ: Πύργος Αθηνών
ΠΕΙΡΑΙΑΣ: Ακτή Μιαούλη 27, Τηλ. 4520.968, 9292.797/8 - ΚΗΦΙΣΙΑ: Κηφισίας 267, Τηλ. 8016.119
ΓΛΥΦΑΔΑ: Αθηνών & Αθ. Διάκου - ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Κομνηνών 1 & 3, Τηλ. 260.121/9 και σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας.

ΤΟΥ ΑΡΚΑ **SHOW BUSINESS**

SHOW BUSINESS του Αρκά

ΑΠΟ ΤΗ ΒΑΒΕΛ
ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ & ΤΑ ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ: ΒΑΒΕΛ - ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 68 - ΤΗΛ. 3645133 • ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΚΕΝΤΡΟ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ - ΛΑΣΑΝΗ 9 - ΤΗΛ. 237463.